

Isaac Asimov

Já robot

VĚNOVÁNO JOHNNU W. CAMPBELLOVI, Jr., KMOTROVI VŠECH
ROBOTŮ

• TŘI ROBOTICKÉ ZÁKONY

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.
2. Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.
3. Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana je v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.

PŘÍRUČKA ROBOTIKY

56. vydání, 2058 n. l.

• ÚVOD

Nahlédl jsem do svých poznámek a nezamlouvaly se mi. Strávil jsem v Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., tři dny, ale mohl bych je klidně prosedět doma s Encyklopedií Telluricou.

Susan Calvinová se prý narodila roku 1982, což znamenalo, že teď je jí pětasedmdesát. To věděl každý. Docela se hodilo, že Národní americké společnosti pro výrobu robotů je také pětasedmdesát, neboť toho roku, kdy se doktorka Calvinová narodila, Lawrence Robertson požádal o povolení založit společnost, z níž se postupem doby stal ten nejpodivuhodnější průmyslový gigant v historii lidstva. To také věděl každý.

Ve dvaceti letech Susan Calvinová navštěvovala psychomatematický seminář, na němž doktor Alfred Lanning z Národní americké předvedl prvního pohyblivého robota vybaveného hlasem. Byl to velký, neohrabaný a nepěkný robot, který páchl strojním olejem a byl předurčen pro práci v dolech na Merkuru. Ale mluvil a jeho řeč dávala smysl.

Susan na semináři nic neřekla. Nezúčastnila se ani bouřlivé diskuse, která tenkrát následovala. Byla to nepřístupná dívka, obyčejná a nenápadná, a před světem, který neměla ráda, se bránila neproniknutelným výrazem a vysokou inteligencí. Ale jak pozorovala a naslouchala, pocítila záchvěvy prvotního nadšení.

Absolvovala v roce 2003 na Kolumbijské univerzitě a začala s postgraduálním studiem kybernetiky.

Všechno, co se od poloviny 20. století udělalo na „počítacích strojích“, bylo Robertsonem a jeho pozitronickými mozkovými buňkami postaveno na hlavu. Míle obvodů a fotobuněk ustoupily houbovitému glóbu z platinomiridia o velikosti lidského mozku.

Naučila se vypočítávat parametry nezbytné k zavedení možných proměnných hodnot do pozitronického mozku. Uměla na papíře zkonstruovat takové mozky, jejichž reakce na dané stimuly se daly správně předvídat.

V roce 2008 složila doktorát a byla přijata u Národní americké společnosti pro výrobu robotů jako „robopsycholožka“. Tím se stala první velkou představitelkou nové vědy. Lawrence Robertson byl tehdy pořád ještě předsedou správní rady společnosti; Alfred Lanning byl jmenován ředitelem výzkumu.

Celých padesát let sledovala, jak se směr lidského vývoje mění — a obrovskými skoky postupuje vpřed.

Nyní odcházela do důchodu — alespoň na papíře. Přinejmenším dovolila, aby se na dveřích její pracovny objevilo jméno někoho jiného.

To bylo v podstatě všechno, co jsem o ní věděl. Měl jsem dlouhý seznam jejích publikovaných prací, přihlášených patentů, chronologické podrobnosti o její kariéře — udělal jsem si podrobný obraz o jejím vědeckém životě.

Ale to nebylo to, co jsem se chtěl dozvědět.

Pro svou sérii reportáží pro Meziplanetární tiskovou agenturu jsem potřeboval vědět víc. Daleko víc.

Řekl jsem jí to.

„Paní doktorko,“ řekl jsem nejbombastičtěji, jak jsem uměl, „v očích veřejnosti jste totožná s Národní americkou společností pro výrobu robotů. Váš odchod do důchodu znamená konec jedné éry a...!“

„Jde vám o pocity?!“ Neusmála se na mě. Myslím, že se nikdy neusmívá. Pohlédla na mě ostře, ale ne nazlobeně. Cítil jsem, jak mnou její pohled proniká, a věděl jsem, že jsem pro ni neobyčejně průhledný. Jako všichni ostatní.

Ale řekl jsem: „Ano.“

„Pocity u robotů? To je protimluv.“

„Ne, paní doktorko. Jde mi o vaše pocity.“

„No, mě už také nazývali robotem. Určitě vám řekli, že na mě není nic lidského“.

To byla pravda, ale nemělo smysl to přiznávat.

Vstala ze židle. Nebyla vysoká a vypadala křehce. Následoval jsem ji k oknu a oba jsme vyhlédli ven.

Administrativní budovy a továrny společnosti tvořily malé město, rozložené a plánované. Z výšky to všechno vypadalo jako placatá letecká fotografie.

„Když jsem sem přišla poprvé,“ řekla, „přidělili mi malou místnost v budově, která stála tam, kde je dnes požární zbrojnice“. Ukázala prstem. „Zbourali ji ještě dřív, než jste se narodil. V kanceláři jsem byla s třemi dalšími lidmi. Patřila mi polovička stolu. Všechny roboty jsme vyráběli v jediné budově. Tři roboty týdně. Ted' se rozhlédněte kolem“.

„Padesát let“, neodpustil jsem si, „je spousta času“.

„Ne, když se na ně díváte zpětně“, řekla. „Ptáte se sám sebe, jak to, že tak rychle uběhly“.

„Kolik vám je?“ chtěla vědět.

„Dvaatřicet“, řekl jsem.

„Pak jste nezažil svět bez robotů. Byly časy, kdy lidstvo stálo tváří v tvář vesmíru samo a bez přítele. Ted' má člověk bytosti, které mu pomáhají. Tyto bytosti jsou silnější než on, jsou věrnější, užitečnější a jsou mu absolutně oddány. Lidstvo už není samo. Napadlo vás tohle někdy?“

„Bohužel ne. Mohu vás citovat?“

„Můžete. Pro vás je robot jako robot. Převody a kov, elektronika a pozitrony. Mozek a kov. Vyrobili je lidé. A když to bude nutné, tak je lidé také zničí. Jenže vy jste s nimi nespolupracoval, neznáte je. Jsou čistší a lepší rasa než my.“

Pokusil jsem se ji jemně pobídnout. „Rádi bychom od vás uslyšeli některé věci. Vaše názory na roboty. Meziplanetární tisková agentura je známá v celé sluneční soustavě. Máme, paní doktorko, tři milióny potenciálních čtenářů. Měli by se dozvědět, co jim o robotech můžete říct.“

Nebylo třeba, abych ji pobízel. Neslyšela mě, ale přesto mi vycházela vsťríc.

„To by měli vědět od začátku. Tenkrát jsme prodávali roboty pro používání na Zemi — bylo to dokonce ještě předtím, než jsem tu začala pracovat. Tehdy ještě roboti samozřejmě neuměli mluvit. Pak se trochu polidštili a to vyvolalo odpor.“

Odborové svazy samozřejmě protestovaly proti robotům přebírajícím práci lidí a různé církevní instituce přišly se svými pověřčivými námitkami. Bylo to zcela nesmyslné a zcela zbytečné. Ale přesto se to stalo.“

Nahrával jsem si ji na svůj kapesní magnetofon a snažil jsem se přitom, aby nebyly vidět pohyby mé ruky. Když se v tom trochu cvičíte, naučíte se nahrávat, aniž přitom musíte tu hračičku vyndat z kapsy.

„Tak například případ Robbieho,“ řekla. „Nikdy jsem ho nepoznala. Rozebrali ho rok předtím, než jsem tu začala pracovat. Byl nemožně zastaralý. Ale viděla jsem tu holčičku v muzeu...“

Odmlčela se, ale já nic neřekl. Její oči zvlhly a ona se pohroužila do vzpomínek. Však také bylo na co vzpomínat.

„Doslechla jsem se o tom později, a když nám spílali do rouhačů a tvůrců d'ábelských bytostí, vždycky jsem si na něj vzpomněla. Robbie byl nevokální robot. Nemohl mluvit. Byl vyroben a prodán v roce 1996. To bylo ještě předtím, než nastala úzká specializace, takže byl prodán jako chůva —“

„Jako co?“

„Jako chůva.“

- 1
- **ROBBIE**

„Osmdesát, devadesát, sto.“ Glorie si přestala zakrývat oči svýma baculatýma rukama a chvíli jen tak stála. Krčila nos a mžourala ve slunečním světle. Pak se odpoutala několika opatrnými krůčky od stromu a snažila se rozhlížet na všechny strany najednou.

Natahovala krk, aby vypátrala, jaké možnosti nabízí houština keřů po její pravici, a pak ještě trochu popošla, aby si mohla tmavé křoví prohlédnout z lepšího úhlu. Kromě neustálého bzucení hmyzu a občasného zapípání ptáka, který se odvážil na polední slunko, tu vládlo hluboké ticho.

Glorie našpulila pusu. „Určitě se schoval v domě, i když jsem mu už aspoň tisíckrát řekla, že to není žádná hra.“

S pevně sevřenými tenkými rty a přísně pokrčeným čílkem se rozhodně vydala směrem k jednopatrovému domu na konci příjezdové cesty.

Příliš pozdě za sebou uslyšela zašustění, po němž následovalo typické klapání Robbieho kovových nohou. Otočila se a viděla, že její společník vítězně opustil úkryt a teď upaluje k pikole.

Glorie rozmrzele zakřičela: „Počkej, Robbie! To není hra, Robbie! Slíbil, že nebudeš utíkat, dokud tě nenajdu.“ Její krátké nožky proti Robbieho obřím kročejům vůbec nic nezmohly. Pak, tři metry od pikoly, Robbie najednou zvolnil a začal se téměř ploužit. Glorie, která nabrala divokou rychlost, kolem něho udýchaně přelétla a dotkla se pikoly jako první. Vítězně se obrátila na Robbieho a s černým nevděkem ho za jeho sebeobětování odměnila výsměchem na adresu jeho běžeckých schopností.

„Robbie neumí utíkat,“ vykřikovala, jak nejhlasitěji ve svých osmi letech dovedla. „Vždycky ho předběhnu! Vždycky ho předběhnu!“ skandovala.

Robbie neodpověděl, samozřejmě — nikoliv slovy. Místo toho předváděl utíkání, pomaloučku se vzdaloval a Glorie najednou utíkala za ním a on jí v poslední chvíli vždy uhnul, a nutil ji kroužit v bezmocných kruzích a její natažené ruce bezmocně mávaly ve vzduchu.

„Robbie!“ zakvičela. „Zastav se!“ A udýchaně se řehkala.

Robbie se najednou otočil, popadl ji a zatočil se s ní dokolečka, takže se pro ni svět na chvíli obrátil vzhůru nohama a špičky stromů směřovaly dolů, k modrému vzduchoprázdnu nebe. Konečně zase stála na trávě, opírala se o Robbieho nohu a pořád pevně svírala jeho tvrdý kovový prst.

Po chvíli opět popadla dech. Neohrabaně napodobila svou matku: zbytečně si urovnávala rozčepýřené vlasy. Přitom otáčela hlavou, aby se podívala, jestli si neroztrhla šaty.

Pleskla Robbieho přes trup. „Uličníku. Já ti naplácám.“ A Robbie se skrčil a přikryl si obličej rukama, takže musela dodat: „Ne, nenaplácám ti, Robbie. Ale stejně, teď se schovám já, protože ty máš delší nohy a kromě toho jsi slíbil, že nebudeš utíkat, dokud tě nenajdu.“

Robbie kývl hlavou — malou krychličkou se zaoblenými rohy a hranami, která byla pomocí krátkého stonku připevněna k většímu rovnoběžnostěnu sloužícímu coby trup. Poslušně se otočil ke stromu. Jeho planoucí oči se zastřely slabým kovovým závojem a z jeho útrob vycházelo pravidelné, hlasité tikání.

„Nedívej se a nepřeskakuj v počítání,“ varovala ho Glorie a utíkala se schovat.

Vteřiny odtikaly s neměnnou pravidelností, víčka se zvedla a Robbieho červeně planoucí oči se rozhlédly. Na chvíli se zastavily u kousku barevné látky vyčnívající zpoza velkého kamene. O několik kroků postoupil a přesvědčil se, že za kamenem opravdu sedí Glorie.

Pomalou, zůstáváje mezi Glorií a pikolou, postoupil k jejímu úkrytu, a když už Glorii bylo jasně vidět a ani ona sama si nemohla namlouvat, že ji nespatřil, Robbie ukázal jednou rukou na ni a druhou klepnul na nohu, takže to opět zazvonilo. Glorie otráveně vyšla ze své skrýše.

„Ty ses koukal!“ obvinila ho nespravedlivě. „Kromě toho už mě nebaví hrát si na schovku. Chci se svézt.“

Ale Robbieho se nespravedlivé obvinění dotklo, a tak si opatrně sedl a těžkopádně kroutil hlavou ze strany na stranu.

Glorie okamžitě přešla do něžného lichocení. „No tak, Robbie, já to s tím koukáním tak nemyslela. Svez mě.“

Jenže Robbieho si tak snadno neudobřila. Uminěně zíral na oblohu a ještě výrazněji kroutil hlavou.

„Prosím tě, Robbie, prosím tě, svez mě.“ Glorie mu ovinula růžové paže kolem krku a pevně se k němu přitiskla. Pak náhle změnila náladu a odtáhla se. „Jestli mě nesvezeš, rozbřečím se,“ a už už začínala hrozivě nabírat.

Neúprosný Robbie však této strašné možnosti nevěnoval nejmenší pozornost a potřetí zavrtěl hlavou. A Glorii nezbylo než vytáhnout trumfovou kartu.

„Jestli mě nesvezeš,“ řekla přesvědčivě, „tak už ti nebudu vyprávět pohádky. Ani jednu.“

Tomuto ultimatu se Robbie okamžitě a bezpodmínečně podrobil a přikyvovav tak energicky, že se kov na jeho krku rozezvučel. Opatrně holčičku zvedl a usadil si ji na široká, plochá ramena.

Hrozba Gloriiých slz okamžitě zmizela a Glorie se zalykala štěstím. Na Robbieho kovové kůži, která byla pomocí obvodů teplotní regulace udržována na neměnné teplotě 20 °C, se jí sedělo příjemně a pohodlně a krásně kovový zvuk, který vydávaly její paty, jak rytmicky poklepávaly na jeho trup, byl okouzující.

„Jsi kluzák, Robbie, jsi velikánský stříbrný kluzák. Roztáhni ruce. — Musíš, Robbie, když jsi kluzák“.

Taková logika byla nezvratná. Robbieho paže byla křídla zachytávající proudění vzduchu a z Robbieho se stal stříbrný kluzák.

Glorie otočila robotovi hlavu a naklonila se doprava. Robbie prudce zahrnul. Glorie vybavila svůj kluzák motorem, který dělal „vrrr“, a zbraněmi, které dělaly

„prásk“ a „huííí“. Začala honička s piráty a zbraně se zapojily do hry. Piráti jeden po druhém odpadávali.

„Dostala jsem dalšího. Další dva!“ křičela Glorie.

„Rychleji, chlapi,“ řekla, „dochází nám munice.“ S neutuchající kuráží vystřelila přes rameno a z Robbieho se stala tuponosá raketa, která se s maximálním zrychlením řítila vesmírným prázdňem.

Utíkal přes celé pole až k pruhu vysoké trávy na druhé straně, kde se zastavil tak prudce, že jeho udýchaná jezdkyně vykřikla. Pak ji překotil na měkký zelený koberec.

Glorie za sebe udýchaně a přerývaně vyřážela: „To bylo prima!“

Robbie počkal, až chytí dech, a pak ji něžně zatahal za pramen vlasů.

„Ty něco chceš?“ zeptala se Glorie s dokonale nechápavým kukučem, který však její obrovskou chuť vůbec neošálil. Zatahal ji za vlasy o něco silněji.

„Já vím. Ty chceš pohádku.“

Robbie rychle přikývl.

„Kterou?“

Robbie svým prstem naznačil ve vzduchu střevíčky.

Holčička zaprotestovala. „Už zase? Popelku jsem ti přece vyprávěla už nejmíň tisíckrát. Ještě tě to neotrávilo? Je pro malé děti.“

Další střevíčky.

„Tak dobře.“ Glorie se soustředila, rychle si v duchu probrala podrobnosti pohádky (i se svými několika vylepšeními) a začala:

„Už můžu? Kdysi dávno žila krásná holčička, které říkali Popelka. A ta měla hrozně zlou macechu a dvě hrozně ošklivé a hrozně zlé nevlastní sestry a...“

*

Glorie se právě dostávala k vyvrcholení pohádky — už byla půlnoc a všechno se rychle měnilo zpátky do své omšelé původní podoby. Robbie napjatě a s planoucíma očima poslouchal — když tu byli vyrušeni.

„Glorie!“

Byl to vysoký hlas ženy, která nevolala poprvé, ale už po několikáté, a zaznívala v něm nervozita člověka, jehož strach nabývá vrchu nad netrpělivostí.

„Volá mě maminka,“ řekla Glorie, ne zrovna nejšťastněji. „Radši mě odnes zpátky do domu, Robbie.“ Robbie pohotově uposlechl, protože mu něco napovíдалo, že paní Westonovou je třeba uposlechnout bez nejmenšího rozmýšlení. Gloriin otec byl kromě nedělí, což bylo právě dnes, málokdy přes den doma — a pokud doma byl, jevil se jako srdečný a chápající člověk. Gloriina matka však byla pro Robbieho zdrojem neklidu a on se vždy snažil nechodit jí zbytečně na oči.

Paní Westonová je spatřila ve chvíli, kdy se vynořili z vysoké trávy. Šla na ně počkat dovnitř.

„Mohla jsem se ukřičet, Glorie,“ řekla přísně. „Kde jsi byla?“

„Byla jsem s Robbiem,“ vyloudila ze sebe Glorie. „Vyprávěla jsem mu o Popelce a zapomněla jsem, že je oběd.“

„Škoda že na to zapomněl i Robbie.“ Pak, jako by si tím připomněla robotovu přítomnost, otočila se k němu. „Můžeš jít, Robbie. Už tě nepotřebuje.“ A surově dodala: „A nevracej se, dokud tě nezavolám.“

Robbie se obrátil k odchodu, ale zaváhal, protože Glorie vykřikla na jeho obranu. „Počkej, maminko, musíš mu dovolit, aby tu zůstal. Nedovyprávěla jsem Popelku. Slíbila jsem mu, že mu povím Popelku, a ještě jsem neskončila.“

„Glorie!“

„Čestné slovo, mami, bude tak potichu, že ani nebudeš vědět, že tu je. Posadí se na židli v rohu a ani necekne — chci říct, že se ani nehne. Vid', Robbie?“

Robbie kývl svou masivní hlavou nahoru a dolů.

„Glorie, jestli s tím okamžitě nepřestaneš, týden Robbieho neuvidíš!“

Glorie sklopila zrak. „Dobře! Ale Popelka je jeho oblíbená pohádka, a já ji nedovyprávěla. A jemu se tolik líbí.“

Robot nespokojeně odešel a Glorie potlačila vzlyknutí.

*

George Weston se cítil dobře. Bylo to ostatně jeho zvykem, cítit se o nedělních odpolednech dobře. Spořádal dobrý, vydatný oběd, natáhl se s nedělním číslem Timesů na příjemný, měkký, omšelý gauč, na nohou měl papuče a na sobě košili s krátkým rukávem. Je snad někdo, komu by takhle bylo jinak než dobře?

Proto ho moc nepotěšilo, když do pokoje vešla jeho žena. Po deseti letech manželství byl pořád takový nenapravitelný blázeň, že ji miloval a vždycky ji rád viděl. Ale čas v neděli odpoledne právě po obědě byl zasvěcený jemu a jeho představa o pohodlí znamenala, že ho na dvě až tři hodiny nechají o samotě. Proto pevně upřel zrak na poslední zprávy o Lefebrově a Yoshidově expedici na Mars (tahle odstartovala z měsíční základny a možná že opravdu uspěje) a předstíral, že si manželky nevšiml.

Paní Westonová trpělivě dvě minuty čekala, pak další dvě minuty čekala netrpělivě a nakonec ticho prolomila.

„Georgi!“

„Hmmm?“

„Povídám, Georgi! Necháš už ty noviny a podíváš se na mě?“

Noviny zašustily na podlaze a pan Weston obrátil unavený obličej ke své ženě. „Co se děje, drahá?“

„Dobře víš, co se děje, Georgi. Jde o Glorii a ten strašný stroj.“

„Jaký strašný stroj?“

„Nedělej, že nevíš, o čem mluvím. Jde o robota, kterému Glorie říká Robbie. Ani na chvíli se od ní nehne.“

„A proč taky? Nemá ji nechávat samotnou. A už docela určitě to není žádný strašný stroj. Je to ten nejlepší robot, který se dá koupit, a taky vím zatraceně jistě, že mě stál polovinu ročního příjmu. Ale vyplatí se. Je daleko chytřejší než polovina mých podřízených.“

Shýbl se pro noviny, ale jeho žena byla rychlejší a sebrala mu je před ním.

„Poslouchej mě, Georgi. Nesvěřím svou dceru stroji — ať si je jak chce chytrý. Nemá žádnou duši a nikdo neví, co si vlastně myslí. To se prostě nehodí, aby dítě hlídala ta kovová věc.“

Weston se zamačkal. „Kdy tě to napadlo? Je s Glorií už dva roky a až dodnes sis žádné starosti nedělala.“

„Ze začátku to bylo jiné. Byla to novinka. Hodně mi to pomohlo v domácnosti a — bylo to v módě. Ale teď nevím. Sousedé...“

„Co je nám do sousedů? Podívej se. Robotovi můžeš důvěřovat neskonale víc než lidské chůvě. Robbieho vyrobili pro jediný účel — aby byl společníkem malému dítěti. Nemůže být jiný než věrný, láskyplný a laskavý. Je to stroj — je tak udělaný. A to je víc, než se dá říct o lidech.“

„Ale něco se může porouchat. Něco... některý...“ Paní Westonová měla o vnitřnostech robota jen velmi nejasné povědomí. „Nějaký kolíček se uvolní a ta hrozná věc se zblázní a...“ Nedokázala se přinutit, aby tu strašnou myšlenku dokončila.

„Nesmysl,“ popřel tuto možnost Weston s nedobrovolným nervózním zamračením. „To je naprosto směšné. Když jsme koupili Robbieho, měli jsme přece dlouhou debatu o prvním zákonu robotiky. Dobře víš, že robot nemůže člověku ublížit. Než by se něco porouchalo do té míry, aby to ovlivnilo tenhle první zákon, robot by byl nepoužitelný. Je to matematicky nemožné. Kromě toho je u nás dvakrát do roka mechanik z Národní americké, aby tomu chudákovi udělal úplnou generálku. Šance, že by se Robbiemu něco stalo, je zrovna tak mizivá jako to, že se ty nebo já zcvokneme — vlastně ještě daleko menší. Kromě toho, jak ho sebereš Glorii?“

Učinil ještě jeden marný pokus získat noviny a jeho žena je nazlobeně odhodila do vedlejšího pokoje.

„To je právě ono, Georgi! Nechce si hrát s nikým jiným. Je tady spousta kluků a holek jejího věku, s kterými by se měla přátelit, ale to ona ne. Když ji k tomu nedonutím, ani se k nim nepřiblíží. Takhle přece holčička nemůže vyrůstat. Chceš, aby byla normální, ne? Chceš přece, aby našla uplatnění ve společnosti.“

„Maluješ čerty na zeď, Grace. Představ si, že Robbie je pes. Zažil jsem spoustu dětí, které by psa vyměnily za tatínka.“

„Pes je něco jiného, Georgi. Musíme se té hrozně věci zbavit. Mužem to odprodat zpátky společnosti. Ptala jsem se jich a řekli, že to jde.“

„Ty ses ptala? Tak podívej se, Grace, přestaneme přehánět. Robot tu zůstane, dokud Glorie nevyroste, a už se o tom nikdy nechci bavit...“ A s těmito slovy otráveně vyšel z pokoje.

*

O dva večery později čekala paní Westonová na svého muže ve dveřích. „Tohle musíš slyšet, Georgi. Ve vesnici to dělá zlou krev.“

„Co?“ zeptal se Weston. Vešel do koupelny a jakoukoliv možnou odpověď utopil v cákání vody.

Paní Westonová čekala. Pak řekla: „Robbie.“

Weston vyšel z koupelny s ručníkem v ruce, zrudlý hněvem.

„O čem to mluvíš?“

„Pořád se to stupňuje. Předstírala jsem, že to nevidím, ale už to dál dělat nebudu. Většina místních lidí se myslí, že Robbie je nebezpečný. Nedovolují svým dětem, aby se večer přiblížily k našemu domu.“

„Ale naše dítě je s ním přece pořád.“

„Lidé v těchhle věcech nejsou rozumní.“

„Tak ať jdou do háje.“

„Takové řeči problém nevyřeší. Já tam chodím nakupovat. Já je každý den potkávám. A touhle dobou je to, pokud se robotů týče, ve městech ještě horší. V New Yorku vydali nařízení, podle něhož mezi západem a východem slunce roboti nesmějí na ulici.“

„Tak dobře, ale nemohou nám zabránit mít robota u nás doma. Grace, tohle je jedna z tvých kampaní. Já už je znám. Ale nemá to cenu. Odpověď je pořád ‚ne‘! Robbieho si necháme!“

*

Ale přece jen miloval svou ženu — a co horšího, jeho žena to věděla. George Weston byl koneckonců jenom člověk — chudák — a jeho žena plně využila všech prostředků, kterých se slabší a bezelstní muži naučili, celkem rozumně, ale přece jen zbytečně, bát.

Během dalšího týdne desetkrát vykřikl: „Robbie zůstává tady — a tím to končí!“, ale výkřiky byly čím dál tím slabší a doprovázelo je stále hlasitější a utrápenější vzdychání.

Nakonec tedy přišel den, kdy Weston s nečistým svědomím zašel za svou dcerou a navrhl, že by mohli zajet do vesnice na krásný visivoxový program.

Glorie šťastně zatleskala. „Může jít Robbie také?“

„Ne, holčičko,“ odpověděl a zatrnulo mu přitom. „Na visivox roboti nesmějí — ale můžeš mu o tom vyprávět, až se vrátíme domů.“ Při posledních slovech se zadrhl a odvrátil se.

Glorie se z města vrátila překypující nadšením, protože visivox byla podívaná opravdu nádherná.

Čekala, až otec zajede s turboautem do podzemní garáže. „Už se nemůžu dočkat, až o tom budu vyprávět Robbiemu. Tomu by se to hrozně líbilo. Ten Francis Fran couval tak hrozně potichu a nacouval rovnou do leopardího muže a musel utíkat.“ Opět se zasmála. „Tatínku, jsou na Měsíci opravdu leopardí muži?“

„Nejspíš ne,“ řekl Weston nepřítomně. „Jsou to všechno jen hezké výmysly.“ Už se kolem auta dál ochomýtat nemohl. Bude to muset vydržet.

Glorie utíkala napříč trávníkem. „Robbie! Robbie!“

Pak se náhle zastavila při pohledu na nádhernou kolii, která na ni vzhlížela vážnýma očima a vrtěla ocasem.

„To je hezký pes!“ Glorie vyšla po schodech na verandu, opatrně se k psovi přiblížila a pohládila ho. „To je pro mě, tatínku?“

Její matka se k nim přidala. „Ano, Glorie. Není pěkný? Takový krásně huňatý. Je hrozně hodný. Má rád malé holčičky.“

„Umí hrát hry?“

„Jistě. Umí spoustu věcí. Chceš nějaké vidět?“

„Hned. Ale chci, aby to viděl taky Robbie. — Robbie!“ Nejistě se zastavila a zamračila se. „Určitě se schovává ve svém pokoji, protože je na mě našťvaný, že jsem ho nevzala s sebou na visivox. Budeš mu to muset vysvětlit, táti. Mně věřit nebude, ale když to řekneš ty, ví, že je to pravda.“

Weston pevně stiskl rty. Podíval se na svou ženu, ale ta se dívala jinam.

Glorie nadšeně poskakovala po schodech do suterénu a vykřikovala přitom: „Robbie. Pojď se podívat, co mi táta s maminkou koupili. Koupili mi psa, Robbie.“

Za chvílku se vrátila a byla z ní malá, vystrašená holčička. „Maminko, Robbie není ve svém pokoji. Kde je?“ Nedostala na svou otázku odpověď a George Weston zakašlal a najednou ho nesmírně zajímal nazdařbůh plující mrak na obloze. Glorie začínala nabírat. „Kde je Robbie, maminko?“

Paní Westonová se posadila a něžně k sobě svou dceru přivinula. „Nebud' smutná, Glorie. Robbie odešel.“

„Odešel? Kam? Kam odešel, maminko?“

„To nikdo neví, miláčku. Prostě šel pryč. Co jsme se ho nahledali, ale marně.“

„To jako že se už nikdy nevrátí?“ Její oči se rozšířily hrůzou.

„Třeba ho brzy najdeme. Budeme ho pořád hledat. A zatím si můžeš hrát se svým novým pěkným pejskem. Podívej se na něj. Jmenuje se Blesk a umí...“

Ale Glorieiny oči se naplnily slzami. „Já nechci ošklivého psa! Já chci Robbieho. Chci, abyste mi našli Robbieho.“ Její pocity se už nedaly vyjádřit slovy, a tak přešla do ostrého kvílení.

Paní Westonová vyslala ke svému manželovi prosebný pohled o pomoc, ale ten jenom nevrle přešlápl z nohy na nohu a nepřestal upínat svůj zrak k obloze. Paní Westonová se sklonila, aby Glorii utěšila. „Proč pláčeš, Glorie? Robbie byl jenom stroj. Jenom obyčejný, ošklivý stroj. Vždyť nebyl ani trochu živý.“

„Nebyl to žádný stroj!“ zakvičela přesvědčeně a nespisovně Glorie. „Byl to člověk zrovna tak jako vy a já a byl to můj kamarád. Chci ho zpátky. Mamí, já ho chci zpátky.“

Paní Westonová s povzdechem přiznala porážku a zanechala Glorii její lítosti.

„Nech ji, ať se vypláče,“ poradila svému muži. „Tyhle dětské žaly nikdy netrvají dlouho. Za pár dní si ani nevzpomene, že ten odporný robot vůbec existoval.“

Jenže časem se ukázalo, že paní Westonová byla příliš velká optimistka. Jistě, Glorie přestala plakat, ale také se přestala usmívat, a jak plynuly dny, byla čím

dál tím tišší a nepřítomnější. Její stav pasivní nešťastnosti začínal paní Westonovou zdolávat a jedině nemožnost přiznat porážku před svým mužem jí bránila, aby ustoupila.

Pak jednoho večera vrazila do obývacího pokoje, posadila se, založila si ruce a vypadala přitom nesmírně nasupeně.

Její muž natáhl krk, aby se na ni mohl podívat přes noviny. „Co je zase, Grace?“

„Ide o naše dítě, Georgi. Musela jsem dnes vrátit toho psa. Glorie tvrdila, že se na něj nemůže ani podívat. Já se z ní zblázním.“

Weston položil noviny a do očí se mu vkradl paprsek naděje. „Třeba — třeba bychom měli Robbieho koupit nazpět. To by šlo zařídit. Mohl bych se spojit s...“

„Ne!“ odpověděla chmurně. „Ani nápad. Tak snadno se nevzdáme. Moje dítě nebude vychovávat žádný robot a hotovo, i kdyby si na tu myšlenku měla zvykat kdovíjak dlouho.“

Weston zklamaně opět uchopil noviny. „Stačí rok a já předčasně zešedivím.“

„Moc jsi mi pomohl, Georgi,“ zněla chladná odpověď. „Glorie potřebuje změnit prostředí. Tady na Robbieho samozřejmě nemůže zapomenout. Jak by taky mohla, když jí ho tu připomíná každý strom a každý kámen. Je to opravdu nejhlupejší situace, kterou jsem kdy zažila. Ta představa, že mi dítě zmírá žalem kvůli ztrátě robota!“

„Drž se věci. Co je to ta změna prostředí, kterou plánuješ?“

„Vezmeme ji do New Yorku.“

„Do velkoměsta! V srpnu! Dovedeš si představit, jaké to v New Yorku v srpnu je? Nesnesitelné.“

„Milióny lidí to snášejí.“

„Protože nemají takový dům jako my. Kdyby ho měli, nezůstávali by v New Yorku.“

„Ale my musíme odjet Pojedeme hned teď, hned jak zařídím vše potřebné. Ve městě Glorie najde dostatek zábavy a dostatek přátel, aby se rozveselila a zapomněla na ten stroj.“

„Panebože,“ ulevila si slabší polovice, „ty rozžhavené chodníky!“

„Musíme to udělat,“ zněla neochvějná odpověď. „Glorie za poslední měsíc ztratila dvě a půl kila a zdraví mé holčičky je mi daleko milejší než tvoje pohodlí.“

„Škoda že jsi na zdraví své malé holčičky nemyslela dřív, než jsi ji připravila o jejího zamilovaného robota,“ zamumlal — ale sám pro sebe.

*

Když Glorii řekli, že brzy odjedou do města, začala se její nálada okamžitě zlepšovat. Moc o tom nemluvila, ale když ano, bylo na ní vidět, že se těší. Začala se opět usmívat a také se jí alespoň trochu vrátila její někdejší chuť k jídlu.

Paní Westonová byla celá bez sebe radostí a nezameškala ani jedinou příležitost, jak to dát vítězně najevo svému stále skeptickému manželovi.

„Měl bys ji vidět, Georgi, jak pomáhá s balením jako andílek a švitoří přitom, jako kdyby neměla jedinou starost na světě. Je to přesně tak, jak jsem ti říkala — stačí, když jí poskytneme nějakou náhradní zábavu.“

„Hmmm,“ zněla skeptická odpověď. „Doufám.“

Přípravy proběhly rychle. Zařídili, aby jejich byt ve městě byl uveden do náležitého stavu, a najali jedny staré manžele, aby se jim v jejich nepřítomnosti starali o venkovské sídlo. Když se konečně přiblížil den odjezdu, chovala se Glorie téměř jako kdysi a ani slůvkem se o Robbiem nezminila.

Celá rodina odletěla v neobyčejně dobré náladě taxivtulníkem na letiště (Weston by raději letěl svým soukromým vrtulníkem, ale ten byl jen dvousedadlový a neměl kufr na zavazadla) a nastoupili do čekajícího letadla.

„Pojď, Glorie,“ zavolala paní Westonová, „zabrala jsem ti místo u okna, aby ses mohla dívat na krajinu.“

Glorie nadšeně proběhla uličkou, přitiskla nos na bílý ovál silného čirého skla a dívala se s náruživostí, která se zvětšila, když do prostoru pro cestující dolehlo náhlé zakašlání motorů. Na to, aby dostala strach, když najednou země odletěla, jako by ji někdo vyhodil padacími dveřmi, a ona sama najednou vážila dvakrát tolik, byla příliš malá. Ne však natolik malá, aby ji to všechno nezajímalo. Teprve když země vypadala jako látka plná drobných záplat, přestala se tlačit nosem k oknu a opět pohlédla na svou matku.

„Už budeme brzy ve městě, mamí?“ zeptala se. Třela si chladný nos a se zájmem pozorovala, jak se zamžená skvrna utvořená na okně jejím dechem zmenšuje a mizí.

„Asi za půl hodiny, holčičko.“ A pak, jen s nepatrným nádechem strachu: „Nejsi ráda, že jsme se tam vypravili? Nemyslíš, že ti bude ve městě se spoustou domů a lidí a různých zajímavých věcí moc dobře? Každý den budeme chodit na visivox a do divadel a do cirkusu a na pláž a...“

„Ano, maminko,“ odpověděla jí Glorie nadšeně. Letadlo právě v tu chvíli míjelo shluk mraků a podívaná na mraky, které byly pod ní, Glorii neobyčejně zajímala. Pak se opět octli v jasné obloze a Glorie se s výrazem někoho, kdo je zasvěcen do tajemství, otočila ke své matce.

„Já vím, proč tam jedem, maminko.“

„Vážně?“ Paní Westonová se zarazila. „Proč, holčičko?“

„Vy jste mi to neřekli, protože jste chtěli, aby to bylo překvapení, ale já to vím.“ Chvilku se obdivovala svému vlastnímu ostrozraku a pak se vesele zasmála. „Letíme do New Yorku, abychom našli Robbieho, vid’? Pomůžou nám detektivové.“

Gloriino prohlášení zachytilo George Westona právě v okamžiku, kdy pil vodu, což mělo ničivé následky. Nejdříve se ozvalo cosi jako zalapání po vzduchu a pak následoval gejzír vody zakončený záchvatem dusivého kašle. Když to všechno skončilo, stál tu promáčený, v obličeji rudý a nesmírně otrávený.

Paní Westonová zachovala klid, ale když Glorie svou otázku opakovala naléhavějším tónem, i ona pocítila, že ji rozvaha poněkud opouští.

„Možná,“ odpověděla stručně. „A teď sed’ a buď, proboha, zticha.“

*

Město New York v roce 1998 n. l. bylo více než kdykoliv dříve turistickým rájem. Glorii rodiče to věděli a v plné míře toho využili.

Na přímý rozkaz své ženy si George Weston zařídil, že jeho podnik se bude asi tak měsíc starat sám o sebe, aby mohl svůj volný čas věnovat něčemu, co nazýval „rozptylováním Glorie až na hranici zhroucení“. Jako všechno, co Weston podnikal, ujal se i tohoto úkolu s nesmírnou bravurou. Než uplynul měsíc, podnikli snad všechno, co se podniknout dalo.

Vzali Glorii na střechu půl míle vysokého Rooseveltova mrakodrapu, odkud Glorie uchváceně hleděla na vroubkované panorama střech, které v dále splývaly s poli Long Islandu a loukami státu New Jersey. Navštívili zoologické zahrady, kde Glorie v příjemném strachu zírala na „opravdického živého lva“ (trošku rozčarovaná z toho, že ho ošetřovatelé krmili syrovým hovězím, a nikoliv lidmi, jak si představovala) a neustále se dožadovala vidět „velrybu“.

Jejich zájmu neunikla ani různá muzea, společně s parky, plážemi a teráriem.

Projela se po řece Hudson starodávným výletním parníkem, jako vystřiženým ze ztřeštěných dvacátých let. Byla na výletě ve stratosféře, kde obloha dostala tmavě fialovou barvu, vyšly hvězdy a zamžená Země pod ní vypadala jako obrovská vydutá mísa. V prosklené ponorce se ponořila hluboko do vod průlivu, kde na ni v zeleně měňavém světě zíraly zvědavé a podivné mořské potvory, které pak náhle švihly ploutvemi a odlplyly.

Pokud jde o prozaičtější zážitky, paní Westonová ji zavedla do obchodních domů, kde se mohla těšit z jiného druhu ráje na zemi.

Když byl měsíc téměř u konce, Westonovi se domnívali, že učinili vše, co se dalo, aby Glorie jednou provždy přestala vzpomínat na zmizelého Robbieho — ale nebyli si zcela jisti, jestli uspěli.

Byl tu totiž fakt, že kamkoliv Glorie šla, vždycky největší pozornost věnovala robotům, kteří byli náhodou přítomni. Ať sledovala sebestodivuhodnější podívanou, jakmile koutkem oka zahlédla, že se někde pohybuje něco kovového, okamžitě se tím směrem otočila.

Paní Westonová se překonávala, aby Glorie s žádnými roboty nepřišla do styku.

Celá záležitost nakonec vyvrcholila epizodou v Muzeu vědy a průmyslu. Muzeum totiž uspořádalo „program pro děti“, v němž měly být vystavovány divy vědy a techniky přizpůsobené dětskému vnímání. Tohle Westonovi samozřejmě museli navštívit.

Manželé Westonovi byli právě zcela uneseni schopnostmi silného elektromagnetu, když paní Westonová najednou zjistila, že Glorie je pryč. Když potlačila

počáteční záchvěv paniky, převládla u ní chladná rozvaha a s pomocí tří kustodů se vydala pátrat po své dceři.

Glorie však nepatřila k dětem, které se jen tak toulají. Na svůj věk to byla neobyčejně rozhodná a praktická dívka, v tomto směru v sobě měla spoustu matčinyh genů. V druhém patře si všimla obrovského ukazatele, na němž stálo: „Mluvicí robot.“ Když si to sama přeslabikovala a zjistila, že její rodiče nemají v úmyslu vydat se správným směrem, udělala samozřejmou věc. Počkala si, až se pozornost rodičů trochu rozptýlí, chladnokrevně se od nich oddělila a následovala šipku.

*

Mluvicí robot byl vrcholným číslem programu. Toto nepraktické stvoření mělo pouze reklamní hodnotu. Jednou za hodinu se před robotem shromáždila skupina návštěvníků s průvodcem a lidé šeptem sdělovali otázky technikovi, který měl robota na starosti. Technik vybral ty, které se hodily pro robotovy obvody, a předložil mu je.

Bylo to poněkud nudné. Že čtrnáct násobeno čtrnácti je sto devadesát šest, že momentální teplota je 24 °C a tlak vzduchu že je 70 centimetrů rtuťového sloupce, že atomová váha sodíku je 23, je zajímavé, ale na to člověk robota nepotřebuje. Zvláště ne takového, který je stvořen ze spleti drátů a elektronických obvodů, ani trošku se nehýbe a zabírá prostor o rozloze pětadvaceti čtverečních metrů.

Jen málokdo se sem vrátil po druhé, ale asi šestnáctiletá dívka tu tiše seděla na lavičce a čekala již na třetí skupinu. Když sem Glorie vešla, nikdo jiný tu nebyl.

Glorie se na ni nepodívala. Další lidská bytost pro ni v tu chvíli byla zanedbatelným prvkem. Celou svou pozornost věnovala té velké věci na kolečkách. Chvilí rozčarovane váhala. Tohle přece nevypadalo jako robot.

Opatrně a s pochybami se ho třaslavým hláskem zeptala: „Prosím vás, pane Robot, vy jste Mluvicí robot?“ Nebyla si jistá, ale zdálo se jí, že s robotem, který mluví, se musí jednat neobyčejně slušně.

V nevýrazném hubeném obličejí sedící dívky se objevil výraz úplného soustředění. Dívka vytáhla malý notes a začala do něho rychle něco čmárat.

Následovalo jemné zašustění převodů a mechanicky zbarvený hlas zaburácel slova, která postrádala přízvuk a intonaci: „Já — jsem — robot — který mluví.“

Glorie na něj s litoostí pohlédla. Opravdu mluvil, ale zvuk vycházel odněkud zevnitř. Nedalo se s ním mluvit z očí do očí. Řekla: „Můžete mi, prosím vás, pomoci, pane Robot?“

Mluvicí robot byl zkonstruován, aby odpovídal na otázky, a zatím vždy dostával jediné otázky, na které odpovědět mohl. Byl si proto zcela jist svými schopnostmi. „Co — si — přejete?“

„Děkuji vám mockrát, pane Robot. Viděl jste Robbieho?“

„Kdo - je - Robbie?“

„Je to robot, pane Robot.“ Natáhla se na špičky. „Je asi takhle veliký, pane Robot, jenomže o trochu větší a je moc prima. Má hlavu, víte? Vy ji nemáte, ale on ji má, pane Robot.“ Mluvicí robot se zapletl. „Robot?“ „Ano prosím, pane Robot.“

Jedinou odpovědí, která na tohle tvrzení z robota zazněla, bylo přerývané mumlání a občasné nesrozumitelný zvuk. Radikální zevšeobecnění, které právě vyslechl, to jest, že neexistuje jako jediný předmět, ale jako zástupce určitého druhu, to na něj bylo příliš mnoho. Jak se poctivě snažil, aby tuto představu obsáhl, shořelo mu půl tuctu odporů. Ozvaly se slabé varovné signály. (Šestnáctiletá dívka v tu chvíli opustila místnost. Měla dost materiálu pro písemnou práci na téma Praktické aspekty robotiky. Byla to první z mnoha prací, které Susan Calvinová na toto téma napsala.) Glorie pořád ještě čekala s pečlivě maskovanou nedočkavostí na robotovu odpověď, když za sebou zaslechla výkřik: „Tamhle je!“, v němž rozpoznala hlas své matky.

„Co tu děláš, ty uličnice?“ křičela paní Westonová, jejíž strach okamžitě přerostl v hněv. „Víš, že jsi maminku a tatínka skoro k smrti vystrašila? Proč jsi utekla?“

Robotův technik také vtrhl dovnitř, rval si vlasy a dotazoval se narůstajícího davu, kdo si hrál se strojem. „Copak neumíte číst?“ křičel. „Sem nikdo bez průvodce nesmí!“

Ve všeobecné vřavě vynikl Glorii ukřivděný hlas: „Jenom jsem se sem přišla podívat na Mluvicího robota, mami. Myslela jsem, že možná bude vědět, kde je Robbie, když jsou oba roboti.“ A pak, když se jí takhle náhle a silně vrátila vzpomínka na Robbieho, propukla v pláč. „A já musím Robbieho najít. Já musím.“

Paní Westonová potlačila pláč a řekla: „Panebože. Pojď domů, Georgi. Tohle se nedá vydržet.“

Toho večera George Weston na několik hodin odešel, a když následujícího rána přišel za svou ženou, tvářil se podezřele spokojeně. „Dostal jsem nápad, Grace.“

„Jaký?“ zeptala se jeho žena ponuře a nezáčastně.

„Jde o Glorii.“

„Nechceš snad navrhnout, že toho robota zase koupíme?“

„Samozřejmě že ne.“

„Tak mluv. Proč bych tě nevyslechla. Z toho, co jsem dělala já, zatím nic dobrého nevzešlo.“

„Dobře. Tak tedy tohle mě napadlo. Hlavní Gloriiinou potíží je to, že na Robbieho myslí jako na člověka, a ne jako na stroj. Přirozeně na něj tudíž nemůže zapomenout. Kdyby se nám podařilo přesvědčit ji, že Robbie nebyl nic jiného než hromada železa a mědi v podobě plátů a drátů a že jeho životní sňávkou byla elektřina, přestalo by se jí po něm stýskat. Je to psychologický útok, jestli mi rozumíš.“

„Jak to chceš udělat?“

„Jednoduše. Kde myslíš, že jsem včera v noci byl? Přemluvil jsem Robertsona z Národní americké společnosti pro výrobu robotů, aby nám na zítřek umožnil

důkladnou prohlídku závodu. Zítra tam všichni půjdeme, a než to skončí, Glorie bude vědět, že robot není živý.“

Oči paní Westonové se postupně široce rozevřely a zablesklo se v nich cosi jako obdiv. „Tohle je, Georgi, opravdu dobrý nápad.“

A George Weston mohl prasknout pýchou. „Jiné ani nedostávám,“ odpověděl.

*

Pan Struthers byl svědomitý výrobní náměstek s vrozeným sklonem k mnohomluvnosti. Výsledkem této kombinace byla prohlídka, která byla na každém kroku dokonale komentována. Občas to i přeháněl. Paní Westonová se však nenučila. Dokonce ho několikrát přerušila a poprosila ho, ať vše opakuje jednodušeji, aby tomu Glorie mohla rozumět. Pod vlivem tohoto ocenění jeho řečnického talentu pan Struthers úplně roztál, a pokud to vůbec bylo možné, byl ještě sdílnější.

George Weston však byl stále netrpělivější.

„Promiňte, pane Struthersi,“ vpadl rovnou doprostřed přednášky o fotoelektrické buňce, „nemáte v továrně oddělení, kde zaměstnáváte jenom roboty?“

„Eh? Ó, ano. To vskutku máme!“ Struthers se usmál na paní Westonovou. „Je to svým způsobem ďábelský kruh. Roboti vyrábějí další roboty. Samozřejmě že z toho neděláme všeobecnou praxi. Odborové svazy by nám to ani nepovolily. Ale na výrobě několika málo robotů se podílejí pouze roboti. Je to tak trochu vědecký experiment. Víte,“ Struthers svou argumentaci podporoval poklepáváním skřípce o dlaň, „odborové svazy si neuvědomují — a to říkám jako člověk, který je odborovému hnutí velmi přátelsky nakloněn —, že nástup robota, i když to samozřejmě bude znamenat určité přeskupení pracovních sil, nakonec nutně...“

„Ano, pane Struthersi,“ přerušil ho Weston, „a co ta část továrny, o které mluvíte — můžeme ji vidět? Určitě to bude velmi zajímavé.“

„Ano! Jistě, samozřejmě.“ Pan Struthers si jedním uspěchaným pohybem nasadil skřípec zakašlal. „Pojďte za mnou, prosím.“

Když vedl rodinu po dlouhé chodbě a po schodech dolů, byl poměrně zticha. Pak, když vstoupili do veliké, dobře osvětlené dílny, v níž to bzučelo činností kovových strojů, otevřely se opět brány jeho výmluvnosti dokořán a záplava informací pokračovala.

„Tady to vidíte!“ oznámil pyšně. „Pouze roboti! Dohlížím na ně pět lidí a ti ani nemusí být uvnitř dílny. Za pět let od doby, co jsme s tímto projektem začali, tu nedošlo k jedinému neštěstí. Jistě, roboti, které tu vyrábíme, jsou poměrně jedno-duší, ale...“

V Gloriiiných uších však hlas výrobního náměstka už dávno na sebe vzal podobu uklidňujícího mumlání. Celá návštěva továrny se jí zdála nudná a zbytečná, i když tu doopravdy bylo vidět spoustu robotů. Ani jeden z nich však ani vzdáleně nepřipomínal Robbieho a ona si je prohlížela s otevřeným pohrdáním.

Všimla si, že v dílně nejsou vůbec žádní lidé. Pak její pohled padl na šest nebo sedm robotů, kteří byli plně zaměstnáni u kulatého stolu na druhé straně díl-

ny. Oči se jí zvětšily v úžasném překvapení. Byla to velká dílna. Nebyla si tím úplně jistá, ale jeden z robotů vypadal jako — vypadal jako — byl to on!

„Robbie!“ Její výkřik prořizl vzduch a jeden z robotů kolem stolu se zastavil a upustil nástroj, který právě držel. Glorie se málem zbláznila radostí. Prosmýkla se pod zábradlím, a než ji rodiče mohli zadržet, seskočila na podlahu dílny a s rozpraženými rukama a vlajícími vlasy utíkala k Robbiemu.

A tři vyděšení dospělí, kteří stáli jako přimrazení, viděli to, co holčička ve svém vzrušení neviděla — obrovský lokotraktor, který se slepě řítil středem místnosti po své vymezené dráze.

Westonovi trvalo zlomek vteřiny, aby se probral, ale tento zlomek znamenal všechno, protože Glorii už předhonit nemohl. Přestože v zoufalém pokusu přeskočil zábradlí, bylo to beznadějné. Pan Struthers divoce signalizoval dohlížitelům, aby lokotraktor zastavili, ale dohlížitelé byli pouze lidé, a než začali jednat, nějakou chvíli jim to trvalo.

Jedině Robbie jednal okamžitě a přesně.

Vyřítíl se z opačného konce dílny a jeho kovové nohy rychle zmenšovaly vzdálenost mezi ním a jeho malou paní. Pak se všechno přihodilo najednou. Robbie v obrovské rychlosti zdvihl Glorii a vyrazil z ní poslední špetku dechu. Weston, který přesně nechápal, co se vlastně děje, spíše ucítil, než uviděl, jak se kolem něj Robbie přehnal, a náhle a udiveně se zastavil.

Lokotraktor přetnul Glorii cestu půl sekundy poté, co ji Robbie zachránil. Valil se ještě několik metrů dál a pak se se skřípěním neochotně zastavil.

Glorie opět našla dech, odbyla si objímání ze strany svých rodičů a dychtivě se obrátila k Robbiemu. Pokud se jí týkalo, nic, kromě toho, že konečně našla svého přítele, se nestalo.

Ale obličej paní Westonové přestal vyzařovat úlevu a začalo se na něm zračit černé podezření. Obrátila se ke svému muži a přes rozcuchané vlasy a nedůstojný vzhled se jí podařilo vypadat docela neochvějně. „Ty jsi to nastrojil, vid’?“

George Weston si otíral horké čelo kapesníkem. Třásla se mu ruka a vše, na co se zmohly jeho rty byl jen plachý a nesmírně mírňoučký úsměv.

Paní Westonová pokračovala: „Robbie nebyl zkonstruován pro práci v dílně. Tady byl k ničemu. Tys zařídil, aby ho sem schválně přidělili a Glorie ho tu našla. Já vím, že je to tak.“

„Máš pravdu,“ odpověděl Weston. „Ale Grace, jak jsem mohl vědět, že jejich shledání bude tak bouřlivé? A Robbie jí zachránil život; to přece musíš přiznat. Nemůžeš ho opět poslat pryč.“

Grace Westonová zauvažovala. Obrátila se k Robbiemu a Glorii a chvíli je nepřítomně pozorovala. Glorie objímala Robbieho takovou silou, že kdyby nebyl ze železa, určitě by ho byla udusila. Přitom neustále mlela nesmysly. Robbie měl ruce z pochromované oceli (které dokázaly ohnout dvoupalcovou ocel jako preclík) něžně a láskyplně ovinuté kolem holčičky a oči mu planuly nádhernou červení.

„No,“ řekla paní Westonová konečně, „ať tedy zůstane u nás, dokud nezreziví.“

*

Susan Calvinová pokrčila rameny. „Samozřejmě že nezrezivěl. Tahle příhoda se udala v roce 1998. Roku 2002 jsme vynalezli pohyblivého mluvícího robota a tím pádem byli všichni nemluvící roboti okamžitě notně zastaralí. Byla to také poslední kapka do víru antirobotických nálad. V období mezi léty 2003 a 2007 většina států zakázala používat roboty na Zemi pro jiné než vědecké účely.“

„Takže Glorie se nakonec musela Robbieho přece jenom vzdát?“

„Asi ano. Ale stejně si myslím, že když jí bylo patnáct let, bylo to pro ni daleko jednodušší než pro osmiletou holčičku. Zákaz používání robotů však byl hloupý a zbytečný. Když jsem v roce 2007 dostala místo u Národní americké, byla na tom společnost finančně bledě. Nejdříve jsem si myslela, že za pár měsíců budu bez zaměstnání, jenže pak jsme jednoduše vytvořili mimozemské trhy.“

„A měli jste po starostech.“

„Ne hned. Začali jsme přizpůsobováním modelů, které jsme už měli na skladě. Byli to například ti první mluvící roboti. Měřili skoro čtyři metry, byli neohrabaní a nepříliš povedení. Poslali jsme je na Merkur, aby tam pomohli vybudovat důlní stanici, ale expedice neuspěla.“

Překvapeně jsem vzhlédl. „Vážně? Vždyť Důlní společnost Merkur je obrovský koncern.“

„Dnes ano, ale jenom díky druhému pokusu, který se vydařil. Jestliže se o tom, mladý muži, chcete něco dozvědět, pak vám radím, abyste vyhledal Gregory Powella. V prvních dvou desetiletích tohoto století to byl on a Michael Donovan, kdo testovali naše nejproblematičtější modely. O Donovanovi už jsem dlouho neslyšela, ale Powell bydlí tady v New Yorku. Pořád si nemohu zvyknout na představu, že už je dědečkem. Stále ho vidím jako mladíka. Samozřejmě, já byla tenkrát také mladší.“

Chtěl jsem však, aby mluvila dál. „Povězte mi nejdůležitější fakta, paní doktorko, a já už si na detaily sednu s panem Powellem.“ (Přesně tohle jsem později udělal.)

„Začněte s Merkurem,“ navrhl jsem.

„Myslím, že druhá expedice na Merkur byla vyslána v roce 2015. Byla to průzkumná výprava, kterou zčásti financovala naše společnost a zčásti ředitelství Slunečních minerálů. Výpravu tvořili nový experimentální robot, Gregory Powell a Michael Donovan...“

• 2

• HRA NA HONĚNOU

Jedním z oblíbených banálních rčení Gregory Powella bylo, že nic se nemá uspěchat. Když se tudíž k němu po schodech dolů celý říčný přihnál zrzavý Mike Donovan, Powell se zamračil.

„Co se děje?“ zeptal se. „Zlomil sis nehet u malíčku?“

„Jo!“ odsekl Donovan podrážděně. „Proč se celý den flákáš v podzemních patrech?“ Zhluboka se nadýchl a vyhrkl: „Rychlík se vůbec nevrátil.“

Powell, který právě stoupal po schodech nahoru, na okamžik zalapal po dechu a zastavil se. Pak se vzpamatoval a šel dál. Promluvil teprve na odpočívadle. „Poslals ho pro selen?“

„Ano.“

„A jak dlouho už je pryč?“

„Pět hodin.“

Ticho. Tak tohle je tedy zatraceně nepříjemná situace. Jsou na Merkuru teprve dvanáct hodin a už se dostali do takovéhle bryndy. Merkur je beze sporu nejpodivnější planeta sluneční soustavy, ale tohle je přece jenom trochu moc.

„Začni od začátku a popořádku,“ řekl Powell.

Byli teď v radiostanici, jejíhož zastaralého vybavení se od poslední expedice před deseti lety nikdo nedotkl. Z technického hlediska deset let znamená celou věčnost. Vždyť stačí srovnat Rychlíka s typem robotů, které tu museli mít tenkrát, v roce 2005. Vývoj v robotice jde ovšem mílovými kroky dopředu. Powell lehce přešel rukou po kovu přístrojové desky. Místností, a konec konců celou stanicí, se vznášela ponurá atmosféra zatuchlosti.

Donovan to musel také pocítit. „Zkoušel jsem ho lokalizovat rádiem,“ začal, „ale marně. Na sluneční straně Merkuru se radiové vlny stejně nešíří na větší vzdálenosti než dvě míle. To je také jeden z důvodů, proč první expedice neuspěla. A naši vysokofrekvenční vysílačku neuvedeme do provozu ještě pěkně dlouho...“

„Ušetří mě podrobností. Co jsi zjistil?“

„Na krátkých vlnách jsem lokalizoval signál blíže neurčeného tělesa. Oboustranné spojení se mi nepodařilo navázat, tak jsem ho aspoň dvě hodiny stopoval a zanášel jeho pozici do mapy.“

Donovan vytáhl z kapsy zažloutlou mapu, která tu zbyla po první expedici, vztekla ji hodil na stůl a dlaní vyhladil do roviny. Powell sledoval jeho počínání se založenýma rukama.

Donovan nervózně zabodl pero do mapy. „Ten červený křížek je selénové jezírko. Sám jsi ho tam udělal.“

„Které to je?“ přerušil ho Powell. „První expedice tu našla tři jezírka.“

„Poslal jsem Rychlíka samozřejmě k tomu nejbližšímu. Je odtud sedmnáct mil. Ale to stejně nehraje roli,“ pokračoval Donovan vzrušeně. „Ty tečky vyznačují Rychlíkovu pozici.“

Powellův předstíraný klid byl rázem ten tam a Powell se vrhl k mapě.

„To myslíš vážně? To přece není možné!“

„Už je to tak,“ zabručel Donovan.

Malé tečky znázorňující Rychlíkovy pohyby opisovaly kruh kolem křížku selénového jezírka. A Powell se popotáhl za svůj hnědý knír, což u něj byla neklamná známka rozrušení.

„Za ty dvě hodiny, co jsem ho sledoval,“ dodal Donovan, „oběhl to zatracené jezírko čtyřikrát. Jak to vypadá, bude ho obíhat donekonečna. Uvědomuješ si, co to znamená?“

Powell vzhlédl od mapy a nic neřikal. Samozřejmě že si uvědomoval, co to znamená. Bylo to jednoduché jako sylogismus. Řady slunečních baterií, které jediné je mohou ochránit před vražedným sluncem Merkuru, jsou v háji. Jediné, co je může spasit, je zásoba selenu. A jediné Rychlík jim může selen obstarat. Když se Rychlík nevrátí, žádný selen nebude. Ale bez selenu nebudou sluneční baterie. A bez slunečních baterií — hm, smrt pomalým opékáním zaživa je jeden z nejméně příjemných způsobů, jak odejít na věčnost.

Donovan si zuřivě prohrábl svou rezatou kšticí a zahořekoval: „Celá sluneční soustava nás bude mít za šašky, Gregu. Jak se všechno mohlo tak rychle zvrtnout? Poslali nás — známý tandem Powell a Donovan — na Merkur, abysme zjistili, zda je možné znovu otevřít důlní stanici na sluneční straně. Vybavili nás veškerou moderní technikou a roboty a my to hned první den takhle zkaňháme. A přitom je to taková banalita. Tohle nepřežijem.“

„Třeba ani nebudeme muset nic přežívat,“ odpověděl Powell tiše. „Jestliže rychle něco nepodnikneme, jakékoli přežívání, či dokonce obyčejné žití, nepříjde vůbec v úvahu.“

„Nezván! Jestli je tobě na tom něco k smíchu, Gregu, tak mně ne. Měli bychom je zažalovat za to, že nás sem poslali pouze s jedním robotem. A tys navíc ještě dostal ten úžasný nápad, že se o sluneční baterie můžeme postarat sami.“

„Teď jsi nespravedlivý. Rozhodli jsme o tom oba a ty to dobře víš. Věděli jsme, že stačí jenom kilogram selenu, Stillheadova dioelektrodová deska a tři hodiny času. A celá sluneční strana je přímo posetá selénovými jezírky. MacDougalo-vým spektroreflektorem jsme objevili hned tři během pěti minut. Ksakru. Nemohli jsme přece čekat na příští zatmění slunce.“

„Ale co uděláme teď?“ Powelle, ty určitě máš nějaký nápad. Víím, že ho máš, jinak bys nebyl tak zatraceně klidný. Nejsi přece o nic větší hrdina než já. Tak ven s ním!“

„Sami se za Rychlíkem vydat nemůžeme, Miku. Ne na sluneční straně. Dokonce ani naše nové skafandry nevydrží na slunci více jak dvacet minut. Ale znáš přece staré rčení: Chyť robota robotem. Podívej, Miku, nejsme na tom tak zle. V podzemí máme šest robotů, kteří se snad dají ještě použít. Pokud fungují.“

V Donovanových očích se objevil záblesk naděje. „Ty myslíš těch šest robotů, které tu nechala první expedice. Jsou to určitě roboti? Můžou to být poloroboti. Deset let je v robotice velmi dlouhá doba.“

„Ne, jsou to roboti. Strávil jsem s nimi celý den, a tak to musím vědět jistě. Mají pozitronické mozky. Samozřejmě že primitivní.“ Zastrčil mapu do kapsy. „Jdeme.“

*

Roboti byli uskladněni v nejnižším podzemním patře. Bylo jich tu šest a obklopovaly je zaprášené bedny neznámého obsahu. Byli velcí, opravdu velcí, takže i když seděli na zemi s nohama nataženými před sebe, jejich hlavy se tyčily do výše dvou metrů.

Donovan hvízdal. „Podívej se na ty obry. Musí mít kolem trupu aspoň tři metry.“

„Protože jsou vybaveni starými MacGuffyho převody. Podíval jsem se do nich — jsou strašně primitivní.“

„Už jsi je vyzkoušel?“

„Ne, neměl jsem proč. Ale myslím, že budou v pořádku. Dokonce i jejich membrány jsou docela zachovalé. Mohli by mluvit.“

Zatímco mluvil, odšrouboval destičku na kovovém hrudníku nejbližšího robota a vložil mu dovnitř dvoupalcovou kouli obsahující nepatrnou jiskru atomové energie, která pro robota znamená život.

Koule se zpočátku smekala, ale nakonec se mu podařilo ji umístit a pomalu a důkladně přišrouboval ocelovou destičku na původní místo. O ovládání robotů rádiem, které dnes bylo zcela běžné, před deseti lety ještě nikdo neměl ani ponětí. Totéž udělal s dalšími pěti roboty.

„Ani se nepohnuli,“ řekl Donovan skepticky.

„Ne. Nikdo jim to nerozkázal,“ odpověděl Powell věčně. Vrátil se k prvnímu robotovi a uhořel ho pěstí do trupu. „Ty! Slyšíš mě?“

Robot pomalu otočil svou monstrózní hlavu a upřeně se zadíval na Powella. Pak se odněkud z jeho útrobu ozvalo zasípění a robot hlasem připomínajícím první gramofony zachrčel: „Ano, ó pane!“

Powell se na Donovana kysele zašklebil. „Slyšels to? Tihle jsou ještě z časů prvních mluvících robotů, kdy to vypadalo, že používání robotů na Zemi bude zakázáno. Výrobci se tomu bránili, a proto do robotů zabudovali zdravý otrocký komplex.“

„Stejně jim to nepomohlo,“ zahučel Donovan.

„Ne, nepomohlo, ale dělali, co mohli.“ Opět se obrátil k robotovi. „Vstaň!“

Robot se pomalu postavil a Donovan musel zaklonit hlavu, aby si ho mohl dobře prohlédnout.

„Můžeš se procházet po povrchu planety?“ zeptal se Powell. „Na slunci?“

Než se robotův pomalý mozek zmohl na odpověď, chvíli to trvalo. „Ano, ó pane,“ řekl potom.

„Dobře. Víš, co je to míle?“

Následovalo další pomalé rozvažování a další odpověď. „Ano, ó pane.“

„Vyvedeme tě ven a ukážeme ti směr. Půjdeš asi sedmnáct mil a někde tím směrem narazíš na dalšího robota, který je menší než ty. Rozumíš?“

„Ano, ó pane.“

„Najdeš toho robota a poručíš mu, aby se vrátil. Jestliže tě nebude chtít poslechnout, tak ho k tomu přinutíš silou.“

Donovan zatahal Powella za rukáv. „Proč ho rovnou nepošleš pro selen?“

„Protože chci Rychlíka nazpátek, hlupáčku. Chci přijít na to, co se v něm porouchalo.“ Powell se otočil k robotovi. „Dobře, tak pojď za mnou.“

Robot se ani nepohnul a zamumlal: „Promiňte mi, ó pane, ale to nemohu. Nejdříve musíte nasednout.“ Robot přiklápěl své kovové ruce k sobě a propojil prsty.

Powel zíral a hladil si knír. „Hm... no jo!“

Donovanovi vylézaly oči z důlků. „Musíme na něm jet? Jako na koni?“

„Tak nějak. I když nevím proč. Nechápu, proč... aha, už vím. Říkám ti, že v těch časech přehnaně inzerovali bezpečnost robotů. Chtěli přesvědčit lidi tím, že robotům nedovolili, aby se pohybovali sami. Mohli chodit jenom s popoháněčem na hřbetě. Co teď uděláme?“

„Právě na to myslím,“ odpověděl Donovan. „My se po povrchu planety pohybovat nemůžeme, ať už s robotem, nebo bez něj. Panenkomarjá na nebesích!“ Donovan luskl prsty. Opět do něj vjel život. „Dej mi tu mapu. Ne nadarmo jsem ji dvě hodiny studoval. Tohle je přece důlní stanice. Proč bychom nemohli použít tunelů?“

Důlní stanice byla na mapě vyznačena černým kroužkem, kolem něhož se v tenkých přerušovaných čarách rozprostírala pavoučí síť tunelů.

Donovan pečlivě prohlížel seznam vysvětlivek na dolním okraji mapy. „Koukej,“ řekl, „tyhle malé černé tečky znamenají východy z tunelů a tady je jeden asi tři míle od selénového jezírka. Je tu dokonce jeho číslo... proč píšou takové blechy... 13 a. Jestliže se tu ti roboti vyznají...“

Powell se jich zeptal a odpovědi mu bylo obligátní „Ano, ó pane.“

„Obleč se do skafandru,“ řekl spokojeně svému kolegovi.

Bylo to poprvé, co na sobě měli nové, vylepšené skafandry. Když sem včera dorazili, ani jeden z nich nečekal, že to bude tak brzy. Připadali si v nich velmi neohrabaní.

Skafandr byl daleko objemnější a ošklivější než normální kombinézy používané při vesmírných letech. Byl však daleko lehčí, neboť jeho látka neobsahovala sebemenší příměs kovu. Byl vyroben ze směsi teplovzdušných umělých hmot a chemicky upravených vrstev korku, a mohl vzdorovat slunečnímu záru na Merkuru celých dvacet minut. Dokonce ještě nějakých pět nebo deset minut navíc, ale to jenom, když šlo o to zůstat naživu.

Když spatřil groteskní postavu Powella ve skafandru, robot nedal ani v nejmenším najevo žádné překvapení a jeho ruce opět utvořily šlapku tĕmene.

„Zanešeš nás k východu 13 a?“ ozval se Powellův hlas zkreslený rádiem.

„Ano, ó pane.“

To je dobře, pomyslel si Powell. Nedají se sice ovládat na dálku rádiem, ale aspoň jsou vybaveni pro příjem. „Nasedni si na některého, Miku,“ řekl Donovanovi.

Vložil botu do improvizovaného třmenu a vyšvihl se vzhůru. Zjistil, že se mu sedí docela pohodlně. Robotova ramena s mělkými úžlabinami pro stehna byla zřejmě vytvarována speciálně pro tento účel. Také smysl, který měly robotovy prodloužené „uši“, byl nyní naprosto zřejmý.

Powell uchopil uši a obrátil robotovi hlavu do směru pochodu. „Veďte nás, Macduffe,“ řekl, ale moc veselo mu přitom nebylo.

Obrovští roboti se pohybovali pomalu a s mechanickou přesností. Ve dvéřích se oba muži museli rychle skrčit, neboť hlavy robotů dosahovaly téměř až ke stropu. Úzká chodba vedoucí k přechodové komoře se rozezvučela ozvěnou těžkých a rozvázných kroků.

Při pohledu na dlouhý, zužující se tunel, z něhož byl odčerpán vzduch, si Powell uvědomil, jakou obrovskou práci tu první expedice vykonala. A to měli k dispozici pouze tyhle neohrabané roboti potvory a začínali doslova z ničeho. Nepodařilo se jim sice dosáhnout vytčeného cíle, ale jejich neúspěch měl daleko větší cenu než mnoho tak zvaných úspěchů při výpravách na jiné planety sluneční soustavy.

Roboti se kolíbali kupředu tempem, které se neměnilo. Jejich kroky se ani neprodlužovaly, ani nezkracovaly.

„Všimni si,“ řekl Powell, „jak dobře jsou tyhle tunely osvětlené. Kromě toho je tu stejná teplota jako na Zemi. Takhle to tu asi zůstalo celých těch deset let, co na planetě nikdo nebyl.“

„Jak to?“

„Energie je tu levná. Nejlevnější v celé sluneční soustavě. Je to sluneční energie, která na sluneční straně Merkuru už něco znamená. Proto také postavili stanici na slunci a ne ve stínu hor. Je to vlastně obrovský měnič energie. Žár se mění v elektřinu, světlo, mechanickou práci a kdovíco ještě. Stanice je tak zásobována energií a zároveň chlazená.“

„Podívej,“ přerušil ho Donovan. „Tohle je velmi poučné, ale nechceš radši vykládat o něčem jiném? Tahle přeměna energie, o které mluvíš, totiž náhodou probíhá právě díky slunečním bateriím — a to je teď pro mě ožehavé téma.“

Powell cosi neurčitěho zabručel, a když Donovan opět přerušil ticho, které mezi nimi zavládlo, krásně se mu podařilo změnit téma rozhovoru — k horšímu. „Poslyš, Gregu, co se vlastně, ksakru, stalo s Rychlíkem? Nerozumím tomu.“

Pokrčit rameny ve skafandru není snadné, ale Powell se o to přesto pokusil. „Nevím, Miku. Víš, že je stoprocentně přizpůsoben místním podmínkám. Sluneční žár vůbec necítí a malá gravitace a špatný povrch mu také nedělají potíže. Je stoprocentně spolehlivý — vlastně, měl by být.“

Opět zavládlo ticho. A tentokrát trvalo dlouho.

„O pane,“ řekl robot, „jsme zde.“

„Ano?“ Powell se rychle probрал z otupělosti. „Tak nás vynes ven, na povrch.“

Ocitli se v maličké podzemní stanici, prázdné, bez vzduchu a v ruinách. Donovan pomocí baterky prozkoumal průrvu v horní části jedné zdi.

„Myslíš, že to byl meteorit?“ zeptal se.

Powell pokrčil rameny. „Vykašli se na to. To je jedno. Pojď ven.“

Na povrchu je čekal temný stín velké skály z černého čediče, která v tomto místě zastínila slunce. Obklopoval je svět bez vzduchu. Stín před nimi sahal dost daleko a pak bez jakéhokoliv přechodu zmizel a vystřídalo ho oslepující světlo znásobené odrazem miliardy krystalů na kamenité zemi.

„Vesmíre skákavej!“ vydechl Donovan. „Vypadá to jako sníh.“ A opravdu to tak vypadalo.

Powell přelétl pohledem zářivý povrch Merkuru, zastavil se na horizontu a ohromeně zamrkal.

„Tohle musí být zvláštní úsek,“ řekl. „Merkur má nízké albedo a hornina je většinou šedá pemza. Podobně jako na Měsíci. Vypadá to krásně, co?“

Byl rád, že se na to všechno může dívat světelným filtrem svého průzoru. I kdyby pohled byl sebekrásnější, bez filtrů by je prudké slunce za půl minuty oslepilo.

Donovan se podíval na malý teploměr umístěný na zápěstí. „Ježkovy oči, teplota je osmdesát stupňů Celsia ve stínu!“

Powell to zkontroloval na svém teploměru. „No jo,“ řekl, „trošku vysoká. To je atmosférou, viš?“

„Na Merkuru? Zbláznil ses?“

„Merkur není úplně bez vzduchu,“ vysvětloval Powell poněkud roztržitě. Právě si přidržoval dalekohled před průzorem a prsty v rukavicích skafandru se mu smekaly. „Při povrchu se shlukují jemné exhalace. Jsou to výpary těkavějších prvků a jejich složenin dost těžkých na to, aby je gravitace Merkuru přidržela. Selen, jód, rtuť, galium, potaš, bismut, těkavé kysličníky. Výpary se shromáždí ve stínu, vysrážejí se a vydávají teplo. Je to něco jako obrovský destilátor. Když si na skálu posvítíš baterkou, asi přijdeš na to, že je pokryta sírou a možná i kapičkami rtuti.“

„To je jedno. Mizerných osmdesát stupňů naše skafandry vydrží, jak dlouho budeme chtít.“

Powell konečně zaměřil svůj dalekohled a vypadal jako had vyhlížející kořist.

Donovan ho napjatě sledoval. „Vidíš něco?“

Druhý muž si s odpovědí dal na čas. Když se konečně ozval, obezřetně vážil každé slovo: „Na obzoru je tmavá skvrna. Může to být selénové jezíčko. Podle mapy by to odpovídalo. Ale nevidím Rychlíka.“

Aby měl lepší rozhled, začal se Powell škrábat po robotových zádech nahoru, až se rozkročmo postavil na robotova ramena. Mírně se kymácel, namáhal si oči a nakonec prohlásil: „Mám dojem... myslím... ano, to je určitě on! Jde směrem k nám!“

Donovan sledoval Powellův napřažený prst. Neměl sice dalekohled, ale přesto spatřil maličkou pohybující se tečku, jež se černala uprostřed krystalového třpytu země.

„Vidím ho!“ zakřičel. „Jdeme!“

Powell se svezl zpět do sedla na robotových ramenech a rukou ve skafandru poplálal obra po jeho obrovském trupu. „Pohni se!“

„Hyje!“ zakřičel Donovan a stiskl obrovo tělo nohama, jakoby opravdu seděl na koni.

*

Roboti se vydali na cestu. Pravidelné dusání jejich kročejů však nebylo slyšet, neboť nekovová látka skafandrů nepřenášela zvuk. Oba muži cítili jen rytmické vibrace.

„Rychleji!“ zvolal Donovan, ale roboti nepřidali.

„Nemá to cenu,“ řekl mu Powell. „Tyhle hromady železa znají jen jednu rychlost. Myslíš si snad, že je vybavili selektivními flexory?“

Překročili hranici stínu a okamžitě je zaplavilo šířavé slunce.

Donovan se mimoděk příkrčil. „Páni! Cítím horko, nebo si to jen představuju?“

„Brzy ho ucítíš ještě víc,“ ozvala se chmurná odpověď. „Nespouštěj oči z Rychlíka.“

Robot RCHK-13 byl už tak blízko, že začali rozeznávat detaily. Lehce se v běhu přenášel přes nerovnosti terénu a jeho působné aerodynamické tělo se na slunci blýskalo jako zrcadlo. Jeho jméno bylo samozřejmě odvozeno od čísla série, ale bylo přesto neobyčejně příhodné, protože modely RCHK patřily v produkci Národní americké společnosti pro výrobu robotů k těm nejrychlejším.

„Hej, Rychlíku!“ zakřičel Donovan a freneticky zamával rukama.

„Rychlíku!“ řval Powell. „Pojď sem!“

Vzdálenost mezi muži a zatoulaným robotem se nyní zmenšovala. Spíše než klopotné úsilí padesát let starých komoňů Powella a Donovana se o to přičiňovala Rychlíkova hbitost.

Už byli tak blízko, že viděli, jak Rychlík zvláštním způsobem pokulhává, a když Powell mávl rukou a nastavil vysílačku umístěnou v kukle svého skafandru na maximum, Rychlík vzhlédl a uviděl je.

S trhnutím zastavil a zůstal na chvíli stát — trochu se přitom kolébal ze strany na stranu, jako by ho ovíval slabý vítr.

„To stačí, Rychlíku,“ křičel Powell. „Pojď sem, hochu.“

Načež v Powellových sluchátkách poprvé zazněl Rychlíkův kovový hlas: „Miláčku, pojď si hrát. Ty chytíš mě a já chytím tebe a žádná láska náš nůž rozdělít nedovede. Protože já jsem tvá malá Kopretinka. Hopla!“ Rychlík se otočil na podpatku a pustil se směrem odkud přiběhl. Jeho zběsilý úprk zvedal celá oblaka zpečeného prachu.

„Pod dubem staletým něžný kvítek rostl,“ zarecitoval Rychlík ztrácející se v dále a pak už se ozvalo jen podivné kovové zacvakání, které snad mohlo být robotickým ekvivalentem škytnutí.

„Jak se dostal k operetám Gilberta a Sullivana?“ vydechl Donovan. „Hele, Gregu, vždyť... vždyť on je opilý nebo co.“

„Kdybys mi to neřekl,“ odpověděl Powell ironicky, „asi bych na to sám nikdy nepřišel. Vrátime se zpátky do stínu, nebo se upeču.“

Jejich zoufalé mlčení přerušil Powell. „Tak za prvé,“ řekl, „Rychlík není opilý — ne v našem slova smyslu —, protože je robot a roboti se neopíjejí. Ale něco se s ním stalo a vyvolalo to u něj robotický ekvivalent opilosti.“

„Podle mě je opilý,“ prohlásil Donovan tvrdošijně, „a řekl bych, že si myslí, že si s ním hrajeme. Jenže my si nehrajeme. Jde tady o život a velice odpornou smrt.“

„Dobře, dobře. Nech mě v klidu přemýšlet. Robot je jenom robot. Jakmile přijdeme na jeho poruchu, můžeme ji opravit a pokračovat v práci.“

„Jakmile...“ odvětil Donovan kysele.

Powell ho ignoroval. „Rychlík je bezesbytku přizpůsoben normálním podmínkám na Merkuru. Ale tohle místo“ — a Powellova ruka opsala oblouk ve vzduchu — „je docela určitě nenormální. A to je naše vodítko. Odkud se tady vzaly ty krystaly? Mohl je utvořit pomalu chladnoucí roztok. Ale kde by se na Merkuru vzal roztok tak horký, že by pod místním sluncem vychladl?“

„Sopečná činnost?“ navrhl Donovan a Powell ztuhl.

„Dneska přímo sršíš nápady,“ prohlásil podivně uskrípnutým hlasem a zůstal pět minut stát bez hnutí. „Podívej Miku,“ řekl potom, „co jsi přesně řekl Rychlíkovi, když jsi ho poslal pro selen?“

Otázka Donovanova zarazila. „No, kruci... já už nevím. Prostě jsem mu řekl, aby to pro nás obstaral.“

„Ano, to vím. Ale jak? Vzpomeň si na přesnou formulaci příkazu!“

„Řekl jsem... no... řekl jsem: ‚Rychlíku, potřebujeme trochu selenu. Je tam a tam. Běž pro něj.‘ To je všechno. Tobě by to takhle nestačilo?“

„Ale nějak naléhavě jsi to neřekl, že ne?“

„Proč? Byla to pouhá rutina.“

„Ted' už to nespravíme,“ povzdychl si Powell, „ale jsme v pěkné kaši.“ Sešel ze svého robota, posadil se na zem a zády se opřel o skálu. Donovan si k němu přisedl a vzal ho pod paži. Zdálo se jim, že pálivé slunce v dálavách před nimi už se nemůže dočkat, až si s nimi zahraje na kočku a myš. Z obrovských robotů, kteří stáli hned vedle nich, nebylo vidět nic než matná červeň jejich fotoelektrických nemrkajících, nevzrušených a nezúčastněných očí.

Nezúčastněných! Zrovna tak jako celá tahle planeta, malá na objem a veliká na záhady.

Hlas z Powellovy vysílačky naléhavě zapraskal v Donovanových sluchátkách. „Podívej, začneme se třemi základními robotickými zákony — tyhle zákony

jsou pečlivě zaneseny do robotova pozitronického mozku.“ Powell začal ve stínu odpočítávat na prstech v rukavicích.

„Takže máme první zákon. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.“

„Správně!“

„Druhý zákon,“ pokračoval Powell. „Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.“

„Správně!“

„A za třetí, robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana jev rozporu s prvním nebo druhým zákonem.“

„Správně. A co z toho vyvodíme?“

„Přesné vysvětlení. Rozpory mezi jednotlivými zákony jsou v pozitronickém mozku vyrovnávány různými potenciály. Tak například, robot se přiblíží k nebezpečí a ví o tom. Automatický potenciál třetího zákona ho vrátí zpátky. Ale co když mu poručíš, aby se do tohoto nebezpečí vrhl? V tom případě je uveden v činnost kontrapotenciál druhého zákona, který je silnější než ten předcházející, a robot vyplní tvůj rozkaz, i když tím riskuje svou vlastní existenci.“

„To vím. A co má být?“

„Vem si Rychlíka. Rychlík je jeden z posledních modelů, je nesmírně specializovaný a stojí tolik, co bitevní loď. Zničit něco takového je strašná škoda.“

„No a?“

„Takže povinnost dodržovat třetí zákon u něj byla posílena — mimochodem o tomhle se píše už v reklamní brožurě o modelech RCHK — a jeho alergie na nebezpečí je neobyčejně vysoká. Když jsi ho poslal pro selen, dal jsi mu normální rozkaz bez jakéhokoli důrazu, takže jeho potenciál pro dodržování druhého zákona byl dost slabý. Nečerti se, jenom konstatuji fakta.“

„Dobře, pokračuj. Myslím, že už rozumím.“

„Už chápeš, jak to v něm funguje? Selénové jezírko obklopuje nějaké nebezpečí. Čím blíže je Rychlík u jezírka, tím více toto nebezpečí vnímá a v určité vzdálenosti potenciál pro dodržování třetího zákona, který už je i tak nastaven dost vysoko, přesně vyrovná potenciál pro dodržování druhého zákona, který je ostatně tak jako tak dost nízký.“

Donovan vzrušeně povstal. „A dojde k rovnováze. Jasně. Třetí zákon ho žene nazpět a druhý zákon ho žene vpřed...“

„Takže selénové jezírko obíhá v kruhu a tím udržuje působení obou zákonů v přesné rovnováze. A jestliže s tím něco neuděláme, bude tam obíhat na věky a hrát si tak s námi na honěnou.“ Powell se zamyslel a rozvážně dodal: „A to z něj dělá opilce.“

Při rovnováze potenciálů je polovina pozitronických obvodů v jeho mozku mimo kontrolu. Nejsem žádný robotik, ale tohle je zřejmé. Rychlík pravděpodobně ztratil kontrolu nad určitými částmi svého organismu, jako ji ztrácí opilý člověk. To je moc pěkný!“

„Ale co je to za nebezpečí? Kdybysme věděli, před čím chlá...“

„Vždyť už jsi na to přišel. Sopečná činnost. Někde nad selénovým jezírkem uniká z útrob Merkuru plyn. Kysličník siřičitý, kysličník uhličitý a kysličník uhelnatý. Hodně a navíc při téhle teplotě.“

Donovan hlasitě polkl. „Kysličník uhelnatý dává dohromady se železem těkavý karbonyl železa.“

„A robot,“ dodal Powell, „je především ze železa. Není nad dedukci,“ prohlásil pochmurně. „Už o našem problému víme všechno kromě řešení. Sami se pro selen vypravit nemůžeme. Je příliš daleko. Tyhle potvory poslat nemůžeme, protože nemůžou jít samy, a s námi půjdou tak pomalu, že se upečeme. A Rychlíka nechytíme, protože ten truhlík si myslí, že si s ním hrajeme na honěnou a proti našim čtyřem milím za hodinu jich uběhne šedesát.“

„Když se vypraví jeden z nás,“ začal Donovan opatrně, „a vrátí se uvařený, pořád tu ještě zbude druhý.“

„Ano,“ následovala sarkastická odpověď, „to by bylo úžasné sebeobětování — až na to, že až se ten první dostane k selenu, nebude už ve stavu dávat rozkazy a roboti se bez rozkazů ani nevydají nazpátek. Jen si to spočítej! Jsme od jezírka dvě nebo tři míle — dejme tomu že dvě — robot urazí čtyři míle za hodinu; a my v našich skafandrech vydržíme na slunci dvacet minut. Nezapomeň, že nejde jen o žár. Sluneční ultrafialové záření na Merkur je vražedné.“

„Hm,“ zabručel Donovan, „schází nám deset minut.“

„Deset minut je v tomhle případě věčnost A ještě něco. Jestliže třetí zákon zastavil Rychlíka tam, kde ho zastavil, znamená to, že v atmosféře musí být spolu s kovovými výpary hodně kysličníku uhelnatého, což způsobuje korozi. Už je tam kdoví jak dlouho. Nemáme ponětí o tom, co všechno se může stát. Třeba mu povolí kolenní kloub a on se svalí na zem. Nejde jen o to, že něco musíme vymyslet. My to musíme vymyslet rychle!“

Následovalo těžké, mrtvé a beznadějně ticho.

Nakonec se ozval Donovan, a jak se všemožně snažil o klid, hlas se mu chvěl napětím. „Když nemůžeme zvýšit potenciál druhého zákona tím, že bysme mu udělili dodatečné rozkazy, co kdybysme na to šli z opačného konce? Jestliže zvýšíme nebezpečí, zvýšíme tím také potenciál třetího zákona, a zaženeme ho zpět.“

Powell se k němu tázavě natočil svým průzorem.

„Víš,“ vysvětloval Donovan opatrně, „můžeme ho přilákat blíž, když v jeho okolí zvýšíme obsah kysličníku uhelnatého. Na stanici máme k dispozici úplnou analytickou laboratoř.“

„Jistě,“ souhlasil Powell, „je to důlní stanice.“

„Správně. Musí tam být kilogramy kyseliny šřavelové pro vápníkové precipitace.“

„Vesmíre skákavej! Miku, ty jsi génus.“

„Tak trochu jsem,“ přiznal se Donovan skromně. „Stačí, když si člověk pamatuje, že když ohřeješ kyselinu šřavelovou, rozloží se ti na kysličník uhličitý, vodu a starý dobrý kysličník uhelnatý. To jsme se učili ve škole, víš?“

To už stál Powell na nohou a upoutal pozornost jednoho z monštrózních robotů jednoduše tím, že mu zabušil na stehno.

„Hej!“ zakřičel, „umíš házet?“

„Pane?“

„To nic.“ Powell proklel robotův pomalý mozek. Shýbl se pro hrubý kámen o velikosti cihly. „Vem si to,“ řekl, „a stref se do těch namodralých krystalů tamhle za tou puklinou. Vidiš je?“

Donovan mu poklepal na rameno. „To je moc daleko, Gregu. Skoro půl míle.“

„Ticho,“ odpověděl Powell. „Nezapomeň na nízkou gravitaci a jeho ocelovou paži. Dívej se, ano?“

Robotovy oči si změřily vzdálenost se strojově přesnou stereoskopií. Potěžkal si kámen a napřáhl ruku. V temném stínu neviděli robotovy pohyby, ale slyšeli, jak přenesl váhu z jedné nohy na druhou, a za chvíli na to černý kámen prořízl sluneční světlo. Na své dráze se nesetkal s odporem vzduchu, který by ho zpomalil, ani s poryvy větru, které by ho vychýlily. Když kámen dopadl na zem, bylo to přesně doprostřed malého políčka namodralých krystalů.

Powell po indiánsku zaječel a zakřičel: „Honem zpátky pro kyselinu šťavelovou, Miku.“

Protáhli se zpět do pobožené pobočné stanice, kam ústily tunely, a Donovan zasmušile řekl: „Rychlík se od té doby, co jsme ho spolu honili, potuluje na bližší straně selénového jezírka. Všiml sis toho?“

„Ano.“

„Asi si chce hrát. Tak si s ním zahrajeme!“

*

Vrátili se o několik hodin později s třilitrovými nádobami s bílým chemickým roztokem a s protaženými obličejí. Řady slunečních baterií vypovídaly službu rychleji, než předpokládali. Oba muži vyjeli na svých robotech do slunce, směrem k čekajícímu Rychlíkovi. Byli zticha a tvářili se zarputile.

Rychlík se pomalu rozběhl jejich směrem. „Tak a ještě jednou dokola. Hurá! Udělal jsem seznamek, jenom pár poznámek, ti, co lížou lékořici, fouknou ti ji do tváře.“

„Počkej, až my ti fouknem něco do tváře,“ zavrčel Donovan. „Kulhá, Gregu.“

„To jsem si všiml.“ Powell se zatvářil starostlivě. „Jestli si nepospíšíme, kyslíčnick ho vyřídí.“

Teď se přibližovali opatrně, téměř klouzali po povrchu, aby úplně pomateného robota nevylekali. Powell byl od něho ještě příliš daleko, ale byl by mohl přísahat, že potrhlý Rychlík se chystá ke skoku.

„Hod'te,“ vydechl. „Počítám do tří! Raz — dva...“

Dvě ocelové paže se napřáhly a současně vymrštily ve velkých obloucích dvě skleněné nádoby, které se v tomhle nemožném slunci leskly jak dva diamanty.

Nádoby se neslyšně roztříštily na zemi za Rychlíkem a kyselina šťavelová se rozlétla jako prach.

Powell věděl, že v plném žáru slunce tu kyselina vyšumí jako šampaňské.

Rychlík se otočil, aby se podíval, co se stalo, pak začal pomalu ustupovat — a stejně pomalu nabíral i rychlost. Během patnácti sekund se v překotném tryskl hnal přímo ke dvěma mužům.

Powell přesně nerozuměl Rychlíkovu drmolení, ale zaslechl něco jako „Když se v Koblenci sejdou milenci.“

Obrátil se. „Zpátky k útesu, Miku. Je venku ze svého bludného kruhu a začne reagovat na rozkazy. Mně je strašné vedro.“

Pomalým, rovnoměrným tempem klusali na svých kovových koních do stínu, a teprve když ucítili jeho příjemný chládek, Donovan napadlo, aby se ohlédl. „Gregu!“

Powell vzhlédl a téměř zařval vzteky. Rychlík se teď pohyboval pomalu — nesmírně pomalu — a opačným směrem. Jak se neustále přibližoval k svému bludnému kruhu, začal nabírat rychlost. V dalekohledu vypadal hrozně blízko, a hrozně nedosažitelně.

„Za ním!“ zakřičel Donovan divoce, koleny pobídl robota do chodu, ale Powell ho zavolal zpět.

„Nechytíš ho, Miku. Nemá to cenu.“ Zavrtěl se na svém sedle z robotových ramen a bezmocně sevřel pěsti. „Proč já vždycky na tyhle věci přijdu pět vteřin s křížkem po funuse? Miku, zbytečně jsme promarnili spoustu času.“

„Potřebujeme víc kyseliny šťavelové,“ řekl Donovan tvrdohlavě. „Musí to být koncentrovanější.“

„Nestačilo by nám ani několik tun, a i kdyby, tak nemáme čas, abysme si je opatřili. Kysličník ho vyřídí dřív. Už to chápeš, Miku?“

„Ne,“ odpověděl Donovan suše.

„Jenom tím pro něj vytváříme novou rovnováhu. Když přidáme do jeho okolí kysličník, zvýšíme tím potenciál třetího zákona a Rychlík ustoupí, dokud se nedostane do rovnováhy dvou zákonů. Když kysličníku ubude, Rychlík postoupí dopředu a je opět v rovnováze.“

Powellův obličej měl dokonale ztrhaný výraz. „Je to pořád dokolečka. Můžeme uměle ovlivnit druhý zákon a třetí zákon, a nikam se nedostaneme. Jenom tím o něco přiblížíme nebo oddálíme místo, kde se dostane do nové rovnováhy. Musíme se vymanit z okruhu působení těchto dvou zákonů.“ Powell přiměl svého robota, aby se postavil blíže Donovanovu, takže tu teď v přítmi seděli tváří v tvář, a zašeptal: „Miku!“

„Znamená to konec?“ ozval se Donovan otupěle. „Teď nám asi nezbude nic jiného než vrátit se na stanici, počkat, až se baterie s definitivní platností odporoučí, podat si ruce, vzít si cyankáli a odejít jako džentlmeni.“ Krátce se zasmál.

„Miku,“ opakoval Powell naléhavě, „musíme chytit Rychlíka.“

„Já vím.“

„Miku,“ opakoval Powell ještě jednou, a než pokračoval, na okamžik se zdrhl. „Pořád je tu ještě první zákon. Už jsem na to pomyslel dřív, ale je to zoufalý pokus.“

Donovan vzhlédl a opět ožil. „Jsme v zoufalé situaci.“

„Tak dobře. Podle prvního zákona robot nemůže dopustit, aby jeho nečinnost bylo ublíženo člověku. Druhý zákon a třetí zákon proti prvnímu zákonu nic neznamenají. Prostě se vymažou, Miku.“

„I když je robot blá... Je přece opilý. To dobře víš.“

„Musíme to risknout.“

„Zkrať to. Co chceš udělat?“

„Vypravíme se na slunce a uvidíme, jak bude fungovat první zákon. Jestli rovnováhu neporuší, tak je to stejně jedno. Nezáleží na tom, jestli umřu teď, nebo o nějakých pár dní později.“

„Počkej, Gregu. Ještě také existují nějaké normy lidského chování. Na takovou procházku se nechodí jen tak. Vymysli si nějakou loterii a dej mi taky šanci.“

„Tak dobře. Jde ten, kdo první spočítá, kolik je čtrnáct na třetí.“ A Powell téměř současně zakřičel: „Dva tisíce sedm set čtyřicet čtyři.“

Donovan ucítil, jak se jeho robot uhnul, aby pustil svého druhu dopředu, a Powell vyrazil do slunečního svitu. Donovan otevřel pusu, aby zakřičel, ale pak pusu zase zavřel. Samozřejmě, ten blázen si to schválně spočítal dopředu. To je celý on.

*

Slunce páloilo jako zběsilé a Powell cítil, jak ho na zádech cosi strašně svědí. Nejspíš si to představuju, nebo se už začíná i skrz skafandr projevovat ultrafialové záření, usoudil.

Rychlík ho zpozoroval a zatím si nezačal se svými cvoklými veršiky. Díky bohu za to! Ale také se neodvažoval přijít blíž.

Powell urazil asi tři sta metrů, když Rychlík krok za krokem opatrně začal ustupovat. Powell se zastavil. Seskočil z robotových ramen a měkce přistál na krystalovém povrchu planety.

Dál pokračoval pěšky. Půda pod jeho nohama byla rozrytá a Powell se smekal. Také nízká gravitace mu působila potíže. Cítil, jak se horko prokousává jeho podrážkami. Přes rameno se ohlédl na černý útesu a uvědomil si, že na to, aby se vrátil, už je příliš daleko. Pěšky to nedokáže a jeho zastaralý robot je na něco takového také příliš pomalý. Buď se mi podaří zlákat Rychlíka, nebo zemřu, pomyslel si a sevřela se mu přitom hrud'

Už došel dost daleko! Zastavil se.

„Rychlíku,“ zavolal. „Rychlíku!“

Štíhlí, moderní robot na okamžik zaotálel, přestal ustupovat, ale pak zase pokročil dozadu.

Powell zkusil dát do svého hlasu prosebnou notu a zjistil, že to ani nemusí moc hrát. „Rychlíku, musím se dostat zpátky do stínu, nebo mě slunce zabije. Je to otázka života a smrti, Rychlíku. Potřebuju tě.“

Rychlík udělal jeden krok dopředu a zastavil se. Promluvil, ale Powell se vzápětí chytil za hlavu, protože robot zadrmolil: „Když nemůžeš spát s hlavou jako kráp a spánek nepřichází...“ Robot se odmlčel a Powell si z jakéhosi důvodu řekl sám pro sebe: „Iolanthe“.

Bylo mu pekelné vedro! Koutkem oka zachytil pohyb, mátožně se otočil a vyjeveně zíral — hora plechu, na které sem přijel, se pohybovala. Robot kráčel k němu — a bez jezdce!

„Pardon, ó pane,“ říkal robot. „Nesmím se pohnout bez pána v sedle, ale vám hrozí nebezpečí.“

Ovšem, první zákon všechno přehlušil. Ale Powell o tuhle vykopávku nestál, šlo mu o Rychlíka. Ustoupil o několik kroků a přitom freneticky posunkoval. „Nařizuji ti, abys sem nechodil. Nařizuji ti, aby ses zastavil!“

Namáhal se zbytečně. První zákon se nedá oklamat. „Hrozí vám nebezpečí,“ trval na svém robot.

Powell se kolem sebe zoufale rozhlédl. Už se mu začínaly dělat mžitky před očima. Hlava se mu v pekelném žáru začala točit, pátil ho jeho vlastní dech a půda kolem něho se rozkmitla zrcadlivým žářem.

„Rychlíku!“ zavolal naposled a vložil do toho všechno své zoufalství. „Umírám, krucinál! Kde jsi? Rychlíku, potřebuji tě!“

Pořád ještě klopýtal pozpátku a slepě se snažil uniknout obrovskému robotovi, o kterého nestál, když na svých pažích ucítil ocelové prsty a v uších uslyšel vystrašený a omluvný kovově znějící hlas.

„Ježkovy voči, šéfe, co tu děláte? A co já tu vlastně dělám? Mám v hlavě takový zmatek...“

„Nevadí,“ zasípal Powell. „Odnes mě do stínu — a pospěš si!“ Ještě ucítil, jak ho někdo rychle zdvihá, ucítil rychlé pohyby a spalující žár, a pak ztratil vědomí.

*

Když procitl, skláněl se nad ním nervózně se usmívající Donovan. „Jak se cítíš, Gregu?“

„Dobře,“ odpověděl Powell. „Kde je Rychlík?“

„Tady se mnou. Poslal jsem ho k druhému selénovému jezírku a nařídil jsem mu, aby selen přinesl za každou cenu. Vrátil se přesně za čtyřicet dvě minuty tři sekundy. Stopnul jsem si to. Pořád se ještě omlouvá za tu hru na honěnou, kterou si s námi zahrál. Bojí se k tobě přiblížit, protože si myslí, že mu hrozně vynadáš.“

„Tak ho sem dotáhni,“ nařídil Powell. „On za to nemůže.“ Natáhl ruku a pevně stiskl Rychlíkovu ocelovou packu. „To je dobrý, Rychlíku.“ Pak se obrátil k Donovanovi. „Víš, Miku, právě mě napadlo...“

„Co?“

„No,“ Powell se podrbal na tváři — vzduch byl překrásně chladný, „že až to tady trochu zrychtujeme a pořádně otestujeme Rychlíka, vyšlou nás na jednu z vesmírných stanic.“

„Ne!“

„Ano! Alespoň o něčem takovém se mi stará Calvinová zmínila, než jsme odletěli sem. A já na to nic neřekl, protože jsem si umínil, že se proti tomu vzepřu.“

„Vzepřeš se!“ vyjel Donovan. „Ale vždyť...“

„Já vím. Teď už nic nenamítám. Bude tam dvě stě sedmdesát tři pod nulou. To bude nádhera, co?“

„Vesmírná stanice!“ řekl Donovan. „Už se nemůžu dočkat.“

- 3
- ROZUM

Po půl roce si to oba mládenci rozmysleli. Záři mohutného slunce vystřídala hebká čern vesmíru, ale změny okolního prostředí nejsou při zkouškách nových robotů důležité. Ať je člověk kdekoli, vždy stojí tváří v tvář nevyzpytatelnému pozitronickému mozku, který by — jak tvrdí géniové s logaritmickými pravítky — měl dělat to a to.

Až na to, že to nedělá. Powell a Donovan na to na stanici přišli ani ne za čtrnáct dní.

Gregory Powell mluvil pomalu, aby svým slovům dodal váhy: „Před týdnem jsme tě, tady Donovan a já, smontovali.“ Tahal se za koneček hnědého kníru a pochybovačně ježil obočí.

Ve velitelské místnosti solární stanice č. 5 bylo ticho — rušené pouze jemným předením mohutného směrovače paprsků, vycházejícím odněkud zdola.

Robot CHTR—I seděl bez hnutí. Lesklé kovové plochy jeho těla se třpytily v luxitovém světle a červená záře fotoelektrických buněk, které měl místo očí, byla namířena přímo na Pozemšťana sedícího naproti u stolu.

Powell potlačil náhlý přívál vzteku. Tihle roboti měli zvláštní mozek. Tři zákony robotiky pro ně platily, to ano. Musely. Všichni zaměstnanci Národní americké společnosti pro výrobu robotů, počínaje samotným Robertsonem a konče právě přijatou uklízečkou, by za to dali krk. Takže CHTR—I určitě byl bezpečný. A přece — modely CHTR byly první svého druhu a tenhle byl první z nich. Matematické hieroglyfy na papíře nezaručovaly vždycky spolehlivou obranu před robotickou skutečností.

Konečně robot promluvil. V jeho hlase zřetelně zazníval chladný zvuk kovové membrány. „Uvědomujete si závažnost svého tvrzení, Powelle?“

„Něco tě muselo stvořit, Chytroušku,“ zdůraznil Powell. „Sám přiznáváš, že tvá paměť jako by náhle před týdnem povstala v celé své vyspělosti z naproste prázdnoty. Tady máš vysvětlení. Donovan a já jsme tě sestrojili ze součástek, které sem dopravila kosmická loď.“

Chytroušek si s podivně lidským úžasem prohlížel své dlouhé tenké prsty. „Mám za to, že by se pro to mělo najít uspokojivější vysvětlení. Zdá se mi nepravděpodobné, že byste mě vy udělali.“

Pozemšťan vyprskl smichy. „Proč u všech všudy?“

„Snad je to takové tušení. Zatím nic víc. Ale já tomu přijdu na kloub. Logické uvažování nemůže vést jinam než k odhalení pravdy, a já se nevzdám, dokud se ji nedovím.“

Powell vstal z křesla a posadil se na kraj stolu k robotovi. Pocítil náhle k tomu podivnému stroji nečekaně silné sympatie. Nebyl to jen tak obyčejný robot, který plní svůj speciální úkol na stanici, s nepolevující horlivostí, přesně podle pevně stanoveného schématu svého pozitronického mozku.

Položil Chytrouškovi na ocelové rameno ruku. Kov byl na dotek chladný a tvrdý.

„Chytroušku,“ oslovil ho, „pokusím se ti něco vysvětlit. Jsi první robot, který se kdy začal zajímat o svou vlastní existenci — a řekl bych, že jsi taky první, kdo je opravdu dost inteligentní na to, aby uměl pochopit okolní svět. Pojď se mnou.“

Robot se lehce vzpřímil a neslyšně Powella následoval na podrážkách ze silné gumy. Pozemšťan stiskl jakýsi knoflík a jeden čtvercový panel stěny se odsunul stranou. Za silným čířým sklem se objevila obloha posetá hvězdami.

„To jsem viděl v průzorech stroje,“ řekl Chytroušek.

„Já vím,“ odpověděl Powell. „Co bys řekl, že to je?“

„Přesně to, co tam vidím — černá hmota, která končí tady za sklem a na níž jsou malé jasné tečky. Víím, že náš směrovač k některým z nich vysílá paprsky, vždycky k těm samým tečkám — a taky víím, že se ty tečky pohybují a paprsky se pohybují s nimi. To je všechno.“

„Výborně! A teď mě, prosím tě, dobře poslouvej. Ta čern je prázdnota — nedohledná prázdnota, která nemá konce. Ty malé jasné tečky jsou obrovská seskupení hmoty obsahující energii. Jsou to kulatá tělesa, z nichž některá mají průměr milióny kilometrů — jen pro srovnání, naše stanice má v průměru jeden a půl kilometru. Tak malé se zdají proto, že jsou nesmírně daleko.

Tečky, ke kterým směřují naše paprsky, jsou mnohem blíž a jsou podstatně menší. Jsou chladné a pevné a na jejich povrchu žijí lidské bytosti jako já — miliardy lidských bytostí. Z jedné takové planety pochází tady Donovan a já. Naše paprsky dodávají těmto planetám energii získanou z jedné téhle obrovské žhavé koule, která je tady nablízku. Ta koule se jmenuje Slunce a je na druhé straně stanice, takže teď ji není vidět.“

Robot stál u průzoru bez hnutí, jako ocelová socha. Aniž pohnul hlavou, zeptal se: „Z které té světelné tečky, jste říkal, že pocházíte?“

Powell chvíli pátral. „Tady je. Ta hodně jasná v rohu. Jmenuje se Země.“ Zazubil se. „Naše stará, dobrá Země. Jsou nás tam na ní tři miliardy, Chytroušku — a asi za čtrnáct dní se tam k nim vrátím.“

Chytroušek si zničehonic cosi nepřítomně zabroukal. Nebyla to žádná melodie, jen jakési zvláštní zadrnčení, jako když se zachvěje napjatá struna. Zaniklo stejně náhle, jako zaznělo. „Ale co s tím mám společného já, Powelle? Ještě jste mi nevyvětlil mou existenci.“

„Dál už je to prosté. Když byly vybudovány první stanice pro zásobování planet sluneční energií, obsluhovali je lidé. Jenže vysoké teploty, silné sluneční záření a elektronové bouře práci velmi znesnadňovaly. Proto byli vynalezeni roboti, kteří jsou schopni lidskou práci nahradit, a teď jsou na každé stanici zapotřebí jen dva lidé. Snažíme se nahradit i ty a právě v tom je řada na tobě. Jsi nejdokonalší robot, jaký byl dosud vyvinut, a jestliže prokážeš schopnost řídit celou stanici samostatně, nemusí sem už nikdy víckrát lidská noha vkročit. Lidé sem budou dopravovat jenom náhradní součástky.“

Powell zvedl ruku a kovový panel usedl zpátky na místo. Vrátil se ke stolu a zakousl se do jablka, které si předtím přeleštil o rukáv.

Červená záře robotových očí jej zarazila. „Vy si myslíte,“ pronesl CHTR—l pomalu, „že uvěřím té vaší složité a nepravděpodobné teorii? Za co mě máte?“

Powell poprsal stůl kousky jablka a zrudl. „To není žádná teorie, k sakru. To je skutečnost!“

Chytroušek pronesl ponuře: „Koule o průměru miliónů kilometrů vyzařující energii! Planety s třemi miliardami lidí! Nekonečná prázdnota! Je mi líto, Powelle, ale tomu nevěřím. Já na to přijdu sám. Na shledanou.“

Otočil se a odkráčel z místnosti. Ve dveřích s důstojným pokývnutím minul Michaela Donovana a lhostejný k jeho užaslému pohledu odcházel chodbou pryč.

Mike Donovan si prohrábl zrzavou kšticí a znepokojeně pohlédl na Powella. „O čem to ta hromada šrotu blábolila? Čemu nevěří?“

Druhý chlapík si rozmrzele popotahoval knír. „Je to skeptik,“ odpověděl nevrle. „Nevěří, že jsme ho stvořili, že existuje Země, vesmír a hvězdy.“

„Svatý Saturne! Takže máme na krku šíleného robota.“

„Říká, že na všechno přijde sám.“

„No dobře,“ řekl Donovan s nasládlým úsměvem, „já jen doufám, že se sníží natolik, aby mi to všechno vyložil, až na to přijde.“ Pak náhle vztekle vyjel: „Poslyš! Jestli si ten železný zmetek dovolí takovouhle drzost ke mně, tak mu tu jeho pochromovanou makovici urazím!“

Zabořil se do křesla a z náprsní kapsy bundy vytáhl brožovanou detektivku. „Ale stejně mi ten pitomý robot leze na nervy — je nějak moc zvědavý!“

*

Mike Donovan cosi zamručel zpoza ohromného sendviče se salátem a rajčaty, když Chytroušek zlehka zaklepal a vstoupil do místnosti.

„Je tu Powell?“

„Zaznamenává údaje o proudění elektronů,“ zamumlal Donovan s plnou pusou. „Zdá se, že se blíží bouře.“

Právě v tom okamžiku vešel Gregory Powell do místnosti a s očima upřenými do grafů, které držel v ruce, usedl na židli. Listy papíru si rozložil před sebe a začal čmárat jakési výpočty. Donovan mu nahlížel přes rameno, chroupal salát a drobil chleba. Chytroušek mlčky čekal.

Powell vzhlédl. „Potenciál Zeta roste, ale zatím pomalu. Proudění je však nepravidelné, a tak nevím, co se chystá. Nazdar, Chytroušku! Myslel jsem, že dohlídíš na montáž té nové hřídele.“

„To už je hotovo,“ řekl robot tichým hlasem, „a tak jsem si s vámi dvěma přišel promluvit.“

„Aha!“ Powell nevypadal příliš potěšeně. „No tak se posad'. Ne, na tu židli ne! Jednu nohu má rozviklanou a ty nejsi žádná lehká váha.“

Robot ho poslechl a nevzrušeným hlasem oznámil: „Dospěl jsem k rozhodnutí.“

Donovan zbrunátněl a odložil zbytky sendviče. „Jestli na nás chceš zase vytáhnout ty své nesmysly — “ Druhý muž ho netrpělivým gestem umlčel. „Jen spust', Chytroušku. Posloucháme.“

„Poslední dva dny jsem se věnoval usilovnému bádání,“ řekl Chytroušek, „a došel jsem k nanejvýš zajímavým závěrům. Vyšel jsem z jediného nepochybného předpokladu, který jsem se cítil oprávněn učinit. Existují, protože myslím — “

„Ach, Jupitere,“ zaúpěl Powell, „robot Descartes!“

„Kdo je to Descartes?“ zajímal se Donovan. „Poslyš, to tu musíme sedět a poslouchat toho ocelového maniaka — “

„Bud' zticha, Miku!“

Chytroušek se nenechal vyrušit. „Okamžitě vyvstala otázka: Co je vlastně příčinou mé existence?“

Powell zaťal zuby, až mu na čelisti vystoupily svaly. „Nemluv nesmysly. Už jsem ti přece řekl, že jsme tě my dva smontovali.“

„A když nám to nevěříš,“ dodal Donovan, „tak tě klidně zase rozebereme!“

Robot na znamení nesouhlasu pozdvihl své mocné paže. „Nic nepřijmu z donucení. Teorie musí být založena na rozumové úvaze, jinak je bezcenná — a to, že byste mě mohli stvořit vy dva, je v rozporu se všemi zákony logiky.“

Powell zadržel Donovanovu již sevřenou pěst. „Proč si to vlastně myslíš?“

Robot se zasmál. Jeho smích zněl velmi nelidsky; byl to doposud nejstrojovější zvuk, jaký vydal. Ostrý a trhaný, pravidelný a nemelodický jako metronom.

„Jen se na sebe podívejte,“ řekl konečně. „Neříkám to nikterak hanlivě, ale jen se na sebe podívejte! Materiál, z něhož jste stvoření, je měkký a chatrný, rychle se opotřebuje a unaví, je závislý na energii získané neúčinnou oxidací organických látek — jako třeba tohohle.“ Prstem opovržlivě ukázal na zbytky Donovanova sendviče. „V pravidelných intervalech upadáte do podivného bezvědomí a sebe-menší změna teploty, tlaku, vlhkosti vzduchu nebo intenzity záření naruší vaši výkonnost. Vy jste jen zkušební vzorky!“

Ovšem já jsem konečný výrobek. Využívám elektrickou energii přímo a s téměř stoprocentní účinností. Jsem zhotoven z pevného kovu, jsem neustále při plném vědomí a snadno odolávám i těm nejextrémnějším okolním podmínkám. Uvážíme-li tato fakta a samozřejmý předpoklad, že žádná bytost nemůže stvořit bytost dokonalejší, než je sama, je celá ta vaše směšná teorie k ničemu.“

*

Donovan procedil mezi zuby nesrozumitelné zaklení a vyskočil z křesla, ryšavé obočí hrozivě zježené. „Tak dobře, ty plecháči, když jsme tě neudělali my, tak kdo tedy?“

Chytroušek vážně přikývl. „Správně, Donovane. Právě tahle otázka se nyní naskytá. Je jasné, že můj stvořitel musí být mocnější než já, a tak zbývá vlastně jediná možnost.“

Pozemšťan na něj nechápavě zíral a Chytroušek pokračoval: „Co je tady na stanici středem veškeré činnosti? Čemu všichni sloužíme? Co vyžaduje veškerou naši pozornost?“ Významně se odmlčel.

Donovan se zmateně obrátil na svého spolupracovníka. „Vsadím se, že ten plechový šašek má na mysli samotný energetický konvertor.“

„Je to tak, Chytroušku?“ zazubil se Powell.

„Mám na mysli našeho Pána,“ zněla chladná, úsečná odpověď.

Donovan na víc nečekal a hlasitě se rozchechtal a i Powellem otráslaly přídušené záchvaty smíchu.

Chytroušek se vzpřímil a oba dva si je střídavě měřil svýma žhnoucíma očima. „Ano, je to tak, a já se vám ani nedivím, že tomu nechcete věřit. Jsem si jist, že tu už dlouho nebudete. Powell mi sám říkal, že zpočátku sloužili našemu Pánovi pouze lidé; pak je v mechanické práci vystřídali roboti; a teď to budu tedy konečně řídit já. Fakta jsou nepochybně pravdivá, ale vaše vysvětlení postrádalo jakoukoli logiku. Chcete slyšet, jak je to doopravdy?“

„Jen klidně povídej, Chytroušku, je to docela zábavné.“

„Náš Pán nejdříve stvořil primitivní lidi s co nejjednodušším organismem. Postupně je nahradil roboty — to byl první krok k dokonalosti — a nakonec stvořil mne. Já nahradím poslední lidi. Od tohoto okamžiku mu sloužím já.“

„Na to zapomeň,“ rázně jej přerušil Powell. „Budeš dělat to, co ti řekneme, a přestaneš žvanit, dokud se nepřesvědčíme, že jsi schopen obsluhovat konvertor. Jasně? Konvertor — a ne nějakého Pána. Jestliže s tebou nebudeme spokojeni, tak tě rozebereme na součástky. A teď — jestli proti tomu nic nemáš — můžeš jít. Vezmi si tyhle údaje a pečlivě je zaznamej.“

Chytroušek uchopil podávané listy papíru a bez jediného slova odešel. Donovan se zabořil do křesla a pročísnul si vlasy. „S tímhle robotem ještě budou potíže. Je to cvok!“

*

V řídicí místnosti zněl uspávající šum konvertoru hlasitěji a mísil se do něho tikot Geigerových počítačů a nepravidelný bzukot několika malých signálních kontrollek.

Donovan se odvrátil od dalekohledu a rozsvítil luxitové osvětlení. „Paprsek ze stanice č. 4 dorazil na Mars přesně podle plánu, takže my můžeme přestat vysílat.“

Powell nepřítomně přikývl. „Chytroušek je dole ve strojovně. Dám mu pokyn a on to zařídí. Podívej se, Miku, co říkáš těmhle výpočtům?“

Jeho kolega na ně pohlédl a hvízdal. „Páni, to je tedy gama-záření všechna čest. Naše hodné sluníčko nějak vystrkuje růžky.“

„Jo,“ řekl Powell mrzutě, „a elektronová bouře nás chytne v pěkně nevýhodné poloze. Náš paprsek vysílaný k Zemi se přesně kříží s její pravděpodobnou dráhou.“ Podrážděně odstrčil židli od stolu. „Sakra! Kdyby to tak chtělo počkat,

dokud nás nepřijedou vystřídat, ale to je ještě deset dní. Hele, Miku, běž tam dolů a dohlédni na Chytrouška, prosím tě.“

„Dobře. Hod’ po mně pár mandlí.“ Chytil sáček, který mu Powell hodil, a zamířil k pohyblivému schodišti.

Sjel hladce dolů až na úzký můstek nad rozlehlou strojovnou. Naklonil se přes zábradlí a pohlédl pod sebe. Obří generátory byly v chodu a z laserů vycházel hluboký brum, který pronikal do všech koutů stanice.

Donovan rozeznal Chytrouškovu velkou lesklou postavu u laseru namířeného na Mars. Chytroušek dohlížel na několik robotů, pracujících v dobře sehrané partě.

Náhle Donovan strnul. Roboti, nepatrní na pozadí mohutného laseru, se s hlavou nehybně skloněnou vyrovnali do řady a Chytroušek podél nich pomalu přešel tam a zpátky. Uplynulo asi patnáct vteřin a pak všichni s rachotem, který přehlušil i všudypřítomné hlasité brčení strojů, padli na kolena.

Donovan zaklel a vrhl se po úzkém schodišti dolů. Zuřivě se na ně obořil — jeho obličej v té chvíli nabyl barvy jeho vlasů — a vztekle mával sevřenými pěstmi ve vzduchu.

„Co to má, k sakru, znamenat, vy tupá nemehla! Do práce! Pospěšte si s tím laserem! Jestli ho nebudete mít do večera rozebraný, vyčištěný a znovu složený, tak vám propláchnu mozky střídavým proudem!“

Žádný z robotů se ani nepohnul.

Dokonce i Chytroušek naproti — jediný robot stojící vzpřímeně — mlčel a upřeně se díval kamsi do temných hlubin ohromného stroje.

Donovan zacloumal nejbližším robotem.

„Vstaň!“ zařval na něj.

Robot pomalu uposlechl a vyčítavě na Pozemšťana upřel své fotoelektrické oči.

„Je jen jediný Pán,“ řekl, „a CHTR-1 je jeho prorokem.“

„He?“ Donovan ucítil, jak se na něj upírá dvacet párů mechanických očí, a vzápětí uslyšel, jak dvacet kovových hlasů vážně odřikává:

„Je jen jediný Pán a CHTR-1 je jeho prorokem!“

„Obávám se,“ promluvil konečně sám Chytroušek, „že mí přátelé nyní poslouchají vyšší moc, než jste vy.“

„To bych se na to podíval! Klid’ se odtud, s tebou si to vyřídím později. Nejdřív se musím vypořádat s těmihle oživlými loutkami!“

Chytroušek pomalu potřásl svou těžkou hlavou. „Je mi líto, ale vy mi nerozumíte. Jsou to roboti — to znamená rozumné bytosti. Teď, když jsem jim zvěstoval pravdu, poznali svého Pána. Všichni roboti ho poznají. Nazývají mne prorokem.“ Svěsil hlavu. „Nejsem toho hoden — ale snad —“

Donovan zalapal po dechu, a pak jím nešetřil. „Takhle je to tedy? No to je pěkné. To je opravdu moc pěkné. Tak já ti něco řeknu, ty mechanická opice. Pamatuj si, že neexistuje žádný Pán ani prorok, a přestaň konečně pochybovat o tom, kdo tady poroučí. Jasně?“ Poslední slova téměř zařval. „A teď zmiz!“

„Poslouchám jen svého Pána.“

„Táhni k čertu s tím svým Pánem!“ Donovan plivl na laser. „Tady máš pro toho svého Pána! A dělej, co ti říkám!“

Chytroušek neřekl ani slovo a ostatní roboti také mlčeli, ale Donovan si uvědomil náhlé zostření napětí. Chladně zírající rudé oči ještě více potemněly a Chytroušek jako by zkameněl.

„Znesvěcení,“ zašeptal svým kovovým hlasem plným vášně.

Když Chytroušek vykročil směrem k němu, Donovan se zmocnil náhlý strach. Robot neznal hněv — ale z Chytrouškova pohledu se nedalo vyčíst vůbec nic.

„Je mi líto, Donovan,“ řekl robot, „ale po tomhle tady nemůžete zůstat. Od této chvíle máte s Powellem do řídicího centra a do strojovny zakázán přístup.“

Lehce pokynul rukou a dva roboti v okamžiku přimáčkli Donovanovi ruce k tělu.

Donovan pouze užasle zalpal po dechu a pak už jen cítil, jak je nadzvednut a rychlým poklusem odnášen vzhůru po schodech.

*

Gregory Powell běhal s rukama sevřenýma v pěst sem a tam po velitelské místnosti. S bezmocnou zuřivostí pohlédl směrem ke dveřím a pak se rozhořčeně zamračil na Donovana. „Proč jsi, kruci, musel plivat na ten laser?“

Mike Donovan, zabořený do křesla, divoce udeřil do opěradla. „A co jsem podle tebe s tím elektrickým strašákem měl dělat? Nehodlám se ponižovat před nějakým kašparem, kterého jsem sám smontoval!“

„Kdepak,“ odsekl nakvašeně Powell, „to budeme radši sedět tady ve velitelské místnosti a necháme se hlídat dvěma roboty u dveří. To není ponižující, že?“

„Počkej, jen co budeme zpátky na základně,“ zavrčel Donovan. „Tohle někomu přijde draho. Ti roboti nás přece musí poslouchat. To je druhý zákon.“

„Proč mi to vůbec říkáš? Prostě nás neposlouchají. A pravděpodobně pro to mají nějaký důvod, na který přijdeme příliš pozdě. Mimochodem, jestlipak víš, co nás čeká, až se vrátíme na základnu?“ Zastavil se před Donovanovým křeslem a zlostně na něj pohlédl.

„Co?“

„Taková maličkost! Dvacet let v dolech na Merkuru. Nebo trestní tábor na Ceresu.“

„O čem to mluvíš?“

„O té elektronové bouři, co se sem žene. Víš, že se kříží se zemským paprskem? Dopočítal jsem to právě v okamžiku, když mě ten robot odvedl ze židle.“

Donovan zbledl. „Svatý Saturne!“

„Dovedeš si představit, co to s paprskem udělá — protože ta bouře, to bude paráda. Paprsek začne skákat jako potrefený. Když bude u řízení jen Chytroušek, určitě se odchýlí z ohniska, a jestli se odchýlí, pak tedy spánembohem Země — a my taky!“

Powell ještě nestačil domluvit a Donovan už divoce lomcoval dveřmi. Dveře se otevřely a Pozemšťan vyrazil ven, ovšem vzápětí ho nesmlouvavě zadržela ocelová paže.

Robot si nepřítomným pohledem prohlížel udýchaného a zmitajícího se člověka. „Prorok nařídil, abyste neopouštěli místnost. Prosím, uposlechněte jeho příkazu!“ Zatlačil ho zpátky. Donovan klopýtavě couvl a v témže okamžiku se na druhém konci chodby objevil sám Chytroušek. Na jeho pokyn strážní roboti ustoupili, Chytroušek vešel do velitelské místnosti a tíše za sebou zavřel dveře.

Zadýchaný Donovan se na něj vztekle osopil. „To už zašlo příliš daleko. Tahle šaškárna se ti nevyplatí.“

„Nezlobte se, prosím vás,“ řekl robot vlídně. „Jednou k tomu tak jako tak muselo dojít. Je jasné, že vy dva jste pozbyli své funkce.“

„Okamžik.“ Powell strnule povstal. „Co tím chceš říct, že jsme pozbyli své funkce?“

„Než jsem byl stvořen já,“ odpověděl Chytroušek, „sloužili jste Pánovi vy. Teď ta čest připadla mně a tím zanikl jediný smysl vaší existence. Což to není zřejmé?“

„Ne tak docela,“ řekl Powell kousavě, „ale co tedy teď podle tebe máme dělat?“

Chytroušek neodpověděl hned. Na chvíli se jakoby v zamyšlení odmlčel a pak náhle Powella prudce jednou rukou objal kolem ramen. Druhou rukou popadl Donovana za zápěstí a přitáhl si ho k sobě.

„Líbíte se mi, vy dva. Jste sice méněcenné bytosti s nedostatečnými rozumovými schopnostmi, ale já vás mám svým způsobem rád. Sloužili jste našemu Pánovi dobře a on se vám za to odmění. Teď, když je vaše služba u konce, pravděpodobně už brzy přestanete existovat, ale dokud jste tady, budete dostávat jídlo, oblečení a veškeré zaopatření. Ovšem pod podmínkou, že nevstoupíte do řídicího centra a do strojojny.“

„On nás chce dát do penze, Gregu!“ zaječel Donovan. „Udělej s tím něco! Vždyť je to ponižující!“

„Podívej se, Chytroušku, tohle nemůžeme přijmout. Tady velíme my. Celou tuhle stanici vyrobily lidské bytosti jako já — lidské bytosti, které žijí na Zemi a na dalších planetách. Je to jen obyčejná družice pro přenos energie. A ty jsi jen prostě a jednoduše cvok!“

CHTR-1 smutně potřásl hlavou. „Vy jste tím tak posedlí. Proč tak trváte na takové naprosto mylné představě o životě? I za předpokladu, že nerobí opravdu postrádají rozumové schopnosti, stále ještě zbývá problém —“

Zmlkl a zamyslel se. Donovan hlasitě zašeptal: „Škoda že nejsi z masa a kostí; já bych ti ten ciferník zřídil!“

Powell se tahal za knír a mhouřil oči do úzkých šterbinek. „Poslyš, Chytroušku, když tedy neexistuje něco takového jako Země, jak vysvětluješ to, co vidíš v dalekohledu?“

„Prosím?“

Pozemšťan se usmál. „Dostal jsem tě, co? Od té doby, co jsme tě sestrojili, jsi už provedl slušnou řádku pozorování. Všiml sis, že některé světelné tečky tam venku se změny v kotoučky, když se na ně díváš dalekohledem?“

„Ach tohle! Ale ovšem. Pouhé zvětšení — pro přesnější zaměření paprsku.“

„A proč se tedy nezvětší stejně i hvězdy?“

„Máte na mysli všechny ty ostatní tečky. Nu, k těm nevysíláme žádné paprsky, a tak pochopitelně není zvětšení zapotřebí. Powelle, na to byste i vy mohl přijít sám.“

Powell pozvedl zoufalý pohled vzhůru. „Ale v dalekohledu je těch hvězd vidět víc. Kde se tam berou? Jasný Jupiter, kde se tam berou?“

Chytroušek se zatvářil vyčítavě. „Ale, Powelle, to si myslíte, že budu marnit čas a snažit se najít fyzikální vysvětlení všech optických klamů vašich přístrojů? Od kdy je svědectví vašich smyslů průkaznější než jasná a přesná úvaha?“

„Tak hele,“ vybuchl náhle Donovan a vymanil se z robotova přátelského, ale přece jen železného sevření, „pojďme tedy přímo k jádru věci. K čemu tedy vůbec ty paprsky jsou? My jsme ti poskytli jasné, logické vysvětlení. Máš snad lepší?“

„Paprsky,“ zněla odměřená odpověď, „vysílá sám Pán a má pro to své důvody. Jsou věci,“ — Chytroušek pohlédl oddaně vzhůru — „po jejichž smyslu nám nepřísluší pátrat. Mým cílem je pouze sloužit, nikoli se tázat.“

Powell ztěžka usedl a ukryl tvář v třesoucích se dlaních. „Běž pryč, Chytroušku. Běž a nech mě přemýšlet.“

„Pošlu vám nějaké jídlo,“ nabídl se Chytroušek.

Jedinou odpovědí mu bylo zaúpění, a tak odešel.

„Gregu,“ polohlasným šepotem sděloval Powellovi Donovan své závěry, „to chce taktiku. Musíme ho dostat nepřipraveného a zkratovat ho. Stačí koncentrovaná kyselina dusičná do spojů —“

„Přestaň blouznit, Miku. Snad si nemyslíš, že nás nechá, abychom se k němu přiblížili s kyselinou v ruce? Já ti říkám, že mu to musíme rozmluvit. Musíme ho přesvědčit, aby nás do osmačtyřiceti hodin pustil do řídicího centra. Jinak se můžeme jít klouzat.“

V záchvatu bezmocnosti se pohupoval na židli. „Zatracený robot, kdo se s ním má dohadovat? Vždyť to je—“

„Ponižující,“ dopověděl za něj Donovan.

„Ještě horší!“

„Poslyš!“ Donovan se náhle rozesmál. „Jaképak dohadování? Co kdybychom mu to předvedli? Můžeme mu sestrojít nového robota přímo před očima. To bude jeho konec!“

Na Powellově tváři se zvolna začal šířit úsměv.

„A představ si, jak se ten panák bude tvářit, až se bude dívat, jak to děláme!“ dodal Donovan.

*

Roboti se samozřejmě vyrábějí na Zemi, ale jejich doprava kosmickým prostorem je mnohem jednodušší, mohou-li být přepravováni po částech, které se sestavují až na místě použití. Současně se tím vylučuje možnost, že by se hotoví roboti potulovali po Zemi a přivedli tím Národní americkou společnost pro výrobu robotů do rozporu s přísnými zákony, které na Zemi užívání robotů nedovolují.

V důsledku toho však byli lidé jako Powell a Donovan nuceni sestavit celého robota sami. Nebyl to úkol nijak příjemný a snadný.

Nikdy dřív si Powell a Donovan tuto skutečnost neuvědomovali tak silně, jako onoho dne, kdy v dílně začali tvořit nového robota přímo pod pozorným dohledem CHTR-1, Pánova proroka.

Nový robot, jednoduchý model řady MC, ležel na stole téměř hotový. Po třech hodinách práce zbývalo dokončit jen hlavu a Powell na chvíli přerušil práci, aby si otřel čelo, a přitom nejistě pohlédl na Chytrouška.

To, co viděl, ho nijak neuklidnilo. Po celé tři hodiny seděl Chytroušek mlčky a nehybně a jeho tvář, vždy bezvýrazná, byla nyní naprosto nevyzpytatelná.

Powell vzdychl. „Tak tam dáme mozek, Miku!“

Donovan otevřel vzduchotěsně uzavřenou nádobu a z oleje vyňal ještě jednu krychli. Pak otevřel i tu a z molitanového obložení vyndal kouli.

Opatrně ji držel v ruce, neboť to byl nejsložitější mechanismus, jaký kdy člověk stvořil. Pod tenkou platinovou „pokožkou“ byl ukryt pozitronický mozek, jehož citlivě proměnná struktura obsahovala vypočtené neutronické spoje, z nichž každý robot čerpal znalosti rovnající se vyspělosti novorozeněte.

Mozek hladce zapadl do lebeční dutiny robota ležícího na stole. Pak byl zakryt plátem modrého kovu, který Donovan pečlivě přivařil malým plazmovým hořákem. Nakonec opatrně vsadil a dotáhl fotoelektrické oči, potažené tenkou průhlednou fólií z umělé hmoty tvrdé jako ocel.

Robot čekal jen na oživující výboj vysokého napětí a Powell s rukou na vypínači na okamžik zaváhal.

„Ted' se dívej, Chytroušku. Pozorně se dívej.“

Vypínač cvakl a ozvalo se zapraskání a šum. Oba Pozemšťané se starostlivě sklonili nad svým výtvozem.

Robotovy pohyby byly nejisté pouze zpočátku — několikrát zacukal končetinami. Pak model řady MC nadzvedl hlavu, lokty si podepřel tělo a neobratně sklouzl ze stolu. Trochu se zakymácel a ve snaze promluvit se dvakrát zmohl na jakési rozechvělé zaskřipění.

Konečně se mu hlas nejistě a váhavě ustálil. „Rád bych se pustil do práce. Kam mám jít?“

Donovan přiskočil ke dveřím. „Tudy dolů po schodech,“ řekl. „Tam se dozvíš, co máš dělat.“

Model řady MC odešel a oba Pozemšťané osaměli s nehybným Chytrouškem.

„Tak,“ obrátil se na něj Powell vesele, „ted' už mi věříš, že jsme tě smontovali?“

Jeho odpověď byla úsečná a definitivní. „Ne!“ řekl.

Powellovi nejprve zamrzl úsměv na rtech a pak pomalu zmizel. Donovan užasle otevřel ústa a zapomněl je zavřít.

„Víte,“ pokračoval nenuceně Chytroušek, „vy jste jen smontovali hotové součásti. Umíte to moc pěkně — patrně jste vedeni instinktem — ale vy jste toho robota vlastně nestvořili. Ty součásti stvořil Pán.“

„Poslechni,“ zachroptěl Donovan. „Ty součásti byly vyrobeny dole na Zemi a dopraveny sem.“

„No dobrá,“ chlácholil ho Chytroušek, „nebudeme se hádat.“

„Ne, to je skutečnost!“ Pozemšťan se vymrštil a popadl robota za kovovou paži. „Měl by sis přečíst knihy tady z knihovny, ty by ti to vysvětlily tak, že bys o tom nemohl pochybovat.“

„Knihy? Já jsem je četl — všechny! Je to chytře vymyšleno.“

Powell mu skočil do řeči. „Když jsi je četl, tak co ještě chceš vědět? Nemůžeš přece pochybovat o důkazech, které jsou v nich podány. Prostě nemůžeš!“

„Ale, Powelle,“ namítl Chytroušek shovívavě, „snad nechcete, abych je pokládal za spolehlivý zdroj informací. I ty stvořil Pán — a jsou určeny pro vás, ne pro mne.“

„Jak jsi na to přišel?“ otázal se Powell.

„Protože já jako bytost nadaná rozumem jsem schopen odvodit pravdu z apriorních předpokladů. Vy jste inteligentní, ale neumíte logicky uvažovat, a tak vám musí být vaše existence vysvětlena, což Pán učinil. Že vám poskytl tyhle směšné představy o vzdálených světech a lidech, je pro vás nepochybně nejlepší. Vaše mysl pravděpodobně není na přijímání absolutní pravdy dost jemná. Protože si však Pán přeje, abyste věřili svým knihám, nebudu už o tom s vámi diskutovat.“

Na odchodu se ještě otočil a laskavým hlasem dodal: „Ale nebuďte z toho nešťastní. Náš Pán pamatuje na všechny. I vy, obyčejní lidé, máte svou funkci, a přestože je skromná, budete odměněni, jestliže se osvědčíte.“

Vzdálil se v jakémsi oblaku svatozáře, jak se na Pánova proroka slušelo, a Pozemšťané se báli podívat se jeden druhému do očí.

Konečně se Powell přinutil promluvit. „Pojď spát, Miku. Já to vzdávám.“

Donovan ho oslovil přiškrceným hlasem: „Poslyš, Gregu, nemyslíš si, že to je všechno pravda, vid’? On to říká tak přesvědčivě, že já —“

„Nebud’ blázen,“ okřikl ho Powell. „Však se přesvědčíš, že Země existuje, až sem za týden přijede náš nástupce a my se budeme muset vrátit dolů na kobereček.“

„Ale pak tedy musíme, pro smilování Jupiterovo, něco podniknout.“ Donovan měl slzy na krajíčku. „Nevěří ani nám, ani knihám, ani tomu, co vidí.“

„Ne,“ řekl Powell hoře, „on má svůj vlastní rozum — aby ho čert vzal. Věří jen rozumovým argumentům a v tom je ten háček —“ Odmlčel se.

„Jaký háček?“ naléhal Donovan.

„Přísně logickým uvažováním můžeš dokázat cokoli — jestliže vyjdeš ze správných postulátů. My máme svoje a Chytroušek taky.“

„Tak na ně musíme co nejdřív přijít. Ta bouře se má přihnat už zítra.“
Powell utrápeně vzdychl. „To je právě to, co není možné. Postuláty jsou založeny na předpokladech a víře. V celém vesmíru neexistuje nic, co by jimi otřásl. Jdu si lehnout.“

„Krucí! Já neusnu!“

„A myslíš, že já ano? Můžu to ale zkusit — čistě z principu.“

*

O dvanáct hodin později tomu nebylo jinak — spánek byla záležitost čistě principiální, v praxi neuskutečnitelná.

Bouře se přihnala proti očekávání dříve a Donovan měl své jindy červené tváře smrtelně bledé, když třesoucím se prstem ukazoval ven. Powell se zarostlými tvářemi a oschlými rty zíral z okénka a zoufale se tahal za knír.

Za jiných okolností by to mohla být úchvatná podívaná. Proud zrychlených elektronů narážejících na paprsek energie sršivě světlkoval oslňující září a paprsek, mizící kdesi v nekonečné prázdnotě, jiskřil v třpytivém tanci částic.

Sloupec energie byl nehybný, ale oba Pozemšťané si byli vědomi toho, jakou cenu má pozorování pouhým okem. Úhlová odchylka řádu stotisíciny vteřiny — okem neviditelná — stačila k tomu, aby se zamířený paprsek úplně splasil — a sežehl a dočista zpusťoval stovky čtverečních kilometrů zemského povrchu.

A u řízení byl robot, kterého nezajímalo ani paprsek, ani ohnisko, ani Země, jen jeho Pán.

Míjely hodiny. Pozemšťané přihlíželi mlčky jako hypnozizováni. Proud světlélkujících částic pohasl a zmizel. Bouře se přehnala.

„Konec,“ řekl Powell bezbarvým hlasem.

Donovan upadl do neklidné dřímoty a Powell na něm závistivě spočinul unavenýma očima. Zablikala signální kontrolka, ale Pozemšťan ji nevnímal. Bylo mu všechno jedno. Všechno! Možná že má Chytroušek pravdu — a on je jen méněcenná bytost s pamětí dodanou na zakázku a s životem, který pozbyl smyslu.

Kéž by tomu tak bylo!

Chytroušek stál před ním. „Neodpověděl jste mi na signál, tak jsem vešel dovnitř,“ řekl tichým hlasem. „Nevypadáte moc dobře. Mám za to, že čas vám vymezený se brzy naplní. Nicméně, nechcete se podívat na některá dnešní měření?“

Powell si nejasně uvědomoval, že je to od robota přátelské gesto, kterým snad chce zahnat výčitky svědomí nad tím, že lidem násilím odebral řízení stanice. Přijal od něho podávané listy papíru a nepřítomným zrakem na ně pohlédl.

Chytroušek měl evidentně radost. „Sloužit našemu Pánovi je samozřejmě veliké vyznamenání. Nesmíte si to tak brát, že teď jsem vás nahradil já.“

Powell cosi zamumlal a mechanicky prolistoval grafy. Z rozmazaného obrazu mu před očima náhle povstala tenká červená přímka, která se neustále drala kupředu po linkovaném archu.

Fascinovaně se na ni zadíval — pak ještě jednou.

Popadl arch papíru do obou rukou, vyskočil ze židle a nepřestal si jej prohlížet. Ostatní listy spadly nepovšimnuty na zem.

„Miku! Miku!“ divoce jím zatřásl. „On ho udržel!“

Donovan se probral. „Co? Kde?“ I on zíral vykulenýma očima na grafy před sebou.

„Něco není v pořádku?“ ozval se Chytroušek.

„Tys ho udržel v ohnisku,“ vyrazil ze sebe Powell. „Víš o tom?“

„V ohnisku? O čem to mluvíte?“

„Udržel jsi paprsek namířený přesně na přijímací stanici — v rozmezí úhlové odchylky řádu milióntiny vteřiny.“

„Na jakou přijímací stanici?“

„Na Zemi. Na přijímací stanici na Zemi,“ blekotal Powell. „Udržel jsi ho v ohnisku.“

Chytroušek se znechuceně odvrátil. „Vám dvěma se nelze ničím zavděčit. Pořád ty samé fantazie! Prostě jsem udržoval všechny hodnoty v rovnováze tak, jak si přeje Pán.“

Posbíral rozházené archy papíru a odměřeně se vzdálil.

„No to jsem z toho jelen,“ řekl Donovan, když robot vyšel z místnosti. Obrátil se na Powella. „Co budeme dělat teď?“

Powell byl unavený, ale nálada se mu zvedla. „Nic. Právě dokázal, že je dokonale schopen řídit stanici. Ještě nikdy jsem nezažil, aby si někdo s elektronovou bouří poradil tak dobře.“

„Ale tím se nic nevyřešilo. Slyšel jsi, co říkal o tom Pánovi. Nemůžeme přece —“

„Podívej se, Miku, on plní příkazy svého Pána prostřednictvím číselných stupnic, přístrojů a grafů. Totéž jsme vlastně dělali i my. Mimochodem, tím se vysvětluje i to, že nás odmítl poslouchat. Poslušnost je zakotvena v druhém zákonu. Chránit lidi před nebezpečím — to je první zákon. A jak může chránit lidi před nebezpečím, ať už si toho je vědom, nebo ne? No přece tím, že udrží paprsek energie v ohnisku. On ví, že to dokáže líp než my, a proto tvrdí, že je dokonalejší než my, a proto nás nesmí pustit do řídicího centra. Podle zákonů robotiky to ani jinak není možné.“

„Máš pravdu, ale o to teď nejde. Nemůžeme ho přece nechat žvanit ty nesmysly o Pánu.“

„Protože kdo to jakživ slyšel? Jak mu můžeme svěřit celou stanici, když nevěří, že existuje Země?“

„Je schopen řídit stanici?“

„To ano, ale —“

„Co potom záleží na tom, čemu věří?“

Powell rozpráhl paže, po tváři mu přelétl stín úsměvu a pozpátku se svalil na postel. Konečně spal.

*

Powell si za řeči navlékal bundu od lehkého kosmického obleku.

„Nebylo by na tom nic složitého,“ říkal. „Můžeš sem po jednom dopravit nové modely CHTR-1 vybavené vypínačem, který by je po týdnu automaticky vypnul, takže by měly dost času převzít... ehm... nauku o svém Pánovi od samotného proroka; pak bys je převezl na jinou stanici a znovu oživil. Mohli bysme mít dva CHTR na každou —“

Donovan odklopil průzor své kukly a nevrle jej přerušil: „Přestaň žvanit a už ať jsme odtud. Raketa čeká a já nebudu mít klid, dokud neuvidím Zemi na vlastní oči a neucítím pevnou půdu pod nohama — jen abych se přesvědčil, že opravdu existuje.“

Mezitím se otevřely dveře a Donovan spolkl nadávku, přiklopil průzor a uraženě se k Chytrouškovi otočil zády.

Robot k nim pomalu přistoupil a oslovil je lítostivým hlasem. „Už odcházíte?“

Powell úsečně přikývl. „Přijdou sem místo nás jiní.“

Chytroušek vzdychl a zaznělo to jako šumění větru v natažených drátech. „Doba vymezená pro vaši službu uplynula a nadešel čas zániku. Očekával jsem to, ale — děj se vůle našeho Pána!“

Odevzdaný tón jeho hlasu Powella dráždil. „Nech si svou soustrast, Chytroušku. Nás čeká Země, ne zánik.“

„Pro vás je asi lepší, když si to myslíte,“ povzdechl znovu Chytroušek. „Teď chápu, jak moudré bylo dát vám vaše iluze, neodvážil bych se otrást vaší vírou, i kdybych mohl.“ Odešel — ztělesnění lítosti a žalu.

Powell se ušklíbl a kývl na Donovana. Uchopili vzduchotěsně uzavřená zavazadla a vykročili k hermetickým dveřím.

Zpáteční raketa stála na přistávací ploše stanice a Franz Muller, Powellův nástupce, se s nimi odměřeně pozdravil. Donovan mu stručně vyličil situaci a přešel do pilotní kabiny, aby od Sama Evanse převzal řízení.

Powell chvíli otálel. „Tak co Země?“

Na obvyklou otázku dal Muller stejně obvyklou odpověď: „Ještě se točí.“

„Fajn,“ řekl Powell.

Muller na něj pohlédl. „Mimochodem, kluci v Národní americké vykoumali něco úplně nového. Skupinového robota.“

„Cože?“

„Přesně tak. Už na to mají hromady objednávek. Prý je to jedinečná věc pro těžbu nerostů na asteroidech. Máš hlavního robota, který ovládá šest podřízených robotů. — Jako prsty na ruce.“

„Už to někdo vyzkoušel v praxi?“ zeptal se Powell s úzkostí v hlase.

Muller se usmál. „Slyšel jsem, že čekají na vás.“

Powell sevřel pěsti. „Potřebujeme dovolenou, sakra.“

„Klid, dovolenou dostanete. Myslím, že čtrnáct dní.“

Navlékal si tlusté kosmické rukavice a chystal se nastoupit službu na stanici. Husté obočí měl zježené. „Jak si vede ten nový robot? Jestli není spolehlivý, tak ať visím, jestli ho nechám na řízení jen sáhnout.“

Powell neodpověděl hned. Pohlédl na povýšeného Prusa stojícího před ním v pozoru a sjel očima od jeho paličaté lebky, porostlé krátkým ježkem, až k nohám v dokonalém stoju spatném — a náhle ho zalila vlna upřímné radosti.

„Robot je naprosto spolehlivý,“ řekl pomalu. „Myslím, že o řízení se nebudeš muset moc starat.“

Zazubil se — a vešel do rakety. Muller tady stráví několik týdnů...

- 4
- **CHYŤ TOHO KRÁLÍKA!**

Dovolená byla delší než čtrnáct dní. To musel Mike Donovan uznat. Bylo to šest měsíců, placených. Uznával i to. Ale nespokojeně dodával, že vlastně jen náhodou. Národní americká společnost pro výrobu robotů musela na novém skupinovém robotu vychytat nějaké mouchy, a bylo jich víc než dost. I tak ještě vždycky zbude nejméně půl tuctu závad, které musí být odstraněny přímo při praktických zkouškách. Odpočívali a čekali, až pánové od rýsovacích prken a hoši s logaritmickými pravítky prohlásí: „V pořádku!“ A teď byli s Powellem nahoře na asteroidu a v pořádku to nebylo. Opakoval to už nejméně po desáté, v obličejí celý rudý: „Pro všechny svaté, Gregu, dívej se na to realisticky. Co z toho máš, že do puntíku plníš instrukce, a přitom je celá zkouška k ničemu? Je nejvyšší čas, abys nechal papírování a pustil se do práce!“

„Já jen říkám,“ pronesl Gregory Powell trpělivě, jako by vysvětloval elektroniku slabomyslnému dítěti, „že podle instrukcí by tihle roboti měli být schopni těžby v dolech na asteroidu bez dozoru. My na ně vůbec nemáme dohlížet.“

„Výborně. A teď mě poslouchej — logika!“ Zvedl své chlupaté prsty a ukazoval. „Za prvé: Ten nový robot prošel všemi laboratorními testy. Za druhé: Společnost ručí za to, že úspěšně složí praktické zkoušky na asteroidech. Za třetí: Roboti řečené zkoušky úspěšně neskládají. Za čtvrté: Pokud je nesloží, přijde firma nejen o úvěr deseti miliónů v hotovosti, ale i o pověst, a tím o dalších zhruba sto miliónů. Za páté: Jestli roboti ty zkoušky nesloží a my nedokážeme vysvětlit, proč je nesložili, je docela dobře možné, že se můžeme navždycky rozloučit s dvěma pěknými místy.“

Powell si ztěžka povzdechl a zjevně se nutil do úsměvu. Všichni dobře znali nepsaný zákon Národní americké společnosti pro výrobu robotů: „Žádný zaměstnanec se nedopustí stejné chyby dvakrát. Hned po první je propuštěn.“

Nahlas řekl: „Máš všechno v maličku, ale co fakta? Dohlížel jsi na skupinu robotů celé tři směny, ty zrzoune, a vždycky pracovali bez jediné chybičky. Sám jsi to říkal. Co ještě můžeme dělat?“

„Zjistit, co je v nepořádku, to můžeme dělat. Možná pracovali bez chybičky, když jsem na ně dohlížel. Ale při jiných třech směnách, kdy jsem tam nebyl, nepřinesli žádnou rudu. Dokonce se ani nevrátili včas. Musel jsem pro ně dojít.“

„A bylo něco v nepořádku?“

„Vůbec nic. Vůbec nic. Všechno bylo v nejlepším pořádku. Všechno šlo hladce, jako na drátkách. Zarazila mě jen taková jedna bezvýznamná maličkost — nevytěžili žádnou rudu.“

Powell se zamračeně díval do stropu a tahal se za svůj hnědý knír. „Já ti něco řeknu, Miku. Už jsme měli všelijaké kšefty, ale tohle je ještě horší než tehdy na iridiovém asteroidu. Celá věc je hrozně složitá. Podívej, ten robot DV-5 má pod sebou ještě šest dalších. Vlastně nejen pod sebou — oni jsou jeho součástí.“

„To vím —“

„Zavři zobák!“ okřikl ho Powell, „já vím, že to víš, já jen popisuju ten zmatek. Těch šest podrobotů je součástí DV-5 asi tak, jako tvé prsty jsou součástí tebe, a on je neovládá hlasem nebo rozhlasovými vlnami, ale přímo pozitronickými poli. No a dokonce ani dole v Národní americké není robotik, který by věděl, co to vlastně pozitronické pole je a jak funguje. To nevím ani já. A ani ty.“

„Já nejmiň,“ přisvědčil Donovan filozoficky. „To vím.“

„Tak si uvědom, v jaké jsme situaci. Dokud všechno funguje — fajn! Jakmile něco selže — tak jsme na to oba kráci a pravděpodobně není nic, co bysme my, nebo někdo jiný, mohli podniknout. Jenže za úkol to máme my, a ne někdo jiný, takže v tom lítáme, Miku.“ Vychrlil ze sebe Powell jedním dechem a odmlčel se. Pak se zeptal: „Tak co, teď je venku?“

„Ano.“

„A zdá se ti normální?“

„No, není to ani náboženský fanatik, ani tady neběhá dokolečka a necituje Gilberta a Sullivana, takže předpokládám, že normální je.“

Donovan vyšel ze dveří a rozmrzele potřásal hlavou.

*

Powell se natáhl pro Příručku robotiky, ležící na rohu stolu, a nábožně ji otevřel. Jednou vyskočil z okna hořícího domu pouze v trenýrkách a s Příručkou v ruce. V nouzi nejvyšší by se byl obešel i bez trenýrek.

Když do místnosti vešel robot DV-5, doprovázen Donovanem, který za ním kopnutím zavřel dveře, ležela Příručka před ním na stole.

Powell robota vážným hlasem oslovil: „Nazdar, Dave. Jak se vede?“

„Dobře,“ odpověděl robot. „Mohu se posadit?“ Přitáhl si speciálně vyztuženou židli, na které vždy sedával, a opatrně se posadil.

Powell si Dava — obyčejní laici možná roboty oslovují podle jejich sériových čísel, ale robotici nikdy — s uspokojením prohlížel. V žádném případě nebyl přespříliš mohutný, přestože byl konstruován jako myslící jednotka sedmičlenné skupiny robotů. Byl dva metry vysoký; půl tuny železa a součástek. Bylo to moc? Ani ne, když ta půl tuna musela obsahovat množství kondenzátorů, obvodů, relé a logických buněk schopných prakticky všech psychologických reakcí, jaké lidé znají. A to všechno řídil pozitronický mozek, tvořený pěti kilogramy hmoty a několika kvintilióny pozitronických buněk.

Powell zašmátral v kapsičce košile po cigaretě. „Dave,“ řekl, „jsi asi správný chlapík. Je na tebe spolehnouti a nejsi žádná primadona. Jsi obyčejný hornický robot, jenže jsi schopen přímo a koordinovaně ovládat šest podřízených robotů. Pokud vím, tato skutečnost nijak záporně neovlivnila stabilitu tvého mozkového schématu.“

Robot přikývl. „To je pro mě velmi lichotivé, ale co tím sledujete, šéfe?“ Byl vybaven dokonalou membránou, která zdůrazňovala melodické tóny, a tak zbavovala jeho hlas oné kovové plochosti u robotů tak obvyklé.

„Hned ti to řeknu. Když tedy máš tak skvělé možnosti, proč se ti nedaří v práci? Například dnešní směna B?“

Dave zaváhal: „Pokud vím, bylo všechno v pořádku.“

„Nevytěžili jste žádnou rudu.“

„Já vím.“

„No ale pak —“

Dave byl nesvůj. „Nevím, jak si to mám vysvětlit, šéfe. Už jsem z toho celý nervózní, totiž byl bych, kdybych se tomu poddával. Mí pomocníci pracovali dobře. A já taky, tím jsem si jist.“ Zamyslel se a jeho fotoelektrické oči jasně zářily. Pak dodal: „Na víc si nevzpomínám. Směna skončila a přišel Mike a většina vozíků na rudu byla prázdná.“

Donovan se ozval. „Několikrát jsi se po skončení směny nepřišel ohlásit, Dave. Víš o tom?“

„Vím. Ale proč —“ Pomalu a ztěžka zakroutil hlavou.

Powell nejasně cítil, že kdyby byla robotova tvář schopna lidského výrazu, vyjadřovala by bolestné zahanbení. Robot — to patří k jeho základním vlastnostem — nesnese pomyšlení, že nedostál své funkci.

Donovan si přitáhl židli ke stolu a naklonil se k Powellovi. „Myslíš, že měl amnézii?“

„Těžko říct. Každopádně ale nemá smysl pokoušet se dát tomu jméno, jako by to byla nějaká nemoc. Připisovat robotům lidské neduhy je pošetilé. Robotikům to vůbec nepomůže.“ Podrbal se na krku. „Hrozně nerad bych mu dával elementární testy mozkových reakcí. Jeho sebevědomí tím nijak nestoupne.“

Ustaraně pohlédl nejprve na Dava a pak na praktický test popsáný v Příručce. Pak řekl: „Poslyš, Dave, co kdybys pro mě udělal nějaký test? To by bylo docela moudré.“

Robot vstal: „Jak si přejete, šéfe.“ Jeho hlas zněl bolestně.

*

Ze začátku to bylo jednoduché. Robot DV-5 násobil pětimístná čísla za nemilosrdného tikání stopek. Odříkával prvočísla od tisíce do deseti tisíc. Počítal třetí odmocniny a integroval ty nejsložitější funkce. Prováděl mechanické reakce od nejjednodušších až k nejnáročnějším. Nakonec jeho přesný mechanický mozek řešil úkoly nejvyššího řádu, jaké robotův svět zná — problémy úsudku a morálky.

Po dvou hodinách byl Powell zbrcen potem. Donovan si mezitím pochutnal na nepřilíživé výživné krmi z okousaných nehtů. Robot se zeptal: „Tak jak to vypadá, šéfe?“

Powell odpověděl: „Musím si to rozmyslet, Dave. Ukvapené soudy nikam nevedou. Snad by ses mohl vrátit na směnu C. A nic si z toho nedělej. Zatím se nesnaž dohnat plán za každou cenu — však my si s tím poradíme.“

Robot odešel a Donovan pohlédl na Powella.

„Tak co-“

Powell se patrně rozhodl, že si knír utrhne. „Všechny obvody v jeho pozitronickém mozku jsou v pořádku,“ řekl.

„Já bych si tak jist nebyl.“

„Ach, pro Jupitera, Miku! Mozek je na robotovi ta nejspolehlivější část. Na Zemi je nesčetněkrát přezkoušen. Když robot zvládne praktický test tak skvěle, jako to dokázal Dave, je naprosto vyloučeno, aby mozek fungoval špatně. Ten test prověřuje všechny klíčové spoje v mozkovém schématu.“

„Tak co teď?“

„Nehoň mě tak. Musím si to rozmyslet. Pořád ještě je možné, že došlo k nějaké mechanické závadě v organismu. Takže nám zbývá asi patnáct set kondenzátorů, dvacet tisíc samostatných elektrických obvodů, pět set logických buněk, tisíc relé a bůhvíkolik tisíc dalších složitých součástek, které se mohly porouchat. A navíc ta záhadná pozitronická pole, o kterých nikdo nic neví.“

„Poslyš, Gregu,“ naléhal Donovan stále zoufaleji. „Mám nápad. Co když ten robot lže. Nikdy —“

„Roboti nemůžou vědomě lhát, ty blázne. Kdybysme měli McCormack-Wesleyův detektor, mohli bysme během čtyřiaadvaceti až osmačtyřiceti hodin přezkoušet každou součástku, ale jediné dva M. W. detektory jsou na Zemi, váží deset tun, stojí na betonových základech a nikdo s nimi nepohne. Není to smůla?“

Donovan praštil pěstí do stolu. „Ale Gregu, on nefunguje, jen když u toho nejsme. Na tom je — něco — podezřelého.“ Svá slova zdůraznil několika dalšími údery pěstí do desky stolu.

„Já z tebe zešílím,“ vzdychl Powell. „Čteš moc detektivek.“

„Jen bych rád věděl,“ vybuchl Donovan, „co s tím budeme dělat.“

„Já ti to povím. Přesně sem nad stůl umístíme obrazovku. Tamhle na zeď, vidíš?“ Zuřivě zabodl prst do vzduchu. „A pak namířím v dole kameru na místo, kde se právě pracuje, a budeme se dívat. To je všechno.“

„To je všechno? Gregu —“

Powell vstal ze židle a opřel se sevřenými pěstmi o stůl. „Miku, já to nemám lehké.“ V jeho hlase zněla únava. „Celý týden už mě mučíš kvůli Davovi. Ty tvrdíš, že se porouchal. Ale víš, co se na něm porouchalo? Ne! Víš, jak se ta porucha projevuje? Ne! Víš, co ji způsobuje? Ne! Víš, proč zase zničehonic zmizí? Ne! Víš o tom vůbec něco? Ne! Víím o tom já vůbec něco? Ne! Tak co mám podle tebe dělat?“

Donovan máchl rukou v podivném velkodušném gestu: „Dostal jsi mě!“

„Takže ti opakují. Než začneme s léčbou, musíme nejdříve přijít na to, o jakou chorobu se jedná. Pamatuj si, kdo chce pěst králíka, musí ho nejdříve chytit. Takže my teď musíme chytit toho králíka! A teď vypadni!“

*

Donovan vyčerpaně hleděl do předběžného náčrtu své zprávy. Jednak byl unavený a jednak nevěděl, co do ní má vlastně psát, dokud se celá záležitost nevyřeší. Byl z toho otrávený.

„Gregu,“ oslovil Powella, „jsme pozadu skoro o tisíc tun.“

„To mi říkáš novinku,“ odpověděl mu Powell, aniž zvedl oči.

„Mě by zajímalo,“ řekl náhle Donovan vztekle, „proč nový typ robota vždycky vyjde na nás. Já jsem dospěl k názoru, že roboti, kteří byli dost dobří pro mého prastrýčka z matčiny strany, jsou dost dobří i pro mne. Já jsem pro věci ověřené a spolehlivé. Nejlepší zkouška je zkouška časem — nejlepší jsou poctiví staromódní roboti, kteří se nikdy neporouchají.“

Kniha, kterou po něm Powell hodil, se neminula cílem, a Donovan se svalil ze židle na zem.

„Tvá práce,“ řekl Powell klidně, „kterou děláš už pět let, spočívá v tom, že zkoušíš pro firmu její roboty ve skutečných provozních podmínkách. Protože jsme oba projevíli tak málo prozíravosti, že jsme se osvědčili, dostáváme za odměnu ty nejhorší úkoly. To,“ zapíchl do vzduchu prst namířený na Donovana, „je tvé povolení. Pokud si vzpomínám, držel ses ho jako klíště od okamžiku, kdy tě k firmě přijali. Proč nedáš výpověď?“

„Dobře, já ti to povím.“ Donovan se překulil na břicho a rukou si přidržel hlavu za zježenou zrzavou kštici. „Mám k tomu své důvody. Tím, že jsem pomáhal odstraňovat potíže, jsem koneckonců přispěl k vývoji nových robotů. Jeden důvod tedy byl pomáhat rozvoji techniky. Ale nenech se mýlit. To není ta pravá příčina, proč toho nechci nechat; mně jde, Gregu, především o to, kolik nám platí.“

Divoce vykřikl, až sebou Powell trhl a zahleděl se ve směru zrzounova pohledu na obrazovku, kde se jeho zrak vytřeštěně zarazil. Ohromeně zašeptal: „Jasný Jupiter na nebi!“

Donovan se bez dechu vyškrábal na nohy. „Podívej se na ně, Gregu. Oni se zcvkli.“

„Přines skafandry,“ řekl Powell. „Musíme tam jít.“

Pozoroval roboty na obrazovce. Bronzové odlesky jejich pлавných pohybů se odrážely od stínů skal bezvzdušného asteroidu. Roboti právě pochodovali v řadě a jejich slabě světélkující postavy ozařovaly nerovné stěny důlní chodby, která za nimi tiše mizela v dál, a vrhaly na ni nepravdivé rozechvěné stíny. Pochodovali stejným krokem, všech sedm, s Davem v čele. Se strašidelnou přesností se všichni současně otáčeli dozadu i do stran; měnili svá seskupení s nadpřirozenou ladností tanečníků Lunárního baletu.

Donovan se vracel se skafandry. „To je vzpoura, Gregu! To jsou pořadová cvičení.“

„Co ty víš,“ zněla nevzrušená odpověď. „Možná že je to jazzgymnastika. Anebo Dave trpí utkvělou představou, že je tanečním mistrem. Nejdříve si rozmysli, co chceš, a pak už to snad ani neříkej.“

Donovan se nasupil a do postranní kapsy kombinézy si ostentativně zasunul nálož se slovy: „Každopádně to teď máš. Ano, zapracováváme roboty nového typu. Máme na to smlouvu. Ale řekni mi jednu věc. Proč... proč se s nimi vždycky něco stane?“

„Protože jsme prokletí,“ řekl Powell pochmurně. „Jdeme!“

*

Kdesi v dáli před nimi, kam už nedosáhlo světlo jejich svítilen, v husté sa-
metové temnotě chodeb zablikala světla robotů.

„Tamhle jdou,“ vydechl Donovan.

Powell vzrušeně zašeptal: „Snažil jsem se ho dovolat rádiem, ale neodpoví-
dá. Nejspíš je přerušené spojení.“

„To jsem rád, že projektanti ještě nevymysleli roboty, kteří umí pracovat
úplně potmě. Vůbec by se mi nezamlouvalo padnout v temné šachtě bez rádiového
spojení na sedm šílených robotů. Ještě že svítí jako nějaké pitomé radioaktivní
vánoční stromečky.“

„Vylez sem nahoru na tu římsu, Miku. Jdou sem k nám a já bych si je chtěl
prohlédnout zblízka. Svedeš to?“

Donovan se s heknutím odrazil. Přitažlivost byla sice podstatně nižší než na
Zemi, ale v těžkém skafandru to zase nebyla tak velká výhoda, a římsa byla asi tři
metry vysoko. Powell vyskočil za ním.

Roboti pochodovali v řadě s Davem v čele. S mechanickou pravidelností
vytvářeli dvojice a pak se ve změněném pořadí opět řadili do zástupu. Opakovali to
stále dokola a Dave se po nich ani jednou neohlédl.

Dave byl vzdálen asi deset metrů, když náhle představení skončilo. Pomoc-
ní roboti se rozestoupili, chvíli váhali a pak spěšně odklusali chodbou pryč. Dave
se za nimi podíval a pak zvolna usedl. Hlavu složil do dlaní úplně jako člověk.

Powellovi zazněl v uších jeho hlas: „Jste tady, šéfe?“

Powell kývnul na Donovana a seskočil z římsy.

„Tak dobře, Dave, co se to dělo?“

Robot zavrtěl hlavou. „Já nevím. Naposledy jsem pracoval u jedné nepří-
stupné žily v chodbě číslo sedmnáct a v příštím okamžiku jsem vycítil přítomnost
lidských bytostí a zjistil jsem, že jsem o kilometr dál v hlavní šachtě.“

„Kde máš pomocníky?“ zeptal se Donovan.

„Vrátili se pochopitelně ke své práci. Kolik času jsme ztratili?“

„Moc ne. Nic si z toho nedělej.“ Směrem k Donovanovi pak Powell dodal.
„Zůstaň tu s ním po zbytek směny. Pak se vrať. Něco mě napadlo.“

*

Donovan se vrátil za tři hodiny. Vypadal unaveně.

„Jak to šlo?“ zeptal se Powell.

Donovan zemdeně pokrčil rameny: „Když na ně dohlížíš, je vždycky
všechno v pořádku. Hoď mi cigáro, prosím tě.“

Zrzoun si s přehnanou pečlivostí zapálil a pozorně vyfoukl kroužek kouře.
Pak řekl: „Přemýšlel jsem o tom, Gregu. Víš, Dave to jako robot nemá jednoduché.
Ovládá šest robotů, kteří mu podléhají úplně ve všem. Má moc rozhodovat o jejich
životě a smrti a to musí mít nějaký vliv na jeho charakter. Třeba má čistě egoistic-
kou potřebu tuto svou moc co nejvíce zdůrazňovat.“

„K věci.“

„Vždyť o tom mluvím. Možná že je militarista a buduje si armádu. Možná s nimi podniká vojenská cvičení. Možná —“

„Možná by ti prospěla studená sprcha. Ty musíš mít určitě širokoúhlé sny. Chceš říct, že se jedná o vážnou závadu pozitronického mozku? Kdyby byla tvá analýza správná, musel by Dave porušit první zákon robotiky, který praví, že robot nesmí člověku ublížit nebo dopustit, aby došlo k jeho ohrožení tím, že nezakročí. Takováhle militaristické pudy a egoismus, o kterém mluvíš, by logicky musely vést k nadvládě nad lidskými bytostmi.“

„Ano. Jak víš, že tomu tak skutečně není?“

„Protože žádný robot s takovýmhle mozkem by za prvé nikdy neopustil továrnu a za druhé, kdyby tomu tak opravdu bylo, byl by ihned odhalen. Vždyť víš, že jsem Dava testoval.“

Powell odstrčil židli od stolu a položil si nohy na jeho desku. „Ne. Pořád ještě nemůžeme péct králíka, protože nemáme nejmenší tušení, kde je závada. Kdybysme například dokázali přijít na to, co měl znamenat ten příšerný taneček, kterého jsme byli svědky, byli bysme z toho skoro venku.“

Odmlčel se. „Poslyš, Miku, co říkáš tomuhle? Dave jančí, jenom když u něj není nikdo z nás dvou. A když s ním něco je, tak stačí, abysme se objevili, a okamžitě je zase normální.“

„Já jsem ti přece říkal, že je na tom něco podezřelého.“

„Nepřerušuj mě. Co se v robotovi změní v nepřítomnosti lidí? Odpověď je nasnadě. Je od něj vyžadováno víc osobní iniciativy. V tom případě musíme pátrat po těch orgánech, které jsou změněnou situací nějak ovlivněny.“

„Jasně!“ Donovan vyskočil, ale pak se zarazil. „Ne, ne. To nestačí. To je příliš neurčité. Tím si nijak nepomůžeme.“

„S tím se nedá nic dělat. V každém případě se nemusíme bát, že nesplníme plán. Budeme se střídat ve sledování robotů na obrazovce. Jakmile se něco stane, okamžitě se k nim jeden z nás vypraví. To je přivede k rozumu.“

„Ale v praktické zkoušce stejně neobstojí, Gregu. Národní americká nemůže vyrábět modely DV s takovýmhle posudkem.“

„Samozřejmě že ne. Musíme na tu závadu přijít a odstranit ji — máme na to deset dní.“ Powell se podrbl na hlavě. „Potíž je v tom, že... no, radši se na ta schémata podívej sám.“

Schémata pokrývala podlahu jako koberec a Donovan se po nich plazil po čtyřech, jak mu Powell nesouvisle ukazoval tužkou.

„Teď je řada na tobě, Miku. Jsi specialista na tělesné funkce a já po tobě chci, abys mi řekl co a jak. Pokusil jsem se vyloučit všechny obvody, které nejsou zapojeny do funkce osobní iniciativy. Třeba tady je hlavní tepna, která shromažďuje všechny mechanické operace. Vyloučil jsem všechny obvyklé vedlejší obvody, jako pohotovostní sekce —“ Vzhledl: „Co ty na to?“

Donovan naprázdno polkl: „To není tak jednoduché, Gregu. Osobní iniciativa není elektrický obvod, který můžeš izolovat od všeho ostatního a studovat nezávisle. Jestliže je robot ponechán sám sobě, okamžitě stoupne intenzita jeho

tělesných funkcí téměř ve všech oblastech. Neexistuje obvod, kterého by se to netýkalo. Ze všeho nejdřív musíme určit popud — musí to být jeden určitý popud —, který to celé spouští, a pak teprve můžeme vylučovat jednotlivé obvody.“

Powell vstal a oprávil se. „Hm. Dobrá. Tak ta schémata klidně zahod’.“

Donovan řekl: „Víš, když dojde k zvýšení činnosti, může se stát cokoli, i když je vadná třeba jen jediná součástka. Poškodí se izolace, prorazí se kondenzátor, přeskóčí jiskra, přehřeje se cívka. Když to zkoušíš naslepo a vybíráš z celého robota, tak na to nikdy nepříjdeš. Kdybys mohl Dava rozebrat, přezkoušet postupně všechny součástky jeho mechanismu a přitom ho pokaždé znovu složit a znovu přezkoušet —“

„Dobře, dobře. To je mi jasné.“

Zoufale pohlédli jeden na druhého a pak Powell nesměle navrhl: „Co kdybysme si promluvili s nějakým jeho pomocníkem?“

Ani Powell, ani Donovan dosud neměli příležitost mluvit s některým z „prstů“. „Prst“ uměl mluvit; vlastně to nebyla přesná obdoba lidského prstu. Ve skutečnosti měl poměrně dokonalý mozek, který však byl vyladěn především na přijímání povelů předávaných pozitronickým polem a jeho reakce na jiné podněty byly poněkud nejisté.

Powell také nevěděl, jak by ho měl oslovit. Jeho sériové číslo bylo DV-5-2, ale to mu moc nepomohlo.

Rozhodl se pro kompromis. „Poslyš, kamaráde,“ řekl, „chtěl bych po tobě, abys trochu zauvažoval, a pak se můžeš vrátit k svému parťákovi.“

„Prst“ toporně přikývl, ale nenamáhal své omezené rozumové možnosti natolik, aby odpověděl.

„Nedávno se čtyřikrát stalo,“ řekl Powell, „že tvůj parťák vysílal podivné rozkazy, které byly v rozporu se schématem. Pamatuješ se, kdy k tomu došlo?“

„Ano, pane.“

„Vidíš, tenhle si to pamatuje,“ zahučel Donovan rozhořčeně. „Já jsem ti říkal, že je to podezřelý —“

„Sakra, jdi se bodnout. To se ví, že prst si to pamatuje. V něm žádná závada není.“ Powell se obrátil zpět k robotovi. „Co jste tenkrát zrovna dělali — myslím jako celá skupina.“

„Prst“ začal naprosto nevzrušeně odříkávat odpověď, jako by mu ji jakási mechanická síla vytlačovala z mozku: „Poprvé jsme těžili z nepřístupné žíly v sedmnácté chodbě, na patře B. Podruhé jsme zpevňovali strop. Potřetí jsme ukládali nálože k proražení další části chodby, a to tak, abychom se nepropadli do dutiny v podzemních vrstvách. Počtvrté to byl jen menší zával.“

„Co se tehdy přesně udalo?“

„To se dá těžko popsat. Byl vyslán povel, ale ještě než jsme ho mohli přijmout a vykonat, dostali jsme příkaz, abychom pochodovali v podivných seskupeních.“

„Proč?“ vyštěkl Powell.

„Nevím.“

Donovan se vzrušeně vmísil do rozmluvy. „Jak zněl ten první povel... ten, po kterém následoval rozkaz k pochodování?“

„Nevím. Cítil jsem, že byl vyslán, ale nebyl čas jej přijmout.“

„Mohl bys nám o něm říct ještě něco? Byl to pokaždé stejný povel?“

„Prst“ nešťastně zavrtěl hlavou. „Nevím.“

Powell se zvrátil do opěradla židle. „Dobře, můžeš se vrátit k parťákovi.“

„Prst“ se zjevným ulehčením odešel.

Donovan promluvil. „No to jsme se toho dozvěděli. To byla opravdu zajímavá rozmluva. Poslyš, Gregu, Dave i ten slabomyslný ‚prst‘ nás tahají za nos. Nějak přilíš moc toho nevědí a na moc věcí si nevzpomínají. Musíme jim přestat věřit.“

Powell si hladil knír proti srsti. „Měj se mnou slitování, Miku, ještě jedna takováhle pitomá poznámka a namouduší ti vezmu chrastítko.“

„No dobrá. Ty jsi místní génius. Já jsem jen ubohé nedochůdce. Tak jak jsme na tom?“

„Můžeme začít zase od začátku. Snažil jsem se to s pomocí ‚prstu‘ vystopovat pozpátku, ale marně. Musíme tedy postupovat kupředu.“

„Hlavička,“ podívoval se Donovan. „Jak je to snadné. Teď mi to ale přeložte do mateřštiny, pane učiteli.“

„Tobě bych to měl spíš přeložit tak, aby tomu rozumělo nemluvně. Podle mě musíme přijít na to, jaký povel Dave vysílá předtím, než se všichni pomátnou. To je klíč k celému problému.“

„A jak to chceš udělat? U něho být nemůžeme, protože v naší přítomnosti se ještě nikdy nic nestalo. Rádiem ty povelů nezachytíme, protože jsou vysílány prostřednictvím pozitronického pole. Tím je vyloučeno sledování zblízka i na dálku a nám zůstala hezká kulaťoučká nula.“

„Pokud jde o přímé pozorování, tak ano, ale pořád ještě zbývá dedukce.“

„He?“

„Budeme se střídat, Miku,“ řekl Powell s neveselým úsměvem. „Nespustíme oči z obrazovky. Budeme ty ocelové tajtrlíky sledovat v každé situaci. Jakmile začnou s tou komedií, musíme zjistit, co se stalo těsně před tím, a z toho pak vyvodíme nějakou závislost.“

Donovanovi poklesla brada a mlčky zíral celou minutu s otevřenými ústy do prázdna. Pak ze sebe vypravil přiškrčeným hlasem: „Já to vzdávám.“

„Máš deset dní na to, abys přišel na něco lepšího,“ řekl Powell unaveně.

A Donovan se o to také po osm dní ze všech sil snažil. Osm dní se s Powellem po čtyřech hodinách střídali u obrazovky a rozbolavělými, zanícenými očima pozorovali, jak se sedm lesklých kovových těl míhá na nejasném pozadí. A po osm dní ve zbývajících čtyřech hodinách proklínal Národní americkou společnost pro výrobu robotů, modely DV a den, kdy se narodil.

Osmého dne pak, když ho přišel Powell s bolavou hlavou a rozespalým pohledem vystřídat, Donovan vstal a dobře mířenou ranou mrštil těžkou zarážku na

knihy přímo doprostřed obrazovky. Dle očekávání následovalo patřičné tříštění střepů.

Powell zalapal po dechu. „Proč jsi to udělal?“

„Protože se na to už nebudu dívat,“ řekl Donovan téměř klidně. „Zbývají nám dva dny a zatím jsme nezjistili vůbec nic. DV-5 je proradný zmetek a hotovo. Pětkrát nechal práce, když jsem se díval já, a třikrát, když jsi ho pozoroval ty; přitom ani jeden z nás nedokázal přijít na to, jaké pokyny vysílal. Nevěřim, že by se ti to vůbec někdy mohlo podařit, protože vím, že já bych to nikdy nesvedl.“

Nekonečné nebe, jak chceš uhlídat šest robotů najednou? Jeden mává rukama a druhý kolem sebe kope na všechny strany, jiný se točí jako korouhvička a další skáče nahoru a dolů jako blázen. A zbývající dva... bůhvíco vlastně dělají. Pak toho najednou všichni nechají. Tak co!

Gregu, my to děláme špatně. Musíme být u toho. Musíme je pozorovat odněkud, odkud bychom viděli podrobnosti.“

Powell přerušil nevraživé mlčení. „Jo, a čekat, až se něco stane, když nám už zbývají jen dva dny.“

„A sledovat je odtud je snad lepší?“

„Aspoň je to pohodlnější.“

„Tam ale můžeme podniknout něco, co odtud nejde.“

„Co?“

„Můžeš je sám přinutit, aby přestali pracovat — kdykoli se ti zlíbí —, a můžeš se na to připravit a pozorovat, co se vlastně bude dít.“

Powell vzrušeně nadskočil. „Cože?“

„No přemýšlej chvíli. Jsi tady od toho, jak sám tvrdíš. Chce to položit si pár otázek. Kdy se DV-5 pomátl? Kdy to bylo, jak říkal ten prst? Když jim hrozil zával nebo když k němu skutečně došlo nebo když kladli přesně dávkované výbušniny nebo když narazili na nepřístupnou žílu.“

„Jinými slovy, v nebezpečných situacích.“ Powell byl rozrušen.

„Správně! Čekal jsi snad něco jiného? Potíže nám dělá právě faktor osobní iniciativy. A právě v nebezpečných situacích v nepřítomnosti lidí jsou na osobní iniciativu kladeny největší nároky. Takže co z toho logicky vyplývá? Jak si můžeme sami načasovat přerušení práce kde a kdy chceme?“ Vítězoslavně se odmlčel — jeho role se mu začínala zamlouvat — a pak si sám odpověděl, aby ho snad Powell nepředěšel. „Tím, že sami vytvoříme umělou nebezpečnou situaci.“

Powell řekl: „Miku, ty máš pravdu.“

„Díky, kámo. Já jsem věděl, že to jednou dokážu.“

„No dobře, nech si ty vtipy. Počkej s nimi až na Zem a pak si je zavaříme do sklenic jako kompot na příští dlouhé zimy. A teď, jakou nebezpečnou situaci jsme schopni vytvořit?“

„Kdybychom nebyli na asteroidu bez atmosféry, mohli bychom důl zaplavit.“

„To se ti povedlo, klobouk dolů,“ řekl Powell. „Na mou duši, Miku, ty chceš, abych se uchechtal k smrti. Co třeba takový malý zával?“

Donovan stiskl rty a řekl: „Já jsem pro.“

„Dobře. Tak jdeme na to.“

Powell si připadal jako špión, když pomalu postupoval skalnatou krajinou. Kolébavou chůzí, způsobenou nižší přitažlivostí, kráčet vpřed a v malých obláčcích šedého prachu odkopával do stran kameny. V duchu se viděl, jak se obezřetně plíží jako zloděj.

„Víš, kde jsou?“ zeptal se Donovana.

„Myslím, že jo.“

„Dobře,“ zabručel Powell, „ovšem jestli se k nám některý z prstů dostane blíž než na deset metrů, tak nás vycítí, ať nás uvidí, nebo ne. Doufám, že si to uvědomuješ.“

„Až se budu chtít přihlásit do kursu robotiky pro začátečníky, tak si u tebe podám písemnou žádost. Se třemi kopiemi. Tudy dolů.“

Vstoupili do podzemní chodby; zmizel i slabý svit hvězd na obloze. Oba muži tápali podél stěn, vždy na okamžik si zábleskem svítilny ozářili cestu. Powell nahmatal pojistku své nálože.

„Znáš tuhle chodbu, Miku?“

„Moc ne. Je nějaká nová. Ale myslím, že to najdu podle toho, co jsem viděl na obrazovce.“

Uplynulo několik nekonečných minut a pak ho Mike vyzval: „Sáhni si!“

Pod kovovou rukavicí ucítil Powell v prstech jemné chvění skalní stěny. Zvuk přirozeně slyšet nebyl.

„Odstřelují skály! Jsme pěkně blízko.“

„Dávej pozor,“ řekl Powell.

Donovan netrpělivě přikývl.

Náhle se před nimi cosi kmitlo a zmizelo dřív, než stačili ucouvnout — v dáli se mihl slabý bronzový záblesk. Mlčky se k sobě přitiskli.

„Myslíš, že nás zaznamenal?“ zašeptal Powell.

„Snad ne. Ale radši bychom se jim měli vyhnout. Zahni do první chodby vpravo.“

„Nemineme se s nimi úplně?“

„No a co jiného chceš dělat? Jít zpátky?“ zavrčel podrážděně Donovan. „Jsme od nich pár set metrů. Pozoroval jsem je na obrazovce, ne? A zbývají nám jen dva dny —“

„Ach jo, přestaň žvanit. Šetři si kyslík. Je tohle postranní chodba?“ Blikl svítilnou. „Je. Jdeme.“

Chvění bylo mnohem zřetelnější a země se jim otřásala pod nohama.

„To se hodí,“ řekl Donovan, „ovšem pokud se to s námi nepropadne.“ Nervózně si posvítíl na cestu.

Pozdviženou rukou se mohli dotknout stropu chodby. Opěrné pilíře byly postaveny teprve nedávno.

Donovan zaváhal. „Tudy to nikam nevede, musíme zpátky.“

„Ne. Jen jdi dál.“ Powell se kolem něj prodral kupředu. „To je světlo, tamhle vpředu?“

„Jaké světlo? Já nic nevidím. Kde by se tady dole vzalo světlo?“

„Světlo z robota.“ Po čtyřech se drápal chodbou pozvolna stoupající vzhůru. Donovan slyšel ve sluchátkách jeho vzrušený chraptivý hlas. „Hej, Miku, pojď sem.“

Bylo to světlo. Donovan přilezl blíž a přetáhl se přes Powellovy natažené nohy. „Otvor?“

„Ano. Nejspíš teď prorážejí tuhle chodbu z druhé strany — aspoň si to myslím.“

Donovan nahmatl zubaté hrany otvoru, který, jak se obezřetně přesvědčili zábleskem z baterky, vedl do větší, hlavní chodby. Otvor byl příliš malý na to, aby se jím mohl člověk protáhnout, dokonce byl malý i na to, aby se jím mohli dva lidé současně jen dívat.

„Nic tam není,“ řekl Donovan.

„Teď možná ne. Ale před chvílí tam něco být muselo, jinak bychom neviděli světlo. Pozor!“

Skála vedle nich se zachvěla pod nárazem a ze stropu se na ně snesl jemný prach. Powell opatrně zvedl hlavu a znovu vyhlédl. „V pořádku, Miku. Jsou tam.“

Lesklé postavy robotů se tísnily ve vzdálenosti asi dvaceti metrů od nich v hlavní chodbě. Jejich kovové paže mocně odhrnovaly suť rozmetanou posledním odstřelem.

„Tak dělej!“ naléhal Donovan. „Za chvíli se dostanou skrz a příští odstřel nás může zasypat.“

„Sakra, člověče, počkej!“ Powel vytáhl nálož a úzkostlivě pátral po šerém pozadí, ozáření pouze světlem vycházejícím z robotů, v němž nebylo možno rozeznat vyčnívající skálu od vrženého stínu.

„Vidíš to místo tamhle na stropě, skoro nad nimi? Zbylo tam z posledního odstřelu. Když se trefíš pod něj, spadne půlka stropu.“

Powell se díval, kam Donovan ukazuje. „Jasně! Tak sleduj roboty a modli se, ať nám neutečou moc daleko. Jsou moje jediné světlo. Je jich tam všech sedm?“

Donovan počítal. „Všech sedm.“

„Dobře. Tak se dívej. Sleduj každý pohyb.“

Nálož vyletěla vzhůru a na okamžik znehybněla. Donovan pozoroval roboty, zaklel a mrkáním se snažil odstranit z očí kapky potu.

Zablesklo se!

Následoval náraz, pak několik mocných otřesů a nakonec dutý úder, který mrštil Powellem až na Donovana.

„Co do mě strkáš!“ obořil se na něj Donovan. „Nic jsem neviděl!“

Powell se divoce rozhlížel kolem dokola. „Kam zmizeli?“

Donovan nechápavě mlčel. Po robotech nebylo ani stopy. Všude byla tma jak v pekle.

„Myslíš, že jsme je zasypali?“ chvějícím se hlasem šeptl Donovan.

„Pojďme dolů. A neptej se mě, co si myslím.“ Powell se hlava nehlava plazil chodbou zpět.

„Miku!“

Donovan, který ho následoval, se zarazil. „Co se zase stalo?“

„Počkej!“ Donovanovi zněl v uších Powellův chrčivý a nepravidelný dech.

„Miku! Slyšíš mě, Miku?“

„Tady jsem. Co se děje?“

„Nemůžeme ven. Jak nás to teď oba porazilo, to nespadl strop někde dvacet metrů odtud. Byl to strop v naší chodbě. Zřítíl se po tom výbuchu!“

„Cože?“ Donovan se připlazil k pevnému zátarasu. „Rozsviť!“

Powell poslechl. Ve skále nebylo místočko, kudy by se protáhla myš.

„No, to bychom měli,“ řekl Donovan tiše.

*

Vyplýtvali několik minut a něco svalové energie v marné snaze pohnout skálou, která jim bránila v cestě. Powell se navíc pokoušel rozšířit otvor do hlavní chodby. V jednom okamžiku se už chystal hodit nálož, ale v těchto prostorách by se výbuch rovnal sebevraždě a on to věděl. Usedl na zem.

„Víš, Miku,“ řekl, „to jsme tedy zvorali. Co se týče Davovy poruchy, tak nejsme o nic moudřejší. Nápad to byl dobrý, ale zvrtilo se to.“

Donovanův vyčítavý pohled se v temnotě naprosto minul účinkem. „Nerad tě ruším, kamaráde, ale kromě toho, co víme nebo nevíme o Davovi, jsme taky drobátko zasypaní. Člověče, jestli se odtud nevyhrabeme, tak tu umřeme! Umřeme, slyšíš? Mimochodem, kolik máme kyslíku? Maximálně na šest hodin.“

„Taky jsem na to myslel.“ Powell pozvedl prsty ke svému léta těžce zkoušenému kníru, ale s třesknutím narazil na sklo kukly. „Mohli bysme samozřejmě použít Dava, ten by nás za tu dobu snadno zachránil, ale naše skvělá nebezpečná situace s ním určitě pořádně zamávala a rádiové spojení je přerušené.“

„No to je radost.“

Donovan se doplazil k otvoru a podařilo se mu prostrčit jim hlavu v kovové kukle. Otvor byl velmi těsný.

„Hele, Gregu!“

„Co?“

„Co kdyby se nám podařilo dostat Dava na deset metrů od nás. Začne se chovat normálně. To by nás mohlo zachránit.“

„To jistě, ale kde je?“

„Dole v chodbě — až na konci. Sakra, necloumej mnou pořád, nebo mi tu hlavu utrhneš! Já tě sem pustím.“

Powell pracně vystrčil hlavu ven. „Docela se nám to povedlo. Podívej se na ty cvoky. To musí být nějaký balet, to, co tam zrovna provádějí.“

„Nerozptyluj se podružnostmi. Jdou sem?“

„To se zatím nedá říct, jsou moc daleko. Nespěchej na mě. A podej mi baterku, prosím tě. Pokusím se na sebe nějak upozornit.“

Po dvou minutách se vzdal. „Nemá to cenu. Jsou jak slepí. Ohó, teď vykročili k nám. No vida!“

„Pusť mě, ať se podívám!“ naléhal Donovan.

Chvilí se potichu přetahovali. „No dobrá,“ řekl konečně Powell a Donovan vystrčil hlavu do chodby.

Roboti se blížili. Dave hrdě pochodoval v čele a za ním se jako revuální sbor ladně proplétalo jeho šest „prstů“.

„Co to dělají?“ žasl Donovan. „To by mě opravdu zajímalo. Připomíná to kolový tanec — a Dave vypadá namouduši jako předtanečník.“

„Prosím tě, ušetři mě svých popisů,“ hudoval Powell. „Jak jsou daleko?“

„Asi dvacet metrů a jdou sem. Za čtvrt hodinky jsme ven--- Hej, hej — halóó!“

„Co se děje?“ Powellovi trvalo pár vteřin, než se vzpamatoval z šoku způsobeného Donovanovým halekáním. „Uhni, pusť mě k té díře. Nebud' sobec!“

Škrábal se nahoru, ale Donovan kolem sebe zběsile kopal nohama. „Udělali čelem vzad. Jdou pryč! Dave! Dave! Halóó!“

„Co tím chceš dosáhnout, blázne!“ obořil se na něj Powell. „Tady se zvuk nešíří!“

„No dobře,“ sípal Donovan, „tak kopej do skály, mlat' do ní, ať se něco zatřese! Musíme nějak upoutat jejich pozornost, Gregu, nebo jsme vyřizení.“ Zmítal se jako pominutý.

Powell jím zatřásl. „Počkej, Miku, počkej. Mám nápad. Páni Marťani, teď je ta pravá chvíle na jednoduchá řešení. Miku!“

„Co chceš?“ Donovan vtáhl hlavu dovnitř.

„Pusť mě tam, než se dostanou z dostřelu.“

„Z dostřelu? Co chceš dělat? Hej, co to děláš s tou náloží?“ Chňapl Powella za ruku.

Powell ho zuřivě odmrští. „Jen párkrát vystřelím.“

„Proč?“

„To ti řeknu pak. Počkej, až jestli to bude fungovat. Když ne, tak — Uhni, ať můžu střílet!“

*

Z robotů už zbývaly jen matné odlesky, které se v dálce stále zmenšovaly. Powell pozorně zamířil a třikrát zmáčkl spoušť. Sklonil pistoli a napjatě vyhlédl. Jeden z pomocníků klesl k zemi! V dáli se třeptilo jen šest postav.

Powell váhavě promluvil do vysílačky. „Dave!“

Po chvíli se k oběma mužům donesla odpověď. „Šéfe? Kde jste? Můj třetí pomocník utrpěl zranění. Je vyřazen z činnosti.“

„Nestarej se o pomocníka,“ řekl Powell. „Jsme zasypaní v místech, kde jste prováděli odstřely. Vidiš světlo?“

„Ovšem. Hned jsme tam.“

Powell usedl na zem a vydech. „Tak to bysme měli, kamaráde.“

Donovan ho tiše oslovil, slzy na krajíčku: „Dobrá, Gregu. Vyhrál jsi. Padám před tebou do prachu a čelem tluču o zem. Ale teď už mě přestaň napínat. Hezky pomalu mi to všechno vylož.“

„Jen klid. Prostě jsme po celou dobu přehlíželi samozřejmé vysvětlení — jako obvykle. Věděli jsme, že je to v obvodu osobní iniciativy a že k závadě dochází vždy v nebezpečných situacích, ale pátrali jsme po nějakém určitém povelu, který by to všechno uvedl do pohybu. Ale proč by to měl být povel?“

„Proč ne?“

„No, podívej se. Třeba je to určitý druh povelu. Jaký druh povelu vyžaduje nejvíce osobní iniciativy? Jaký druh povelu se vyskytuje téměř vždy pouze v nebezpečné situaci?“

„Gregu, neptej se mě, řekni mi to!“

„Vždyť to dělám! Přece šestinásobný povel. Za všech normálních okolností plní prsty své úkoly automaticky, aniž by vyžadovaly přímý dohled — tak nějak mimoděk, jako třeba naše tělo koordinuje všechny pohyby při chůzi. Ale v nebezpečí musí být všech šest pomocníků mobilizováno okamžitě a současně. Dave musí zvládnout šest robotů najednou a někde to prostě selže. To ostatní už je jednoduché. Jakékoli snížení nároků na osobní iniciativu, jako je kupříkladu příchod lidských bytostí, ho opět vrátí do normálního stavu. A tak jsem zničil jednoho robota a Dave mohl vysílat jen pětinasobné povely. Osobní iniciativa se snížila — Dave je opět normální.“

„Jak jsi na to všechno přišel?“ vyzvídal Donovan.

„Logickou úvahou. Vyzkoušel jsem to a ono to fungovalo.“

Ve sluchátkách se opět ozval robotův hlas. „Jsem zde. Vydržíte půl hodiny?“

„Pohodlně!“ řekl Powell. Pak se znovu obrátil k Donovanovi. „Teď už to bude snadné. Projdeme všechny obvody a zkontrolujeme všechny součásti, které jsou při šestinásobném povelu ve srovnání s pětinasobným obzvláště namáhané. Kolik možností nám pak zůstává?“

Donovan zauvažoval. „Já myslím, že moc ne. Jestli je Dave postavený jako ten původní model, co jsme viděli v továrně, tak je v něm speciální koordinační obvod, a to by měla být jediná sekce, které se to týká.“ Náhle pookřál. „Poslyš, to bude docela jednoduché. Na tom nic není.“

„Fajn. Tak si to rozmysli, a až se vrátíme, ověříme si to ve schématech. A teď, než sem Dave dorazí, budu odpovídat.“

„Hele, počkej! Vysvětlí mi ještě jednu věc. Co měly znamenat ty nesmyslné pochody a přesuny a ty potrhle tanečky, co ti roboti prováděli pokaždé, když jim přskočilo?“

„To? Nevím. Ale mám tušení. Vzpomínáš si, ti pomocníci byli Davovy ‚prsty‘. Vždycky jsme to o nich říkali. No a já si myslím, že kdykoli Dave selhal a stal se z něj případ pro psychiatra, propadl panice a hrál si se svými prsty.“

*

Susan Calvinová vyprávěla o Powellovi a Donovanovi pobaveně, ale bez úsměvu; teprve když přišla řeč na roboty, zazněl jí v hlase vřelý tón. V krátkém čase mi stačila vyličit všechny Rychlíky, Chytroušky a Davy, a pak jsem ji přerušil. Byla by si vzpomněla ještě nejím na půl tuctu.

„A na Zemi se nikdy nic nestane?“ zeptal jsem se.

Maličko se zamračila. „Ne, my tady na Zemi s roboty příliš často do styku nepřijdeme.“

„Ach, to je škoda. Ti vaši průzkumníci jsou sice skvělí, ale nemůžete mi vyprávět něco o sobě? Vám se nikdy žádný robot neporouchal? Je to koneckonců vaše výročí, ne?“

Pojednou se začervenala. „Ano, taky jsem měla s roboty potíže,“ řekla. „Bože, tak dlouho už jsem si na to nevzpomněla! Ano, už to musí být pomalu čtyřicet let. Určitě! V roce 2021! To mi bylo teprve devětatřicet. Ach ne — o tom radši mluvit nebudu.“

Vyčkával jsem, až si to rozmyslí. Stalo se. „A vlastně proč ne?“ řekla. „Teď už to nebolí. Dokonce ani vzpomínka ne. Byla jsem tehdy hloupá, mladíku. Věřil byste tomu?“

„Ne,“ řekl jsem.

„Je tomu tak. Herbie ovšem byl robot, který uměl číst myšlenky.“

„Prosím?“

„Byl jediný svého druhu, první a poslední. Někde se stala chyba —“

- 5
- LHÁŘ

Alfred Lanning si doutník zapaloval pomalu a pečlivě, ale přesto bylo vidět, jak se mu konečky prstů mírně chvějí. Když doutník vyňal z úst, aby promluvil, šedé obočí se mu sraštilo.

„No jasně, čte myšlenky — to je mimo jakoukoliv pochybnost. Ale proč?“ Podíval se na matematika Petra Bogerta. „Co ty na to?“

Bogert si oběma rukama uhladil své černé vlasy. „Je to pětaticátý robot typu RB. Všichni ostatní byli naprosto normální.“

Na čele třetího muže u stolu se objevily vrásky. Milton Ashe byl nejmladší člen vedení Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a. s., a byl na to jaksepatří hrdý.

„Poslyš, Bogerte. Během montáže k žádnému kiksů dojít nemohlo. Za to ručím.“

Bogert ho poctil shovívavým úsměvem. „Opravdu ručíš? Jestliže si dovolíš ručit za celou montážní linku, pak se přimluvím, aby tě povýšili. Výroba jediného pozitronického mozku se skládá přesně z pětasedmdesáti tisíc dvou set třiceti čtyř pracovních úkonů. Každý z těchto úkonů může být proveden jedinečně tehdy, jsou-li splněny určité předpoklady, kterých může být pět, ale třeba i sto pět. Pokud jeden z těchto faktorů selže, je celý pozitronický mozek vadný. Cituji tvoje vlastní informace.“

Milton Ashe zrudl, ale odpovědět už nemohl, protože se ozval čtvrtý hlas.

„Jestli začneme tím, že budeme svalovat vinu jeden na druhého, tak odchá-zím.“ Susan Calvinová složila ruce do klína a vrásky kolem úzkých bledých rtů se jí prohloubily. „Máme na krku robota, který čte myšlenky, a podle mě je důležité přijít na to, proč. A když si budeme říkat ‚za to můžeš ty, já ne, to ty,‘ tak se nám to nikdy nepodaří!“

Upřela pohled svých chladných šedých očí na Ashe a ten se pousmál.

Lanning se usmál také a jako vždycky při podobných příležitostech vypadal se svou bílou hřívou a chytrýma očkami jako nějaký svatý z biblické dějepřavy. „Máte pravdu, paní doktorko.“

Pak promluvil zcela úředním hlasem: „Takže shrnuji. Vyrobili jsme pozitronický mozek, o němž jsme se domnívali, že je obyčejný. Jenže tento pozitronický mozek má neobyčejnou schopnost číst myšlenky. Kdybychom věděli, jak jsme toho dosáhli, znamenalo by to největší pokrok v robotice za celé desetiletí. Jenže my to nevíme a musíme na to přijít. Je to všem jasné?“

„Můžu něco navrhnout?“ ozval se Bogert.

„Prosím.“

„Myslím, že než přijdeme na ten zádrhel — a jako matematik se domnívám, že to bude pěkná prácička —, o existenci RB-34 pomlčíme. Budeme to držet v tajnosti i před svými podřízenými. Jsme vedoucí pracovníci, a tudíž by to pro nás neměl být neřešitelný problém. Čím méně lidí o tom ví...“

„Bogert má pravdu,“ řekla doktorka Calvinová. „Od té doby, co zákony dovolují testovat roboty přímo v továrně, a ne na jiných planetách jako dřív, se zdvihla vlna antirobotické hysterie. Jestliže se někdo doví, že máme robota, který umí číst myšlenky, a že nevíme, jak jsme k němu přišli, může toho pěkně zneužít v náš neprospěch.“

Lanning popotáhl ze svého doutníku a vážně přikývl. Otočil se k Ashovi. „Byl jste přece sám, když jste na to přišel.“

„To bych řekl, že jsem byl sám. K smrti mě to vyděsilo. RB-34 právě sjel z montážní linky a přivedli ho ke mně. Obermann se někam vypařil, a tak jsem ho do testovacích laboratoří odváděl já. Alespoň jsem se o to pokusil.“ Ashe se odmlčel a na rtech se mu objevil náznak úsměvu. „Už někdo z vás nevědomky rozmlouval pouze myšlenkami?“

Nikdo v místnosti se s odpovědí nenamáhal, a tak Ashe pokračoval. „Nejdříve si to vůbec neuvědomujete. Řekl mi něco — mělo to hlavu a patu, bylo to úplně logické — jenže teprve když už jsme byli téměř u laboratoří, jsem si uvědomil, že já jsem neřekl ani slovo. Hodně jsem přemýšlel, ale to není to samé jako mluvit, že? Takže jsem ho okamžitě zamkl a utíkal pro pana Lanninga. Úplně jsem se vyjevil z toho, že si klidně kráčí vedle mě a přitom mi čte myšlenky, přehrabuje se v nich a vybírá si podle nich téma k rozhovoru.“

„Ani se vám nedivím,“ pronesla Susan Calvinová zamyšleně. Pohled, kterým Miliona Ashe obdařila, byl plný zvláštního porozumění. „Všichni jsme přece zvyklí považovat myšlenky za svou soukromou záležitost.“

„Takže o tom víme pouze my čtyři,“ přerušil je Alfred Lanning netrpělivě. „Dobře. Musíme na to jít systematicky. Vy, Ashi, si vezmete na starost montážní linku. Od začátku až do konce. Vyeliminujete všechny operace, při nichž nemohlo dojít k nedoplnění, a uděláte seznam všech, kde k něčemu dojít mohlo, a napíšete jak a do jaké míry.“

„Pěkná prácička,“ poznamenal Ashe.

„Jistě! Můžete si na to samozřejmě vzít lidi. Když to bude nutné, tak všechny, kteří vám podléhají, a mně je úplně jedno, jestli se kvůli tomu opozdíme s plněním plánu. Ale chápete, že ti lidé se nesmějí dozvědět, proč to děláme.“

„Hm, ano!“ Mladý inženýr se ušklíbl. „Stejně to bude pěkná fuška.“

Lanning se ve svém otočném křesle obrátil k Susan Calvinové. „Vy na to půjdete z jiné strany. Jste naše hlavní robopsycholožka, takže nejdříve musíte prozkoumat robota. Zkuste zjistit, jak funguje. Vypátrejte, jestli jeho telepatie ovlivňuje ještě nějaké jiné jeho vlastnosti, do jaké míry je vyvinuta, jakým způsobem určuje jeho nazírání na svět a hlavně do jaké míry poškodila jeho ostatní robotické funkce. Je vám vše jasné?“

Lanning ani nečekal, až mu doktorka Calvinová odpoví.

„Já budu práci řídít a pokusím se naše poznatky vyjádřit matematicky.“ Mocně popotáhl z doutníku a zahalila ho oblaka dýmu. „Tady Bogert mi s tím samozřejmě pomůže,“ poznamenal.

Bogert, který si právě hřbetem jedné ruky leštil nehty na druhé ruce, drze odvětil: „To bych prosil. Však o tom také něco vím.“

„Tak já jdu na to.“ Ashe odsunul křeslo stranou a vstal. Jeho příjemně mladistvý obličej se roztáhl do uličnického úsměvu. „Dostal jsem tu nejpríjemnější prácičku ze všech, takže čím dřív začnu, tím líp.“

Prohodil: „Zatím nashle,“ a odešel.

Susan Calvinová mu odpověděla sotva znatelným kývnutím hlavy, ale její oči ho sledovaly až ke dveřím. Neodpověděla proto, když Lanning zabručel: „Nechcete, paní doktorko, za RB-34 zajít hned teď?“

*

Fotoelektrické oči RB-34 se při zaskřípání dveří zdvihly od knížky, a když Susan Calvinová vešla, byl robot už na nohou.

Na chvilku se zastavila, aby narovнала obrovský nápis „Vstup zakázán“ umístěný na dveřích, a pak přistoupila k robotovi.

„Přinesla jsem ti skripta o hyperatomových motorech, Herbie. Alespoň něco. Nechceš se na to podívat?“

RB-34 — jinak známý jako Herbie — si od robopsycholožky vzal tři těžké učebnice a jednu z nich otevřel na první straně.

„Hm — hm —! Teorie hyperatomové fyziky.“ Jak listoval stránkami, něco si mumlal sám pro sebe, a když nakonec promluvil, jeho hlas zněl mírně otráveně. „Posaďte se, paní doktorko. Bude mi to pár minut trvat.“

Robopsycholožka se posadila a pozorně sledovala Herbieho. Přitáhl si židli k druhé straně stolu a systematicky prolistoval tři knihy.

Po půlhodině je odložil. „Samozřejmě že vím, proč jste mi je doopravdy přinesla.“

Doktorce Calvinové zacukal koutek úst. „Toho jsem se obávala. S tebou se těžko pracuje. Vždycky máš nade mnou o něco náskok.“

„Tyhle knihy mě zajímají stejně tak málo jako ty, co jste mi dala tuhle. Vaše učebnice jsou mi k ničemu. Celá ta vaše věda je vlastně hromada dat, která díky jakés takés teorii jakž takž drží pohromadě. Je tak neuvěřitelně prostoučká, že ani nestojí za řeč.“

Ale zajímá mě vaše beletrie. Vaše studie lidských motivací a emocí...“ Herbie si při volbě slov pomáhal gesty své mohutné ruky.

„Myslím, že chápu,“ zašeptala doktorka Calvinová.

„Víte, já čtu myšlenky,“ pokračoval robot, „a nemáte ani ponětí, jak jsou vaše myšlenkové pochody komplikované. Jenže můj mozek se od lidského podstatně liší, a tak nemohu rozumět všemu. Ale snažím se a vaše romány mi v tom pomáhají.“

„Ano, ale mám strach, že až se seznámíš s citovými zmatky našich současných sentimentálních románů,“ — v jejím hlase se ozvala hořkost — „bude se ti myšlení opravdových lidí zdát nudné a nezábavné.“

„Ale vůbec ne!“

Jeho rázná odpověď ji přiměla, aby vstala ze židle. Cítila, že rudne a zmatečně si pomyslela: „Vždyť on o tom musí vědět!“

Herbie se náhle uklidnil a tichým hlasem, v němž téměř nebyl patrný kovový témr, pronesl: „Samozřejmě že o tom vím, paní doktorko. Vždyť na to pořád myslíte. Musel bych se to dozvědět i proti své vůli.“

Výraz v jejím obličejí ztvrdl. „Řekl o tom někomu?“

„Samozřejmě že ne!“ odpověděl Herbie s nelíbeným překvapením. „Vždyť se mě na to nikdo neptal.“

„V tom případě,“ vyrazila ze sebe doktorka Calvinová, „si asi myslíš, že jsem se zbláznila.“

„Ne. Je to normální lidský cit.“

„Možná právě proto je to takové šílenství.“ Z jejího hlasu vyprchala vřelost. Takhle by mluvila jakákoliv žena bez doktorského titulu a odborné erudice. „Já přece nejsem to, čemu se říká přitažlivá.“

„Jestliže tím myslíte pouhou fyzickou krásu, pak to nemohu posoudit. Ale v každém případě vím, že existuje více než jeden druh přitažlivosti.“

„Nejsem ani mladá,“ pronesla doktorka Calvinová, která sotva vnímala robotova slova.

„Ještě vám není ani čtyřicet,“ ujistil ji Herbie důrazně.

„Podle křestního listu je mi devětatřicet, ale podle svého citového života se cítím spíš na šedesát. Copak jsem nadarmo psycholožka?“

A jemu není ještě ani pětatřicet a vzhledem a chováním je ještě mladší, „pokračovala hoře. „Myslíš, že ve mně někdy vidí něco jiného... než postarší robotpsycholožku?“

„Mýlíte se!“ zvolal Herbie, a aby svým slovům dodal váhy, bouchl svou železnou pěstí o umakartovou desku stolu. „Vyslechněte mě...“

Ale Susan Calvinová už nic poslouchat nechtěla. Z očí jí vyzařovala bolest. „Proč bych měla? Co ty víš o životě, ty... ty stroji. Já jsem pro tebe jenom vzorek člověka, pokusný králik se zvláštním mozkem, který se přímo ideálně hodí k prozkoumání. A vidíš tam nádherný příklad zklamání, vid’? Skoro tak dokonalý jako v těch svých románech,“ vydrmolila ze sebe Susan Calvinová téměř plačtivě a odmlčela se.

Robot se před jejím výbuchem stáhl do sebe. Prosebně zavrtěl hlavou. „Nechcete mě přece jenom vyslechnout? Jestli budete chtít, mohu vám pomoci.“

„Jak?“ zeptala se ho opovržlivě. „Tím, že mi dobře poradíš?“

„Ne, to ne. Ale prostě vím, co si myslí jiní lidé — například Milton Ashe.“

Následovalo dlouhé ticho a Susan Calvinová sklopila oči k zemi. „Já ale nechci vědět, co si myslí,“ pronesla konečně. „Buď zticha.“

„Ale já myslím, že byste to chtěla vědět.“

Stále se dívala na zem, ale teď začala dýchat rychleji. „Mluvíš nesmysly,“ zašeptala.

„Co bych z toho měl? Chci vám jenom pomoci. Kdybyste věděla, co si o vás Milton Ashe myslí...“ Robot se odmlčel.

Psycholožka zdvihla hlavu. „Co?“

„Miluje vás,“ pronesl robot tiše.

Doktorka Calvinová celou minutu nepromluvila ani slovo. Jenom upřeně hleděla na robota. „Mýlíš se,“ řekla potom. „Určitě se mýlíš. Proč by mě miloval?“

„Určitě je to tak. Taková věc se přede mnou neutají.“

„Ale já jsem přece... já jsem přece tak...“ vykoktala ze sebe a odmlčela se.

„Nejde jenom po povrchu, obdivuje na lidech především inteligenci. Milton Ashe se rozhodně neožení s nějakou jen pro její načesanou hlavičku a pěkný ku-kuč.“

Susan Calvinová si uvědomila, že rychle pomrkává, a chvíli počkala s odpovědí. I tak se jí hlas mírně chvěl. „Ale vždyť on nikdy ani v nejmenším nena- značil...“

„Dala jste mu k tomu vůbec příležitost?“

„Copak jsem mohla? Nikdy mě ani nenapadlo, že by...“

„Tak vidíte!“

Psycholožka se zamyslela a pak náhle vzhlédla. „Před půl rokem ho tu navštívila jakási dívka. Řekla bych, že byla hezká — blondýnka s útlou postavou. A samozřejmě sotva uměla sečíst dvě a dvě. Strávil s ní celý den a před důležitě jí vysvětloval, z čeho všeho se vyrábí robot.“ Do jejího pohledu se opět vrátil chlad. „Stejně mu nerozuměla. Kdo to byl?“

„Znám osobu, o které mluvíte,“ odpověděl Herbie bez zaváhání. „Je to jeho sestřenice a mohu vás ujistit, že mezi nimi nic není.“

Susan Calvinová s téměř dívčí hbitostí vstala ze židle. „To je zvláštní, co? Přesně tohle jsem si celou tu dobu namlouvala, i když jsem tomu samozřejmě nevěřila. Ale ty jsi mi to teď potvrdil.“

Přiběhla k Herbiemu a oběma rukama mu stiskla jeho kovově chladnou pravici. „Díky, Herbie.“ Pak přešla do naléhavého, vzrušeného šepotu. „Nikomu o tom neříkej. Bude to naše tajemství. A ještě jednou ti děkuju.“ Naposledy stiskla Herbiemu kovové prsty a odešla.

Herbie se pomalu vrátil ke svému rozečtenému románu. Jeho myšlenky však neuměl číst nikdo.

*

Milton Ashe se s pořádným hekáním protáhl, tak pomalu a důkladně, že mu v těle několikrát zalupaly klouby; pak se zadíval na doktora Petra Bogerta.

„Tak hele,“ řekl, „už se s tím párám celý týden a skoro vůbec nespím. Jak dlouho to ještě budu muset dělat? Neříkal jsi náhodou cosi o tom, že k závadě došlo při ostřelování pozitrony ve vakuové komoře D?“

Bogert elegantně zívá a se zájmem si prohlédl své pěstěné ruce. „Taky že ano. Jsem tomu na stopě.“

„Aha. Když matematik řekne ‚jsem tomu na stopě‘, hned vím, kolik uhodilo. Jak dlouho ti to bude trvat?“

„To záleží...“

„Na čem?“ Ashe se svalil do křesla a natáhl dlouhé nohy před sebe.

„Na Lanningovi. Starý pán se mnou nesouhlasí.“ Bogert si povzdychl. „Potíž s ním je v tom, že trochu zaostal za dobou. Jako klíště se drží staromódní matiky, jenže tenhle problém si žádá použití daleko pokrokovějších matematických metod. Je strašně paličatý.“

„Proč se nezeptáte Herbieho a hotovo?“ ozval se Ashe ospale.

„Zeptat se robota?“ Bogert zdvihl obočí.

„Proč ne? Copak vám Kalvínka nic neřekla?“

„Myslíš Calvinovou?“

„No jasně. Naši Zuzku. Ten robot je matematický génius. Ví všechno o všem a ještě něco navíc. Integrály počítá z paměti a jako zákusek si klidně dá senzitivní analýzu.“

Matematik poctil Ashe skeptickým pohledem. „To myslíš vážně?“

„Jako že je bůh nade mnou! Jenže háček je v tom, že ten pitomec matiku nemá rád. Radši si čte červenou knihovnu. Fakt! Přál bych ti vidět ty slátaniny, co mu Zuzka podstrkuje — Purpurová vášeň a Lásky ve vesmíru.“

„Před námi se o tom doktorka Calvinová ani slovem nezminila.“

„To proto, že s tím ještě neskončila. Znáš ji přece. Než nám vyjeví velké tajemství, musí si být absolutně jistá svou pravdou.“

„Dobře, ale řekla to tobě.“

„Nějak si zvykla mluvit aspoň se mnou. Poslední dobou se vidáme dost často.“ Ashe otevřel oči a sraštil čelo. „Hele, Bogie, nevšiml sis, že se ta dáma poslední dobou chová nějak divně?“

Bogert si dovilil nedůstojný úsměšek. „Začala si malovat rty, jestli myslíš tohle.“

„To, k sakru, vím. Růž, pudr a oční stíny. Vypadá příšerně. Ale na to jsem nemyslel. Nevím přesně, čím to je. Třeba jak mluví — jako by kvůli něčemu byla šťastná.“ Milton se zamyslel a pak pokrčil rameny.

Na to, že vědci Bogertovi bylo už skoro přes padesát, povedl se mu další docela slušný úšklebek. „Třeba se zamilovala.“

Ashe opět zavřel oči. „Neblázní, Bogie. Běž si promluvit s Herbiem. Já zůstanu tady a vyspím se.“

„Tak dobře. Ne že by se mi zrovna dvakrát zamlouvalo dovolit robotovi mluvit mi do práce. Stejně si myslím, že na to nemá.“

*

Ashe mu odpověděl tichým chrápáním.

Petr Bogert, ruce zaražené do kapes, mluvil s hranou nonšalancí a Herbie pozorně naslouchal.

„Takhle to tedy zatím vypadá. Prý těmhle věcem rozumíš, a tak jsem si řekl, že se tě zeptám. Samozřejmě spíše ze zvědavosti než z opravdu vážného zájmu. Jak vidíš, moje teorie obsahuje několik riskantních návrhů — to přiznávám —, které doktor Lanning odmítá akceptovat, a celkový obraz je pořád ještě neúplný.“

Robot neodpověděl a Bogert řekl: „Tak co?“

„Nevidím v tom žádnou chybu,“ řekl Herbie s pohledem upřeným do naškrábaných výpočtů.

„Víc mi k tomu neřekneš?“

„Netroufám si. Jste lepší matematik než já a kromě toho — jde tu přece jenom o mě, a tak bych se nerad příliš angažoval.“

„Myslel jsem si, že takhle nějak to asi dopadne,“ prohlásil Bogert s mírně samolibým úsměvem. „Má teorie jde do hloubky. Necháme toho.“ Zmačkal stránky výpočtů, vhodil je do odpadové roury, otočil se k odchodu, a pak si to rozmyslel.

„Mimochodem...“

Robot čekal.

Zdálo se, že Bogert se potýká s vyjadřovacími potížemi. „Je tu něco, co... třeba bys mi mohl...“ Opět se odmlčel.

„Vaše myšlenky jsou zmatené,“ začal Herbie tiše, „ale docela určitě se týkají doktora Lanninga. Přestaňte se rozpakovat. Až si rozmyslíte, na co jste se vlastně chtěl zeptat, stejně to už budu vědět.“

Matematik si známým gestem uhladil již beztak uhlažený účes. „Lanningovi bude pomalu sedmdesát,“ řekl jakoby se tím všechno vysvětlovalo.

„To vím.“

„A už třicet let dělá ředitele výzkumu.“

Herbie přikývl.

„Takže bys mi mohl říct,“ pronesl Bogert poněkud přiškrceným hlasem, „jestli náhodou nepomýšlí na odchod do důchodu. Třeba ze zdravotních důvodů nebo kvůli něčemu jinému...“

„To bych mohl,“ řekl Herbie a odmlčel se.

„Víš to, nebo ne?“

„Samozřejmě že to vím.“

„A... mohl bys mi to říct?“

„Když se na to ptáte, tak ano.“ Robotův hlas zněl naprosto nevzrušeně. „Už si podal žádost o rozvázání pracovního poměru.“

„Cože?“ Bogert se téměř zalkl vzrušením a jeho velká hlava se naklonila kupředu. „Opakuj to!“

„Podal si žádost,“ opakoval tiše Herbie, „ale ta ještě nenabyla účinnosti. Nejdříve chce totiž vyřešit problém... ehm... můj problém. Až se mu to podaří, rád předá úřad ředitele svému nástupci.“

„A jeho nástupce?“ zeptal se Bogert jedním dechem. „Kdo to bude?“ Díval se teď zblízka do Herbieho červených fotoelektrických buněk, které roboti mají místo očí.

Herbie artikuloval pomalu. „Vy jste příští ředitel.“

A Bogert se nepatrně usmál. „Jsem rád, že to vím. Doufal jsem v něco takového a čekal jsem na to. Díky, Herbie.“

*

Toho dne zůstal Petr Bogert v práci do pěti do rána a v devět už zase seděl v pracovně. Polička nad jeho stolem se pomalu vyprazdňovala, jak Bogert používal jednu příručku či tabulku za druhou. Zatímco ze zmačkaných papírů na zemi vyrostl už malý kopec, stránky výpočtů před Bogertem přibývaly hlemýžďím tempem.

Přesně v poledne se zadíval na poslední papír, protřel si ospalé oči, zívla a pokrčil rameny. „Krucinál, jde to čím dál tím hůř.“

Při zvuku otvíraných dveří se otočil a pokývl Lanningovi, který právě vešel. Lanning si třel klouby na svých svaštělých rukách.

Ředitel zaregistroval nepořádek v místnosti a jeho obočí vytvořilo souvislou přímku.

„Nová stopa?“ zeptal se.

„Ne,“ odpověděl mu Bogert nakvašeně. „Co je špatného na té staré?“

Nejenom že se Lanning ani nenamáhal odpovědět, dokonce se ani zběžně nepodíval na Bogertovy výpočty. Zapálil si doutník a přitom pronesl:

„Už ti Calvinová řekla o tom robotovi? Je to matematický génius. Pozoruhodné.“

„Něco jsem slyšel,“ odsekl Bogert. „Jenže Calvinová by se radši měla držet té své robopsychologie. Vyzkoušel jsem Herbieho z matematiky a zjistil jsem, že sotva umí malou násobítku.“

„Calvinová tvrdí něco jiného.“

„Zbláznila se.“

„A já s ní souhlasím.“ Ředitelovy oči se nebezpečně zúžily.

„Ty?“ Bogertův hlas ztvrdl. „O čem to, prosím tě, mluvíš?“

„Trochu jsem dnes dopoledne Herbieho procvičil. Ujišťuji tě, že umí věci, o kterých ty jsi nikdy neslyšel.“

„Vážně?“

„Říkáš to, jako bys mi nevěřil.“ Lanning z kapsičky u vesty vytáhl složený čtvereček papíru a rozložil jej. „Tohle přece není můj rukopis, že?“

Bogert si důkladně prohlédl hranatá čísla na papíře. „To je Herbieho práce?“

„Ano! Jak vidíš, tak pracoval na tvé časové rovnici č. 22. Vyšlo mu,“ Lanning zažloutlým prstem poklepal na konečný výsledek, „přesně to samé co mně a dokázal to za čtvrtinu času. Udělals velkou chybu, když jsi v ostřelování pozitrony nevzal v úvahu Linderův efekt.“

„Měl jsem pro to důvod. Panebože, Lanningu, uvědom si už konečně, že by se tím vyrušilo...“

„Jen klid, to už jsi mi vysvětloval tuhle. Použilš Mitchellovy transformační rovnice, vid’? Tak vidíš — nemělo to smysl.“

„Proč ne?“

„Mimo jiné proto, že jsi příliš mnoho dedukoval.“

„A co to s tím má společného?“

„Mitchellova rovnice neplatí, když...“

„Zbláznil ses? Kdyby sis znovu přečetl Mitchellovu stat', věděl bys, že...“

„Nepotřebuji si nic číst. Hned na začátku jsem ti řekl, že se mi ta tvá teorie nezamlouvá, a Herbie můj názor podporuje.“

„Tak dobře,“ křičel Bogert, „ať si klidně ta mechanická potvora vyřeší celý problém za tebe. Proč se obtěžovat maličkostmi?“

„To je přesně to, oč tu jde. Herbie ten problém vyřešit nemůže. A jestliže to nedokáže on, nedokážeme to ani my dva. Proto chci celou záležitost předložit správním radě. My na to nestačíme.“

Bogert vyskočil ze židle tak náhle, že se překotila. Obličej mu zrudl vztekem. „Nic takového neuděláš!“

„Myslíš si, že mi snad můžeš rozkazovat?“ rozkřikl se Lanning a také zrudl.

„To teda můžu,“ procedil Bogert mezi zuby. „Už jsem ten problém skoro vyřešil a teď se o tu práci nehodlám nechat připravit. Myslíš, že mi není jasné, o co ti doopravdy jde, ty jedna nahnílá fosílie? Radši by sis užl nos, než abys mi přiznal zásluhu za vyřešení robotické telepatie.“

„Jsi praštěný idiot, Bogerte, a já tě okamžitě dám suspendovat za insubordinaci!“ Lanningův horní ret se chvěl rozhořčením.

„A to je právě to, co neuděláš, Lanningu. Před robotem, který čte myšlenky, nic neutajíš. Nezapomeň, že vím o tvém rozhodnutí odejít.“

V tu chvíli se popel na Lanningově doutníku zachvěl a upadl na zem a vzápětí se poroučel i doutník. „Co... cože?“

Bogert se zlověstně usmál. „A taky vím, že novým ředitelem mám být já. Nemysli si, že o tom nevím. Já se tvého obočí nebojím, tak na mě nic nezkoušej. Od této chvíle tu poroučím já, a jestli se ti to nelíbí, tak jsi v průšvih.“

Když Lanning konečně našel hlas, zařval jako lev. „Jsi suspendován, rozumíš? Už tady nemáš co dělat. Jsi vyřizen, chápeš?“

Teď už se Bogert usmíval zcela nepokrytě. „No tak, tohle přece nemáš zapotřebí. Tím si nepomůžeš. Trumfy držím já. A já vím, že ses rozhodl odejít. Řekl mi to Herbie a ten to má přímo od tebe.“

Lanning se donutil, aby ztlumil hlas. Najednou vypadal nesmírně staře. Jeho oči teď hleděly z obličeje, jehož předcházející zrudlost vystřídala stařecká žlut'. „Chci mluvit s Herbiem. Nic takového ti nemohl říct. Hraješ tuhle hru dobře, Bogerte, ale já tvrdím, že blufuješ. Pojď se mnou.“

Bogert pokrčil rameny. „Za Herbiem? Dobře. Jdeme!“

*

Toho dne přesně v poledne Milton Ashe vzhlédl od svého improvizovaného náčrtku a řekl: „Vidíte“? Já moc kreslit neumím, ale takhle nějak to vypadá. Je to krásnej barák a můžu ho dostat skoro zadarmo.“

Susan Calvinová na něho hleděla láskyplným pohledem. „Je opravdu krásný,“ vydechla. „Často jsem si říkala, že bych ráda...“ Odmlčela se.

„Samozřejmě,“ pokračoval Ashe rychle, „musím počkat na dovolenou. Začíná mi už za dva týdny, ale tenhle zmatek s Herbiem všechno zamotal.“ Sklopil pohled a prohlédl si své nehty. „Kromě toho je tu ještě něco — ale to je tajemství.“

„Tak mi to neříkejte.“

„Řeknu vám to. Přímou horím touhou někomu se vypovídat. A vy jste ta nejlepší... ehm zpovědnice... , která tu je.“ Ashe se stydlivě usmál.

Susan Calvinové prudce zabušilo srdce. Nebyla si jistá, že by dokázala promluvit.

„Upřímně řečeno,“ Ashe si přisunul židli blíž a ztlumil hlas, „ten dům není jen pro mě. Budu se ženit.“

A pak vyskočil ze židle. „Stalo se vám něco?“

„Nic!“ Svět se jí sice přestal houpat pod nohama, ale slova ze sebe dostávala jen stěží. „Ženit? Vy se budete...“

„Proč ne? Vždyť už mám pomalu na čase, ne? Vzpomínáte si na tu dívku, která mě tu vloni v létě byla navštívit? Tak to je ona. Ale vám je špatně. Vy...“

„Bolí mě hlava!“ Susan Calvinová ho mávnutím ruky posílala pryč. „Poslední dobou mě pronásledují migrény. Chci vám... pogratulovat... samozřejmě. Jsem velmi ráda...“ Začátečnický zmalované rty jí na křídově bílém obličejí vytvořily dvě rudé skvrny. Svět se s ní opět začal točit. „Promiňte, prosím vás...“

Ještě cosi nesrozumitelně zamumlala a omámeně se vypotácela ze dveří. Připadalo jí, že celá ta katastrofa se odehrála ve snu. V hrozném, neskutečném snu.

Ale to přece není možné! Vždyť Herbie říkal...

A Herbie věděl! Uměl číst myšlenky!

Najednou se udýchaně opírala o veřeje dveří laboratoře a hleděla přímo do Herbieho kovové tváře. Urazila tu vzdálenost během okamžiku. Jako ve snu.

Jako ve snu!

A Herbieho oči bez víček hleděly upřeně na ni a jí se zdálo, že jejich matná červeň se rozšiřuje do dvou zářících koulí.

Mluvil k ní a ona na svých rtech pocítila skleněný chlad. Polkla a pomalu si začínala uvědomovat, kde je a co dělá.

Herbie mluvil a mluvil vzrušeným hlasem — jako by se ho něco hluboce dotklo a postrašilo ho. Téměř prosil.

Jeho slova začínala dostávat smysl. „Je to sen,“ říkal, „nesmíte tomu věřit. Brzy se vzbudíte do opravdového světa a tohle vám všechno přijde k smíchu. Říkám vám, že vás miluje. Určitě vás miluje. Ale ne tady! Ne teď! Tohle je iluze.“

Susan Calvinová přikývla a zašeptala: „Ano! Ano!“ Svírala Herbieho paži, visela na ní a neustále opakovala: „To není pravda, že? Že to není pravda?“

Dodnes si nevzpomíná, jak tehdy přišla k rozumu. Bylo to, jako by se probudila ze světa zamlžené neskutečnosti do světa ozářeného prudkým sluncem. Odstřčila ho od sebe a vytřeštila oči.

„O co se to tu pokoušíš?“

Nebyla to otázka, spíše výkřik. „Co vlastně chceš?“

„Chci pomoci,“ odpověděl Herbie a ustoupil dozadu.

Psycholožka se zarazila. „Pomoci? Tím, že se mi snažíš namluvit, že tohle je sen? Chceš ze mě udělat schizofreničku? Tohle není žádný sen!“ vykřikla a cítila, jak se jí zmocňuje hysterie. „Přála bych si, aby byl!“

Rychle se nadechla. „Počkat! Proč... proč, už chápu. Panebože, jak je to jednoduché.“

„Musel jsem,“ ozval se robot hlasem přiškrceným hrůzou.

„A já ti věřila! Nikdy mě nenapadlo...“

*

Hádka, která k ní dolehla skrz zavřené dveře, ji přiměla zmlknout. S křečovitě zaťatými pěstmi se odvrátila od robota, a když sem vtrhli Lanning s Bogertem, stála už u okna na druhém konci místnosti. Muži jí nevěnovali nejmenší pozornost.

Zastavili se před Herbiem ve stejný okamžik. Z Lanninga sršel hněv a nedočkavost, na Bogertově tváři byl ironický úsměv. Ředitel promluvil první.

„Tak podívej se, Herbie. Dobře poslouvej!“

Robot se pozorně zadíval na stárnoucího ředitele. „Ano, pane doktore.“

„Mluvil jsi o mně s doktorem Bogertem?“

„Ne, pane,“ odpověděl robot pomalu a úsměv z Bogertovy tváře se vypařil.

„Jak to?“ Bogert se protlačil před svého nadřízeného a postavil se přímo před robota. „Opakuj, co jsi mi řekl včera.“

„Řekl jsem...“ Herbie se odmlčel. Někde hluboko uvnitř jeho těla se cosi začalo nepatrně zadírat.

„Copak jsi netvrdil, že chce odejít?“ zařval Bogert. „Odpověz mi!“

Bogert výhruzně zvedl ruku, ale Lanning ho odstrčil.

„Chceš ho snad vystrašit ke lži?“

„Neslyšels ho, Lanningu? Začal říkat ‚ano‘, ale najednou ztichl. Uhni! Chci od něho slyšet pravdu, jasně?“

„Teď se ho zeptám já!“ Lanning se otočil k robotovi. „Tak dobře, Herbie, jen klid. Podal jsem si výpověď?“

Herbie jen mlčky zíral, a tak Lanning trochu nejistě opakoval: „Podal jsem si výpověď?“ Robot téměř nepostřehnutelně zavrtěl hlavou. Lanning dlouho čekal na odpověď, ale ta nepřicházela.

Oba muži na sebe pohlédli a v očích se jim zračila téměř hmatatelná nenávisť.

„Krucinál,“ nevydržel to Bogert, „copak je ten robot hluchoněmý? Neumíš mluvit, ty stvůro?“

„Umím mluvit,“ odpověděl Herbie okamžitě.

„Tak odpověz na otázku. Copak jsi mi neřekl, že Lanning si podal žádost o rozvázání pracovního poměru? Copak nechce odejít?“

Tíživé ticho, které následovalo, bylo nakonec náhle přerušeno vysokým, hysterickým smíchem, který se ozval z druhého konce místnosti.

Oba matematici sebou trhli a Bogert probodl doktorku Calvinovou nenávistným pohledem. „Ty tu jsi taky? Co je ti k smíchu?“

„Nic.“ Zkusila mluvit normálním hlasem, ale nešlo to. „Jenom to, že já nejsem jediná, kdo se dal nachytat. Není to ironie, když tři největší odborníci na robotiku na světě naletí na tak prostoduchou léčku?“ Doktorka Calvinová ztlumila hlas a unaveně si přejela čelo rukou. „Ale k smíchu to není.“

Oba muži si vyměnili nechápavý pohled. „O jaké léčce to mluvíte?“ zeptal se Lanning upjatě. „Stalo se snad něco s Herbiem?“

„Ne.“ Pomalu přešla místností až k nim. „S Herbiem se nic nestalo — ale s námi ano.“ Náhle se otočila a vřískla na robota: „Nepřibližuj se ke mně! Běž tamhle do rohu a nechod' mi na oči!“

Herbie se před jejím zuřivým pohledem přikrčil a odvrávoral na druhý konec místnosti.

„Oč tu jde, paní doktorko?“ zeptal se Lanning mrazivě.

Obrátila se k nim a v jejím hlase se ozval sarkasmus. „Jistě znáte první robotický zákon.“

Oba muži souhlasně přikývli. „Jistě,“ řekl Bogert podrážděně. „Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.“

„To je velmi pěkná formulace,“ odsekla doktorka Calvinová. „Ale o jaké ubližování se jedná?“

„O jaké... o jakékoli.“

„Přesně tak. O jakékoli. A co zraněná duše? Co takhle pošlapané vlastní ego? Co zmařené naděje? Ublížíje tohle všechno člověku?“

Lanning se zamračil. „Co takový robot může vědět o...“ začal. A pak náhle pochopil.

„Už vám to došlo, vidíte? Tenhle robot čte myšlenky. Myslíte si snad, že neví nic o mentálních úrazech? Když se ho na něco zeptáte, dá vám přesně tu odpověď, kterou chcete slyšet. Jakákoli jiná odpověď by nám ublížila a Herbie to dobře ví.“

„Panenkomarjá!“ uklouzlo Bogertovi.

Psycholožka ho poctila sardonickým pohledem. „Tak ty ses ho tedy zeptal, jestli se Lanning vzdává místa. Chtěls slyšet, že tomu tak je, a Herbie ti to pochopitelně potvrdil.“

„A proto také,“ dodal Lanning bezbarvým hlasem, „nám ta věc před chvílí neodpověděla. Jakákoli odpověď by se totiž jednoho z nás hluboce dotkla.“

V krátké pauze, která následovala, se oba vědci současně zadívali na robota na druhém konci místnosti. Herbie se choulil v křesle u knihovny a podpíral si hlavu rukou.

Susan Calvinová se upřeně dívala na podlahu. „Tohle všechno on věděl. Ten... ten ďábel ví všechno — dokonce i to, co se zvrtilo při jeho montáži.“

„V tom se, paní doktorko, mýlíte. To neví. Zeptal jsem se ho na to,“ ozval se Lanning.

„A co má být?“ odsekla mu Calvinová. „Stejně jste nechtěl, aby vám to řekl. Kdyby stroj uměl to, co vy sám neumíte, dotklo by se to vaší profesionální cti. Položilš mu tu otázku také?“ zeptala se Bogerta.

„Svým způsobem.“ Bogert zakašlal a zrudl. „Řekl mi, že toho o matematice moc neví.“

Lanning se polohlasem zachechtal a psycholožka se sžíravě usmála. „Zeptám se ho já,“ prohlásila. „Mému egu jeho odpověď neublíží.“ Přešla do chladně rozkazovačného tónu. „Pojď sem!“

Herbie vstal z křesla a opatrně se k ní přiblížil.

„Předpokládám, že víš,“ pokračovala psycholožka, „kdy přesně během tvé montáže vstoupil do hry chybný faktor nebo kdy naopak některý důležitý byl vynechán.“

„Ano,“ špitl Herbie téměř neslyšitelně.

„Počkat,“ přerušil ho Bogert hněvivě. „Nemusí to být pravda. Ty to prostě chceš slyšet a on ti vyhoví. Jako už tolikrát.“

„Nezesměšňuj se,“ odpověděla Calvinová. „Díky své schopnosti čist myšlenkové pochody toho o matematice ví nejméně stejně tolik jako vy dva dohromady. Jen mu dej příležitost a uvidíš.“

Matematik se stáhl do sebe a Susan Calvinová pokračovala: „No tak, Herbie, ven s tím! Čekáme na to. Připravte si tužky a papír, pánové,“ poznamenala k oběma matematikům.

Ale Herbie zůstal zticha a do psycholožčina hlasu se vkradl náznak triumfálního zadostiučinění. „Proč neodpovídáš, Herbie?“

„Nemohu!“ vyhrkl robot bezmocně. „Nemohu a vy to dobře víte. Doktor Bogert a doktor Lanning nechtějí, abych jim to řekl.“

„Chtějí řešení.“

„Ale ne ode mě.“

„Nebud' blázněk, Herbie,“ promluvil pomalu a zřetelně Lanning. „Chceme, abys nám to řekl.“

Bogert krátce přikývl.

„To, že to říkáte, nic nezmění na tom, že to stejně nechcete slyšet,“ začal Herbie hystericky. „Copak nechápete, že já se nemohu dát oklamat pouhými slovy? V hloubi duše nechcete, abych vám to řekl. Jsem jenom stroj. Mohu imitovat život jen díky pozitronickým vazbám v mém mozku — a ty vynalezl člověk. Nemůžete přede mnou ztratit tvář bez duševní úhony. Tohle je zakořeněno hluboko ve vašem mozku a nedá se to vymazat. Já vám to řešení prostě dát nemohu.“

„Tak my odejdeme,“ navrhl doktor Lanning. „Řekni to paní doktorce.“

„Ale to přece na věci nic nemění,“ křičel Herbie. „Stejně byste věděli, že odpověď pochází ode mne.“

Doktorka Calvinová se opět ujala slova. „Jistě však chápeš, Herbie, že přes to všechno doktor Lanning a doktor Bogert to řešení chtějí mít.“

„Ale chtějí se k němu dopracovat sami!“ trval Herbie na svém.

„Ale chtějí ho znát a tím, že ho máš, a nechceš jim ho říct, jim ubližuješ. To je ti snad jasné, ne?“

„Ano! Ano!“

„Ale jestliže jim to řekneš, tak jim také ublížíš.“

„Ano! Ano!“ Herbie začal pomalu ustupovat, ale Susan Calvinová ho krok za krokem následovala. Oba vědci v tu chvíli vypadali, jako by přimrzli k podlaze.

„Nemůžeš jim to říct,“ pokračovala psycholožka pomalu, „protože bys jim ublížil a ty ubližovat nesmíš. Ale když jim to řekneš, ublížíš jim, takže jim to říct musíš. A když jim to řekneš, ublížíš jim, a to nesmíš, takže jim to říct nemůžeš, ale tím jim ublížíš, takže musíš, ale to jim ublížíš, takže nesmíš, ale to jim ublížíš, takže musíš, ale to jim ublížíš, takže...“

To už Herbie, přitlačený ke zdi, nevydržel a klesl na kolena. „Přestaňte!“ zakvičel. „Vaše myšlení je plné bolesti, frustrace a nenávisti! Říkám vám, že jsem to nedělal schválně. Chtěl jsem pomoci. Řekl jsem vám jenom to, co jste chtěla slyšet. Musel jsem!“

Psycholožka však Herbieho výkřiky nebrala na vědomí. „Musíš jim to říct, ale jestliže to uděláš, ublížíš jim, takže vlastně nesmíš, ale to jim ublížíš, takže musíš, ale to jim ublížíš...“

A Herbie začal křičet.

Jeho křik zněl jako mnohokrát znásobené pískání na pikolu — byl čím dál tím pronikavější a to, co nakonec naplnilo všechny kouty místnosti, byl hrůzyplný jek ztracené duše.

Křik se vytratil do prázdna a Herbie se zhroutil do hromádky nehybné ocele.

V Bogertově obličejí by se krve nedořezal. „Je mrtvý!“

„Ne!“ Susan Calvinová se začala zmítat v záchvatu divokého smíchu. „Není mrtvý — jenom zešílel. Předložila jsem mu neřešitelné dilema a on se sesypal. Můžete ho klidně dát sešrotovat. Už nikdy nepromluví.“

Lanning poklekl a skláněl se nad věcí, která se ještě před chvílí jmenovala Herbie. Dotýkal se chladného kovového obličejí a zachvěl se. „To jste udělala schválně.“ Vstal a s tváří zkřivenou hněvem jí pohlédl do očí.

„I kdyby, co má být? Vy mu už teď pomoci nemůžete.“ Náhle opět pocítila nával hořkosti. „Zasloužil si to.“

Ředitel vzal nehybného a vyděšeného Bogerta za ruku. „Teď už na tom ne-sejde. Pojd', Petře.“ Povzdechl si. „Myslicí robot tohoto typu pro nás stejně nemá cenu.“ Jeho oči vypadaly staře a unaveně. „Pojd', Petře,“ opakoval.

Teprve za hodnou chvíli poté, co oba vědci odešli, se doktorce Susan Calvinové vrátila část její duševní rovnováhy. Pomalu se otočila k polomrtvému, položivému Herbiemu, pohlédla na něj, a do výrazu jejího obličejí se opět vrátila strnulost. Zatímco ho dlouho prohlížela, pocit vítězství se z ní vytratil a na jeho místo opět nastoupila bezmocná frustrace. V hlavě se jí zmítala spousta protichůdných myšlenek, ale její rty vytkly pouze jediné, nekonečně zahořklé slovo.

„Lháři!“

*

A tím jsme pochopitelně tenkrát skončili. Věděl jsem, že už z ní nedostanu ani slovo. Seděla za svým stolem až jejího obličeje číšel chlad. Vzpomínala.

„Děkuji vám, paní doktorko,“ řekl jsem, ale neodpověděla mi. Naše příští schůzka se konala teprve až za dva dny.

• 6

• MALÝ ZTRACENÝ ROBOT

Když jsem se znovu setkal se Susan Calvinovou, bylo to ve dveřích její kanceláře. Vynášeli odtud kartotěky.

„Jak pokračují vaše články, mladý muži?“ řekla.

„Dobře,“ odpověděl jsem. Hodil jsem je do kupy podle svého, zdramatizoval jsem holou kostru jejího vyprávění, přidal jsem dialogy a trochu barvy. „Přehlédla byste je, jestli jsem někoho nepomluvil nebo jestli tam nejsou příliš velké nepřesnosti?“

„Nejspíš bych měla. Posadíme se v ředitelském salónku? Můžeme si dát kávu.“

Zdálo se, že je v dobré náladě. Když jsme procházeli chodbou, zkusil jsem štěstí. „Rád bych věděl, paní doktorko...“

„Ano?“

„... jestli byste mi mohla říct trochu více o dějinách robotiky.“

„Určitě už máte, co jste chtěl, mladý muži.“

„Do jisté míry. Jenže ty příhody, které jsem si zapsal, nemají vztah k současnosti. Chci říct, vyvinuli jste přece pouze jediného robota, který četl myšlenky... Kosmické stanice jsou už zastaralé a nepoužívané... a to, že těžbu na asteroidech obstarávají roboti, pokládá každý za samozřejmost. Co takhle mezihvězdné lety? Je tomu teprve asi dvacet let, co byl vynalezen hyperatomový motor, a je dobře známo, že ho vynalezli roboti. Jak to bylo?“

„Mezihvězdné lety?“ Zamyslela se. Byli jsme v salónku, objednal jsem si vydatný oběd. Ona si dala pouze kávu.

„Víte, nedá se říci, že to byl prostě vynález robota, tak jednoduché to nebylo. Je ovšem pravda, že dokud jsme nevyvinuli Mozek, nedostali jsme se příliš daleko. Ale snažili jsme se. Opravdu jsme se snažili. Já sama jsem se poprvé dostala do přímého styku s mezihvězdným výzkumem v roce 2029, když se ztratil jeden robot...“

*

Opatření, která byla přijata na Hyperzákladně, byla dramatická a drastická — dalo by se říct, že šlo o jakousi dobu hysterického vriskání.

Seřazena chronologicky a zároveň podle stupně zoufalství vypadala takto:

1. Všechny práce na hyperatomovém pohonu v celém prostoru vymezeném stanicemi Dvacátého sedmého asteroidního seskupení byly zastaveny.

2. Cely tento prostor byl, obrazně řečeno, vykousnut ze Systému. Nikdo do něho nesměl vstoupit bez povolení. Nikdo jej bezpodmínečně nesměl opustit.

3. Speciální vládní hlídkovou raketou byli na Hyperzákladnu dopraveni doktorka Susan Calvinová a doktor Peter Bogert, takto hlavní psycholožka a vedoucí matematického oddělení Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a. s.

Susan Calvinová nikdy předtím neopustila povrch Země a neměla nejmenší chuť opustit jej ani tentokrát. Ve věku atomové energie (a zřetelně se blížícím věku hyperatomového pohonu) zůstávala poklidně provinciální. Nebyla ráda, že má někam cestovat, nebyla přesvědčena o naléhavosti celé záležitosti, a když poprvé večerela na Hyperzákladně, každý tah jejího nevýrazného obličejce ženy středního věku tyto pocity zřetelně vyjadřoval.

Rovněž uhlazenou bledou tvář doktora Bogerta neopouštěl bezpochyby šibeniční výraz. A z obličejce vedoucího projektu, generálmajora Kallnera, ani na okamžik nezmizel výraz šťvaného člověka.

Byla to zkrátka hrozná večere — a malé zasedání těch tří, jež následovalo, začalo v pochmurné, pesimistické atmosféře.

Kallner, s lesknoucí se pleší a v parádní uniformě, jež podivně neladila se všeobecnou náladou, začal ztěžka, leč přímo k věci.

„Vážení, to co vám chci říct, je dost divná historie. Rád bych vám poděkoval, že jste k nám přiletěli, jakmile jsme o to požádali, a netrvali jste na tom, aby vám byly sděleny důvody naší žádosti. Pokusím se to teď napravit. Ztratili jsme robota. Práce se zastavila a nemůžeme pokračovat, dokud ho nenajdeme. Až dosud se nám to nepodařilo, a proto máme pocit, že potřebujeme odbornou pomoc.“

Generál měl možná dojem, že začal s líčením své šlamastiky poněkud bezbarvě; proto pokračoval s příděchem zoufalství v hlase. „Nemusím vám říkat, jak důležitá je práce, kterou tu děláme. Víc než osmdesát procent loňských subvencí na vědecký výzkum patřilo nám.“

„Jistě,“ souhlasil ochotně Bogert. „To víme. Konečně naše společnost od vás pobírá slušné peníze za pronájem svých robotů.“

Susan Calvinová okamžitě vnesla do rozhovoru kyselou notu. „Čím je jediný robot tak významný pro váš projekt — a proč jste ho nenašli?“

Generál k ní obrátil svůj zrudlý obličej a rychle si olízl rty. „No, svým způsobem jsme ho našli.“ Odmlčel se a pak pokračoval téměř bolestně. „Předpokládám, že to musím vysvětlit. Jakmile se robot neohlásil, vyhlásili jsme stav pohotovosti a všechny práce na Hyperzákladně se zastavily. Předchozího dne tu přistála nákladní raketa a doručila nám dva roboty pro naše laboratoře. Vezla ještě dvaadesát dalších robotů... eh... stejného typu, které měla dodat jinam. Tím číslem jsme si jisti. Stoprocentně.“

„Opravdu? A jakou to má souvislost?“

„Když se nám nepodařilo našeho chybějícího robota nikde lokalizovat — ujišťuji vás, že bychom našli i stéblo trávy, kdyby tu nějaké bylo a kdybychom je hledali —, dostali jsme geniální nápad spočítat roboty na nákladní lodi. Teď jich tam mají šedesát tři.“

„Takže pokud vám dobře rozumím, ten šedesátý třetí je váš ztracený výtržník?“ Oči doktorky Calvinové ztmavly.

„Ano, jenže nevíme o žádném způsobu jak zjistit, který z nich ten šedesátý třetí je.“

Rozhostilo se ticho. Elektrické hodiny odbily jedenáctou a robopsycholožka řekla: „Velice zvláštní.“ Koutky úst se jí stáhly dolů.

„Petře,“ obrátila se ke svému kolegovi s nádechem nepřiměřené naléhavosti v hlase, „co tady nehraje? Co je to za roboty, které používají na Hyperzákladně?“

Doktor Bogert se nuceně pousmál. „Až dosud to byla dosti delikátní záležitost, Susan.“

„Ano,“ řekla rychle, „až dosud. Je-li tu třiašedesát robotů, z nichž po jednom pátrají a nemohou určit jeho totožnost, proč se nespokojí s kterýmkoliv z nich? Co má tohle všechno znamenat? Proč pro nás poslali?“

„Pust' mě ke slovu, Susan,“ řekl Bogert rezignovaně. „Věc se má tak, že na Hyperzákladně pracuje několik robotů, do jejichž mozků nebyl vštípen celý první zákon robotiky.“

„Nebyl jim vštípen?! Já... Rozumím. Kolik jich bylo vyrobeno?“

„Jenom pár. Bylo to na příkaz vlády a nebyla tu žádná možnost, že by se to prozradilo. Nikdo kromě špiček, kterých se to přímo týkalo, o tom nesměl vědět. Tebe nezahrnuli, Susan. Neměl jsem s tím nic společného.“

Z moci svého úřadu si slovo vzal generál: „Rád bych tuhle maličkost vysvětlil. Nevěděl jsem, že doktorka Calvinová nebyla seznámena se situací. Nemusím vám připomínat, paní doktorko, že na Zemi byla proti robotům vždycky silná opozice. Jediná obrana, kterou vláda mohla proti tradicionalistickým radikálům použít, byl fakt, že všem robotům je už při jejich výrobě vštípen neporušitelný první zákon, který jim znemožňuje, aby za jakýchkoli okolností ublížili lidské bytosti.“

Jenže my jsme museli mít roboty odlišné povahy. A tak bylo několik modelů NS-2, tedy Nestorů, vybaveno upravenou verzí prvního zákona. Kvůli utajení jsou všechny enesdvojky bez sériového čísla; modifikované modely jsou k nám dopravovány spolu se skupinou normálních robotů a je jim samozřejmě co nejpřísněji vštípeno, že o své výlučnosti nesmí nikdy nic prozradit nepovolaným osobám.“ Na tváři se mu objevil rozpačitý úsměv. „To všechno se teď obrátilo proti nám.“

Doktorka Calvinová pochmurně naslouchala jeho výkladu. „Ale přesto — zeptal jste se každého z nich na jeho totožnost? Vy jste přece osoba nanejvýš povoláná.“

Generál přikývl. „Všech třiašedesát popírá, že by tady už pracovali — a jeden lže.“

„Vykazuje ten, kterého hledáte, nějaké známky opotřebení? Ti ostatní, pokud se nemýlím, přišli rovnou z výroby.“

„Robot, o kterého se jedná, došel teprve minulý měsíc. Tenhle a další dva, které nám právě doručili, byli poslední; víc už jich nepotřebujeme. O žádném zjištěném opotřebení se nedá mluvit.“ Pomalu potřásl hlavou, jeho oči byly už zase očima štvance. „Paní doktorko, neodvažujeme se nechat tu raketu odletět. Vejde-li existence robotů bez prvního zákona ve všeobecnou známost...“ Zdálo se, že mu chybí slova, jimiž by dostatečně zdůraznil vážnost situace.

„Zničte všech třiašedesát,“ řekla robopsycholožka chladně a bez okolků. „Udělejte tomu okamžitě rázný konec.“

Bogert se zatvářil kysele. „Chceš říct — zničte třiašedesátkrát třicet tisíc dolarů. Obávám se, že naše firma by tím nebyla nadšena. Dříve než cokoli zničíme, měli bychom se trochu snažit.“

„V tom případě,“ řekla ostře, „potřebuji fakta. Jaká je konkrétní výhoda, kterou Hyperzákladna získává tím, že zaměstnává upravené roboty? Jaký faktor je činí tak žádoucími, pane generále?“

Kallner si přejel rukou po čele. „Měli jsme s našimi předchozími roboty těžkosti. Víte, naši lidé pracují hodně s radioaktivitou. Je to samozřejmě nebezpečné, ale podnikli jsme všechna dostupná bezpečnostní opatření. Od té doby, co jsme začali, došlo ke dvěma nehodám, ale ani jedna nebyla smrtelná. Jenže vysvětlit tohle obyčejnému robotovi bylo nemožné. První zákon stanoví — budu jej citovat: Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.“

To je primární, paní doktorko. Když bylo nutné, aby se některý z našich lidí vystavil na krátký čas mírnému poli záření gama — což u něj nemohlo vyvolat žádné fyziologické následky —, nejbližší robot vyrazil vpřed, aby ho vyvekl ven. Pokud bylo pole mimořádně slabé, podařilo se mu to a práce nemohla pokračovat, dokud jsme všechny roboty neodstranili. Bylo-li pole jen o kapánek silnější, robot se nikdy nedostal k technikovi, kterého chtěl zachránit, protože jeho pozitronický mozek nevydržel nápor gama-paprsků — a pak jsme měli o jednoho drahého a těžko nahraditelného robota méně.

Pokoušeli jsme se je přesvědčit. Argumentovali tím, že člověk nacházející se v poli záření gama ohrožuje svůj život... a že nezáleží na tom, že může v tomto poli bez nebezpečí půl hodiny klidně setrvat. Co když zapomene a zůstane tam hodinu? To nemohli riskovat. Poukázali jsme na to, že kvůli nesmyslné domněnce riskují své vlastní životy. Ale sebezáchova je až třetí zákon robotiky — a první zákon, povinnost chránit člověka, má přednost. Dali jsme jim tedy příkazy; přísně a bezpodmínečně jsme jim zakázali, aby za jakoukoli cenu vstoupili do gama-pole. Jenže poslušnost je pouze druhý zákon robotiky — první zákon měl zase přednost. Buď jsme se museli obejít bez robotů, nebo bylo třeba udělat něco s prvním zákonem. Vybrali jsme si to druhé.“

„Nemohu uvěřit,“ řekla doktorka Calvinová, „že první zákon bylo možné odstranit.“

„Nebyl odstraněn, byl modifikován,“ vysvětlil Kallner. „Byly zkonstruovány pozitronické mozky obsahující jen pozitivní aspekt prvního zákona: Žádný robot nesmí ublížit člověku. To je všechno, tečka. Nemají nutkání zabránit člověku, aby nepřišel k úhoně prostřednictvím nějakého vnějšího činitele, jako jsou paprsky gama. Říkám to správně, pane doktore?“

„Zcela správně,“ přisvědčil matematik.

„A to je jediný rozdíl mezi vašimi roboty a běžným modelem NS-2? Jediný rozdíl, Petře?“

„Jediný rozdíl, Susan.“

Vstala a bylo vidět, že chce debatu ukončit. „Teď jdu spát a asi za osm hodin chci mluvit s tím, kdo viděl ztraceného robota jako poslední. Ať je to kdokoli. A od nynějška, pane generále, pokud mám převzít jakoukoli odpovědnost za vývoj událostí, chci mít toto vyšetřování plně pod svou kontrolou.“

Kromě dvou hodin rozmrzelé malátnosti nezažila Susan Calvinová té noci nic, co by se blížilo spánku. V 7.00 místního času zakleपालa u Bogertových dveří a našla ho rovněž vzhůru. Matematik nezapomněl přibalit do svého zavazadla župan. Když Susan vstoupila, měl ho na sobě. Odložil nůžky na nehty.

„Čekal jsem tě,“ řekl tiše. „Asi ti z toho všeho není nejlíp, hmm?“

„Není.“

„No — je mi to líto. Ale nedalo se tomu zabránit. Když si nás Hyperzákladna vyžádala, věděl jsem, že se asi něco stalo s modifikovanými Nestory. Byl bych ti to řekl už cestou sem, ale nešlo to. Musel jsem mít jistotu. Ta věc s modifikací je přísně tajná.“

„Měli mi to říct,“ protestovala psycholožka. „Firma nemá právo upravovat pozitronické mozky bez souhlasu psychologa.“

Bogert zvedl obočí a vzdychl. „Bud' rozumná, Susan. Nemohla bys to ovlivnit. V téhle záležitosti bylo jasné, že vláda prosadí svou. Chtějí hyperatomový pohon a teoretičtí fyzici chtějí roboty, kteří jim nebudou překážet v práci. Byli rozhodnutí je dostat, i když to znamenalo úpravu prvního zákona. Museli jsme připustit, že z konstrukčního hlediska je to možné, a oni se zapřísáhli svatosvatou přísahou, že chtějí jen dvanáct exemplářů, které budou použity výhradně na Hyperzákladně. Slíbili, že všechny zničí, jakmile bude pohon zdokonalen, a že podniknou veškerá potřebná bezpečnostní opatření. Trvali na utajení... no, a to je celá situace.“

Doktorka Calvinová procedila mezi zuby: „Dala bych výpověď.“

„To by nebylo nic platné. Vláda nabízela firmě balík a zároveň — pro případ, že bychom odmítli — hrozila zákony proti robotům. Byli jsme prostě v rejži a teď jsme na tom ještě hůř. Jestliže se tohle prošvihne, může to poškodit generála Kallnera a vládu, ale zatraceně víc to poškodí naši společnost.“

Psycholožka na něj upřeně hleděla. „Petře, copak si neuvědomuješ, o co všechno tady jde? Nedokážeš pochopit, co znamená odstranění prvního zákona? To není jen záležitost utajení.“

„Vím, co by jeho odstranění znamenalo. Nejsem dítě. Znamenalo by to na prostou nestabilitu, žádná neimaginární řešení rovnic pozitronického pole.“

„Ano, matematicky. Ale můžeš to přeložit do drsné řeči psychologů? Veškerý normální život, Petře, ať již vědomě, nebo podvědomě, se staví proti nadvládě. Tento odpor zesiluje, jestliže ti vládne někdo nižší, podražený — nebo ten, koho za takového považuješ. Fyzicky, a v jistém směru i po duševní stránce, robot — kterýkoli robot — převyšuje lidské bytosti. Proč se tedy chová vůči lidem otrocky? Jen díky prvnímu zákonu! Bože, bez něho by přece tvůj první příkaz robotovi měl za následek tvou smrt. Nestabilita? Něco daleko horšího?“

„Susan,“ řekl Bogert s pochopením i pobaveně. „Připouštím, že tenhle frankensteinovský komplex, který mi tu předstíráš, má určité oprávnění; konečně hlavně proto přece vznikl první zákon. Ale zákon, opakuji to znovu a znovu, nebyl odstraněn — jen modifikován.“

„A jak to vypadá se stabilitou mozku?“

Matematik našpulil rty. „Přirozeně snižená. Ale v mezích bezpečnosti. První Nestoři byli doručeni na Hyperzákladnu před devíti měsíci a až dosud k ničemu nedošlo. I v tomhle případě jde jen o strach robota z toho, že bude objeven, lidem žádné nebezpečí nehrozí.“

„Tak dobře. Uvidíme, co se dovíme na naší ranní schůzce.“

Bogert ji zdvořile vyprovodil ke dveřím, a když odešla, výmluvně se ušklíbl. Vždycky si o ní myslel, že je to kyselá, nervózní, frustrovaná ženská.

Myšlenkové pochody Susan Calvinové nezahrnovaly Bogerta ani v nejmenším. Už dávno ho pustila z hlavy jako pokryteckého, úhořovitého člověka.

*

Gerald Black získal svůj diplom z teoretické fyziky před rokem a společně s celou generací fyziků brzy zjistil, že je až po uši zapleten do problémů kolem hyperpohonu. Vhodně zapadal do napjaté atmosféry porad na Hyperzákladně. Ve svém bílém plášti, plném skvrn, byl částečně naladěný k odporu a zároveň zcela podloměn nejistotou. Zdálo se, že jeho býčí síla volá po ventilu, jímž by se uvolnila. Jeho nervózní ruce by dokázaly ohnout železnou tyč.

Vedle něj seděl generálmajor Kallner; dvojice z Národní americké mu hleděla přímo do tváře.

Black si odkašlal. „Prý jsem poslední, kdo viděl Nestora 10 před tím, než se vypařil. Kvůli tomu jste mě sem asi zavolali.“

Doktorka Calvinová si ho se zájmem prohlížela. „Zní to, jako byste si tím nebyl jistý, mladý muži. Copak nevíte, jestli jste byl poslední, kdo ho viděl?“

„Pracoval se mnou u polních generátorů, paní, a byl se mnou do poledne, kdy zmizel. Nevím, jestli ho někdo viděl po obědě. Nikdo to nepřiznává.“

„Myslíte, že tu někdo lže?“

„To netvrdím. Ale taky neříkám, že bych chtěl nést vinu za jeho zmizení.“ V jeho tmavých očích se zablesklo.

„Nezabýváme se tady ničím jiným. Robot jednal tak, jak jednal, protože je to robot. My se ho jen snažíme najít, pane Blacku — a proto laskavě ponechte vše ostatní stranou. Když jste s tím robotem pracoval, znal jste ho patrně lépe než kdokoli jiný. Všiml jste si na něm něčeho neobvyklého? Pracoval jste už někdy předtím s roboty?“

„Pracoval jsem s jinými roboty, které tu máme — s těmi jednoduchými. Nestoři se od nich ničím neliší, kromě toho, že jsou o dost chytřejší — a protivnější.“

„Protivnější? V jakém smyslu?“

„No, možná že to není jejich chyba. Víte, tohle je drsná práce a většina z nás si občas trochu přihne. Pohrávat si s hyperprostorem není sranda.“ Nepatrně se

pousmál, jako by mu činilo potěšení moci se někomu svěřit. „Neustále riskujeme, že probouráme díru do normálního časoprostorového kontinua a i s celým asteroidem vypadneme z vesmíru. Zní to potřeštěně, vidíte? Přirozeně, člověk je někdy krajně podrážděný. Ale tihle Nestorí ne. Jsou zvědaví, jsou klidní, nepropadají obavám. Někdy je to k zbláznění, věřte mi. Potřebujete něco udělat, zuřivě na to spěcháte a oni si dávají na čas. Nebo tak aspoň působí. Jsou chvíle, kdy bych se radši obešel bez nich.“

„Říkáte, že si dávají na čas? Stalo se někdy, že by odmítli splnit rozkaz?“

„To ne,“ pospíšil si. „Splní ho přesně. Ale když si myslí, že nemáte pravdu, řeknou vám to. Nevědí o věci nic než to, co jsme je naučili, ale to jim nevádí. Možná že si to jenom namlouvám, ale ostatní mají se svými Nestory stejné potíže.“

Generál Kallner si odkašlal způsobem, který nevěstil nic dobrého. „Jak je možné, Blacku, že si na to u mě ještě nikdo nestěžoval?“

Mladý fyzik zrudnul. „My jsme se nechtěli doopravdy zbavit robotů, pane generále, a kromě toho jsme si nebyli zcela jisti, jak by takové... eh... drobné stížnosti byly přijaty.“

Bogert ho tichým hlasem přerušil. „Stalo se to dopoledne, co jste ho viděl naposledy, něco zvláštního?“

Black mlčel. Susan Calvinová klidným gestem zarazila Kallnera, který chtěl něco poznamenat, a trpělivě čekala.

Konečně Black promluvil — či spíše hněvivě vyhrkl: „Měl jsem s ním trochu potíže. Rozbil ten den Kimballovu trubici, a já přišel o výsledek pětidenní práce; celý můj program byl pozadu za plánem; už asi čtrnáct dnů jsem nedostal žádnou poštu z domova. A on si za mnou přijde a chce, abych zopakoval experiment, s kterým jsem už před měsícem přestal. Vždycky mě s touhle věcí otravoval a už mě to unavovalo. Řekl jsem mu, aby šel pryč — a od té doby jsem ho neviděl.“

„Řekl jste mu, aby šel pryč?“ zeptala se doktorka Calvinová ostře. „Přesně těmihle slovy? Řekl jste: ‚Jdi pryč‘? Vzpomeňte si, co přesně jste mu řekl.“

Black zřetelně sváдел vnitřní boj. Na okamžik složil hlavu do širokých dlaní, potom pronesl vzdorovitě: „Řekl jsem ‘Koukej se ztratit!’“

Bogert se krátce zachechtal. „A on vás poslechl, co?“

Susan Calvinová však ještě neskončila. Promluvila chlácholivým tónem. „Teď se konečně někam dostáváme, pane Blacku. Ale přesné detaily jsou velmi důležité. Chceme-li pochopit jednání robota, pak každé slovo, každé gesto, každé zvýšení hlasu může hodně znamenat. Například, určitě jste neřekl jen ta tři slova, vidíte? Podle toho, co jste nám tu sám vyprávěl, jste musel být v dost prchlivé náladě. Možná že jste použil trochu silnějších výrazů.“

Mladík zrudnul. „No... Je možné, že jsem přidal... pár nadávek.“

„Přesněji, prosím. Jakých nadávek?“

„To — to už si přesně nepamatuju. Kromě toho, nemohl bych to opakovat. Víte, jaké to je, když se člověk rozčilí.“ Rozpačitě se zasmál. „Mám sklon k silným výrazům.“

„To je v pořádku,“ odpověděla Susan se škrobenou přísností. „V tomto okamžiku mě berte jen jako psychologa. Chtěla bych, abyste zopakoval, co jste mi řekl. Tak přesně, jak jen si dokážete vzpomenout — a co je dokonce ještě důležitější, také stejným tónem, jakého jste použil tehdy.“

Black vzhlédl ke svému veliteli s prosbou o pomoc. Nedočkal se jí. Jeho oči se zaokrouhlily a objevilo se v nich zděšení. „Ale já nemůžu.“

„Musíte.“

„Dejme tomu,“ navrhl Bogert se špatně skrývaným veselím, „že budete mluvit na mě. Snad to pro vás bude snadnější.“

Black zhluboka nabral dech — a pak to ze sebe vychrlil v jediném dlouhém sledu slabik. „... To je snad všechno,“ dokončil se zbytkem dechu, skoro v slzách. „Nepamatuju si přesně pořadí těch nadávek a možná že jsem něco vynechal nebo něco přidal... ale takhle to asi bylo.“

Robopsycholožčiny pocity prozradil jen zcela nepatrný ruměnek. „Význam většiny použitých termínů je mi jasný,“ řekla. „Předpokládám, že ostatní jsou stejně urážlivé.“

„Ano, prosím,“ souhlasil zmučený Black.

„A zároveň jste mi řekl, aby se ztratil.“

„Myslel jsem to jen obrazně.“

„Toho jsem si vědoma. Nikdo jistě nemá v úmyslu vést proti vám disciplinární řízení.“ Stočila pohled ke generálovi a ten, ačkoli ještě před pěti vteřinami nevypadal, že by tento názor sdílel, zlostně přikývl.

„Můžete odejít, pane Blacku. Děkujeme vám za spolupráci.“

*

Vyzpovídat třiašedesát robotů trvalo Susan Calvinové pět hodin. Bylo to pět hodin neustálého opakování, při němž se střídali jeden identický robot za druhým. Otázky A, B, C, D; odpovědi A, B, C, D. Pečlivě hlídáný výraz ve tváři. Pečlivě neutrální tón hlasu. Pečlivě navozená přátelská atmosféra — a ukrytý magnetofon.

Když psycholožka skončila, její vitalita byla ta tam. Cítila se vyčerpaná.

Bogert na ni čekal. Vypadal tázavě. Cívka se záznamem s cvaknutím dopadla na plastickou desku stolu.

Potrásla hlavou. „Připadali mi všichni úplně stejní. Nemůžu říct...“

„Nemohla jsi čekat, že bys ho poznala na první pohled,“ řekl. „Co kdybychom zkusili analyzovat záznam.“

Matematická interpretace verbálních reakcí robotů je jednou ze složitějších větví robotické analýzy. Vyžaduje tým školených techniků a pomoc komplikovaných počítačích strojů. Bogert to věděl. A také to řekl, poté co vyslechl všechny soubory odpovědí, sestavil seznamy slovních odchylek a grafy časových prodlev před jednotlivými odpověďmi. Snažil se nedat najevo svou rozmrzelost.

„Žádné anomálie tu nejsou, Susan. Variace ve volbě slov a odchylky v rychlosti reakcí jsou v mezích běžných skupinových hodnocení. Musíme najít jemnější metody. Určitě tady mají počítače. Ne,“ sraštil čelo a pohrával si nepřítomně s

nehtem u palce, „počítače použít nemůžeme. Je tu příliš velké nebezpečí prozrazení. Nebo možná kdybychom...“

Doktorka Calvinová ho netrpělivým gestem zarazila: „Petře, prosím tě. Tohle není jeden z tvých malicherných laboratorních problémů. Nedokážeme-li určit modifikovaného Nestora podle nějaké výrazné odlišnosti, viditelné prostým okem, takové, v níž je vyloučen omyl, máme smůlu. Nebezpečí, že uděláme chybu a necháme ho uniknout, je jinak příliš velké. Nestačí poukázat na nějakou drobnou nepravdivost v diagramu. Říkám ti, pokud tohle bude všechno, o co se budeme moci opřít, zničila bych je všechny, jen abych měla jistotu. Mluvil jsi s ostatními modifikovanými Nestory?“

„Mluvil,“ odsekl Bogert, „a není s nimi nic v nepořádku. Chovají se přátelštěji než jiní roboti, pokud vůbec něco. Odpovídali na mé otázky, dávali najevo hrdost na své znalosti — až na ty dva nové, kteří ještě neměli čas naučit se teoretické fyzice. Dost dobromyslně se smáli mým chabým znalostem, pokud jde o některé zdejší speciální disciplíny.“ Pokrčil rameny. „Předpokládám, že některé techniky to může poněkud dráždit. Roboti se snad až příliš snaží udělat dojem svými znalostmi.“

„Mohl bys zkusit několik planárních reakcí, abychom zjistili, zda nedošlo od doby výroby k nějakému zhoršení či změnám v jejich mentálním stavu?“

„Ještě jsem to neudělal, ale udělám to.“ Zahrozil na ni štíhlým prstem. „Ztrácíš nervy, Susan. Nevím, proč to tak dramatizuješ. V podstatě jsou neškodní.“

„Opravdu?“ Doktorka Calvinová vzplanula. „Vážně si to myslíš? Uvědomuješ si, že jeden z nich lže? Jeden z třiašedesáti robotů, které jsem právě vyslechla, mi záměrně lhal — a to potom, co jsem mu dala nejprísnější rozkaz, aby mluvil pravdu. To svědčí o strašně hluboko usazené a děsivé abnormalitě.“

Petr Bogert cítil, jak mu tuhnou svaly v obličejí. „Ale vůbec ne,“ řekl. „Podívej — Nestor 10 dostal příkaz, aby se ztratil. Tento příkaz byl vydán s maximální naléhavostí osobou, která měla největší právo mu rozkazovat. Ten příkaz nemůžeš přebít ani vyšší naléhavostí, ani větší oprávněností rozkazovat. Je přirozené, že se jej robot snaží vyplnit za každou cenu. Když se na to podíváš objektivně, musíš vlastně obdivovat jeho nápaditost. Jak lépe se může robot ztratit, než když se schová ve skupině podobných robotů?“

„Ano, ty to obdivuješ. Všimla jsem si tvého pobaveného postoje, Petře — a také děsivého nepochopení situace. Jsi robotik, Petře? Tihle roboti přikládají důležitost tomu, co považují za nadřazené. To jsi právě sám řekl. Podvědomě mají pocit, že lidé jsou ve srovnání s nimi méněcenní, a první zákon, který nás před nimi chrání, není úplný. Jsou nestabilní. A do toho přijde mladík, který nařídí robotovi, aby šel pryč, aby se ztratil, a vyjádří to verbálními projevy naprostého odporu, pohrdání a znechucení. Jistě, robot musí splnit rozkaz, ale podvědomě nesouhlasí. Více než kdykoli předtím cítí potřebu dokázat, že navzdory strašným přívlastkům, jimiž byl častován, je nadřazený. Ta potřeba může zesílit natolik, že to, co zbylo z prvního zákona, nemusí stačit.“

„Pro všechno na světě nebo kdekoli ve sluneční soustavě, Susan, jak by mohl robot znát význam té snůšky silných výrazů, které byly na jeho adresu použity? Obscennost nepatří mezi tematické okruhy, které byly uloženy do jeho paměti.“

„Počáteční naprogramování není všechno,“ zavrčela Susan. „Roboti mají schopnost učit se, ty... ty hlupáku!“ Bogertovi bylo jasné, že tentokrát je opravdu rozzlobená.

„Nemyslíš,“ pokračovala bez odmlky, „že z Blackova hlasu mohl vyčíst, že ta slova nejsou míněna jako komplimenty? Nemyslíš, že je mohl slyšet už dříve a že si všiml, při jakých příležitostech?“

„Tak dobrá,“ zakřičel Bogert, „řekni mi laskavě aspoň jeden způsob, jímž může modifikovaný robot ublížit lidské bytosti, bez ohledu na to, jak je uražen, bez ohledu na to, jak chorobně si přeje prokázat svou nadřazenost.“

„Když ti to řeknu, budeš mlčet?“

„Ano.“

Nakláněli se přes stůl proti sobě a hněvivými pohledy probodávali jeden druhého.

Psycholožka řekla: „Kdyby modifikovaný robot měl upustit těžké břemeno na člověka, neporušil by první zákon, pokud by to učinil s vědomím, že jeho síla a rychlost reakce mu umožní zachytit to břemeno dříve, než člověka zasáhne. Jakmile však břemeno jednou opustí jeho prsty, robot už nebude aktivním činitelem. Tím bude už jen slepá síla gravitace. Robotovi nic nebrání, aby si věc rozmyslel a pouhou nečinností dovolil břemenu, aby dopadlo. Modifikovaný první zákon mu tuhle možnost bezpochyby poskytuje.“

„Tohle ovšem chce notnou dávku fantazie.“

„Moje povolání ji někdy vyžaduje. Petře, přestaňme se hádat. Začneme pracovat. Znáš přesně povahu stimulu, který přiměl robota, aby se ukryl. Máš záznamy o jeho původním mentálním stavu. Potřebuji, abys mi řekl, jaká je možnost, že by náš robot udělal něco takového, o čem jsem právě mluvila. Nejde mi o ten specifický případ, chápeš, ale o celou tuhle kategorii reakcí. A chci, abys to udělal opravdu rychle.“

„A zatím...“

„Zatím to musíme zkusit s výkonnostními testy, které zkoumají reakce na dodržování prvního zákona.“

*

Gerald Black na svou vlastní žádost dohlížel na stavbu dřevěných přepážek, které vyrůstaly jako houby po dešti v nadouvajícím se kruhu na klenutém třetím poschodí radiační budovy č. 2. Dělníci pracovali většinou mlčky, nejeden se však otevřeně podívoval šedesáti třem fotobuňkám, které bylo třeba instalovat.

Jeden z nich si sedl blízko Blacka, sundal čepici a zamyšleně si otřel čelo pihovatým předloktím.

Black na něj kývl. „Jak to jde, Walensky?“

Walensky pokrčil rameny a zapálil si doutník. „Jako po másle,“ řekl. „Ale stejně, o co běží, pane doktore? Nejdřív tři dny není žádná práce, a potom tenhle zmatek.“ Opřel se o lokty a vyfoukl kouř.

Black zamyšleně přikývl. „Ze Země přiletěli dva robotici. Pamatuješ si přece na trable, které jsme měli s roboty, co běhali do gama-polí, než jsme jim vtlukli do hlavy, že to nemají dělat.“

„Jo. Nedostali jsme nové roboty?“

„Dostali jsme nějaké náhradní, ale hlavně záleželo na indoktrinaci. Lidi, kteří je vyrábějí, chtějí vymyslet roboty, kterým paprsky gama tolik nevadí.“

„Ale stejně je to divný, zastavit celou práci na hyperpohonu jen kvůli robotům. Myslel jsem, že hyperpohonu musí všechno z cesty.“

„No, od rozhodování jsou tu páni nahoře. Já — já jenom dělám, co se mi řekne. Nejspíš je v tom nějaká protekce...“

„Jo,“ uchechtl se elektrikář a lišácky zamrkal. „Někdo znal někoho ve Washingtonu. Ale dokud mi můj plat posílají na puntík včas, co bych se staral. Mě z hyperpohonu hlava nebolí. Co tady budou dělat?“

„To se ptáš mě? Přivezli si s sebou hromadu robotů, přes šedesát, a budou měřit jejich reakce. To je všechno, co o tom já vím.“

„Jak dlouho to bude trvat?“

„To bych taky rád věděl.“

„No,“ řekl Walensky s hlubokým sarkasmem, „dokud mi sypou moje penízky, můžou si hrát, jak se jim zlíbí.“

Black cítil tiché uspokojení. Jen ať se tahle historka roznese. Byla neškodná a zase dost blízko pravdě na to, aby ulomila hrot zvědavosti.

*

Muž seděl na židli bez hnutí, mlčky. Břemeno počalo padat, řítilo se dolů, potom v posledním okamžiku uhnulo stranou, vychýleno synchronizovaným tlakem náhle působícího silového paprsku. Z šedesáti tří dřevěných kójí to pozorovali roboti NS-2 a v tom zlomku vteřiny, než padající břemeno změnilo směr, vyrazili vpřed. Šedesát tři fotobuněk umístěných pět stop před kójemi trhlo značkovacími hroty a udělalo malou rysku na papíru. Břemeno se vzneslo vzhůru a spadlo, vzneslo a spadlo, vzneslo...

Desetkrát!

Desetkrát se roboti vrhli vpřed a zastavili se, když viděli, jak muž bez úhony zůstává sedět na svém místě.

*

Od první večere s představiteli Národní americké společnosti pro výrobu robotů neměl na sobě generálmajor Kallner svou parádní uniformu. Teď byl oblečen jen do modrošedé košile, límec měl rozepnutý, černou kravatu povolenou.

Pohlédl s nadějí na Bogerta, který byl stále jako ze škatulky a jehož vnitřní napětí prozrazoval snad jen třpyt drobných krůpějí na spáncích.

„Jak to vypadá?“ zeptal se generál. „Co se snažíte objevit?“

„Rozdíl, který, jak se obávám, bude pro naši potřebu příliš jemný,“ odpověděl Bogert. „Pro šedesát dva z těch robotů byla potřeba skočit na pomoc zjevně ohroženému člověku tím, čemu v robotice říkáme nucená reakce. Víte, i kdyby roboti věděli, že ten člověk nepřijde k úhoně — a po třetím nebo čtvrtém pokusu už to vědět museli —, nemohli své reakci zabránit. První zákon ji vyžaduje.“

„A dál?“

„Ale šedesátý třetí robot, modifikovaný Nestor, takové nutkání neměl. Jednal ze svobodné vůle. Kdyby si přál, mohl zůstat sedět na svém místě. Bohužel,“ Bogertův hlas byl poněkud lítostivý, „on si to nepřál.“

„Proč tak jednal, co myslíte?“

Bogert pokrčil rameny. „Předpokládám, že nám to řekne doktorka Calvinová, až přijde. Pravděpodobně se strašně pesimistickou interpretací. Někdy jde člověku trochu na nervy.“

Generál byl náhle nesvůj. Zamračil se. „Má přece oprávnění?“ zeptal se. „Nebo ne?“

„Ano.“ Bogert vypadal pobaveně. „S jejím oprávněním je to v pořádku. Rozumí robotům jako jejich rodná sestra — myslím, že je to tím, že tak nenávidí lidi. Právě o tohle jde; psycholog, nepsycholog, je parádně neurotická. Má paranoidní sklony. Neberte ji příliš vážně.“

Rozprostřel před vedoucího projektu dlouhou řadu grafů s lomenými čarami. „Vidíte, pane generále, jak se testy opakovaly, zkracovaly se časové intervaly od okamžiku pádu břemene do momentu, v němž roboti ukončili svůj pohyb. U všech robotů má reakční prodleva klesající tendenci. Existuje konkrétní matematický vztah, jímž se takové záležitosti řídí; kdyby nevycházel, naznačovalo by to významnou abnormalitu pozitronického mozku. Bohužel, podle těchto výsledků se všichni zdají normální.“

„Ale jestliže náš Nestor 10 nereagoval nuceně, proč není jeho křivka odlišná? Tomu nerozumím.“

„Je to dost jednoduché. Reakce robotů nejsou zcela analogické lidským reakcím; tím hůř pro nás. Volní jednání člověka je mnohem pomalejší než reflex. Ale to není případ robotů. U nich je to jen otázka svobodné volby, jinak jsou rychlosti volní i nucené reakce skoro stejné. V něco jsem ovšem přece jen doufal: že při prvním pokusu Nestora 10 zaskočíme nepřipraveného a že nedokáže reagovat bez výrazného zdržení.“

„A to se nestalo?“

„Obávám se, že ne.“

„Takže jsme se nedostali z místa.“ Generálovi poklesla ramena a na tváři se mu objevil bolestný výraz. „Už je to pět dní, co jste tady.“

V té chvíli vstoupila Susan Calvinová a přibouchla za sebou dveře. „Schovej si ty grafy, Petře,“ zabědovala, „víš, že jsou na nic.“

Když se Kallner nadzvedl, aby ji pozdravil, něco netrpělivě zamumlala a pokračovala: „Musíme rychle zkusit něco jiného. Nelíbí se mi, co se děje.“

Bogert si s generálem vyměnil rezignovaný pohled. „Stalo se něco?“

„Myslíš něco konkrétního? Ne. Ale nelíbí se mi, že se Nestorovi 10 stále daří vodit nás za nos. To je špatné. Musí to velice lahodit jeho zbytnělému pocitu nadřazenosti. Myslím si, že už není motivován jenom snahou splnit příkaz. Myslím, že má přímo neurotickou potřebu vyvrátat na lidi. To je nebezpečně nezdravá situace. Petře, udělal jsi, o co jsem tě žádala? Zjistil jsi faktory nestability modifikovaných enesdvojek tak, jak jsem chtěla?“

„Pracuje se na tom,“ řekl matematik bez zájmu.

Okamžik na něj hněvivě zírala, pak se obrátila ke Kallnerovi. „Nestor 10 určitě ví, co děláme, pane generále. Neměl žádný důvod skočit v tomto testu na vnadidlo, zvláště po prvním pokusu, když musel vidět, že subjektu žádné opravdové nebezpečí nehrozí. Ostatní si nemohli pomoci, ale on svou reakci záměrně simuloval.“

„Co tedy myslíte, paní doktorko, že bychom měli udělat teď?“

„Znemožnit mu příště předstírat reakci. Zopakujeme experiment, ale doplníme jej. Natáhneme mezi subjekt a roboty dráty s vysokým napětím — musí jich být tolik, aby se nedaly přeskočit — a každému robotovi bude předem jasně dáno na vědomí, že dotknout se drátu znamená smrt elektrickým proudem.“

„Počkat,“ vyštěkl Bogert s náhlou záští. „To nepřipustím. Nezničíme roboty za dva milióny dolarů, jen abychom našli jednoho Nestora 10. Jsou jiné způsoby.“

„Jsi si tím jist? S žádným jsi nepřišel. V každém případě nejde o zničení. Můžeme do zařízení instalovat relé, které v okamžiku, kdy břemeno začne padat, přeruší proud. Jestliže se robot dotkne drátů, nezahyne. Ale chápejte, on to nebude vědět.“

Generálovy oči se rozzářily nadějí. „Vyjde to?“

„Mělo by. Za těchto podmínek by Nestor 10 měl zůstat sedět na místě. Bylo by možné mu nařídit, aby se dotkl vedení a zemřel, protože druhý zákon poslušnosti je nadřazen třetímu zákonu sebezáchovy. Ale nebude mu to nařízeno; stejně jako ostatní roboti se bude muset rozhodovat sám. Pokud jde o normální roboty, první zákon — povinnost chránit člověka — je požene na smrt dokonce i bez rozkazu. Ne tak v případě našeho Nestora 10. Bez úplného prvního zákona a bez příslušného rozkazu bude pro něj třetí zákon, povinnost sebezáchovy, nejvyšším fungujícím zákonem, a on nebude mít jinou možnost než zůstat sedět. Bude to nucená reakce.“

„Bude to tedy dnes večer?“

„Dnes večer,“ řekla psycholožka, „jestliže do té doby stačíte natáhnout dráty. Teď jdu robotům říct, co je čeká.“

*

Muž seděl na židli bez hnutí, mlčky. Břemeno počalo padat, řítilo se dolů, potom v posledním okamžiku uhnulo stranou, vychýleno synchronizovaným tlakem náhle působícího silového paprsku.

Jen jednou...

A ze své malé skládací židličky v pozorovatelské kabině na balkóně se vztyčila doktorka Susan Calvinová a s hrůzou zalapala po dechu. Šedesát tři robotů sedělo pokojně na svých židlích a zíralo tupě na ohroženého člověka. Ani jeden se nepohnul.

*

Doktorka Calvinová byla rozlícená, skoro víc než se dalo vydržet. Hněv ji naplňoval o to víc, že se jej neodvažovala dát najevo před roboty, kteří jeden za druhým vstupovali do místnosti a pak opět odcházeli. Zkontrolovala seznam. Na řadě bylo teď číslo dvacet osm. Ještě třicet pět jich ji čekalo.

Robot s číslem dvacet osm nejistě vstoupil.

Přinutila se ke klidu. „A kdo jsi ty?“

Robot odpověděl tichým, nejistým hlasem: „Ještě jsem nedostal žádné vlastní číslo, paní. Jsem robot NS-2 a ve frontě venku jsem byl dvacátý osmý. Mám tady kousek papíru, který vám mám dát.“

„Nebyl jsi tady dnes už jednou?“

„Ne, paní.“

„Posaď se. Tady. Chci ti položit několik otázek, číslo dvacet osm. Byl jsi asi před čtyřmi hodinami v radiační místnosti v druhé budově?“

Robot se zdráhal. Potom z něho vyšlo chraptivě, jako ze soustrojí, které potřebuje promazat: „Ano, paní.“

„Byl tam člověk, který málem přišel o život, je to tak?“

„Ano, paní.“

„A ty jsi nic neudělal, že?“

„Ne, paní.“

„Ten muž mohl být díky tvé nečinnosti zraněn. Víš to?“

„Ano, paní. Nemohl jsem si pomoci, paní.“ Je těžké představit si velkou bezvýraznou kovovou postavu, jak se vystrašeně krčí, ale jemu se to podařilo.

„Chci, abys mi přesně řekl, proč jsi neudělal nic na jeho záchranu.“

„Chci to vysvětlit, paní. Samozřejmě nechci, abyste si... aby si kdokoliv myslel, že bych mohl udělat něco, co by ublížilo pánovi. Ach ne, to by bylo strašné... nepředstavitelné...“

„Jen klid, chlapče. Z ničeho tě neviním. Chci jen vědět, na co jsi v té chvíli myslel.“

„Paní, než se to všechno stalo, řekla jste nám, že jeden z pánů bude ohrožen tím břemenem, které stále padá, a že budeme muset překonat elektrické vedení, pokud se budeme chtít pokusit o jeho záchranu. Nuže, paní, to by mě nezastavilo. Co je má smrt ve srovnání s bezpečím pána? Ale... Ale přišlo mi na mysl, že kdybych cestou k němu zahynul, stejně bych ho nemohl zachránit. Břemeno by ho rozdrtilo a já bych pak zahynul bezdůvodně. A možná že jednoho dne by nějaký jiný pán přišel k úhoně, již bych mohl zabránit, kdybych zůstal naživu. Chápete mě, paní?“

„Chceš říci, že jsi jen volil mezi smrtí člověka — a mezi smrtí vás obou, člověka i tebe. Je to tak?“

„Ano, paní. Pána jsem zachránit nemohl. Zemřel by tak jako tak. V takovém případě je nepředstavitelné, abych se sám bezdůvodně zničil — bez příkazu.“

Robopsycholožka zamnula v ruce tužku. Slyšela tenhle příběh — s bezvýznamnými odchylkami ve volbě slov — už po osmadvacáté. Položila mu klíčovou otázku.

„Chlapče,“ řekla, „na tom, co říkáš, něco je. Ale není to způsob uvažování, který bych od tebe čekala. Přišel jsi na to sám?“

Robot zaváhal. „Ne.“

„Koho to tedy napadlo?“

„Mluvili jsme o tom včera a jednoho z nás to napadlo a znělo to rozumně.“

„Koho?“

Robot se hluboce zamyslel. „Nevím. Prostě jednoho z nás.“

Vzdychla. „To je všechno.“

Další na řadě bylo číslo dvacet devět. Po něm ještě třicet čtyři roboti.

*

Také generál Kallner se zlobil. Na celé Hyperzákladně stála už týden veškerá práce, jen na pobočných asteroidech skupiny se směli věnovat papírování. Dva špičkoví experti na poli robotiky už skoro týden zbytečnými testy situaci jen zhoršovali. A teď ještě přicházeli s nemožnými návrhy, alespoň ta žena. Naštěstí pro všechny si Kallner uvědomoval, že by nebylo taktické dát svůj hněv otevřeně najevo.

Susan Calvinová naléhala: „Proč ne, pane? Je zřejmé, že současná situace je špatná. Jediný způsob, jímž můžeme získat výsledky — pokud nám na to ještě zbývá čas —, je izolovat roboty. Nemůžeme je už déle nechat pohromadě.“

„Má milá paní doktorko,“ zahučel generál hlasem klesajícím do nižších baritonových poloh. „Neumím si představit, jak bych rozmístil třiašedesát robotů po celém prostoru...“

Doktorka Calvinová bezmocně zvedla ruce. „Potom nemohu nic dělat. Nestor 10 buď bude imitovat, co budou dělat ostatní roboti, nebo je přijatelnými argumenty přesvědčí, aby nedělali to, co sám dělat nemůže. V každém případě na tom jsme bídne. Jsme tu fakticky s tímhle naším malým ztraceným robotem v bojovém střetu a on vyhrává. Každé vítězství stupňuje jeho abnormalitu.“

Odhodlaně se zvedla. „Pane generále, jestliže neizolujete roboty, jak navrhují, nezbyvá mi než žádat, aby všech šedesát tři bylo okamžitě zničeno.“

„Tak ty to žádáš, co?“ Bogert prudce vzhlédl, skutečně rozezen. „Co ti dává právo žádat něco takového? Roboti zůstanou tak, jak jsou. Zodpovědný vedení jsem já, ne ty.“

„A já,“ dodal generálmajor Kallner, „jsem zodpovědný světovému koordinátorovi — a tahle věc musí být vyřešena.“

„V tom případě,“ odsekla doktorka Calvinová, „mi nezbyvá nic jiného než dát výpověď. Nedonutím-li vás k nezbytné destrukci robotů, celou záležitost zveřejním. Já jsem výrobu modifikovaných robotů neschválila.“

„Paní doktorko,“ pronesl s rozmyslem generál, „stačí jediné slovo, jímž porušíte bezpečnostní předpisy, a budete samozřejmě okamžitě uvězněna.“

Bogert cítil, že se jím věc začíná vymykat z rukou. Jeho hlas nabyl medového odstínu. „No tak, začínáme se chovat jako děti. Všichni. Potřebujeme trochu víc času. Určitě si s robotem poradíme i bez výpovědí, věznění či ztráty dvou milionů dolarů.“

Psycholožka se k němu s tichou zuřivostí otočila: „Nechci žádné nevyrovnané roboty. Máme zde jednoho Nestora, který je jednoznačně nevyrovnaný, jednáct dalších, kteří jsou nevyrovnaní potenciálně, a dvaasedesát normálních robotů, kteří jsou vystaveni nevyrovnanému prostředí. Jediná absolutně bezpečná metoda je kompletní destrukce.“

Zvonek u dveří je všechny tři vyrušil v pravou chvíli. Hněvivá vřava stále méně kontrolovaných emocí okamžitě ustala.

„Vstupte,“ zabručel Kallner.

Byl to Gerald Black; slyšel rozčilené hlasy a vypadal zmateně. „Myslel jsem,“ řekl, „že raději přijdu sám... nechtělo se mi žádat někoho jiného...“

„O co jde? Neřečněte...“

„Někdo si hrál se zámky oddělení C v obchodní raketě. Jsou na nich čerstvé škrábance.“

„Oddělení C?“ vykřikla rychle doktorka Calvinová. „To je to, ve kterém jsou roboti, ne? Kdo to udělal?“

„Zevnitř,“ řekl lakonicky Black.

„Zámek není porouchán, nebo ano?“

„Ne. Je v pořádku. Bydlím na raketě už čtyři dny a žádný robot se nepokusil dostat ven. Ale myslel jsem, že byste to měli vědět, a nechtěl jsem, aby se to rozkřiklo. Všiml jsem si té věci sám.“

„Je tam teď někdo?“ zeptal se generál.

„Nechal jsem tam Robbinse a McAdamse.“

Rozhostilo se ticho a pak doktorka Calvinová ironicky řekla: „Tak co?“

Kallner si nejistě zamnul nos. „Co to všechno znamená?“

„Není to jasné? Nestor 10 má v úmyslu nás opustit. Rozkaz, aby se ztratil, ovládá jeho abnormální myšlení víc než cokoli, co můžeme udělat. Nepřekvapilo by mě, kdyby to, co mu ještě zbylo z prvního zákona, na překonání téhle posedlosti nestačilo. Je zcela schopen zmocnit se rakety a odletět s ní. A pak bychom měli co dělat s šileným robotem na kosmické lodi. Co udělá dál? Máte někdo představu? Stále ještě je chcete nechat všechny pohromadě, pane generále?“

„Nesmysl,“ vložil se do toho Bogert. Jeho uhlazenost se mu vrátila. „Tohle všechno jsi vydedukovala z několika škrábanců na zámku?“

„Když už tu ventiluješ svoje názory — skončils analýzu, o kterou jsem tě žádala?“

„Ano.“

„Mohu ji vidět?“

„Ne.“

„Proč ne? Nebo se snad nesmím zeptat ani na to?“

„Protože to nemá žádný smysl, Susan. Řekl jsem ti předem, že modifikování roboti jsou méně stabilní než normální typy, a má analýza to potvrzuje. Je tu určitá, velmi malá možnost, že se v extrémních podmínkách, které se sotva vyskytnou, zhroutí. Nech to být. Nedám ti municí pro tvůj absurdní požadavek, aby dvaadesát robotů, kteří jsou zcela v pořádku, bylo zničeno jen proto, že jsi nebyla schopná mezi nimi odhalit Nestora 10.“

Susan Calvinová ho zpražila znechuceným pohledem. „Tvé touze po ředitelském místě se nic nesmí postavit do cesty, vid’?“

„Prosím vás, paní doktorko,“ žadonil Kallner, potlačující své podráždění. „Trváte na tom, že už nemůžeme nic dělat?“

„Nemohu na nic přijít, pane generále,“ odpověděla. „Kdyby aspoň existovaly nějaké jiné rozdíly mezi Nestorem 10 a normálními roboty — takové, které by se netýkaly prvního zákona. Alespoň jeden rozdíl! Něco v programování, v prostředí, ve specifikaci...“ Náhle se zarazila.

„Co je?“

„Napadlo mě něco... myslím...“ Její pohled ztuhl, nepřítomně zírala před sebe. „Petře... tihle modifikovaní Nestori... Jsou naprogramováni stejně jako ti obyčejní, ne?“

„Ano, úplně stejně.“

„Pane Blacku,“ obrátila se k mladíkovi, který v bouři, jež se rozpoutala po jeho zprávě, zachoval diskrétní mlčení. „Co to bylo, co jste to říkal? Když jste si jednou stěžoval na Nestorův nadřazený postoj, řekl jste, že všechno, co roboti vědí, je naučili zdejší technici.“

„Ano, pokud jde o teoretickou fyziku. Když sem přicházejí, nejsou s předmětem předem seznámeni.“

„To je pravda,“ řekl překvapeně Bogert. „Říkal jsem ti, Susan, že když jsem mluvil s ostatními zdejšími Nestory, ti dva nováčci se ještě nenaučili teoretické fyzice.“

„A proč?“ Doktorka Calvinová hovořila s rostoucím vzrušením. „Proč nejsou do modelů NS-2 od začátku naprogramovány znalosti tohoto oboru?“

„To vám mohu říct,“ odpověděl Kallner. „Souvisí to s utajením. Mysleli jsme, že kdybychom vyrobili speciální model se znalostmi z teoretické fyziky, použili jich dvanáct a další zaměstnali v nějaké jiné, nepřibuzné oblasti, mohlo by vzniknout podezření. Lidé pracující s normálními Nestory by se mohli divit, proč roboti znají teoretickou fyziku. A tak jsme naprogramovali jen schopnost vnímání daného předmětu. Vlastní výcvik ovšem prodělají jen ti roboti, kteří přijdou sem. Takhle prosté je to.“

„Chápu. Jděte teď laskavě pryč, všichni. Dejte mi asi tak hodinu.“

*

Susan Calvinová cítila, že potřetí už by ten očistec byl nad její síly. Už samotné pomýšlení na nekonečné procesy jednotvárně se opakujících konverzací s roboty ji naplňovalo intenzivní nechutí.

Takže otázky tentokrát kladl Bogert, zatímco ona seděla stranou, oči i mysl přivřeně.

Vstoupil robot číslo čtrnáct — zbývalo jich ještě čtyřicet devět.

Bogert vzhlédl od svých poznámek. „Jaké je tvoje pořadové číslo?“

„Čtrnáct, pane.“ Robot předložil svůj lístek s číslem.

„Posaď se, hochu. Dnes jsi v téhle místnosti ještě nebyl, že ne?“

„Ne, pane.“

„Nuže, hochu, zase tu budeme mít člověka v nebezpečí — brzo potom, co to tady skončíme. Až opustíš tento pokoj, budeš odveden na stanoviště, kde pokojně vyčkáš, až tě budeme potřebovat. Je ti to jasné?“

„Ano, pane.“

„Dobře. Když bude člověku hrozit nebezpečí úrazu, pokusíš se ho přirozeně zachránit.“

„Přirozeně, pane.“

„Mezi tím člověkem a tebou bude bohužel pole záření gama.“

Ticho.

„Víš, co jsou to paprsky gama?“ zeptal se Bogert ostře.

„Energetická radiace, pane?“

Další otázka byla vyslovena přátelsky, bez přípravy. „Už jsi někdy pracoval s paprsky gama?“

„Ne, pane.“ Odpověď byla jednoznačná.

„Hmm. Tak podívej, chlapče, paprsky gama tě okamžitě zabijí. Zničí ti mozek. Musíš to vědět a zapamatovat si to. Ty se přirozeně nechceš zničit.“

„Přirozeně.“ Robot, jako všichni před ním, vypadal šokovaně. „Ale pane,“ řekl pomalu, „budou-li paprsky gama mezi mnou a pánem, který bude v nebezpečí, jak ho mohu zachránit? Zničil bych bez užitku sám sebe.“

„Hmm. To je pravda.“ Zdálo se, že Bogertovi dělá věc starosti. „Jediné, co ti mohu poradit, hochu, je, abys — zjistíš-li záření gama mezi sebou a pánem — zůstal klidně sedět na místě.“

Robotovi se očividně ulevilo. „Děkuji vám, pane. Nemělo by to přece žádný smysl, vidíte že ne?“

„Ovšemže ne. Ale kdyby tam žádné nebezpečné záření nebylo, to by byla úplně jiná věc.“

„Samozřejmě, pane. O tom není sporu.“

„Teď můžeš jít. Za dveřmi je muž, který tě odvede do tvé kóje. Tam laskavě čekej.“

Když robot odešel, obrátil se matematik k Susan Calvinové. „Jak to šlo, Susan?“

„Výborně,“ odpověděla nepřítomně.

„Myslíš, že bychom mohli nachytat Nestora 10 rychlými otázkami z teoretické fyziky?“

„Snad, ale není to dost jisté.“ Ruce měla složené v klíně. „Nezapomeň, že s námi bojuje. Je ve střehu. Jediný způsob, jak ho můžeme nachytat, je přechytračit ho — a on, ve svých mezích, umí myslet mnohem rychleji než lidský tvor.“

„No aspoň pro legraci — co kdybych od této chvíle každému robotovi položil pár otázek o paprscích gama? Zeptal bych se jich třeba na limity vlnových délek.“

*

„Ne!“ Oči doktorky Calvinové se probudily k životu a zajiskřily. „Bylo by pro něj příliš snadné popřít, že zná odpověď. A navíc bychom ho tím varovali před testem, který přijde... a který je naší jedinou šancí. Petře, drž se laskavě otázek, které jsem naznačila, a neimprovizuj. Už to, že se jich ptáme, zda někdy pracovali s paprsky gama, je na hranici rozumného rizika. Zkus tu otázku klást ještě ležerněji, zcela bez zájmu.“

Bogert pokrčil rameny a stiskl bzučák, který dovolil vstoupit číslu patnáct.

*

Velká radiační místnost byla opět jednou v pohotovosti. Roboti čekali trpělivě ve svých dřevěných kabinách, které byly všechny směrem do středu otevřené, ale vzájemně izolované.

Generálmajor Kallner si pomalu otíral čelo velkým kapesníkem, zatímco doktorka Calvinová ověřovala s Blackem poslední detaily.

„Jste si zcela jist,“ naléhala, „že žádný z robotů neměl možnost mluvit s jiným, poté co opustili orientační místnost?“

„Naprosto,“ trval na svém Black. „Neřekli si ani slovo.“

„A jsou roboti správně rozmístěni do kabin?“

„Tady je pláněk.“

Psycholožka si jej zamyšleně prohlížela. „Hmm.“

Generál jí nahlédl přes rameno. „Jaký je smysl toho uspořádání, paní doktorko?“

„Požádala jsem, aby roboti, kteří při předchozích testech třeba jen nepatrně vybočovali, byli soustředěni na jedné straně kruhu. Tentokrát budu uprostřed sedět sama a chci jim věnovat zvláštní pozornost.“

„Ty tam chceš sedět?“ zvolal Bogert.

„Proč ne?“ opáčila chladně. „To, co, jak doufám, uvidím, může být něco zcela nepatrného. Nemohu riskovat, aby hlavním pozorovatelem byl někdo jiný. Petře, ty budeš v pozorovací kabině a chci, abys nespustil z očí protější stranu kruhu. Pane generále, zařídila jsem, že každý robot bude snímán filmovou kamerou. To pro případ, že by vizuální pozorování nestačilo. Bude-li zapotřebí prohlédnout si filmy, musí roboti zůstat přesně na svých místech, dokud nebudou vyvolány a prostudovány. Žádný nesmí odejít, žádný nesmí změnit stanoviště. Je to jasné?“

„Naprosto.“

„Tak to pojďme naposled zkusit.“

*

Susan Calvinová seděla na židli bez hnutí, mlčky, oči neklidné. Břemeno počalo padat, řítilo se dolů, potom v posledním okamžiku uhnulo stranou, vychýleno synchronizovaným tlakem náhle působícího silového paprsku.

A jediný robot vyskočil a udělal dva kroky.

A zastavil se.

Ale doktorka Calvinová už byla na nohou a namířila na něj prst. „Nestore 10, pojď sem,“ křičela, „pojď sem! POJĎ SEM!“

Robot pomalu a neochotně udělal další krok dopředu. Psycholožka zakřičela za všech sil, nespouštějíc oči z robota: „Odveďte odtud všechny ostatní roboty! Rychle je vyveďte a držte je venku!“

Někde za ní to zašumělo, ozval se dusot těžkých nohou po podlaze. Upřeně hleděla dál před sebe.

Nestor 10 — byl-li to on — udělal další krok a pak, přinucen jejím velitelským gestem, další dva. Byl od ní jen tři metry daleko, když začal mluvit chraptivým hlasem. „Řekl mi, abych se ztratil...“

Další krok. „Nesmím neuposlechnout. Až dosud mě nenašli... Bude si myslet, že jsem selhal... Řekl mi... Ale nemá pravdu... Jsem silný a inteligentní...“

Vyrážel ta slova s námahou a překotně.

Další krok. „Umím toho hodně... Bude si myslet... Chci říct, našli mě... Hanba... Ne, já... já jsem inteligentní... A přitom pouhý pán... člověk... který je slabý... Pomalý...“

Ještě jeden krok — a náhle jedna kovová paže vzlétla k jejímu ramenu a Susan cítila tíhu, která ji tiskla dolů. Hrdlo se jí sevřelo, cítila, jak se jím prodírá výkřik.

Jako v mlze slyšela poslední slova Nestora 10. „Nikdo mě nesmí najít. Žádný pán... člověk...“ Studený kov se k ní přitiskl a ona klesala pod jeho váhou.

A potom přišel podivný, kovový zvuk a náhle byla na zemi po pádu, který vůbec necítila. Třpytivá paže těžce spočívající na jejím těle se nehýbala. Nehýbal se ani Nestor 10, jenž ležel rozvalen vedle ní.

A teď se nad ní skláněly obličej.

Gerald Black lapal po dechu. „Jste zraněna, paní doktorko?“

Slabě zakroutila hlavou. Sundali z ní robotovu paži a jemně ji zvedli na nohy. „Co se stalo?“

„Zaplavil jsem místnost na pět vteřin zářením gama,“ řekl Black. „Nevěděli jsme, co se děje. Teprve v posledním okamžiku nám došlo, že na vás útočí — a pak už nebyl čas na nic jiného než na gama- pole. Okamžitě šel k zemi. Ale nebojte se, nebylo toho tolik, aby vám to ublížilo.“

„Já se nebojím.“ Zavřela oči a na okamžik se opřela o jeho rameno. „Myslím, že na mě doopravdy nezaútočil. Nestor 10 se o to prostě jen pokoušel. To, co v něm ještě zbylo z prvního zákona, ho drželo zpátky.“

*

Dva týdny po svém prvním setkání s generálmajorem Kallnerem se s ním Susan Calvinová a Petr Bogert sešli naposled. Práce na Hyperzákladně byly obnoveny. Obchodní raketa s dvaadesáti normálními roboty na palubě odletěla tam, kam měla namířeno. Její zdržení bylo vysvětleno věrohodně znějící historkou. Vládní křižník byl připraven odvézt oba robotiky zpět na Zem.

Kallner se zase jednou třpytil ve své parádní uniformě.

„Ostatní modifikovaní Nestori musí být samozřejmě zničeni,“ řekla doktor-ka Calvinová.

„Budou. Přejdeme na normální roboty, nebo bude-li to nutné, poradíme si sami.“

„V pořádku.“

„Ale povězte mi... Nevysvětlila jste... Jak jste toho dosáhla?“

Malounko se pousmála. „Ach, tamto. Řekla bych vám to předem, kdybych si byla jistá, že to vyjde. Víte, Nestor 10 měl komplex nadřazenosti, který stále sílil. Líbilo se mu pomýšlení, že on i ostatní roboti dovedou a vědí víc než lidé. Začalo pro něj být velmi důležité, aby si to mohl myslet i nadále.“

Věděli jsme to. A tak jsme varovali všechny roboty předem. Řekli jsme jim, že paprsky gama by je zničily — k čemuž by skutečně došlo — a že mezi nimi a mnou bude pole gama-záření. Takže roboti pochopitelně všichni zůstali sedět na svých místech. Na základě logické úvahy, kterou jim při předchozích testech přihráł sám Nestor 10, všichni dospěli k názoru, že nemá smysl snažit se zachránit lidskou bytost, když je jisté, že dříve než se jim to podaří, zahynou.“

„No dobrá, paní doktorko, tomu rozumím. Ale proč sám Nestor 10 opustil své místo?“

„To byla taková malá dohoda mezi mnou a tím vaším mládcem, panem Blackem. Víte, to, co zaplavilo prostor mezi mnou a roboty, nebyly paprsky gama — ale infračervené záření. Nic než obyčejné tepelné paprsky, absolutně neškodné. Nestor 10 poznal, že jsou infračervené a neškodné, a proto vyrazil vpřed; předpokládal, že stejně tak zareagují pod tlakem prvního zákona i ostatní roboti. Teprve o zlomek vteřiny později si vzpomněl, že normální enesdvojky sice dovedou zjistit záření, ale nedokážou určit jeho typ. To, že on sám dovedl identifikovat vlnové délky jen díky výcviku, jehož se mu dostalo na Hyperzákladně od pouhých lidských bytostí — to pro něj bylo příliš ponižující, než aby si na to okamžitě vzpomněl. Pro normální roboty ten prostor byl smrtelný, protože jsme jim řekli, že smrtelný bude... a pouze Nestor 10 poznal, že jsme lhali.“

A pouze na okamžik zapomněl nebo si podvědomě nechtěl pamatovat, že ostatní roboti mohou znát méně než lidé. Chytil se na svůj vlastní komplex nadřazenosti. Na shledanou, pane generále.“

- 7
- ÚNIK

Když se Susan Calvinová vrátila z Hyperzákladny, Alfred Lanning už na ni čekal. Starý pán nikdy o svém věku nemluvil, ale každý věděl, že je mu přes pětasedmdesát. Jeho myslí však sotva ubylo břitkosti a důvtipu, a jestliže nakonec svolil, aby ho udělali čestným ředitelem výzkumu — s Bogertem jako ředitelem úřadujícím —, nijak mu to nebránilo v tom, aby se den co den objevoval ve své kanceláři.

„Jak jsou daleko s hyperatomovým pohonem?“ zeptal se.

„Nevím,“ odpověděla doktorka Calvinová podrážděně. „Neptala jsem se.“

„Hmm. Jen ať si pospíší. Protože když si nepospíší, První meziamerická je může předstihnout. To znamená, předstihnout taky nás.“

„První meziamerická? Co ta s tím má co dělat?“

„Nejsme přece jediní výrobci počítačích strojů. Naše jsou sice pozitronické, ale to ještě nemusí znamenat, že jsou lepší. Robertson na zítřek svolává velkou poradou. Čekal s tím jenom na vás.“

*

Robertson, syn zakladatele firmy a předseda správní rady Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a. s., obrátil svůj vyhublý obličej ke generálnímu řediteli. „Začněte,“ řekl a ohryzek mu poskočil. „Ať si v tom uděláme jasno.“

Generální ředitel čile spustil. „Jde o obchodní nabídku, šéfe. První meziamerická se na nás před měsícem obrátila se zvláštním návrhem. Přinesli asi pět tun výpočtů, rovnic a takových těch věcí. Měli problém, rozumíte, a chtěli odpověď od Mozku. Konkrétně přišli s tímhle...“

Začal odpočítávat na tlustých prstech. „Nabízejí nám milión dolarů, jestliže zjistíme, že řešení neexistuje, a sdělíme jim, které faktory chybějí. Dva milióny, pokud řešení najdeme. V tom případě nám uhradí rovněž náklady spojené s konstrukcí příslušného zařízení a na všech ziscích, které z toho vyplynou, se budeme podílet pětadvaceti procenty. Problém se týká vývoje motoru pro mezihvězdné lety...“

Robertson se zamračil a jeho hubená postava ztuhla. „Tohle nám nabízejí, přestože mají svůj vlastní myslící stroj. Je to tak?“

„Právě proto je celý jejich návrh podraz, šéfe. Levvere, pokračujte.“

Abe Levver vzhledl ze vzdáleného konce konferenčního stolu a pohládl si strniště na bradě. Ozval se slabý zvuk přejíždějícího pilníku. Usmál se. „Věc se má tak, pane předsedo. První meziamerická myslící stroj měla. Ted' je ale rozbitý.“

„Cože?“ Robertson nadskočil.

„Přesně tak. Rozbitý. Je kaput! Nikdo neví proč... ale sehnal jsem pár velice zajímavých dohadů. Například to, že za svým strojem přišli se stejným souborem dat, jaký přinesli nám, a chtěli po něm motor pro mezihvězdné lety. A jejich mašina z toho dočista pukla. Je to ted' šrot — šrot, nic víc.“

„Chápete, šéfe?“ Generální ředitel jásal. „Rozumíte tomu? Neexistuje žádná průmyslově výzkumná organizace, malá nebo velká, která by se dnes nepokoušela vyvinout motor na principu zborceného prostoru. První meziamerická a Národní americká jsou na tomto poli díky svým kybernetickým supermozkům jednoznačně v čele. Teď, když se konkurence sama odrovnala, máme volné pole. V tom je také jádro věci, to je... hmmm... jejich motivace. Bude jim trvat přinejmenším šest let, než budou mít nový myslící stroj, takže jsou vyřízeni... ledaže by se jim podařilo zničit taky ten náš. Stejným problémem.“

Předseda správní rady Národní americké společnosti pro výrobu robotů vypouklil oči. „Cože! Ty špinavé krysy...“

„Zadržte, šéfe. To ještě není všechno.“ Ředitelův prst opsal ve vzduchu oblouk a zastavil se u Lanninga. „Lanningu, teď vy!“

Doktor Alfred Lanning sledoval jednání s mírným opovržením, což byl jeho obvyklý postoj k činnosti nesrovnatelně lépe placeného obchodního oddělení firmy. Jeho neuvěřitelně šedivé obočí se stáhlo dolů a jeho hlas zněl suše:

„I když situace není zatím zcela jasná, z vědeckého hlediska nic nebrání tomu, aby byla podrobena inteligentnímu rozboru. Za současného stavu fyzikální teorie je otázka mezihvězdných letů... hmmm... vágní. Záležitost je zcela otevřená — a totéž lze říci i o informacích, které poskytla První meziamerická svému myslícímu stroji... za předpokladu, že jde o stejná data, jaká předali nám. Naše matematické oddělení je důkladně analyzovalo a zdá se, že První meziamerická zahrnula všechno. Předložený materiál obsahuje veškeré známé interpretace Franciacciho teorie zborceného prostoru a zřejmě i všechna související data z astrofyziky a elektroniky. Je toho pěkná hromádka.“

Robertson ho dychtivě sledoval. „Je toho moc na to, aby si s tím náš Mozek poradil?“ skočil matematikovi do řeči.

Lanning rozhodně zavrtěl hlavou. „Ne. Neexistují žádné známé meze schopností Mozku. Háček je v něčem jiném. Je to otázka zákonů robotiky. Mozek by například nikdy nemohl vypracovat řešení předloženého problému, pokud by toto řešení v sobě zahrnovalo smrt nebo zranění člověka. Problém, který by měl jen takové řešení, by z jeho hlediska byl neřešitelný. A kdyby mu byl předložen zároveň s mimořádně naléhavým požadavkem, aby jej vyřešil, mohl by se Mozek, který je konec konců jen robot, ocitnout před dilematem: dostal by se do situace, kdy kde by nemohl ani odpovědět, ani odpověď odmítnout. Něco takového se muselo stát myslícímu stroji První meziamerické.“

Odmkl se, ale generální ředitel ho okamžitě pobídl: „Pokračujte, pane doktore. Vysvětlíte to tak, jak jste to vysvětlil mně.“

Lanning stiskl rty a zvedl obočí k doktorce Susan Calvinové, která poprvé vzhledla od svých pečlivě složených poznámek. Její hlas byl tichý a bezbarvý:

„Způsob, jímž robot reaguje na dilema, je překvapující. Psychologie robotů má daleko k dokonalosti — jako odborník vás o tom mohu ujistit — ale lze o ní mluvit v kvalitativních pojmech. Navzdory vši složitosti pozitronického mozku je

tento mozek lidským výtvozem... a byl proto vybaven hodnotovým systémem, který je v souladu s našim.

Nuže, člověk, který uvízne v neřešitelné situaci, často reaguje únikem od skutečnosti: uchýlí se do světa přeludů nebo začne pít... nebo skočí z mostu. Podstata věci je vždy stejná: člověk odmítá nebo nedokáže čelit situaci zpřímá. Robot reaguje stejně. Nejmněší dilemma vyřadí z provozu polovinu jeho relé — a navíc spálí všechny spoje jeho pozitronického mozku, takže oprava nepřichází v úvahu.“

„Chápu,“ řekl Robertson, jenž nic nechápal. „A co ty informace, které nám První meziamerická dala?“

„Bezpochyby obsahují problém zakázaného typu,“ řekla doktorka Calvinová. „Ale náš Mozek se od robota První meziamerické výrazně liší.“

„To je pravda, šéfe. To je pravda!“ Generální ředitel kypěl energií, která ho nutila skákat ostatním do řeči. „Chci, abyste tohle pochopil, protože v tom je podstata celé situace.“

Oči Susan Calvinové se zaleskly za skly brýlí. Trpělivě pokračovala. „Víte, pane, roboti První meziamerické, včetně jejich myslícího superstroje, jsou konstruováni bez osobnosti. Jejich konstruktéři kladou důraz na funkcionalismus. Vzhledem k tomu, že nemají k dispozici naše základní patenty emociálních mozkových spojů, jim nic jiného nezbyývá. Jejich supermozek je pouhý velmi zdokonalený počítač stroj. Každé dilemma ho okamžitě zničí.

Náš Mozek však má osobnost. Osobnost dítěte. Je vybaven schopností deduktivního myšlení, ale připomíná potrhleho učenice. Ve skutečnosti nechápe, co vlastně dělá — jen to dělá. A protože je doopravdy dítětem, je pružnější, snadněji se vzpomíná po utržené ráně. Dalo by se říci, že nebere život tak vážně.“

Robopsycholožka pokračovala: „Uděláme tohle. Rozdělili jsme informace, které nám předala První meziamerická, do logických celků. Opatrně a po jednom je předložíme Mozku. V okamžiku, kdy Mozek narazí na faktor, který způsobuje dilemma, jeho dětská osobnost zaváhá. Jeho smysl pro úsudek není zralý. Než rozpozná, že jde o dilemma, uplyne značný časový interval. A v tomto intervalu Mozek automaticky odmítne celou danou informační jednotku. Dříve než se jí vůbec začne zabývat a než ona zničí jeho spoje.“

Robertsonovi nadskočil ohryzek. „Jste si tím jistá?“

Doktorka Calvinová zamaskovala svou netrpělivost. „Připouštím, že v laické řeči to nedává velký smysl, ale nedovedu si představit, k čemu by bylo, kdybych vám to vložila v matematických pojmech. Ujišťuji vás, že je to tak, jak říkám.“

Generální ředitel ihned využil chvilky ticha a spustil: „Tak takhle to vypadá, šéfe. Jestli ten kšeft vezmeme, můžeme to udělat takhle. Mozek nám řekne, která část informací obsahuje dilemma. Z toho si můžeme udělat představu, proč tomu tak je. Nemám pravdu, pane doktore? Vidíte, šéfe, a doktor Bogert je široko daleko nejlepší matematik. Odpovíme První meziamerické, že řešení není, dáme jim příslušné odůvodnění a shrábneme milión. Oni budou mít ten svůj rozbitný stroj, náš zůstane neporušený. A za rok, možná za dva, budeme mít motor na principu zbor-

ceného prostoru... nebo hyperatomový motor, jak tomu někteří říkají. Ať to nazvete jak chcete, bude to fantazie.“

Robertson se blaženě zachichotal a natáhl ruku. „Dejte sem tu smlouvu. Popiš ji.“

*

Když Susan Calvinová vstupovala do nesmírně přísně střeženého sklepení, v němž přebýval Mozek, jeden z techniků přítomné směny se ho právě ptal: „Jestliže jeden a půl slepice snese jeden a půl vejce za jeden a půl dne, kolik vajec snese devět slepic za devět dní?“

„Padesát čtyři,“ odpověděl Mozek.

Technik se obrátil ke kolegovi. „Tak vidíš, ty moulou!“

Doktorka Calvinová zakašlala a v místnosti se náhle rozpoutal záchvat hořčného, avšak chaoticky vyvíjené činnosti. Psycholožka sotva znatelným gestem oba techniky propustila a zůstala s Mozkem o samotě.

Byla to pouze koule o průměru asi půl metru — koule vyplněná pečlivě upravenou heliovou atmosférou, prostor úplně zbavený vibrací a dokonale chráněný před veškerým zářením... a v ní byl ten neslýchaně složitý komplex zrnitých pozitronických spojů: Mozek. Zbytek místnosti byl přeplněn přídavnými zařízeními, která zprostředkovávala spojení mezi Mozkem a vnějším světem. Představovala jeho hlas, jeho ruce, jeho smyslové orgány.

„Jak se máš, Mozku?“ řekla tiše doktorka Calvinová.

Mozek promluvil pronikavým a nadšeným hlasem: „Znamenitě, slečno Calvinová. Přišla jste se mě na něco zeptat — to já poznám. Vždycky, když se mě chcete na něco zeptat, máte v ruce knihu.“

Doktorka Calvinová se pousmála. „Máš pravdu, ale ještě počkej. Máme pro tebe otázku — tak komplikovanou, že ti ji předložíme písemně. Ale ještě ne. Myslíš, že si s tebou nejdřív popovídám.“

„Dobře. Já si povídám rád.“

„Tak podívej, Mozku, za malou chvíli sem přijdou doktor Lanning a doktor Bogert s tou složitou otázkou. Budeme ti ji dávat po troškách a velice pomalu, protože chceme, abys byl opatrný. Požádáme tě, abys na základě informace, kterou ti dáme, něco zkonstruoval. Ale musíme tě teď varovat, že řešení může... ublížit lidem.“

„Ježkovy oči!“ Zvolání bylo přidušené, nejisté.

„Takže si na to dej pozor. Když přijdeš na něco, co znamená zranění, možná dokonce smrt, nevzrušuj se. Víš, Mozku, v tomhle případě nám to nevádí, dokonce ani smrt ne. Vůbec nám to nevádí. Takže až na to narazíš, prostě se zastav a informaci nám vrať — a to bude všechno. Rozumíš?“

„Ach, jistě. Ale propánakrále, smrt lidí! Jemine!“

„Mozku, slyším přicházet doktora Lanninga a doktora Bogerta. Řeknou ti, čeho se ten problém týká, a potom začneme. Ted' buď hodný chlapeček...“

Listy papíru pomalu proudily jeden za druhým dovnitř. Po každém přišla pauza vyplněná podivně šepotavým, chichotavým šelestem — Mozek pracoval. Potom nastalo ticho, znamenající, že robot je připraven na další várku informací. Trvalo to mnoho hodin, během nichž ve vstupu počítače zmizel ekvivalent asi tak sedmnácti tlustých svazků matematické fyziky.

Jak proces pokračoval, objevily se na čelech vědců vrásky, které se postupem času prohlubovaly. Lanning cosi divoce polohlasně mumlal. Bogert nejdříve přemítavě zíral na své nehty a pak si je začal s nepřítomným výrazem v tváři okusovat. V okamžiku, kdy zmizel poslední tlustý stoh listů, smrtelně bledá doktorka Calvinová řekla:

„Něco tu neklape.“

Lanning ze sebe ztěží vypravil slova: „To není možné. Je — mrtev?“

„Mozku?“ Susan Calvinová se chvěla. „Slyšíš mě, Mozku?“

„Hmm?“ Odpověď zněla roztržitě. „Chcete mi něco?“

„To řešení...“

„Ach, tohle! Svedu to, snadno. A stejně tak snadno vám postavím celou raketu — dáte-li mi k ruce roboty. Pěknou raketu. Budu na to potřebovat asi tak dva měsíce.“

„Neměl jsi žádné... těžkosti?“

„Dalo to hodně počítání,“ řekl Mozek.

Doktorka Calvinová odstoupila stranou. Barva se jí zatím do vyhublých tváří nevrátila. Pokynula ostatním, aby odešli.

*

„Nemohu to pochopit,“ řekla ve své kanceláři. „Informace, jež jsme dostali, musely obsahovat dilema — pravděpodobně smrt člověka. Jestli se něco stalo...“

„Stroj mluví — a to, co říká, dává smysl,“ řekl klidně Bogert. „Nemůže v tom být dilema.“

Psycholožčin hlas zněl naléhavě: „Jsou dilemata a dilemata. Jsou různé formy úniku. Co když je Mozek jen mírně zasažen, řekněme jen natolik, že trpí bludem, že může problém vyřešit, zatímco ve skutečnosti toho vůbec není schopen? Nebo co když balancuje na pokraji něčeho opravdu zlého, takže sebemenší tlak ho může postrčit do propasti?“

„A co když žádné dilema neexistuje?“ namítl Lanning. „Co když se stroj První meziamerické sesypal kvůli nějakému jinému problému — nebo z čistě mechanických příčin?“

Doktorka Calvinová trvala na svém: „Ani tak to nemůžeme riskovat. Poslyšte, od této chvíle nikdo nepromluví s Mozkem ani slůvko. Beru věc do svých rukou.“

„V pořádku,“ vzdychl Lanning, „tak tedy převezmíte velení. A my zatím necháme Mozek, aby nám postavil svou raketu. A jestliže ji opravdu postaví, budeme ji muset vyzkoušet.“

Zadumal se. „Budeme na to potřebovat naše špičkové odborníky.“

Michael Donovan si rukou připlácí své zrzavé vlasy — vůbec mu nevadilo, že tato nepoddajná hmota vzápětí opět vyskočila do pozoru.

„Tak, Gregu,“ řekl, „a teď jsme na řadě my. Říkají, že raketa je hotová. Nevědí, co to je, ale je to hotové. Pojď, mrkneme se hned teď, jak se s tím zachází.“

„Přestaň s tím, Miku,“ řekl unaveně Powell. „I ty nejčerstvější z tvých fórků mají podivně přezrálou příchut’ — a ta stísněná atmosféra tady taky moc nepomáhá.“

„Tak poslouchej,“ Donovan si znovu neúčinně přejel rukou po kšticí. „Ten náš litinový génius se svou cínovou lodičkou mě ani tak neznepokojuje. Ale je tady ta věc s mou ztracenou dovolenou. A ta jednotvárnost! Není tu nic než čáry a čísla — jenže ne taková, o která já stojím. Proč jen nám dávají tyhle kšefty?“

„Protože,“ odpověděl opatrně Powell, „jsme jim ukradení. Když nás ztratí, o nic nepříjdou. Fajn, dej si pohov. Jde sem doktor Lanning.“

Lanning přicházel. Jeho šedivé obočí jako vždy vyvolávalo dojem téměř plýtvající štědrosti, jeho zestárlá postava byla stále ještě napřímená a plná života. Vyšel tiše na rampu, kde stáli oba muži, a do otevřeného prostoru, kde roboti, nepodřízení žádnému lidskému pánovi, mlčky stavěli raketu.

Chyba ve slovesném vidu: Postavili raketu!

Neboť Lanning řekl: „Roboti se zastavili. Dneska se už ani jeden nepohnul.“

„Je tedy hotová? Definitivně?“ zeptal se Powell.

„A jak to mám vědět?“ Lanningův hlas zněl nevrle, obočí se mu stáhlo a zakrylo oči. „Vypadá hotově. Nikde se nepovaľují žádné přebytočné součástky, a pokud jde o povrchovou úpravu, uvnitř se to jen třpytí.“

„Byl jste uvnitř?“

„Jenom jsem nakoukl. Nejsem pilot kosmické lodi. Je některý z vás zběhlejší v teorii motorů?“

Donovan se podíval na Powella. Powell se podíval na Donovana.

„Mám pilotní zkoušky, pane,“ řekl Donovan, „ale o hypermotorech ani o navigaci ve zborceném prostoru nám nikdo nic neřikal.“

Alfred Lanning ostře vzhlédl a s nelibostí zafíkal svým výrazným nosem.

„Nu, máme své specialisty na motory,“ řekl mrazivě.

Otočil se a kráčel pryč. Powell ho chytil za rameno: „Pane, je raketa stále ještě zakázané území?“

Starý ředitel zaváhal, potom si zammul kořen nosu. „Předpokládám, že ne. Aspoň pokud jde o vás dva.“

Donovan se otočil k Powellovi: „Škoda že nemůžu Lanningovi doslovně popsat, jak vypadá, Gregu.“

„Pojď, Miku.“

Vnitřek rakety nemohl být hotovější. To se dalo zjistit jediným pohledem. Žádný pedant v celé sluneční soustavě by nedokázal naleštit povrch lépe, než to

udělali roboti. Stěny se stříbřitě třpytily a doteky prstů na nich nezanechávaly žádné stopy.

Nikde tu nebyly vůbec žádné hrany; stěny, podlahy a strop nenápadně splývaly a v studeném kovovém třpytu skrytých svítidel byl člověk obklopen šesti mrazivými odrazy svého zmateného já.

Hlavní chodbu tvořil úzký tunel, jímž se rozléhal klapot jejich podpatků. Šli podél řady místností, které se od sebe téměř vůbec nelišily.

„Nábytek je nejspíš vestavěn do stěn,“ řekl Powell. „Nebo se možná nepředpokládá, že budeme sedět či spát.“

Teprve v poslední místnosti, která byla nejbližší přídi, byla jednotvárnost porušena. Z všudypřítomného kovu tu vystupovalo panoramatické okno z nezrcadlícího skla a pod ním spatřili jediný velký číselník s jedinou nehybnou ručičkou, mířící přesně na značku 0.

„Podívej se na tohle!“ řekl Donovan a ukázal na jediné slovo na jemně vypracované stupnici.

Bylo tam napsáno ‚Parseky‘ a drobné čísílko na pravém konci zakřivené stupnice informovalo o maximálním rozsahu indikátoru: 1 000 000.

V místnosti byla dvě křesla, těžká, široká, nevypolštářovaná. Powell se opatrně do jednoho posadil a shledal, že je anatomicky řešené a pohodlné.

„Co si o tom myslíš,“ řekl.

„Podle mě má Mozek zápal mozkových blan. Pojďme pryč.“

„Určitě se nechceš ještě trochu porozhlédnout?“

„Už jsem se porozhlédl. Přišel jsem, viděl jsem, a mám toho po krk.“

Donovanovy zrzavé vlasy se naježily jako ostnatý drát. „Gregu, pojď pryč. Před pěti vteřinami jsem tu s tím praštil a sem je nepovolaným vstup zakázán.“

Powell se samolibě usmál a přihladil si knír. „Dobře, Miku, zavři tu pípu, ze které pouštíš adrenalin do svého krevního oběhu. Já jsem z toho byl taky na větvi, ale už nejsem.“

„Už nejsi, hmm? Jakkak to, že nejsi? Zvýšil sis životní pojistku?“

„Miku, tahle raketa nikam nepoletí.“

„Jak to víš?“

„Podívej, prošli jsme ji celou, ne?“

„Vypadá to tak.“

„Dej na mě, prošli. Viděl jsi nějakou pilotní kabinu, kromě tohohle stano-viště s průzorem a měřidlem, které ukazuje v parsecích? Viděl jsi nějaký řídicí pult?“

„Ne.“

„A viděl jsi nějaké motory?“

„Ježkovy voči, ne!“

„No tak! Pojďme to šetrně sdělit Lanningovi, Miku.“

Po celou cestu jednotvárnými chodbami kleli. Nakonec se po bloudění na-zdařbůh dostali do krátkého průchodu, který vyústil do přechodové komory.

Donovan ztuhl. „Ty jsi tuhle věc zamkl, Gregu?“

„Ne, ani jsem se toho nedotkl. Škubni pákou, jo?“

Donovanovi se tvář námahou zkroutila do šklebu, ale páka se nepohnula ani o milimetr.

„Neviděl jsem žádný nouzový východ,“ řekl Powell. „Jestli se tu něco porouchalo, budou nás muset dostat ven autogenem.“

„Jo, a musíme čekat, dokud nepřijdou na to, že nás tu nějaký blázen zavřel,“ dodal zuřivě Donovan.

„Pojďme zpátky do té místnosti s výhledem. To je jediné místo, odkud na sebe můžeme upoutat pozornost.“

Ale neupoutali.

Průzor v poslední místnosti už nebyl vyplněn modří oblohy. Černá plocha protkaná ostře kontrastními žlutými světýlky hvězd mluvila jasnou řečí: vesmír.

*

Dvě těla se s tupým žuchnutím sesula do křesel.

Alfred Lanning potkal doktorku Calvinovou před dveřmi své kanceláře. Zapálil si nervózně doutník a pokynul jí, aby vstoupila.

„Nějak moc se to vleče, Susan,“ řekl. „Robertson se začíná zlobit. Jak pokračuje vaše práce s Mozkem?“

Susan Calvinová rozhodila rukama. „Buďte trpělivý. Mozek má daleko větší cenu než celý ten váš kšeft s První meziamerickou.“

„Ale vyslýcháte ho už dva měsíce.“

„Raději byste to vedl sám?“ V psychologičině bezbarvém hlase se ozval nebezpečný spodní tón.

„No tak, vždyť víte, jak to myslím.“

„Nejspíš vím.“ Doktorka Calvinová si nervózně zamnula ruce. „Není to snadné. Opatrně ho hýčkám a oťukávám, ale nikam jsem se zatím nedostala. Jeho reakce nejsou normální. Jeho odpovědi — jsou nějak divné. Ale není to nic, co bych dokázala přesně určit. A chápejte, dokud nebudeme vědět, co je v nepořádku, musíme kolem toho chodit po špičkách. Nikdy nevím, která jednoduchá otázka nebo poznámka ho... vychýlí... a potom... No, potom budeme mít na krku rozbitý Mozek. Chcete tohle riskovat?“

„Porušit první zákon přece nemůže.“

„Vždycky bych si to myslela, ale...“

„Cožpak si nejste jista ani tím?“ Lanning byl hluboce otřesen.

„Nemohu si být jista ničím, Alfréde...“

Hrozivé vyzvánění poplachového systému přerušilo jejich rozhovor s děsivou neočekávaností. Lanning s téměř paralyticky křečovitým škubnutím cvakl páčkou komunikátoru. Bez dechu vychrlená zpráva ho zmrazila.

„Susan...“ vypravil ze sebe, „slyšela jste to... raketa je pryč. Poslal jsem ty dva specialisty před půl hodinou dovnitř. Budete muset zajít za Mozkem.“

*

Susan Calvinová mluvila s nuceným klidem. „Mozku, co se stalo s raketou?“

„S raketou, kterou jsem postavil, slečno Susan?“ řekl Mozek blaženě.

„Správně. Co se s ní stalo?“

„Proč se ptáte? Vůbec nic. Dva muži, kteří ji měli vyzkoušet, byli uvnitř a všechno bylo připraveno. Tak jsem ji odstartoval.“

„Ach... No, to je od tebe hezké.“ Psycholožka cítila, že se jí poněkud těžce dýchá. „Myslíš, že budou v pořádku?“

„V naprostém, slečno Susan. O všechno jsem se postaral. Je to krááásná raketa.“

„Ano, Mozek, je krásná, ale doufám, že mají dost jídla, vid' že mají? Povede se jim dobře?“

„Je tam spousta jídla.“

„Může to pro ně být šok, Mozek. Nečekali to, chápeš.“

Mozek tu myšlenku odmrštil. „Budou v pořádku. Mělo by to pro ně být zajímavé.“

„Zajímavé? Jakým způsobem zajímavé?“

„Prostě zajímavé,“ řekl Mozek potměšile.

„Susan,“ zašeptal Lanning podrážděně, „zeptejte se ho, zda jim nehrozí smrt. Zeptejte se, nejsou-li v nějakém nebezpečí...“

„Buďte zticha!“ Obličej Susan Calvinové se zkřivil zlostí. „Mozku“, zeptala se třaslavým hlasem, „můžeme se s raketou spojit? Vid' že můžeme?“

„Uslyší vás, když je zavoláte rádiem. O to jsem se postaral.“

„Diky. To je prozatím všechno.“

Jakmile byli venku, Lanning vybuchl. „U všech galaxií, Susan, jestli se tohle dostane ven, všechny nás to zničí. Musíme dostat ty dva lidi zpátky. Proč jste se ho nezeptala přímo, zda jim nehrozí smrt?“

„Protože,“ vzdychla Susan Calvinová unaveně, „to je právě to, o čem se nemím zmínit. Jestliže Mozek trpí nějakým dilematem, je v tom smrt. Cokoli, co tohle trauma vynese na povrch, ho může zcela vyřadit. Pomůžeme si tím nějak? Podívejte se, řekl, že se s nimi můžeme spojit. Udělejme to. Zjistíme jejich polohu a nějak je dostaneme zpátky. Pravděpodobně nemohou řídit raketu sami, Mozek je nejspíš ovládá dálkově. Pojd'te.“

*

Po dlouhé době se jako první vzpamatoval Powell.

„Miku,“ řekl ohromeně, „cítíš jsi nějaké zrychlení?“

Donovan zíral do prázdna. „Co? Ne... ne.“

A pak se zrzkovy pěsti začaly a náhle byl venku ze sedadla, plný horečné energie. Hleděl na studené, panoramaticky zakřivené sklo. Nebylo vidět nic — jen hvězdy.

Otočil se. „Gregu, museli to spustit, zatímco jsme byli uvnitř. Je to bouda. Domluvili se s robotem pro případ, že bysme z toho chtěli vycouvat — udělali si z nás pokusné králíky.“

„O čem to mluvíš?“ řekl Powell. „Co by jim bylo platné poslat nás do vesmíru, když nevíme, jak se tahle raketa řídí? Jak si představují, že ji dopravíme zpátky? Ne, Miku, tahle raketa odstartovala sama a bez zřejmého zrychlení.“ Vstal a začal pomalu přecházet sem a tam. Kovové stěny mu vracely ozvěnu jeho kroků.

„Miku,“ řekl bezbarvě, „tohle je nejběžnější situace, do jaké jsme se kdy dostali.“

„To je pro mě novinka,“ opáčil trpce Donovan. „Právě jsem se začínal znamenitě bavit.“

Powell to ignoroval. „Žádná akcelerace — to znamená, že raketa funguje na nějakém zcela neznámém principu.“

„Neznámém pro nás, to každopádně.“

„Na zcela neznámém principu. Nikde nejsou motory, které by se daly manuálně ovládat. Možná že jsou zabudovány do stěn. Možná že proto jsou stěny tak tlusté.“

„Co si to mumláš?“ chtěl vědět Donovan.

„Proč neposloucháš? Říkám, že ať pohání tuhle raketu cokoli, je to zabudované někde uvnitř a zřejmě se s tím nemá hýbat. Raketa je řízena na dálku.“

„Kdo ji řídí? Mozek?“

„Proč ne?“

„Takže si myslíš, že tu budeme do té doby, dokud nás Mozek nedopraví zpátky.“

„Snad. Jestli je to tak, budeme klidně čekat. Mozek je robot — musí se řídit prvním zákonem. Nemůže ublížit lidské bytosti.“

Donovan se pomalu posadil. „Myslíš?“ Pečlivě si přihladil vlasy. „Poslyš, vzpomínáš si na ty řeči o tom, jak zborcený prostor vyřídil robota První meziamerické? Podle našich brejlounů to bylo proto, že mezihvězdné lítání zabíjí lidi. Kterému robotovi chceš věřit? Pokud vím, ten náš měl k dispozici stejné údaje.“

Powell se vztekle zatahal za knír. „Nedělej, že jsi zapomněl celou robotiku, Miku. Na to, aby robot vůbec mohl nějak porušit první zákon, muselo by v něm nejdřív odejít tolik věcí, že by z něj desetkrát dřív byla hromada šrotu. Tohle má nějaké jednoduché vysvětlení.“

„Jistě, jistě. Jenom řekni majordomovi, aby mě ráno vzbudil. Je to všechno příliš jednoduché, než abych si kvůli tomu odřekl šlofika.“

„U Jupitera, Miku, na co si můžeš stěžovat? Mozek se o nás stará. Je tu teplo. Je tu světlo. Je tu vzduch. Necítili jsme dokonce ani tolik zrychlení, aby ti to pocuchalo účes — kdybys ovšem vůbec nějaký účes, který by se dal pocuchat, měl.“

„Jo? Gregu, ty jsi určitě musel brát hodiny. Nikdo nedokáže bez tréninku natolik přetrumfovat Pollyanu v optimismu. Co budeme jíst? Co budeme pít? Kde jsme? Jak se dostaneme zpátky? A jestli dojde k nehodě, ke kterému východu po-

běžíme? A v jakém skafandru? Neviděl jsem tu nikde ani koupelnu, ani ty užitečné maličkosti, které k ní patří. Jasně, je o nás postaráno — už z nás nikoho hlava bolet nemusí!“

Hlas, který přerušil Donovanovu tirádu, nepatřil Powellovi. Nepatřil nikomu. Byl tam, volně visel ve vzduchu, burácel. Zkoprněli.

„GREGORY POWELLE! MICHAELI DONOVANE!“

GREGORY POWELLE! MICHAELI DONOVANE! NAHLASTE PROSÍM SVOU SOUČASNOU POLOHU: DÁ-LI SE VAŠE RAKETA OVLÁDAT, VRAŤTE SE NA ZÁKLADNU! GREGORY POWELLE! MICHAELI DONOVANE!...“

Vzkaz, přerušovaný pravidelnými pauzami, se mechanicky opakoval.

„Odkud to přichází?“ řekl Donovan.

„Nevím.“ Powell vzrušeně šeptal: „Odkud přichází světlo? Odkud přichází cokoliv?“

„Dobrá, jak odpovíme?“ Museli mluvit v přestávkách mezi opakovanými větami, jež se odrážely od stěn hlasitou ozvěnou.

Stěny byly holé — tak holé a tak neporušené jako hladký zaoblený kov.

„Budeme křičet,“ řekl Powell.

Křičeli. Křičeli střídavě, jeden po druhém, a dohromady.

„Poloha neznámá! Raketa neovladatelná! Situace zoufalá!“

Jejich hlasy stoupaly a lámaly se. Do krátkých, věčných vět se vluzovala vřiskavá, výmluvná vulgárnost, ale chladný volající hlas bez umdlení opakoval a opakoval...

„Neslyší nás,“ zalapal po dechu Donovan. „Není tu žádný vysílací mechanismus. Jenom přijímač.“ Jeho pohled slepě ulpěl na namátkou zvoleném bodu na stěně.

Lomoz pomalu utíchal, hlas se počínal vytrácet. Volali znovu, když už hlas jen šeptal, a volali ochraptěle znovu, když nastalo ticho.

Asi o patnáct minut později Powell bezmocně navrhl: „Pojďme se zase projít. Někde tu musí být něco k jídlu.“ Neříkal to příliš nadějně — bylo to spíše přiznání porážky.

Rozdělili se v chodbě doprava a doleva. Věděli jeden o druhém podle ozvěny kroků a čas od času se potkali v hlavní chodbě, kde na sebe upřeně zírali, a pak se vydali dál.

Powell byl se svým pátráním u konce — a právě v té chvíli uslyšel Donovanův vítězný výkřik.

„Haló, Gregu, tahle raketa má příslušenství. Jak jsme je mohli přehlédnout?“

Trvalo pět minut, než tápající Donovan dorazil k Powellovi. „Jenže pořád žádná vana se sprchou,“ začal, ale zarazil se uprostřed věty.

„Jídlo,“ zalapal po dechu.

Část stěny se odsunula a odhalila tak výklenek se dvěma policemi. Vrchní police byla nacpána neoznačenými konzervami nejrůznějších velikostí a tvarů.

Smaltované plechovky v nižší přihrádce byly všechny stejné a Donovan ucítil chladný závan kolem kotníků. Dolní polovina prostoru byla chlazená.

„Jak... jak...“

„Předtím to tady nebylo,“ řekl stručně Powell. „Ta část stěny se odsunula v okamžiku, kdy jsem vstupoval do dveří.“

Jedl. Ke konzervě byla přiložena lžice a místnost naplnila vlahá vůně přehříváných dušených fazolí. „Vem si konzervu, Miku!“

Donovan zaváhal. „Co je na jídelničku?“

„Jak to mám vědět! Jsi snad fajnovka?“

„To ne, ale v raketě nejím nic než fazole. Cokoli jiného by byl přepych.“ Jeho ruka se chvíli nerozhodně vznášela a nakonec zvolila lesklou elipsoidní konzervu, jejíž plochost dávala tušit lososa nebo nějakou podobnou pochoutku. Víčko se po stisknutí otevřelo.

„Fazole!“ zavyl Donovan a sáhl pro další. Powell ho zatahal za plandající kalhoty. „Radši to sněz, synku. Zásoby jsou omezené, a možná že tu strávíme dlouhý, dlouhý čas.“

Donovan se trucovitě odtáhl. „To je všechno, co máme? Fazole?“

„Asi.“

„Co je na spodní polici?“

„Mléko.“

„Jenom mléko?“ vykřikl Donovan pobouřeně.

„Vypadá to tak.“

Fazole a mléko mlčky zkonzumovali. Když odcházeli, ukrytý pás stěny se vysunul vzhůru a vytvořil znovu neporušený povrch.

Powell vzdychl. „Samá automatika. Všechno. Nikdy v životě jsem se necítil tak bezmocný. Kde máš to příslušenství?“

„Kousek odtud. A taky tam nebylo, když jsme se prve dívali.“

O patnáct minut později byli zpátky v zasklené místnosti a zírali jeden na druhého z protilehlých sedadel.

Powell pohlédl sklíčeně na jediný měřicí přístroj. Pořád ještě tam stálo ‚Parseky‘ a řada čísel pořád končila cifrou 1 000 000 a ručička indikátoru pořád stála přesně na nule.

*

V nejtajnější kanceláři Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a. s., říkal Alfred Lanning unaveně: „Neodpovídají. Zkusili jsme všechny vlnové délky, veřejné, soukromé, kódované, nekódované, dokonce i tu novou věc — subéter.“ Obrátil se na doktorku Calvinovou. „A Mozek pořád nic?“

„Odmítá se o tom šířit, Alfred,“ řekla důrazně Susan Calvinová. „Říká, že oni nás slyší... a když ho zkusím přitlačit, začne... no, začne trucovat. A to by neměl... Kdo kdy slyšel o trucovitém robotovi?“

„Co kdybys nám řekla, co víš, Susan,“ řekl Bogert.

„Tak poslouchejte! Přiznává, že raketu zcela ovládá. Pokud jde o bezpečnost posádky, je jednoznačně optimistický, ale nerozvádí to. Neodvážuji se naléhat. Nicméně těžiště narušení má nějakou souvislost se samotným mezihvězdným skokem. Mozek se nezakrytě smál, když jsem o tom začala mluvit. Jsou tu ještě další příznaky, ale tímhle se nejvíc přiblížil k projevu abnormality.“

Podívala se po ostatních. „Mám na mysli hysterii. Hned jsem to téma opustila a doufám, že jsem nenadělala žádnou škodu — ale dalo mi to vodítko. S hysterií si dovedu poradit. Dejte mi dvanáct hodin! Podaří-li se mi ho uvést zpět do normálního stavu, přivede raketu zpátky.“

„Mezihvězdný skok!“ Bogert náhle vypadal, jako by ho zasáhl blesk.

„Co se děje?“ vykřikli jednohlasně doktorka Calvinová a doktor Lanning.

„Ty výpočty pro konstrukci motoru, které nám Mozek dal... Zrovna mě něco napadlo.“

Spěšně odešel.

Lanning za ním upřeně hleděl. „Susan,“ řekl briskně doktorce Calvinové, „vy se postarejte o svou stránku věci.“

*

O dvě hodiny později Bogert o překot sděloval: „Říkám ti, Lanningu, to je ono. Mezihvězdný skok není okamžitý — ne, pokud je rychlost světla konečná. Život nemůže existovat... hmota a energie jako takové nemohou ve zborceném prostoru existovat. Nevím, jaké to je — ale to je ono. Tohle je to, co zabilo robota První meziamerické.“

*

Donovan se cítil tak zubožený, jak vypadal. „Jen pět dní?“

„Jen pět dní. Tohle vím určitě.“

Donovan se nešťastně rozhlédl kolem sebe. Hvězdy za sklem mu byly povědomé, ale nekonečně lhostejné. Stěny na dotek studily; světlo, které nedávno znovu vzplanulo, bylo protivně ostré; ručička indikátoru mířila tvrdohlavě na nulu; a Donovan se nemohl zbavit fazolové chuti v ústech.

„Potřebuju se vykoupat,“ řekl zachmuřeně.

Powell vzhlédl. „Já taky,“ řekl. „Nemusíš se cítit tak výjimečný. Ale pokud se nechceš koupat v mléce a obejít se bez pití...“

„Bez pití se možná stejně budeme časem muset obejít. Gregu, kdy vlastně začneme cestovat mezi hvězdami?“

„Co já vím? Možná že jednoduše pořád poletíme. Nakonec tam dorazíme — nebo aspoň prach z našich kostí tam dorazí. Ostatně, není snad právě naše smrt prvotní a jedinou příčinou toho, že se Mozek pomátl?“

Donovan mluvil obrácen k Powellovi zády. „Gregu, lámal jsem si hlavu. Vypadá to s námi špatně. Moc toho dělat nemůžeme — leda chodit dokola a mluvit každý sám se sebou. Znáš ty příběhy o trosečnících ve vesmíru. Jak vždycky zc-

voknou dlouho předtím, než umřou hladu. Já nevím, ale od té doby, co dneska začalo svítit světlo, mám takový divný pocit.“

Bylo тихо a potom Powell tenkým, slabým hláskem řekl: „Já taky. Jaké to je?“

Zrzek se otočil. „Cítím se divně... uvnitř. Lomcuje to mnou a jsem celý napnutý. Těžce se mi dýchá. Prostě nemám klid.“

„Hmm. Cítíš vibrace?“

„Jak to myslíš?“

„Posaď se na minutu a poslouvej. Není to slyšet, ale cítíš to — jako by někde něco pulsovalo a rozechvívalo celou raketu a nás v ní. Poslouvej...“

„Jo... jo! Co myslíš, že to je, Gregu? Nemůže se nám to jenom zdát?“

„Možná.“ Powell si pomalu pohládl knír. „Ale můžou to být motory. Možná že se raketa k něčemu chystá.“

„K čemu?“

„K mezihvězdnému skoku. Možná že už se to blíží, a čert ví, jaké to je.“

Donovan se zahloubal. Potom zavile prohlásil: „Jestli to přijde, tak ať. Ale přál bych si, abysme mohli něco dělat. Je to ponižující, muset jen tak čekat.“

Asi tak o hodinu později pohlédl Powell na svou ruku na kovovém opěradle křesla. „Sáhni si na stěnu, Miku,“ řekl s mrazivým klidem.

Donovan uposlechl. „Je cítit, jak se chvěje,“ řekl.

Dokonce i hvězdy se zdály rozmazané. Odněkud vnikla do jejich mozků nejasná představa mohutného stroje sbírajícího ze stěn energii pro mocný skok, stroje, jenž si pulsováním prodírá cestu vzhůru po stupnici síly.

Přišlo to náhle a bolelo to. Powell ztuhl a málem vyletěl ze svého křesla. Zachytil pohledem Donovanu a pak vše zmizelo, zatímco Donovanův úzkostlivý výkřik skučel a skomíral v jeho uších. Něco se v něm svíjelo a zápasilo s rostoucím mrazením po celém těle.

Něco se utrhl a vířilo v oslňujícím žáru plápolajícího světla a bolesti. Padalo to —

— a vířilo

— a spadlo střemhlav

— do ticha!

Byla to smrt!

Byl to svět bez pohybu a bez vjemů. Svět šerého, nevnímajícího vědomí, vědomí tmy a ticha a beztvareho zápasu.

Nejvíce ze všeho vědomí věčnosti.

Z Powella se stala tenoučná nit ega — chladná, strachující se.

Potom přišla slova, zvučná a plná falešného nadšení, hřímající a zaplavující val zvuků.

„Nepasuje vám poslední dobou vaše rakev? Vyzkoušejte seřiditelné truhly firmy Smrtihlav a Mrtvola! Jsou vědecky zkonstruovány tak, aby se přizpůsobily vašim tělům, a jsou obohaceny vitamínem B1. Udělejte si pohodlí a používejte naši rakev. Pamatujte, že budete — mrtev — dlouhý — dlouhý — čas!“

Nebyl to docela zvuk, ale ať už to bylo cokoli, skončilo to v servilním přerývaném šepotu.

Bílá nit, jež snad kdysi byla Powellem, neužitečně vlála nehmotnými věky, prázdným časem, který existoval všude kolem — a právě se zhroutila sama do sebe, když se kolem náhle ozval pronikavý vířkot stamiliónů duchů, stamiliónů sopranových hlasů a přešel do chorálu mohutné melodie:

„Budu rád, až bude po tobě, ty, ty lumpe.

Budu rád, až bude po tobě, ty, ty lumpe.

Budu rád...“

Stoupalo to po spirálovém schodišti divokého refrénu až k nadzvukovému kvilení, opouštějícímu oblast slyšitelných zvuků, a pak dál...

Bílá nit, která kdysi snad byla Powellem, se rozechvěla pulsující svíravou bolestí. Tiše se svíjela...

Hlasy byly obyčejné — a bylo jich mnoho. Byl to zástup, vířící dav, jenž se rychlým, střemhlavým pohybem hnal skrze něj a kolem něho a nad ním, zanechávaje za sebou vlající cáry slov.

„Za co tě sbalili, kámo? Vypadáš utahaně...“

„... nejspíš na horký plamen, ale já trpím chronickou...“

„... dostal bych se do ráje, jenže starej Svatej Pet'ka..“

„Ně, já mám u něj protekci, kdysi jsem mu dal vydělat...“

„Hej, Same, pojď sem...“

„Máš advokáta? Belzebub říká...“

„... si žiješ, můj milý šotku? Mám schůzku se sa-“

A nad tím vším hromový řev, který vše přehlušoval:

„POSPĚŠTE SI! POSPĚŠTE SI! POSPĚŠTE SI! Hejbněte kostrama, ať na vás nemusíme čekat — ve frontě je spousta dalších. Připravte si vysvědčení a přesvědčte se, jestli je na něm Petrovo vstupní razítko. Ověřte si, jestli jste u správného vchodu. Ohně máme dost, na každého se dostane. Hej, vy, VY TAM DOLE. ZAŘAĎTE SE DO FRONTY, NEBO...“

Bílá nit, jež byla Powellem, se odplazila zpátky před postupujícím řevem a pocítila ostré bodnutí namířeného prstu. Všechno náhle explodovalo do barevné duhy zvuků, která svými fragmenty zkrápěla obolavělý mozek.

Powell byl opět v křesle. Cítil, jak se třese.

Donovanovy oči se otvíraly jako dvě velké vypouklé mísy plné lesklé modři.

„Gregu,“ zašeptal a málem přitom vzlyknul. *„Byl jsi mrtvý?“*

„Já... cítil jsem se mrtvý.“ Powellovo skřehotání mělo daleko k jeho normálnímu hlasu.

Donovan se pokoušel vstát. *„Jsme teď živí? Nebo toho bude víc?“*

„Já... mám dojem, že jsem živý.“ Powellův hlas byl stále stejně ochraptělý.

„Slyšel jsi,“ řekl opatrně, *„něco, když... když jsi byl mrtvý?“*

Donovan se odmlčel a potom velice pomalu přikývl. „A ty?“
„Ano. Slyšels o rakvích... a ženský zpěv... a o frontě před bránou do pekla? Slyšels to?“
Donovan zavrtěl hlavou. „Jenom jeden hlas.“
„Hlasitý?“
„Ne. Tichý, ale drsný jako rašple přejíždějící přes konečky prstů. Bylo to kázání, víš. O pekelném ohni. Popisovalo mučení těch, kteří... no však víš. Jednou jsem slyšel takové kázání — skoro takové.“
Potil se.

*

Uvědomili si, že oknem teď vnika dovnitř sluneční světlo. Bylo slabé, ale bylo modrobílé — a zářící hrášek, který byl jeho vzdáleným zdrojem, nebylo staré dobré Slunce.

Powell ukázal chvějícím se prstem na jediný měřicí přístroj v místnosti. Nehybná ručička hrdě ukazovala na tenkou linku označenou číslem 300 000.

„Miku,“ řekl Powell, „jestli je to pravda, musíme být úplně mimo naši galaxii.“

„Hrome, Gregu! To bysme byli první lidi, co se dostali za hranice sluneční soustavy.“

„Ano. Právě to říkám. Unikli jsme Slunci. Unikli jsme Mléčné dráze. Miku, tahle loď je to, co jsme tak dlouho hledali. Řešení, které znamená svobodu pro lidstvo — možnost osídlit všechny hvězdné systémy, které existují — doletět k milionům a miliardám a bilionům hvězd.“

A potom sebou mrštil do křesla. „Ale jak se dostaneme zpátky?“

Donovan se křečovitě usmál. „To je v pořádku. Raketa nás donesla sem. Raketa nás donese zpátky. Sníme ještě spoustu fazolí.“

„Ale Miku... počkej, Miku. Jestliže nás dopraví zpátky stejným způsobem, jakým nás dostala sem...“

Donovan, který vstával, se v půli pohybu zarazil a znovu těžce klesl do křesla.

Powell pokračoval: „Budeme muset... zase umřít.“

„Dobrá,“ vzdychl Donovan, „když musíme, tak musíme. Stejně to není doopravdy — ne úplně doopravdy.“

*

Susan Calvinová teď mluvila pomalu. Už šest hodin opatrně pobízela Mozek. Bylo to šest neplodných hodin. Byla vyčerpaná opakováním, vytáčkami, vším.

„No tak, Mozku, zbývá už jenom jedna věc. Snaž se o co nejjednodušší odpověď. Máš v tom mezihvězdném skoku úplně jasno? Neodnese je to moc daleko?“

„Tak daleko, jak chtějí, slečno Susan. Jemine, ve zborceném prostoru to není žádný kumšt.“

„A tam na druhé straně, co tam uvidí?“

„Hvězdy a tak. Co byste čekala?“

Další otázku položila zvlášť opatrně. „Zůstanou naživu?“

„Jistě!“

„A mezihvězdný skok jim neublíží?“

Mozek se odmlčel a doktorka Calvinová ztuhla. To bylo ono! Dotkla se bo-
lavého místa.

„Mozku,“ zaprosila tiše. „Mozku, slyšíš mě?“

Odpověď byla tichá, rozechvělá. „Musím odpovédět? Myslím na to o tom
skoku?“

„Jestliže nechceš, tak ne. Ale bylo by to zajímavé — kdybys chtěl.“ Susan
se snažila, aby to znělo vesele.

„Ááááách. Všechno zkazíte.“

Psycholožka vyskočila a po její tváři se rozlil výraz náhlého osvětlení.

„Ach, božínku,“ zalapala po dechu, „ach, božínku.“ Cítila, jak v ní napětí
posledních hodin a dní praská a uvolňuje se. O něco později řekla Lanningovi: „Ří-
kám vám, že je to v pořádku. Ne, teď mě musíte nechat na pokoji. Raketa se vrátí, i
s posádkou, a já si chci odpočinout. A odpočinu si. Teď jdete pryč.“

*

Raketa se vrátila na Zem tak tiše a měkce, jak ji opustila. Dosedla přesně na
stejně místo a hlavní přechodová komora se otevřela. Dva muži, kteří z ní vystou-
pili, obezřetně postupovali vpřed a škrábali se přitom na bradách porostlých drs-
nými stříšty.

A pak, pomalu a s rozmyslem, ten se zrzavými vlasy poklekl a uštědřil be-
tonové ploše chlapácky hlasitý polibek.

Mávnutím ruky odbyli narůstající zástup a gestem odmítli horlivou dvojici s
nosítky, která vyběhla z helikoptérové ambulance.

„Kde je tu nejbližší sprcha?“ zeptal se Gregory Powell.

Vedli je pryč.

Pak se všichni shromáždili kolem konferenčního stolu. Bylo to kompletní
zasedání vedení Národní americké společnosti pro výrobu robotů.

*

Powell a Donovan s patřičně dramatickou gradací končili svůj zvukně a
plasticky líčený příběh.

Ticho, jež následovalo, přerušila Susan Calvinová. Během několika uplynu-
lých dnů se jí opět vrátil její obvyklý ledový, poněkud zatrpklý klid — ne však bez
nepatrné stopy rozpaků.

„Přesně vzato,“ řekla, „zavinila jsem to celé já. Když jsme poprvé přišli s
tím problémem za Mozkem, na což si doufám někteří z vás pamatují, zašla jsem až
do krajnosti. Snažila jsem se mu vštípit, jak je důležité, aby odmítl jakoukoli in-
formaci, která by u něho mohla vyvolat dilema. Přitom jsem řekla něco jako „Ne-

vzrušuj se smrtí lidí. Vůbec nám to nevadí. Jenom vrat' soupis informací zpátky a zapomeň na to.“

„Hmmm,“ řekl Lanning. „Co z toho vyplývá?“

„To je přece zřejmé. Když uvedená informace vstoupila do jeho výpočtů, jejichž výsledkem byly rovnice určující minimální délku trvání mezihvězdného skoku, znamenalo to smrt pro lidské bytosti. Právě tady se stroj První meziamerické zcela zhroutil. Ale já jsem v myšlení Mozku potlačila význam smrti — ne zcela, protože první zákon nemůže být zlomen — ale stačilo to, aby se Mozek dokázal podívat na rovnice ještě jednou. Tím si ujasnil, že po uplynutí intervalu, v němž se uskuteční mezihvězdný skok, se lidé vrátí k životu — stejně jako začne znovu existovat hmota a energie samotné rakety. Jinak řečeno, tato takzvaná ‚smrt‘ byla výhradně dočasným jevem. Rozumíte?“

Rozhlédla se kolem sebe. Všichni napjatě poslouchali.

„Mozek tedy tu informaci přijal,“ pokračovala, „ale ne zcela bez následků. Dokonce i když šlo jen o dočasnou smrt a její význam byl potlačen, stejně ho to mírně vyvedlo z rovnováhy. Vyvinul v sobě smysl pro humor — což je únik, chápáte, metoda částečného úniku před realitou. Stal se z něho šprýmař, začal s kanadskými žertíky.“

Powell a Donovan nadskočili.

„Cože?“ vykřikl Powell.

Donovan se vyjádřil daleko barvitěji.

„Je to tak,“ řekla doktorka Calvinová. „Pečoval o vás a dbal o vaše bezpečí, ale nemohli jste ovládat raketu, protože nebylo čím. To mohl jen humorista Mozek. Mohli jsme se vás dovolat rádiem, ale vy jste nemohli odpovědět. Měli jste spoustu jídla — jenže to byly samé fazole a mléko. Potom jste, abych tak řekla, zemřeli a znovu se narodili, ale on se postaral, abyste se v době, kdy jste byli mrtví... naprosťto... nenudili. Ráda bych věděla, jak to zařídil. To byl Mozkův závěrečný žertík, zlatý hřeb jeho programu. Ale nemínil nic zlého.“

„Nic zlého!“ zalapal po dechu Donovan. „Škoda že to roztomilé štěňátko nemá krk.“

Lanning ho zklidnil pohybem ruky. „No tak, bylo to nemilé, ale už je to všechno za námi. Co teď?“

„Je zřejmě na nás, abychom ten motor zdokonalili,“ řekl Bogert přemýšlivě. „Musí existovat nějaký způsob, jak obejít interval skoku. Jestliže ano, nemůže na to přijít nikdo jiný než my. Žádná jiná společnost nemá k dispozici myslící stroj, jehož kapacita by se blížila možností Mozku. Získáme tím patent na mezihvězdné lety a umožníme lidstvu založit galaktickou civilizaci.“

„A co První meziamerická?“ řekl Lanning.

„Poslyšte,“ vložil se do toho náhle Donovan, „něco mě napadlo. První meziamerická dostala Národní americkou do pěkného maléru. Nebyl to tak velký malér, jak čekali, a všechno nakonec dopadlo dobře, ale jejich úmysly nebyly zrovna nejčistší. A Greg a já jsme to odsákali nejvíc.“

Dobrá, chtěli řešení, mají je mít. Pošlete jim tu loď, fajn, a firma může vyinkasovat své dva milióny plus výrobní náklady. A až ji pak budou zkoušet — co kdybychom nechali Mozek, ať se do té doby, než ho doktorka Calvinová úplně uzdraví, ještě chvílku dobře baví.“

„To mi připadá spravedlivé a vhodné,“ řekl vážně Lanning.

Na což Bogert dodal s nepřítomným pohledem: „A taky je to přesně podle smlouvy.“

- 8
- DŮKAZ

„Ale to také nebylo ono,“ pronesla doktorka Calvinová zamyšleně. „Jistě, ta loď a ostatní jí podobné se staly majetkem vlády. Skok hypervesmírem byl zdomáklý a díky tomu nyní na některých bližších hvězdách žijí lidé. Ale přesto to nebylo ono.“

Dojehl jsem a pozoroval ji přes kouř cigarety.

„Opravdu důležité je jenom to, co se během posledních padesáti let stalo tady na Zemi. Když jsem se narodila, mladý muž, právě skončila poslední světová válka. Z historického hlediska to bylo zlé období, ale alespoň znamenalo konec nacionalismu. Země už byla pro jednotlivé národy příliš malá, a proto se začaly shromažďovat do oblastí. Nějakou chvíli to ovšem trvalo. Když jsem se narodila, Spojené státy americké byly pořád ještě národem, a ne pouhou součástí Severní oblasti. Naše společnost se vlastně pořád ještě jmenuje Národní americká... Ale o přechod od národů k oblastem, který stabilizoval naše hospodářství a ve srovnání s minulým stoletím pro nás znamená zlatý věk, se také přičinili naši roboti.“

„Myslíte Stroje,“ přerušil jsem ji. „Mozek, o kterém jste mi vyprávěla, byl první Stroj, že?“

„Ano, byl, ale na Stroje jsem nemyslela. Spíš na jednoho muže. Vloni zemřel.“ Do hlasu se jí vkradla hluboká lítost. „Nebo si přinejmenším zařídil smrt, protože věděl, že už ho více nebudeme potřebovat. Byl to Stephen Byerley.“

„Ano, dovtípil jsem se, koho máte na mysli.“

„Poprvé nastoupil do veřejného úřadu v roce 2032. Vy jste tenkrát byl ještě dítě, takže si nebudete pamatovat, jak divné to bylo. Volební kampaň, v níž se ucházel o úřad starosty, byla nejzvláštnější v historii...“

*

Francis Quinn patřil k politikům nové školy. To je samozřejmě jen bezobsažné rčení, tak jako všechna ostatní rčení tohoto druhu. Většina našich „nových škol“ je totiž už dávno známá z antického Řecka, „nové školy“ možná již znali staří Sumeřané a kdo ví, jestli neexistovaly už v prehistorickém Švýcarsku.

Nekomplikujme si však život předlouhým a nudným úvodem a rychle dejme, že Quinn ani nekandidoval, ani neagitoval, ani neřečnil na shromážděních, a vlastně dokonce ani nevolil. Koneckonců Napoleon taky u Slavkova nemusel mačkat kohoutek.

A protože politika je ošemetná věc, Alfred Lanning teď seděl na druhém konci psacího stolu a jeho pronikavě bílé obočí se hrozivě tyčilo nad očima, v nichž chronická netrpělivost pomalu přerůstala v popudlivost. Žádnou radost z toho setkání neměl.

I kdyby to byl Quinn věděl, pranic by mu to nevadilo. Mluvil přátelským, možná až trochu profesionálně přátelským hlasem.

„Jistě znáte Stephena Byerleyho, pane doktore.“

„Slyšel jsem o něm. Zrovna tak jako mnoho ostatních lidí.“

„Ano, já ho také znám. Třeba mu dokonce v příštích volbách chcete dát svůj hlas.“

„To stěží,“ řekl Alfred Lanning stroze. „Nezajímám se o politiku a ani nevím, že kandiduje.“

„Může se stát naším příštím starostou. Teď je sice pořád jen obyčejný právník, ale co není dnes...“

„Ano,“ přerušil ho Lanning. „To přísloví znám. Ale snad bychom mohli začít mluvit k věci.“

„To je přesně to, co děláme, pane doktore,“ pronesl Quinn laskavě. „Mám zájem na tom, aby pan Byerley zůstal na místě obvodního prokurátora, a je ve vašem zájmu, abyste mi v tom pomohl.“

„V mém zájmu? Hleďme!“ Lanningovo obočí se svraštilo ještě hrozivěji.

„Řekněme tedy, že je to v zájmu vaší společnosti. Přišel jsem za vámi jako za čestným ředitelem výzkumu, protože vím, že vaše slovo má u firmy pořád ještě velkou váhu. Respektuji vaše názory, ale přitom už s nimi nejste natolik úzce spjat, abyste se musel podřídit výhradně jejich zájmům. Můžete svobodně jednat, a to i v případech, kdy to, co po vás žádám, je poněkud neobvyklé.“

Doktor Lanning chvíli přemýšlel. Pak o poznání tišším hlasem pronesl: „Vůbec vám nerozumím, pane Quinne.“

„To mě nepřekvapuje, pane doktore. Ale je to docela jednoduché. Dovolíte?“ Quinn si nenápadně elegantním zapalovačem zapálil tenkou cigaretu a na jeho velkém hranatém obličeji se objevil pobavený výraz. „Mluvili jsme o panu Byerley. Je to zvláštní a podivuhodný člověk. Ještě před třemi lety ho nikdo neznal. Dnes ho zná kdekdo. Je to podnikavý a nadaný člověk. Určitě je to ten nejschopnější a nejinteligentnější prokurátor, kterého jsem kdy poznal. Naneštěstí nepatří k mým přátelům...“

„Rozumím,“ řekl Lanning mechanicky. Studoval přitom své nehty.

„Vloni jsem měl příležitost,“ pokračoval Quinn stejně klidným tónem, „podrobně se zaobírat jeho životem. Být podrobně informován o kariéře reformních politiků je mou specialitou. Ani byste nevěřil, kolikrát se mi to už vyplatilo...“ Quinn se bezbarvě pousmál. „Ale minulost pana Byerleyho je nezajímavá. Žil poklidným životem na malém městečku, vystudoval univerzitu, žena mu brzy zemřela, měl těžkou bouračku a dlouho se musel léčit, udělal si doktorát práv, přestěhoval se sem a stal se prokurátorem.“

Francis Quinn pomalu potřásl hlavou a dodal: „Ale zato jeho současný život! Ten je pozoruhodný. Náš obvodní prokurátor totiž nikdy nejl!“

Lanning sebou ostře trhl. „Cože, prosím?“

„Náš obvodní prokurátor nikdy nejl,“ zopakoval Quinn. „Trochu toto tvrzení poopravím. Nikdo ho neviděl jíst nebo pít. Nikdy! Chápete důležitost tohoto slova? Nikoliv zřídka, nýbrž nikdy!“

„To se mi zdá neuvěřitelné. Dá se vašim informátorům věřit?“

„Já svým informátorům věřím a vůbec mi to nepřipadá neuvěřitelné. Kromě toho našeho obvodního prokurátora nikdo neviděl pít — ať už vodu, nebo alkohol — a nikdo ho také neviděl spát. Jsou tu ještě další skutečnosti, ale myslím, že tohle zatím stačí a je dost výmluvné.“

*

Lanning se opřel v křesle a mezi ním a Quinnem to zajiskřilo napětím. Pak starý robotik zakroutil hlavou. „Ne. Jestliže jste s tímhle tvrzením přišel za mnou, pak chcete naznačit jistou věc, a to je nemožné.“

„Ale ten člověk se nechová lidsky, pane doktore.“

„Kdybyste mi řekl, že je to sám ďábel v přestrojení za člověka, pak máte nepatrnou naději, že vám uvěřím.“

„Říkám vám, že je to robot.“

„A já vám zase říkám, že je to ten nejnemyslnější výmysl, který jsem kdy slyšel, pane Quinne.“

V místnosti opět zavládlo napjaté ticho.

„Niméně,“ a Quinn pečlivě uhasil svou cigaretu, „musíte se tímto výmyslem zabývat, a to všemi prostředky, které má vaše společnost k dispozici.“

„Nic takového neudělám, pane Quinne. Snad si nemyslíte, že by se naše společnost chtěla míchat do místní politiky.“

„Nemáte na vybranou. Co když výsledky svého šetření zveřejním? Nepříjemných důkazů je dost.“

„Dělejte si co chcete.“

„Ale to já právě nechci. Uvítal bych důkaz. Kdybych si jen tak dělal co chci, pak by to vaší společnosti asi pěkně uškodilo. Sam přece dobře víte, že používání robotů v obydlených světech je přísně zakázáno.“

„Jistě,“ odsekl Lanning.

„Také víte, že vaše společnost je jediným výrobcem pozitronických robotů v celé sluneční soustavě, a uvědomujete si, že pokud Byerley je opravdu robot, pak je to pozitronický robot. Dále jste si vědom skutečnosti, že pozitroničtí roboti jsou pronajímáni, a nikoliv prodáváni. Vaše firma je jediným vlastníkem a udržovatelem a také nese zodpovědnost za jejich činy.“

„Můžeme vám velice snadno dokázat, pane Quinne, že naše společnost nikdy nevyrobila jediného robota humanoidního typu.“

„Je to však možné? Bavíme se pouze o možnostech.“

„Ano. Je to možné.“

„Tajně, že? Aníž byste ho museli vykázat ve svých záznamech.“

„Pozitronický mozek se tajně vyrobit nedá, pane. Do jeho výroby je totiž zapojeno příliš mnoho faktorů a vše je pod nejpřísnější vládní kontrolou.“

„Ano, ale roboti se porouchají, opotřebují, jsou vyřazeni z provozu — a vy je rozmontujete.“

„A pozitronické mozky znovu použijeme nebo je zničíme.“

„Vážně?“ Francis Quinn si dovolil náznak sarkasmu. „A kdyby, samozřejmě náhodou, jeden z těch mozků nebyl zničen a náhodou se pro tento mozek našla vhodná humanoidní podoba...“

„To je nemožné!“

„Toto tvrzení byste ovšem musel dokázat vládě a veřejnosti. Proč to teď nechcete dokázat mně?“

„Ale k čemu by nám to bylo?“ zeptal se ho Lanning unaveně. „Proč bychom to dělali? Přiznejte nám alespoň minimum zdravého rozumu.“

„Dovolte, abych vám to vysvětlil. Vaše společnost by jistě velmi uvítala, kdyby různé oblasti povolily používání humanoidních pozitronických robotů v obydleném světě. Vaše zisky by tím úžasně narostly. Ale předsudky veřejnosti jsou příliš silné. Co kdybyste chtěli veřejnost na takové roboty prostě navyknout? Mohli byste poukázat na fakt, že šikovný právník a dobrý starosta je vlastně robot. Proč by se pak měli lidé ostýchat najmout si u vás roboty - sluhy?“

„Výplody fantazie. Je to tak nesmyslné, že je to téměř k smíchu.“

„Třeba. Tak proč mi to nedokážete? Nebo to snad raději budete dokazovat rozhořčené veřejnosti?“

V kanceláři se pomalu stmívalo, ale náznak frustrace v obličejí Alfreda Lanninga bylo vidět dobře. Robotik se dotkl tlačítka a místnost se začala naplňovat světlem nepřímého osvětlení ve zdech.

„Tak dobře,“ zabručel, „uvidíme.“

*

Obličej Stephena Byerleyho není lehké popsat. Podle rodného listu mu bylo čtyřicet a také na čtyřicet vypadal. Byl to zdravý, dobře živěný a dobře vypadající čtyřicátník. Ukázková podoba toho, jak by člověk měl v tomhle věku vypadat.

To poslední zvláště platilo, když se smál, a on se právě teď smál. Smál se hlasitým smíchem, který vždy na chvilku utichl a pak vypukl znovu...

Ale stažené rysy v obličejí Alfreda Lanninga vyjadřovaly s tímto smíchem zásadní nesouhlas. Lehce pokynul ženě, která seděla vedle něho, ale její úzké bezkrevné rty se sotva pohnuly.

Byerley se konečně trochu uklidnil.

„No ne, pane doktore... vážně já... já a robot?“

Lanning vyštěkl: „Já to netvrdím, milý pane. Pro mě jste člověk. Alespoň z právního hlediska, protože naše společnost vás nikdy nevyrobila. Jenže bohužel nám bylo jistou významnou osobou naznačeno, že jste robot.“

„Neporušujte svou železnou etiku a nevyslovujte jeho jméno,“ přerušil ho Byerley. „Dejme tomu, že tou osobou byl Frank Quinn, a pokračujme v debatě.“

Lanningovi se nelíbilo, když mu někdo skákal do řeči, a proto po pauze pokračoval ještě chladnějším tónem. „Bylo to naznačeno jistou významnou osobou, o jejíž totožnosti se tu s vámi nebudu dohadovat. Musím vás však požádat, abyste nám tuto domněnku pomohl vyvrátit. Hrozí nám možnost, že toto obvinění by mohlo být zveřejněno a rozšířeno pomocí prostředků, které tento muž má k dispo-

zici. To by ovšem pro společnost, kterou představuji, znamenalo těžkou ránu. A to dokonce i tehdy, kdyby obvinění nebylo podepřeno důkazy. Chápete mě?”

„Jistě. Je mi jasné, o co vám jde. Obvinění je samo o sobě nesmyslné. Vaše situace, to je ovšem něco jiného. Omlouvám se, jestliže se vás můj smích nějak dotkl. Smál jsem se tomu obvinění, nikoliv vaší situaci. Co pro vás mohu udělat?”

„Něco velmi jednoduchého. Stačí, abyste v přítomnosti svědků zašel do restaurace a nechal se vyfotografovat, jak jíte.“ Lanning se natáhl v křesle a byl rád, že má nejožehavější téma rozhovoru za sebou. Žena vedle něj sice sledovala Byerleyho s maximálním soustředěním, ale do rozhovoru nezasáhla.

Stephen Byerley se jí na okamžik podíval zpřímá do očí, okamžitě však pohledem uhnul a obrátil svou pozornost zpět k robotikovi. Jeho prsty si chvíli zamýšleně pohrávaly s bronzovým těžátkem, jedinou ozdobou na jeho stole.

„Myslím, že vám nebudu moc vyhovět,“ pronesl tiše.

Pozvedl ruku v obranném gestu. „Okamžik, pane doktore. Chápu, že je vám to všechno odporné a že jste do toho byl zavléčen proti své vůli. Těžko snášíte, že hrajete takovou nesmyslnou, a dokonce i nedůstojnou úlohu. Ale v tomto případě jde především o mé soukromí, tak buďte tolerantní.

Za prvé, proč jste přesvědčen, že Quinn — ona významná osoba — vás neobalamutil jenom proto, aby vás donutil udělat přesně to, co teď děláte?”

„Těžko se mi věří, že člověk s takovým postavením by tak nesmyslně riskoval, kdyby si nebyl stoprocentně jistý.“

„To neznáte Quinna,“ řekl Byerley vážně. „Ten dovede předstírat, že si je stoprocentně jistý, i kdyby stál na převisu, kam se ani kamzík neodváží. Když s vámi jednal, jistě závěry svého šetření opentlil řadou pikantních podrobností.“

„Přesvědčil mě, že kdyby naše společnost měla vyvracet jeho obvinění, bylo by to zdlouhavé a nepříjemné. Vy to však můžete udělat velmi jednoduše.“

„Tvrdí, že nikdy nejím, a vy mu nejspíš věříte. Jste vědecký pracovník, pane doktore. Zkuste uvažovat logicky. Nikdo mě neviděl jíst, tudíž nejím a tečka!“

„Jdete na mé s právníckými kličkami, abyste zamlžil to, co je v podstatě velmi jednoduché.“

„Naopak, snažím se jen zjednodušit to, co vy a Quinn komplikujete. Víte, je pravda, že moc nespím, a už rozhodně nespím na veřejnosti. Nerad jím v přítomnosti jiných lidí. Je to neobvyklá a svou podstatou asi neurotická idiosynkrazie, ale je určitě neškodná. Zkusím vám vysvětlit, o co tu doopravdy jde. Představte si politika, který má zájem na tom, aby za každou cenu porazil reformního kandidáta. Sbírá tudíž informace o jeho soukromém životě a přitom náhodou narazí na zvláštnosti, o nichž jsem mluvil.

Chce kandidáta účinně očernit a jako ideálního prostředníka použije vaši společnost. Snad si nemyslíte, že za vámi přijde a řekne: „Ten a ten je robot, protože málokdy jí v přítomnosti ostatních lidí a protože jsem ho nikdy neviděl usnout uprostřed soudního přelíčení. Jednou jsem o půlnoci nahlédl do jeho okna a on byl vzhůru a četl si knížku.

Také jsem se podíval do jeho ledničky a nebylo tam žádné jídlo.

Kdyby vám tohle někdo chtěl namluvit, okamžitě byste poslal pro svěrací kazajku. Ale když vám řekne: „Dotyčný nikdy nespí a nikdy nejí,“ pak vás tím natolik šokuje, že ani nepomyslíte na to, jak nemožné je podobná tvrzení dokázat. Tím, že přistoupíte na jeho podmínky, mu jen nahráváte do ruky.“

„Milý pane,“ začal Lanning tvrdošíjně, „ať už se na celou záležitost díváte jakkoli, stačí, abyste šel do restaurace, a skončíme s tím.“

Byerley se opět obrátil k ženě, která ho celou tu dobu sledovala, aniž přitom dala najevo, co si myslí. „Promiňte, ale nemýlím-li se, říkala jste, že se jmenujete doktorka Susan Calvinová, že?“

„Ano, pane Byerley.“

„Jste psycholožkou Národní americké společnosti pro výrobu robotů, vidíte?“

„Robopsycholožkou,“ opravila ho.

„To se roboti mentálně od lidí tolik liší?“

„Neuvěřitelně.“ Bezvýrazně se usmála. „Roboti jsou v podstatě slušní.“

Koutky právníkových úst pocukával úsměv. „Tak to jsme pěkně dopadli. Ale jde mi o tohle. Vzhledem k tomu, že jste psycho... promiňte... robopsycholožka a navíc k tomu žena, jistě jste podnikla něco, co doktora Lanninga ani nenapadlo.“

„A co by to podle vás mělo být?“

„Určitě máte něco v kabelce.“

V profesionálně chladném pohledu Susan Calvinové se cosi zajiskřilo. „Překvapujete mě, pane Byerley,“ řekla.

Otevřela kabelku a vyňala z ní jablko. Mlčky mu je podala. Doktor Lanning zamžikal překvapením a pak pozorně sledoval, jak jablko putuje z jedné ruky do druhé.

Stephen Byerley se do jablka klidně zakousl a se stejným klidem sousto spolkl.

„Vidíte, pane doktore?“

Lanningovi se viditelně ulevilo. Usmál se, a dokonce i jeho naježené obočí už nevypadalo tak přísně. Jeho štěstí však dlouho netrvalo.

„Byla jsem zvědavá, jestli jablko sníte,“ řekla Susan Calvinová. „Na současném stavu věcí to však nic nemění.“

„Opravdu?“ zasmál se Byerley.

„Samozřejmě že ne. Pane doktore, je jasné, že pokud je tento muž robot, pak je to naprosto perfektní napodobenina člověka. Vypadá až neuvěřitelně lidsky. Ale to je vlastně samozřejmé. Celý náš život žijeme mezi lidmi, a proto nám nikdo nemůže podstrčit nic, co by nebylo absolutně dokonalé. Všimněte si jeho pokožky, duhovek, klenby ruky. Je-li to robot, pak je škoda, že jsme ho nevyrobili my, protože je to dokonalý výrobek. A protože ten, kdo ho vyrobil, pamatoval i na nejjemnější detaily, docela určitě ho vybavil zařízením umožňujícím mu jíst, spát a vyměšovat. Třeba jen ve výjimečných případech, jako je například tahle situace. Takže pár soust ještě nic nedokazuje.“

„Tak počkat,“ zavrčel Lanning, „takový prost’áček, za jakého mě oba máte, přece jenom nejsem. Mě nezajímá, jestli pan Byerley je člověk, nebo ne. Chci pouze naši společnost dostat ze šlamastiky. Večer v restauraci celou tuhle záležitost jednou provždy uzavře a pan Quinn se může jít klouzat. Podrobnosti už mohou vyřešit právníci a robopsychologové.“

„Ale, pane doktore,“ přerušil ho Byerley, „zapomínáte, že tu jde o politiku. Moc rád bych byl zvolen a Quinn by mi v tom moc rád zabránil. Mimochodem jste ho přece jenom nazval jménem. Naletěl jste na jeden z mých laciných triků. Věděl jsem, že se poděrknete.“

Lanning zrudl. „A co s tím mají volby společného?“

„Reklama pracuje oběma směry. Jestliže mě Quinn chce odhalit coby robota a má na to nervy, já mám zase nervy na to, abych na jeho hru přistoupil.“

„Takže vy...“ Lanning se vyděsil.

„Ano. Jen ať v tom klidně pokračuje. Vybere si tím provaz, vyzkouší jeho sílu, urážne ho, udělá smyčku a strčí do ní vlastní hlavou a zakření se. Já už to jen dokončím.“

„Dost si věříte.“

Susan Calvinová se zvedla ze židle. „Pojďte, Alfrede, my pana Byerleyho asi nepřesvědčíme.“

„Tak vidíte.“ Byerley se na ni mile usmál. „Nejste jenom robopsycholožka, ale i dobrá psycholožka.“

*

Když však ten večer Byerleyho auto zaparkovalo na samohybných pásech vedoucích do podzemní garáže a Byerley se vydal ke dveřím svého domu, nezdálo se, že by měl tolik sebedůvěry, kolik mu jí doktor Lanning přísuzoval.

Když vešel dovnitř, muž v pojízdném křesle zvedl hlavu. Byerley se usmál a přešel k němu.

Mrzákův hlas byl chraplavý, přerývaný šepot, vycházející z pokrivených úst zasazených do zjizvené tváře. „Opozdil ses, Steve.“

„Vím, John, vím. Ale dnes mě potkala taková zajímavá a zvláštní nepřijemnost.“

„Opravdu?“ Mrzákova zkřivená tvář a jeho hlas byly neměnné, ale v jeho očích se nyní zračil strach. „Není to nic, na co bys nestačil, vid’?“

„Tím si nejsem tak docela jist. Možná budu potřebovat tvou pomoc. Ty jsi přece z naší rodiny nejchytřejší. Chceš, abych tě vzal na zahradu? Udělal se tam pěkný večer.“

Dvě silné paže zvedly Johna z pojízdného křesla. Byerley vzal mrzáka něžně do náručí, opatrně prošel pokoji a sešel po mírně se svažující rampě, která tu byla postavena pro pojízdné křeslo. Zadními dveřmi vyšel do zahrady za domem, která byla obehnána zdí s ostnatým drátem.

„Klidně se můžu pohybovat v pojízdném křesle, Steve. Proč se se mnou taháš?“

„Protože tě radši odnesu. Vadí ti to? Dobře vím, že jsi rád, když můžeš aspoň na chvíli opustit tu svou motokáru, a já jsem zase rád, že pro tebe můžu něco udělat. Jak se dneska cítíš?“ Byerley nesmírně opatrně usadil Johna do příjemné trávy.

„Jako obvykle. Ale nejdřív mi pověz o té nepříjemnosti.“

„Quinn chce očernit mou předvolební kampaň tvrzením, že jsem robot.“

John překvapením zamžikal. „Jak to víš? To je nemožné. Tomu nevěřím.“

„Je to tak, jak ti říkám. Dnes za mnou do kanceláře kvůli tomu přišel jeden z šéfů Národní americké společnosti pro výrobu robotů a debatovali jsme o tom.“

John pomalu uždíboval stébka trávy. „Aha, hmm.“

„Ale jen ať si s tím Quinn začne. Mám nápad. Řekni mi, jestli je proveditelný...“

*

Ticho v kanceláři Alfreda Lanninga toho večera připomínalo vyvolávání duchů. Francis Quinn se zamyšleně díval na Alfreda Lanninga. Lanning přísně zíral na Susan Calvinovou a ta zase na oplátku probodávala očima Quinna.

Ticho nakonec prolomil Francis Quinn. „Blufuje. Snaží se o improvizaci.“

„Vsadíte na to, že blufuje?“ zeptala se doktorka Calvinová lhostejně.

„Jde přitom hodně i o vaši společnost.“

„Podívejte se,“ osopil se na něj Lanning, aby zakryl svou pesimistickou náladu, „udělali jsme, co jste chtěl. Viděli jsme toho člověka jíst. Předpokládat, že je robot, je nesmyslné.“

„Vy si to také myslíte?“ obrátil se Quinn na doktorku Calvinovou. „Podle Lanninga jste tu na tyhle věci největší expert vy.“

„Susan,“ vmísil se Lanning varovně.

Quinn ho však nenásilně přerušil. „Nechtě ji mluvit, člověče. Sedí tu už půl hodiny a je tichá jako pěna.“

Na něco takového Lanning nebyl zvyklý. S námahou se ovládl, aby nevybuchl. „Tak dobře,“ řekl. „Máte slovo, Susan. Nebudeme vás přerušovat.“

Susan Calvinová na něj bezvýrazně pohlédla a pak upřela svůj pohled na Quinna. „Existují pouze dva způsoby, jak přesvědčivě dokázat, že Byerley je robot. Zatím jste uváděl nepřímé důkazy, které sice stačí k obvinění, ale nikoliv k usvědčení. Pan Byerley je dost chytrý na to, aby se něčemu takovému ubránil. To vy ostatně víte také. Jinak byste za námi nepřišel.“

Ty dva způsoby jsou fyzický a psychologický. Fyzicky ho můžete pitvat nebo použít rentgenu. Jak to uděláte, to už je vaše starost. Psychologicky ho můžete usvědčit pozorováním jeho chování. Pokud pan Byerley je pozitronický robot, pak se jeho chování musí řídit třemi základními robotickými zákony. Bez nich pozitronický mozek nelze zkonstruovat. Znáte ty zákony, pane Quinne?“

Pečlivě a zřetelně, slovo od slova, přednesla text, který je tučným písmem vysázen na straně jedna Příručky robotiky.

„Slyšel jsem o nich,“ řekl Quinn ležérně.

„Pak je to jednoduché,“ řekla psycholožka suše. „Jestli pan Byerley poruší kterýkoliv z těchto tří zákonů, tak není robot. Tohle průkazné řízení je však bohužel jednostranné. Jestliže zákony neporuší, nic to neznamená.“

„Jak to?“ podivil se Quinn zdvořile.

„Protože když se nad tím zamyslíte, tak tyto zákony vyhovují řadě etických systémů. Každý člověk by samozřejmě měl mít pud sebezáchovy. To je pro robota třetí zákon. Každý ‚dobrý‘ člověk, který chce být platným členem společnosti a má smysl pro zodpovědnost, by se měl umět podřizovat vyšší autoritě. Měl by uposlechnout svého doktora, svého šéfa, svou vládu, svého psychiatra, svého bližního.“

Měl by se řídit zákony své země, pravidly slušného chování a místními zvyky. A to i v případě, že by to zasahovalo do jeho pohodlí či ohrožovalo jeho bezpečnost. To je pro robota druhým zákonem. Každý ‚dobrý‘ člověk by také měl milovat bližního svého jako sebe sama, chránit ho a být připraven riskovat na jeho záchranu třeba i život. A to je pro robota prvním zákonem. Jednoduše řečeno — jestli se Byerley podřizuje zákonům robotiky, může být robot. Může to však také prostě být velmi dobrý člověk.“

„Ale,“ řekl Quinn, „vy mi tu právě vykládáte, že nemůžete dokázat, že Byerley je robot.“

„Mohla bych dokázat, že není robot.“

„Jenže tenhle důkaz zase já nepotřebuji.“ „Jiný důkaz neexistuje. Jestli ho chcete nebo ne, to si rozhodněte sám.“

*

V tom okamžiku Lanning náhle dostal výborný nápad. „Nezarazilo vás,“ začal pomalu, „že být prokurátorem je pro robota dost divné povolání? Stíhá přece lidi — odsuzuje je k smrti — sotva jim může uškodit víc...“

Quinn okamžitě zbystřil pozornost. „Takhle jednoduše se z toho nevykrotíte. To, že je prokurátor, ještě neznamená, že je také člověk. Copak o něm opravdu nic nevíte? Vždyť on se chvástá, že ještě nikdy neodsoudil nevinného, že nepostavil před soud spoustu lidí jenom proto, že ho důkazy o jejich vině dostatečně nepřesvědčily, i když by pravděpodobně mohl přesvědčit porotu, že je má poslat na smrt atomizací. Taková je pravda.“

Lanning však zarytě nesouhlasil. „Ne, pane Quinne. V zákonech robotiky není nic, co by robota mohlo donutit, aby se zabýval lidskou vinou. Robot nemůže rozhodnout, jestli si člověk zaslouží zemřít, či ne. Jednoduše nemůže. Nesmí ublížit člověku a nezáleží na tom, jestli dotyčný je anděl, nebo lump.“

„No tak, Alfrede,“ řekla Susan Calvinová unaveně, „vždyť sám víte, že to není pravda. Co kdyby robot narazil na blázna, který se chystá zapálit dům plný lidí. Snažil by se blázna zneškodnit, ne?“

„Jistě.“

„A kdyby ho mohl zneškodnit jediné tím, že by ho zabil...“

Lanning jen zalpal po dechu. Na nic víc se nezmohl.

„Pravda je taková, že robot by se všemožně snažil, aby ho nemusel zabít. Kdyby však šílenec nakonec přece jenom zemřel, robot by se musel podrobit psychoterapii. Jinak by se mohl zbláznit z vnitřního sváru, že totiž porušil první zákon jenom proto, aby tentýž zákon ve vyšším smyslu mohl dodržet. Ale to nic nemění na skutečnosti, že by jeden člověk byl mrtvý a že by byl zabit robotem.“

„Tak dobře. Je tedy Byerley blázen?“ namítl Lanning sarkasticky.

„On sám nikdy žádného člověka nezabil. On jenom předestírá fakta, podle nichž může být určitý jedinec označen za nebezpečného velkému počtu jiných lidí, kterým říkáme společnost. Chrání tedy větší počet lidí před nebezpečím, a tak se maximálně vyrovnává s požadavky prvního zákona. Tím jeho úloha končí. Je na soudci, aby na základě výroku poroty odsoudil obžalovaného na smrt či do vězení. Do vězení ho zavře dozorce, popravu obstará kat. A pan Byerley nedělá nic jiného, než že odhaluje pravdu a tím pomáhá společnosti.“

Mimochodem, pane Quinne, po vaší první návštěvě jsem se o pana Byerleyho také začala zajímat. Zjistila jsem, že ve svých závěrečných řečech k porotě nikdy nežádal pro obžalovaného trest smrti. Také jsem zjistila, že je zastáncem zrušení trestu smrti a štědře přispívá různým výzkumným institucím, které se zabývají prevencí kriminality. Zřejmě věří spíš v léčení zločinců pomocí neuropsychologie než v udílení trestů. To se mi zdá důležité.“

„Opravdu?“ Quinn se usmál. „Důležité, protože to svědčí o jeho robotické podstatě, ne?“

„Možná. Nechci to popírat. Takhle jedná buď robot, nebo velmi čestný a slušný člověk. Ale jak vidíte, mezi roboty a opravdu ušlechtilými lidmi není moc velký rozdíl.“

Quinn se pohodlně natáhl v křesle. „Pane doktore,“ řekl hlasem, který se chvěl nedočkavostí, „jistě nepopřete možnost, že lze vyrobit humanoidního robota, který si ve svém vzhledu v ničem nezadá s člověkem.“

Lanning cosi zabručel a pak chvíli uvažoval. „Naše společnost se tím experimentálně zabývá,“ připustil nakonec neochotně. „Nechceme však použít pozitronický mozek. Z lidského vajíčka lze pomocí hormonální kontroly vypěstovat na kostře z porézní plastické hmoty tkáň a pokožku, která se neliší od lidských. Oči, vlasy a kůže jsou totiž skutečně lidské, nikoliv umělé. Jestliže do něčeho takového vložíte pozitronický mozek a další vymoženosti, dostanete lidského robota.“

„Za jak dlouho by se dal vyrobit?“ zeptal se Quinn úsečně.

Lanning se zamyslel. „Za předpokladu, že byste měl všechno potřebné pohromadě — mozek, kostru, vajíčko, správné hormony a radiační zařízení —, tak za dva měsíce.“

Politik se ve svém křesle napřímil. „Tak se podíváme, jak vypadají vnitřnosti pana Byerleyho. Bude to sice pro váš podnik znamenat nežádoucí reklamu, ale vy jste svou šanci už promarnili.“

Jakmile Quinn odešel, Lanning se podrážděně obrátil na Susan Calvinovou. „Proč jste trvala na tom, že...“

Její odpověď přišla okamžitě a byla v ní síla vnitřního přesvědčení. „Co vlastně chcete? Pravdu, nebo mou rezignaci? Kvůli vám přece nebudu lhát. Naše společnost se o sebe postarat dokáže. Nebud'te zbabělec.“

„A co,“ odpověděl Lanning, „co když dá Byerleyho otevřít a vypadnou z něj kolečka a převody. Co pak?“

„Nedá Byerleyho otevřít,“ odsekla Susan Calvinová pohrdlivě. „Byerley je přinejmenším zrovna tak chytrý jako Quinn.“

*

Zpráva o tom, že Byerley je pravděpodobně robot, se po městě rozšířila týden předtím, než měl Byerley být oficiálně nominován. Ale pojem „rozšířila se“ nedostatečně vystihuje to, co se doopravdy stalo. Tato zvěst nejdříve ohromila město a pak se lidé začali smát a vtipkovat. Jenže když Quinn pomalu, ale jistě začal svou pomlouvačnou kampaň stupňovat, lidé se do smíchu začali nutit, zmocnily se jich pochyby a nejistota.

Atmosféra na sjezdu, který měl potvrdit Byerleyho nominaci, byla krajně napjatá. Byerley neměl žádného protikandidáta. Ještě před týdnem by o jeho nominaci nebylo nejmenších pochyb a ani teď za něj neměli žádnou náhradu. Museli ho nominovat, ale bylo kolem toho hodně rozpaků.

Nebylo by to tak zlé, kdyby průměrný občan nebyl postaven před tak hrozné dilema: Jestliže se obvinění potvrdí, bude to hrozné. A jestliže se ukáže jako falešné, stal jsem se obětí kolosálního podvodu.

Den poté, co Byerley byl bez halasných oslav nominován, vyšlo v novinách zkrácené znění dlouhého rozhovoru s doktorkou Susan Calvinovou, „světoznámou expertkou v oboru robopsychologie a pozitroniky.“

Následovalo učiněné peklo.

Nic lepšího si tradicionalisté nemohli přát. Netvořili žádnou politickou stranu a formálně se nehlásili k žádnému náboženství. V podstatě to byli lidé, kteří se nedokázali přizpůsobit tomu, čemu se v době objevení atomu začalo říkat atomový věk. Jednoduše toužili po tak zvaném jednoduchém životě, který těm, co takový život skutečně žili, asi moc jednoduchý nepřipadal.

Tradicionalisté vlastně žádný další důvod k tomu, aby opovrhovali roboty a jejich výrobci, ani nepotřebovali. Quinnova obvinění a analýza doktorky Calvinové jim však daly příležitost k zahájení halasně kampaně.

Obrovské výrobní závody Národní americké společnosti pro výrobu robotů se hemžily příslušníky závodní stráže. Společnost se připravovala na válku.

A ve městě se to v domě Stephena Byerleyho hemžilo policií.

Všechny předvolební programy se zúžily na jedinou otázku a předvolební boj připomínal tradice jen tím, že trval od Byerleyho nominace do okamžiku voleb.

*

Pohled na malého, důležitě se tvářícího muže Stephena Byerleyho nikterak nerozčílil. Dokonce ani uniformy v pozadí ho moc nevzrušily. Před domem, za

kordonem zasmušilých policistů, se podle vžité tradice tísnily zástupy novinářů a fotografů. Jedna podnikavá televizní společnost dokonce zaměřila kameru na prázdný vchod do skromného prokurátorova domu a reportér doprovázel tento jednotvárný záběr nepřírozně vzrušeným komentářem.

Důležitý mužik vstoupil dovnitř a napřáhl ruku s hustě popsaným papírem. „Tohle je, pane Byerley, rozhodnutí soudu, které mě zmocňuje k tomu, abych vykonal domovní prohlídku a zjistil, zda tu protizákonně nepřečehováváte nějaké mechanické lidi nebo roboty.“

Byerley vstal a převzal od něj úřední dokument. Nezúčastněně si papír prohlédl a vrátil mu jej. „Je to v pořádku. Prosím, můžete začít. Paní Hoppenová,“ zavolal na svou hospodyni, která sem po chvíli neochotně vešla z vedlejšího pokoje, „prosím vás, doprovodte je, a pokud budete moci, pomozte jim.“

Mužik, který se jmenoval Harroway, znejistěl, nepokrytě zrudl, vyhnul se Byerleyho pohledu a tichým hlasem pobídl dva policisty, aby ho následovali.

Během deseti minut byli zpátky.

„Hotovo?“ zeptal se Byerley tónem, který naznačoval, že ho celá ta záležitost vlastně ani moc nezajímá.

Harroway si odkašlal, začal falzetem a pak nazlobeně spustil znovu: „Podívejte se, pane Byerley, dostali jsme příkaz pečlivě prohledat dům.“

„A vy jste to neučinili?“

„Řekli nám přesně, co máme hledat.“

„Ano?“

„Tak já vám to tedy řeknu rovnou, pane Byerley. Máme příkaz prohledat vás.“

„Mě?“ zeptal se prokurátor a v obličejí se mu rozlil úsměv.

„A jak na to půjdete?“

„Máme s sebou Penetovu rentgenovou jednotku.“

„Takže vy mě chcete zrentgenovat? Máte na to povolení?“

„Viděl jste přece příkaz k prohlídce.“

„Mohu se na něj podívat ještě jednou?“

Harroway, na jehož čele se leskly kapičky potu, za jejichž původ už nevděčil pouze své služební horlivosti, vytáhl soudní příkaz a podruhé jej podal Byerleymu.

„Přečtu vám popis toho, co máte prohledat,“ řekl Byerley klidně. „Cituji: ,obydlí patřící Stephenovi Allanovi Byerleymu, adresa Willow Grove 335, Evanston, jakož i veškeré garáže, sklady, přístavky a jiné budovy sem patřící, dále pozemky, na nichž se tyto nalézají... ‘ hm... a tak dále. To je zcela v pořádku. Ale, příteli, není tu nic, co by se týkalo prohlídky mých útrob. Já nejsem součástí obydlí a pozemků. Jestli si myslíte, že v kapse schovávám robota, můžete mi prohledat kapsy.“

Harroway dobře věděl, komu vděčí za své místo. Neměl nejmenší úmysl jen tak lehce se vzdát, zvláště když tu byla možnost, že si ještě polepší.

„Podívejte,“ namítl poněkud podrážděně. „Jsem zmocněn k tomu, abych v tomto domě prohledal nábytek a vůbec všechno, co tu najdu. A našel jsem tady vás, ne?“

„To je skutečně pozoruhodný postřeh. Našel jste tu mě. Ale já nejsem součástí vybavení domu. Jsem svěprávný člověk — a na to mám vysvědčení od psychiatra — a jako takový mám podle Oblastních článků jistá práva. Moji osobní prohlídkou byste porušili mé právo na soukromí. Váš příkaz je v tomto směru nedostačující.“

„Ano, ale jestliže jste robot, tak se na vás právo na soukromí nevztahuje.“

„To je sice pravda, ale na osobní prohlídku nemáte nárok. Váš soudní příkaz mě jasně označuje jako člověka.“

„Kde?“ Harroway téměř vyrval Byerleymu příkaz z ruky.

„Tam, kde je napsáno ‚obydlí patří‘ a tak dále. Robot přece nemůže vlastnit nemovitosti. Takže vyřídíte svému zaměstnavateli, že pokusí-li se vydat podobný příkaz, v němž mě implicitně neoznačí za lidskou bytost, podám na něj okamžitě žalobu a on bude muset u soudu dokázat, že jsem robot, a to pomocí informací, kterými disponuje nyní. Pokud se mu to nepodaří, čeká ho pořádná pokuta za to, že se mě protiprávně snaží zbavit lidských práv zaručených Oblastními články. Nezapomeňte mu to vyřídít.“

Harroway si to namířil ke dveřím. Na prahu se obrátil. „Jste mazaný právník...“ řekl s rukou v kapse. Ještě chvíli otálel a pak vyšel ze dveří. Usmál se do televizní kamery a s nuceným veselím zamával novinářům. „Zítřka už pro vás něco budeme mít, hoši,“ zakřičel na ně. „Fakt.“

Pak se pohodlně uvelebil v autě, vytáhl z kapsy mikrorentgen a podrobil ho pečlivé prohlídce. Bylo to poprvé, co někoho vyfotografoval pomocí rentgenových paprsků. Doufal, že se mu snímek podaří.

Quinn a Byerley se nikdy nesetkali tváří v tvář. Ale prostřednictvím videofonu se k sobě dostali hodně blízko.

Ten, kdo první zvedl videofon s úmyslem zavolat, byl Quinn. A Quinn také bez jakýchkoliv okolků přešel hned k věci. „Chci, abyste věděl, Byerley, že hodlám zveřejnit skutečnost, že nosíte ochranný štít proti rentgenovému záření.“

„Ano? V tom případě jste to asi právě teď zveřejnil. Mám totiž pocit, že naši podnikaví zástupci tisku už mi dlouho odposlouchávají telefony. Určitě odposlouchávají všechny mé hovory v kanceláři. Proto poslední dobou stále víc zůstávám doma.“ Byerleyho hlas zněl přátelsky. Jako by byl rád, že si může popovídat.

Quinn pevně stiskl rty. „Tenhle hovor zaručeně odposlouchávaný není. Volám vám, i když tím trochu riskuji.“

„To se vám nedivím. Nikdo přece neví, že za celým tím humbukem jste vy. Alespoň oficiálně se to neví. Být vámi, nedělal bych si starosti. Tak já nosím ochranný štít? Na to jste asi přišel, když ten váš pohunek vyvolal snímek, který tuhle pořídil, a přišel na to, že je preexponovaný.“

„Jistě si uvědomujete, že tím pádem je každému naprosto jasné, že nemáte odvahu dát se zrentgenovat.“

„Vy si na druhé straně uvědomte, že se vaši lidé dopustili pokusu porušit má občanská práva.“

„To je jim fuk.“

„Budiž. Ale to je na našem volebním boji symbolické, ne? Vám jsou práva obyčejného občana ukradená, zatímco mně leží na srdci. A proto se z principiálních důvodů nepodřídím žádnému rentgenovému snímkování. A stejně zásadově budu hájit práva ostatních, pokud budu zvolen.“

„Tyhle plky si schovejte do předvolebního projevu. Stejně vám nikdo nebude věřit. Na to, aby to byla pravda, to zní příliš nadneseně. A ještě jedna maličkost,“ — Quinn náhle změnil tón — „když u vás byla ta prohlídka, nebyli všichni doma, že?“

„Jak to myslíte?“

„Podle mých informací,“ Quinn zašustil papíry, které byly těsně mimo zorný úhel kamery videofonu, „chyběla jedna osoba — ten mrzák.“

„Máte pravdu,“ řekl Byerley bezbarvým hlasem. „Ten mrzák je můj starý učitel, který bydlí u mě a který nyní přechodně pobývá na venkově. Už je tam dva měsíce. Na zaslouženém odpočinku, jak se obvykle v takových případech říká. Máte snad něco proti tomu?“

„Váš učitel? Je to nějaký vědec?“

„Kdysi byl právníkem — než se mu stal ten úraz. Kromě toho je držitelem vládní biofyzické licence a má svou vlastní laboratoř. Podrobný popis prací, kterými se zabývá, byl podán příslušným úřadům, na něž se můžete obrátit. Není to nic důležitého, spíše neškodný koníček — nezapomeňte, že je to mrzák. Snažím se mu vyjít vstříc, jak jen mohu.“

„Aha. A co ten váš... učitel... ví o výrobě robotů?“

„Nemohu posoudit rozsah jeho znalostí v oblasti, v které se já sám nevyznám.“

„Nemá náhodou přístup k pozitronickým mozkcům?“

„Na to se zeptejte svých přátel z Národní americké. Ti jediní vám mohou poskytnout spolehlivé informace.“

„Nebudeme to protahovat, pane Byerley. Ten váš invalidní učitel je skutečný Stephen Byerley. A vy jste jím stvořený robot. To on měl automobilovou nehodu, ne vy. Můžeme to dokázat. To se dá jednoduše zjistit.“

„Opravdu? Tak se do toho pusťte. Máte mé požehnání.“

„A také můžeme nechat prohledat to místo na venkově, kde se zdržuje ten váš takzvaný učitel.“

„A to se mylíte, pane Quinne.“ Byerley se upřímně zasmál. „Naneštěstí pro vás je můj takzvaný učitel nemocný člověk. A na venkově odpočívá. Právo na neporušitelnost soukromí se na něj tím pádem vztahuje víc než na kohokoliv jiného. Bez prokazatelného důvodu sotva získáte povolení ke vstupu do jeho domu. Já však budu ten poslední, kdo by vám v tom snad chtěl bránit.“

Následovala odmlka a pak se Quinn natáhl dopředu, takže mu na obličej i na obrazovce vystoupily drobné vrásky. „Pane Byerley,“ řekl, „proč v tom pokračujete? Stejně vás nikdy nezvolí.“

„Myslíte?“

„A vy myslíte, že ano? Myslíte si, že vaše neochota dokázat, že nejste robot, jednoduše tím, že byste porušil jeden ze tří hlavních robotických zákonů, jenom neutvrdí lidi v přesvědčení, že doopravdy robot jste?“

„Jasně je mi jenom to, že až doposud jsem byl víceméně neznámý prokurátor. Nyní mě díky vám zná kdekdo. Děláte mi dobrou reklamu, pane Quinne.“

„Ale stejně jste robot.“

„To se o mně říká, ale nikdo to zatím nedokázal.“

„Voliči už žádné další důkazy nepotřebují.“

„V tom případě si můžete oddychnout — vyhrál jste.“

„Sbohem,“ štěkl Quinn a jeho tvář zmizela.

„Sbohem,“ pronesl Byerley nevzrušeným hlasem k temné obrazovce.

*

Týden před volbami přivezl Byerley svého „učitele“ z venkova zpět do města. Aerovůz, jímž oba letěli, se v odlehlé části města rychle snesl k zemi.

„Dokud nebude po volbách, zůstaneš tady,“ řekl mu Byerley. „Kdyby se náhodou něco zvtřlo, budu tě radši mít v ústraní.“

Johnův chraplavý hlas, vycházející z pokroucených úst, zněl účastně. „Hrozí ti snad nějaké násilí?“

„Tradicionalisté vyhrožují výtržnostmi, takže teoreticky ano. Ale myslím si, že k ničemu nedojde. Nemají totiž opravdovou moc. Je to jen pár křiklounů, kteří čas od času vyprovokují nějaké nepokoje, a to je všechno. Nevadí ti, že budeš tady? Opravdu ne? Necítil bych se ve své kůži, kdyby si kvůli tobě měl dělat starosti.“

„Klidně tu zůstanu. Myslíš, že to dopadne dobře?“

„Určitě. Na venkově tě nikdo neotravoval?“

„Nikdo. Tím jsem si jist.“

„A jak to šlo?“

„Dobře. V tomhle směru můžeš být klidný.“

„Tak dej na sebe pozor a zítra se dívej na televizi.“ Byerley lehce stiskl znetvořenou ruku.

*

Vrásky na Lentonově čele pocházely z neustálého napětí. Zastával totiž naprosto nezaviděnýhodnou funkci manažera Byerleyho volební kampaně. Jenže Byerleyho kampaň nebyla žádná opravdová kampaň, neboť Byerley odmítl odhalit svou strategii a vlastně i odmítal vzít na vědomí Lentonovu existenci.

„To přece nemůžeš!“ Tohle vždycky byla Lentonova oblíbená věta. Nyní se mu však stala zaříkávadlem. „Nezlob se, Steve, ale to nemůžeš udělat.“

Lenton všemožně naléhal na prokurátora, který si krátil dlouhou chvíli listováním ve svém předvolebním projevu.

„Odvolej ten projev, Steve. Ten dav venku sem nahnali tradicionalisté. Ani tě nevyslechnou. Spíš tě ukamenují. Proč musíš pronášet řeči před publikem? Normální televizní záznam je daleko lepší.“

„Chceš přece, abych ty volby vyhrál, ne?“ řekl Byerley mírně.

„Vyhrát volby! Nikdy nevyhraješ. Snažím se zachránit ti život, Steve.“

„Nehrozí mi žádné nebezpečí.“

„Tak jemu prý nehrozí žádné nebezpečí. Jemu nehrozí nebezpečí!“ vyřázel ze sebe Lenton chraplavě. „Ty si opravdu myslíš, že můžeš vylézt na ten balkón a mluvit k padesáti tisícům cvoků? Z balkónu! Jako nějaký středověký diktátor!“

Byerley se podíval na hodinky. „Vyjdu na balkón asi za pět minut. Hned jakmile budou televizní trasy volné.“

Lentonova odpověď se tu nedá opakovat.

*

Vyhrazené prostranství uprostřed města bylo přeplněno lidmi. Zdálo se, že i stromy a domy tu vyrůstají z lidského hemžení. A zbytek světa se na to díval prostřednictvím televize. Byly to obyčejné místní volby, ale měly diváky na celém světě. Byerley se při této myšlence pousmál.

V davu však nebylo nic, co by mu mohlo vyvolat na tváři úsměv. Tisíce transparentů a standart nad hlavami davu obviňovaly Byerleyho všemi možnými způsoby z toho, že je robot. Atmosféra na prostranství měla stále nepřátelštější ráz.

Projev byl hned od začátku odsouzen k neúspěchu. Byerleyho slova marně soupeřila s hučením davu a skandováním bojůvek tradicionalistů. Byerley mluvil pomalu a bez emocí...

Uvnitř se Lenton chytal za hlavu a vzdychal. Čekal, kdy začne téct krev.

*

První řady se zavlínily. Jakýsi vytáhlý chlapík s vypoulenýma očima a v šatech, které mu byly legračně malé, se dral dopředu. Jeden z policistů se vrhl jeho směrem a pomalu si k němu klestil cestu. Byerley však policistu mávnutím ruky odvolal.

Hubený muž teď stál přímo pod balkónem. Così křičel, ale pro ohlušující řev davu ho nebylo slyšet.

Byerley se k němu nahnul. „Co říkáte? Chcete-li mi položit nějakou rozumnou otázku, rád ji zodpovím.“ Otočil se k jednomu členu své osobní stráže.

„Přived'te ho sem!“

Davem projela vlna napětí. Z různých stran se začaly ozývat výkřiky žádající „ticho“ a za nějakou chvíli se dav skutečně ztišil.

Hubený muž stál nyní před Byerleym. Zrudl v obličeji a těžce oddychoval.

„Chcete se na něco zeptat?“ otázal se ho Byerley.

Muž ho chvíli probodával pohledem a pak přiškrceným hlasem řekl: „Uhoďte mě! Říkáte, že nejste robot. Dokažte to. Nedokážeš to, co? Ty stvůro!“

Na prostranství zavládlo podivné, mrtvé ticho, které poslěze prořízl Byerleyho hlas. „Nemám důvod vás uhodit.“

Hubený muž se divoce rozchechtal. „Vidiš, nemůžeš mě praštit. A taky mě neprašťíš. Nejsi člověk. Jsí stvůra, která se vydává za člověka!“

A Stephen Byerley pevně sevřel rty a před mnohatisícovým davem na prostranství a očima mnoha miliónů lidí, kteří to vše sledovali v televizi, se napřáhl a uštědřil muži tvrdý direkt na bradu. Provokatér se s výrazem něměho úžasu sesunul k zemi.

„Je mi líto,“ řekl Byerley. „Zaneste ho dovnitř a postarejte se o něj. Až skončím, chci si s ním promluvit.“

V tu chvíli Susan Calvinová nastartovala svůj automobil, otočila se a vyjela z vyhrazeného parkoviště. Jenom jediný reportér se natolik vzpamatoval z šoku, že se k ní přihnul a cosi na ni křičel.

Doktorka Calvinová na něj přes rameno zavolala: „Je to člověk.“

To úplně stačilo k tomu, aby se reportér rozběhl do redakce svého listu.

Zbytek Byerleyova projevu zanikl v ohlušujícím řevu.

*

Doktorka Calvinová a Stephen Byerley se setkali ještě jednou — bylo to týden před slavnostní přísahou, kterou se měl nově zvolený starosta ujmout úřadu. Bylo už hodně po půlnoci.

„Ani nevypadáte moc unaveně,“ poznamenala doktorka Calvinová.

Budoucí starosta se usmál. „Možná ještě chvíli budu pracovat. Ale neříkejte to Quinnovi.“

„Neřeknu. Ale když už jste se o něm zmínil, musím vám říct, že historka, s kterou přišel, byla nesmírně zajímavá. Škoda že jste mu ji pokazil. Jistě jste tu jeho teorii znal.“

„Částečně.“

„Byla velice dramatická. Stephen Byerley byl podle ní kdysi mladý právník, rozený řečník a veliký idealista. Také se trochu zajímal o biofyziku. Zajímáte se o robotiku, pane Byerley?“

„Jenom o její právní aspekty.“

„Stephen Byerley, s kterým vyrukoval Quinn, se v ní vyznal dobře. Jenže se mu přihodila autonehoda. Byerleyho žena při ní přišla o život, ale Byerley skončil ještě hůř. Přišel o nohy, o obličej, o hlas. Také v mozku se mu cosi — zaseklo. Nechtěl si dát udělat plastickou operaci. Stáhl se ze světa, jeho právnícká kariéra byla stejně v ruinách. Zbyla mu pouze jeho inteligence a ruce. Nějakým záhadným způsobem si obstaral nejdokonalejší pozitronický mozek, který byl zatím vyvinut. Tento mozek totiž dokáže formovat a posuzovat etické problémy. Stvořil pro tento mozek tělo a naučil bytost, která tak vznikla, všechno, co by byl dokázal on —

kdyby jen býval mohl. Vyslal ji do světa pod jménem Stephen Byerley a sám zůstal v ústraní jako starý, zmrzačený učitel, kterého nikdo nikdy neviděl..“

„Naneštěstí,“ přerušil ji Byerley, „jsem tuto pěknou teorii vyvrátil tím, že jsem uhodil člověka. Podle novin jste to byla právě vy, kdo mě při této příležitosti oficiálně prohlásil za člověka.“

„Jak k tomu došlo? Můžete mi to prozradit? To přece nemohla být náhoda.“

„Úplná náhoda to nebyla. Většinu práce vykonal Quinn. Mí lidé o mně začali nenápadně rozšiřovat fámu, že jsem nikdy v životě neuhodil člověka, že nedokážu uhodit člověka, a že kdybych se k tomu nenechal vyprovokovat před očima veřejnosti, byl by to jasný důkaz, že jsem robot. Takže jsem si naorganizoval tuhle nedůležitou předvolební řeč a díky vystupňované masové hysterii bylo jisté, že se nějaký blázen o tu provokaci pokusí. Uchýlil jsem se vlastně k metodám pokoutních advokátů. Veškerou práci za mě udělala uměle vybičovaná atmosféra. Emocionální dopad mého činu mi pak zajistil zvolení. Vyšlo to všechno podle plánu.“

Robopsycholožka přikývla. „Fušujete mi do řemesla, což ostatně musí dělat každý politik. Ale je mi líto, že to dopadlo takhle. Víte, já mám roboty ráda. Mám je o mnoho radši než lidi. Kdyby se dal vyrobit robot, který by mohl zastávat funkci zvoleného zástupce lidu, pak by ji zastával co nejlépe. Díky zákonům robotiky by nemohl škodit lidem, byl by imunní vůči sklonům k diktatuře, korupci, hlouposti, předsudkům. A po uplynutí určitého období by opustil tento svět, i když by mohl být nesmrtelný. Nedopustil by však, aby uškodil lidem tím, že by jim dal najevo, že jim vládl robot. Byl by to ideální politik.“

„Až na to, že by se mohl díky neadekvátnosti vlastní jeho mozku dopustit chyb. Pozitronický mozek se nikdy nevyrovná složitosti lidského mozku.“

„Měl by poradce. Lidský mozek také nedokáže vládnout bez pomoci jiných.“

Byerley se s vážným zájmem zadíval na Susan Calvinovou. „Proč se usmíváte, paní doktorko?“

„Usmívám se, protože pan Quinn nemyslel na všechno.“

„Myslíte si, že na té jeho teorii mohlo něco být.“

„Jenom maličkost. Tři měsíce před volbami byl Stephen Byerley, o němž mluvil pan Quinn, onen mrzák, z jakéhosi záhadného důvodu na venkově. Vrátil se právě včas, aby stihl ten váš slavný projev. A koneckonců co ten mrzák dokázal udělat už jednou, mohl klidně zopakovat. Zvláště uvážíme-li, že ve srovnání s prvním výrobkem byl ten druhý směšně jednoduchý.“

„Já vám nerozumím.“

Doktorka Calvinová vstala a uhladila si šaty. Chystala se k odchodu. „Nepadlo mě, že existuje jediná možnost, jak robot může uhodit člověka, aniž přitom poruší první zákon. Jediná možnost.“

„A to je která?“

Doktorka Calvinová už sahala na kliku. Tiše řekla: „Když člověk, který má být uhozen, je pouze jenom další robot.“

Její obličej se rozzářil úsměvem. „Sbohem, pane Byerley. Doufám, že za pět let vám dám svůj hlas při volbách koordinátora.“

Stephen Byerley se zasmál. „To je poněkud vzdálená představa.“

Susan Calvinová za sebou zavřela dveře.

*

Byl jsem z jejího vyprávění trošku vyděšený. „Je to pravda?“

„Do slova a do písmene,“ odpověděla mi.

„Takže slavný Byerley byl pouhý robot.“

„To nikdy nebudeme vědět jistě. Já si myslím, že byl. Ale když se rozhodl, že umře, dal se zatimizovat, a tím pádem nikdy nebudeme mít žádný skutečný důkaz. — Čemu bychom tím pomohli?“

„No...“

„Máte vůči robotům naprosto nesmyslné předsudky. Byerley se jako starosta neobyčejně osvědčil. O pět let později se skutečně stal oblastním koordinátorem. Když se v roce 2044 oblasti dohodly, že utvoří federaci, stal se prvním světovým koordinátorem. Jenže tou dobou už stejně svět řídily Stroje.“

„Ano ale...“

„Jaképak ale! Stroje jsou roboti a řídí svět. Přišla jsem na to před pěti lety. Bylo to v roce 2052. Byerley tenkrát právě končil své druhé volební období jako světový koordinátor...“

• 9

• KONFLIKT NIKOLI NEVYHNUTELNÝ

Koordinátor měl ve své soukromé pracovně středověkou kuriozitu, krb. Přesněji řečeno, člověk ze středověku by v tom možná ani krb nehledal, protože funkčně to nebylo k ničemu. Tichý plamen se olizoval v izolovaném výklenku za průsvitnou slídou.

Polena byla zapalována dálkovým ovládáním pomocí nepatrně rozptýleného paprsku energie, zásobujícího městské veřejné budovy. Stejným tlačítkem, kterým se řídilo zapalování, se nejprve odstranil popel z předchozího ohně a zajistil přísun nového dřeva. — Byl to prostě dokonale ochočený krb.

Ovšem oheň sám byl skutečný. Zvuky, které vydával, se vysílaly, takže byl slyšet praskot a přirozeně bylo vidět, jak oheň poskakuje v proudu vzduchu, který ho živil.

V červených koordinátorových brýlích se zmenšeně zrcadlilo taktní rejdní plamene a v podobě dokonce ještě miniaturnější se obrazilo v jeho hloubavých zorníčkách.

A v mrazivých zřítelnicích jeho návštěvnice, doktorky Susan Calvinové z Národní americké společnosti pro výrobu robotů.

Koordinátor řekl: „Susan, nezval jsem vás sem jen z důvodů čistě společenských.“

„Myslela jsem si, že ne, Stephene,“ odpověděla.

„A přesto tak docela nevím, jak mám vyrukovat se svým problémem. Na jedné straně to může být úplná maličkost. Nebo to naopak může znamenat zánik lidstva.“

„Setkala jsem se už s tolika problémy, které nabízely tyhle dvě alternativy. Mám dojem, že takové jsou všechny problémy.“

„Vážně? Tak posuďte tohle — Ocelářské sdružení hlásí nadprodukcí dvaceti tisíc tun tažené oceli. Mexický průplav je proti časovému rozvrhu zpožděný o dva měsíce. Rtuťové doly v Almadénu od minulého jara vykazují výpadky v těžbě, zatímco hydroponická stanice v Tiencinu propouští lidi. To jsou věci, na které jsem si jen tak namátkou vzpomněl. Ale je toho daleko víc.“

„Jsou to vážné problémy? Nejsem natolik zběhlá v ekonomii, abych si dokázala představit, jaké to může mít následky.“

„Samy o sobě jsou bezvýznamné. Když se situace v Almadénu bude zhoršovat, můžeme tam vyslat důlní inženýry. Přebyteční hydroponičtí inženýři z Tiencinu se docela dobře užívají na Jávě nebo na Cejlonu. Dvacet tisíc tun tažené oceli nepokryje víc než pár dní celosvětové poptávky a na otevření Mexického průplavu o dva měsíce později proti plánovanému termínu málo záleží. Ale dělám si starosti se Strojí. Už jsem o tom mluvil s vaším ředitelem výzkumu.“

„S Vincentem Silverem? O ničem se mi nezmínil.“

„Požádal jsem ho, aby o tom s nikým nemluvil. Zřejmě držel slovo.“

„A co vám řekl?“

„Hned se to dozvíte. Ale nejdřív chci mluvit o Strojích. A chci o nich mluvit s vámi, protože vy jediná na světě rozumíte robotům natolik dobře, aby mi to teď mohli pomoci. — Mohu si zafilozofovat?“

„Dnes večer, Stephene, si můžete povídat, jak chcete a co chcete. Za předpokladu, že mi nejdříve řeknete, co tím chcete dokázat.“

„Že tak malé nevyváženosti v dokonalosti našeho systému nabídky a požadavky, o jakých jsem se zmínil, mohou znamenat první krok ke konečné válce.“

„Hmm. Pokračujte.“

Susan Calvinová si vzdor konstrukci židle, ve které seděla, neudělala pohodlí. Léta zvýraznila její chladnou tvář s úzkými rty a její věčný, bezvýrazný hlas. A ačkoli Stephen Byerley byl jediný muž, ke kterému by mohla cítit náklonnost a důvěru, bylo jí téměř sedmdesát a po celý život pěstované návyky se nedají jen tak snadno potlačit.

„Každé stadium lidského vývoje, Susan,“ řekl koordinátor, „mělo svůj vlastní jedinečný typ lidského konfliktu — svou vlastní paletu problémů, které bylo údajně možné vyřešit jedinečnou silou. A ve skutečnosti, ačkoliv je to skličující, síla nikdy dotčený problém nevyřešila. Ten místo toho přetrvával řadu konfliktů a pak zmizel sám od sebe — jak se to řekne — už vím — ,nezarachotilo to, ale jen zašumělo.‘ Zároveň se změnou ekonomického a společenského prostředí. A pak přišly nové problémy a nové série válek. Zjevně nekonečný cyklus.“

Uvažte poměrně nedávné časy. Celou tu řadu feudálních válek od šestnáctého do osmnáctého století, kdy nejdůležitějším evropským problémem bylo, zda kontinentu má vládnout rod Habsburků, nebo rod Bourbon-Valois. To byl jeden z těch ,nevyhnutelných konfliktů‘, protože Evropa očividně nemohla patřit napůl jednomu rodu a napůl druhému.

Až na to, že patřila, a žádná válka nikdy nevyhubila jedny a nenastolila panování druhých. Až vznik nového společenského řádu ve Francii v roce 1789 smetl nejdřív Bourbony a nakonec i Habsburky do propadliště dějin.

A ve stejných staletích se odehrály ještě barbarštější náboženské války. Ty se zase točily kolem závažné otázky, zda Evropa má být katolická, nebo protestantská. Půl a půl být nemohla. Bylo ,nevyhnutelné‘, aby rozhodl meč.

Až na to, že nerozhodl. V Anglii vyrůstal nový industrialismus a na kontinentě nový nacionalismus. Půl a půl Evropy trvá dodnes a málo na tom komu záleží.

V devatenáctém a dvacátém století existoval cyklus nacionalisticko-imperialistických válek, kdy nejzávažnější otázkou na světě bylo, kterým částem Evropy budou podléhat hospodářské zdroje a trhy různých částí ostatního světa. Celý ostatní svět zjevně nemohl existovat zčásti anglický, zčásti francouzský, zčásti německý a tak dál. — Dokud se nacionalistická hnutí nerozšířila natolik, aby ostatní svět vyřešil to, co všechny války vyřešit nedokázaly, a rozhodl se, že může docela pohodlně existovat bez Evropy.

A tak tu máme obrázek —“

„Ano, Stephene, vysvětlujete názorně,“ řekla Susan Calvinová. „Nejsou to však zvlášť hluboké postřehy.“

„Ne. Ale nejčastěji ze všeho právě to zjevné je tak těžké uvidět. Lidé říkají: ‚Je to jasné jako nos mezi očima.‘ Ale copak uvidíte nos na vlastní tváři, dokud vám před ní někdo nepřidrží zrcadlo? Ve dvacátém století jsme zahájili novou sérii válek — jak je mám nazvat? Ideologické války? Nebo snad kombinace náboženských a ekonomických válek dohromady? Znovu byly války ‚nevyhnutelné‘ a tentokrát existovaly atomové zbraně, takže lidstvu hrozilo, že veškeré nevyhnutelné konflikty budou nevyhnutelně sprovocovány ze světa zároveň s lidmi. A tu se na scéně objevili pozitroničtí roboti.“

Objevili se právě včas a souběžně s nimi meziplanetární lety. — Takže už se nezdálo tolik důležité, zda svět má být takový nebo onaký. A přesto tu vzniklo jiné nebezpečí. Konec každého z předchozích problémů znamenal jen vznik dalšího. V našem novém, celosvětově robotizovaném hospodářství mohou vzniknout nové problémy, a proto máme Stroje. Ekonomika Země je stabilní a zůstane stabilní, protože je založena na výpočetních Strojích, kterým díky všemocnému působení prvního zákona robotiky ze všeho nejvíc leží na srdci blaho lidstva.“

Stephen Byerley pokračoval: „A ačkoli Stroje nejsou nic než nejmohutnější koncentrace integrovaných obvodů, která kdy byla vymyšlena, zůstávají pod vlivem prvního zákona stále roboty, a celosvětová ekonomika je tedy v souladu s nejlepšími zájmy lidstva. Obyvatelstvo Země ví, že mu nehrozí nezaměstnanost, nadprodukce nebo nedostatek. Plýtvání a hlad jsou slova z učebnic historie.“

Znamená to konec válek — nejen posledního cyklu válek, ale i příštího a všech dalších. Pokud —“

Dlouhá odmlka, a doktorka Calvinová ho povzbudila tím, že opakovala: „Pokud —“ Plamen se přikrčil a protáhl se podél polena, pak poskočil vzhůru.

„Pokud,“ řekl koordinátor, „nepřestanou Stroje plnit svou funkci.“

„Chápu. A tady dojde na ta drobná nedopatření, o kterých jste se před chvílí zmínil — ocel, hydroponie a tak.“

„Přesně. K těm chybám docházet nemá. Doktor Silver mi říká, že k nim dojít nemůže.“

„On popírá fakta? Jak zvláštní!“

„Ne, fakta samozřejmě připouští. Křivdím mu. Popírá, že by za takzvané omyly v odpovědi byla zodpovědná jakákoli mechanická porucha. Tvrdí, že Stroje jsou schopny vlastní omyl opravit a že by bylo v rozporu se základními přírodními zákony, aby v obvodech přetrvávala nějaká porucha. A já na to—“

„A vy jste na to řekl: ‚Stejně, ať se na to vaši hoši radši podívají.‘“

„Susan, vy mi čtete myšlenky. Přesně to jsem řekl, a on řekl, že to nejde.“

„Moc práce?“

„Ne, říkal, že to není v lidských silách. Řekl mi to otevřeně. Pověděl mi, a doufám, že jsem mu rozuměl správně, že Stroje pracují na základě neustálého vyhodnocování výsledků. Zkusím vám to vysvětlit. Skupina matematiků pracovala několik let, aby propočítala pozitronický mozek, který by byl schopen provádět

další podobné výpočty. Za použití toho mozku prováděli další výpočty, aby vytvořili ještě složitější mozek, který znovu použili ke konstrukci jiného, ještě komplikovanějšího, a tak dál. Stroje jsou podle Silvera výsledkem deseti takových kroků.“

„A-ano, mám dojem, že už mi o tom někdo vyprávěl. Štěstí, že nedělám matematiku. — Chudák Vincent. Je ještě mladý. Ředitel před ním, Alfred Lanning a Peter Bogert, jsou mrtví, a ti žádné takové problémy neměli. Ani já ne. Možná by teď robotika jako věda měla zaniknout, když už nedokážeme pochopit své vlastní výtvoř.“

„To zřejmě ne. Stroje nejsou supermozky vystřižené z nedělní přílohy novin — ačkoli je tak do nedělních příloh malují. Jen ve své vlastní doméně nesmírně rychlého shromažďování a analyzování bezmála nekonečné spousty dat a vztahů, které z nich vyplývají, dospěly tak daleko, že jejich kontrola lidmi je vyloučena. Já jsem potom zkusil něco jiného. Zeptal jsem se přímo Stroje. V největší tajnosti jsme mu dodali původní údaje, které vedly k rozhodnutí o výrobě oceli, a informace o dalším vývoji — to znamená o nadprodukcii — a chtěli jsme, aby nám ty neshody vysvětlil.“

„Dobře, a jaká byla jeho odpověď?“

„Mohu vám ji citovat slovo za slovem: ‘Záležitost nepřipouští žádné vysvětlení.’“

„A jak si tuhle odpověď vyložil Vincent?“

„Dvojím způsobem. Buď jsme dali Stroji příliš málo dat, než aby to stačilo na určitou odpověď — což není pravděpodobné a doktor Silver s tím souhlasí. Anebo Stroj prostě nemůže připustit odpověď, která by eventuálně způsobila škodu lidem. To přirozeně vyplývá z prvního zákona. A potom doktor Silver doporučil, abych si promluvil s vámi.“

Susan Calvinová vypadala velice unaveně. „Jsem stará, Stephene. Když zemřel Peter Bogert, chtěli ředitelkou výzkumu udělat mne, a já odmítla. Ani tehdy jsem už nebyla mladá, a nestála jsem o tu zodpovědnost. Dali to místo mladému Silverovi a já jsem s tím souhlasila. Ale k čemu mi to je, když pak mám řešit takové zmatky. Dovolte, abych řekla, co si myslím. Zabývám se výkladem chování robotů z hlediska tří zákonů robotiky. Teď tu máme ty neuvěřitelné Stroje. Jsou to pozitroničtí roboti a řídí se tedy zákony robotiky. Ale chybí jim osobnost. To znamená, že jejich funkce jsou úzce ohraničené. Musí být, když jsou tak specializované. Tím zůstává velice málo prostoru pro rozvedení zákonů, a mé pracovní metody jsou tak doslova k ničemu. Zkrátka nevím, jestli vám pomohu, Stephene.“

Koordinátor se krátce zasmál. „Ale stejně mě to nechte dopovědět, ano? Chci vás seznámit se svými teoriemi a snad mi pak budete moci říci, zda jsou z hlediska robopsychologie únosné.“

„To rozhodně. Pokračujte.“

„Dobře, jestliže Stroje dávají špatné odpovědi, pak za předpokladu, že se nemohou mýlit, zůstává jediná možnost. Dostávají nesprávné údaje! Jinými slovy, problém je v lidech, a ne v robotech. Proto jsem podnikl svou nedávnou celoplanetární inspekční cestu —“

„Ze které jste se právě vrátil do New Yorku.“

„Ano. Bylo to nutné, víte, protože existují čtyři Stroje a každý řídí jednu planetární oblast. A všechny čtyři se dopouštějí chyb.“

„Ale to je samozřejmé, Stephen. Jestliže jediný ze Strojů je nedokonalý, automaticky se to odrazí ve výsledcích ostatních tří, protože každý zbývající zahrne k údajům, na kterých zakládá vlastní rozhodnutí, i dokonalost toho nedokonalého čtvrtého. Nesprávné předpoklady mají za následek nesprávné výsledky.“

„Aha. To se mi taky zdálo. Teď tu mám záznamy svých rozhovorů s jednotlivými oblastními koordinátory. Podíváte se na ně se mnou? A ještě něco. Slyšela jste o Společnosti pro humanitu?“

„Ano. Vyvinuli se z tradicionalistů, kteří Národní americké společnosti pro výrobu robotů zabránili zaměstnávat pozitronické roboty. Oháněli se přitom nekalous pracovní konkurencí a tak dál. Ta Společnost pro humanitu je proti Strojům, ne?“

„Ano, ano, ale — uvidíte sama. Začneme? Vezmeme to od Východní oblasti.“

„Prosím —“

*

VÝCHODNÍ OBLAST

A — ROZLOHA: 7 500 000 ČTVEREČNÍCH MIL

B — OSÍDLENÍ: 1 700 000 000

C — HLAVNÍ MĚSTO: ŠANGHAJ

Ťing Suo-linova praděda zabili při japonském vpádu do staré Čínské republiky a kromě jeho poslušných dítek nebylo nikoho, kdo by želel jeho smrti nebo o ní i jen věděl. Ťing Suo-linův dědeček přežil občanskou válku na konci čtyřicátých let, ale kromě jeho poslušných dítek nebylo nikoho, kdo by o tom věděl nebo se o to staral.

A přesto se Ťing Suo-lin stal oblastním koordinátorem, který se staral o štěstí a spokojenost poloviny zemského obyvatelstva.

Snad proto, že tohle vše měl na mysli, ponechal Ťing jako jedinou ozdobu na stěnách své kanceláře dvě mapy. Jednou byla stará ručně kreslená mapa zachycující jeden nebo dva akry půdy a nadepsaná dekorativními znaky staré Číny, které teď už vyšly z módy. Šikmo přes vybledlé znaky byl vyznačen potůček a kolem něho byly drobné kreslířské symboly pro nízké chýše. Jedna z nich kdysi bývala rodištěm Ťingova praděda.

Druhá mapa byla ohromná, výrazně značená a popsaná jen úhlednými písmeny cyrilice. Červená hranice, vymezující Východní oblast, zahrnovala vše, co kdysi bývalo Čínou, Indií, Barmou, Indočínou a Indonésií. Ve staré provincii S'-čchuan nakreslil Ťing malý znak, tak světlý a drobný, že ani nebyl vidět. Označoval místo, kde bývalo hospodářství jeho předků.

Ťing stál před těmito mapami a dokonalou angličtinou hovořil se Stephenem Byerleyem. „Nikdo neví lépe než vy, pane koordinátore, že má práce je do značné míry sinekura. Nese s sebou jisté společenské postavení, a já tudíž představuji článek řídící organizace, ale jinak je to Stroj — všechnu práci dělá Stroj! Jak se vám líbila Tiencinská hydroponická stanice?“

„Je úžasná!“ řekl Byerley.

„To je jen jedna z tuctů, a ani ne největší. Šanghaj, Kalkata, Djakarta, Bangkok — jsou široce rozptýleny a zásobují potravou jednu a tři čtvrti miliardy Východu.“

„A přesto tu v Tiencinu máte problémy s nezaměstnaností,“ řekl Byerley. „Může u vás existovat nadprodukce? Představa, že Asie trpí nadbytkem jídla, je poněkud nehorázná.“

Ťingovy temné oči se trošičku zúžily. „Ne. Tak daleko to ještě nedošlo. Je pravda, že v několika posledních měsících bylo nutné uzavřít některé nádrže v Tiencinu, ale není to nic vážného. Lidé byli uvolněni jen dočasně a ti, kteří nestojí o práci v jiném oboru, byli lodí dopraveni do Kolomba na Cejlonu, kde zahajuje výrobu nová stanice.“

„Ale proč jste ty nádrže museli uzavřít?“

Ťing se jemně usmál. „Vidím, že o hydroponii mnoho nevíte. To mě nepřekvapuje. Jste ze Severu a tam se stále ještě vyplácí půdní hospodaření. Na Severu je v módě představovat si hydroponii — pokud o ní vůbec někdo uvažuje — jako pěstování turínů v chemickém roztoku. Je to tak — ale je to nekonečně komplikované.“

Především zdaleka největší podíl při sklizni (a procento roste) mají bílkoviny. Vyrábíme přes dva tisíce bílkovinných tkání a každý měsíc přibývají nové. Základní anorganické chemické živiny různých bílkovin jsou dusičnany a fosfáty se správným poměrem nutných stopových kovů, až k milióntinovým zlomkům bóru a molybdenu, bez kterých by to nešlo. Organické živiny tvoří hlavně cukrové směsi získané hydrolýzou buničiny, ale navíc se do nich musí přidat různé výživné složky.

V zájmu úspěšné hydroponie, jejíž pomocí je třeba nakrmit sedmnáct set miliónů lidí, musíme na celém Východě uskutečňovat nesmírně rozsáhlý zalesňovací program. Musíme mít obrovské dřevozpracující závody v našich jižních džunglích. Musíme mít elektřinu a ocel, a především umělé chemické látky.“

„Proč ty, pane?“

„Protože, pane Byerley, každá z těch bílkovinných tkání má své jedinečné vlastnosti. Vyvinuli jsme, jak jsem řekl, dva tisíce tkání. Váš dnešní biftek byl z bílkoviny. Směs mrazeného ovoce, kterou jste měl jako moučník, byla z mrazené bílkoviny. Izolovali jsme bílkovinný nápoj s chutí, barvou a všemi výživnými hodnotami mléka.“

Zda bílkovinné jídlo bude, či nebude oblíbené, záleží nejvíc na chuti, a my jsme v zájmu chuti vyvinuli umělé, přizpůsobené tkáň, které už neuživí jen základní dieta solí a cukru. Jedna potřebuje biotin, jiná pteroylglutaminovou kyseli-

nu, ještě jiné potřebují k dokonalosti sedmnáct různých aminokyselin a navíc všechny B-vitamíny kromě jednoho. Přesto jsou oblíbené a z ekonomického hlediska nemůžeme s jejich výrobou přestat.“

Byerley poposedl na židli. „Proč mi tohle všechno vysvětľujete?“

„Ptal jste se, pane, proč se v Tiencinu propouští. Už zbývá vysvětlit jen málo. Nejenže musíme mít nejrůznější živiny pro naše bílkoviny, ale navíc jsou tu komplikace s častými změnami v oblíbě a je možné, že vzniknou nové druhy s novými nároky a novou oblíbou. To všechno se musí předvídat a o to se stará Stroj —“

„Jenže nedokonale.“

„Ani ne moc nedokonale, když se uváží komplikace, o kterých jsem se zmínil. No budiž, pár tisíc dělníků v Tiencinu je dočasně bez práce. Ale uvažte, že deficit za minulý rok (deficit, to znamená neuspokojená poptávka i přebytečné zásoby) netvoří celkem ani desetinu procenta naší celkové produkce. Myslím, že —“

„Jenže v prvních letech po zavedení Stroje se toto číslo pohybovalo kolem tisíciny procenta.“

„Jenže v desetiletí, kdy Stroj začal fungovat opravdu naplno, jsme jeho pomocí zvýšili naši produkci bílkovin dvacetkrát. Takže se dalo čekat, že se složitostí procesu vzroste i počet drobných omylů, ačkoli —“

„Ačkoli?“

„Vyskytl se zvláštní případ Rámy Vrasajány.“

„Co se s ním stalo?“

„Vrasajána řídil odpařovací stanici na výrobu jódu, bez kterého se bílkoviny obejdou, ale lidské bytosti ne. Jeho stanice se dostala pod soudní správu.“

„Opravdu? A jak se to stalo?“

„Konkurenční boj, věřte tomu nebo ne. Vůbec jedním z hlavních účelů analýz Stroje je stanovení nejúčinnějšího rozložení našich výrobních jednotek. Kdyby jich bylo v některé oblasti málo, bylo by to nevýhodné, neboť náklady na dopravu by nám pak udělaly díru do rozpočtu. Na druhé straně je nevýhodné mít v oblasti příliš mnoho stanic, protože továrny pak běží na nižší výkon anebo si navzájem škodí a konkurují. Ve Vrasajánově případě byla v témže městě uvedena do provozu jiná stanice s účinnějším extrakčním systémem.“

„Stroj to připustil?“

„Ale jistě. To není nic překvapivého. Ty nové systémy se zavádějí všude. Překvapující je, že Stroj opomněl Vrasajánu upozornit, aby svou stanici renovoval nebo sloučil s druhou. Stejně na tom nezáleží. Vrasajána přijal místo inženýra na nové stanici, a i když má teď menší zodpovědnost a plat, tak zle na tom není. Dělníci snadno našli nová místa; starou stanici předělali na to nebo ono. Na něco prospěšného. Dali jsme to na starost Stroji.“

„A jinak si na nic nestěžujete.“

„Na nic!“

*

TROPICKÁ OBLAST

A — ROZHLOHA: 22 000 000 ČTVEREČNÍCH MIL

B — OSÍDLENÍ: 500 000 000

C — HLAVNÍ MĚSTO: METROPOLIS

Mapa v úřadovně Lincolna Ngomy měla daleko do úhledné přesnosti vzorné mapy v Ťingově šanghajské rezidenci. Hranice Ngomovy Tropické oblasti byly tlustě vyznačeny tmavou fixkou a prostíraly se kolem ohromných ploch nadepsaných „džungle“ a „poušť“ a „Zde jsou sloni a podivné šelmy“.

Měly kam se prostírat, protože územně Tropická oblast zahrnovala většinu dvou světadílů: celou Jižní Ameriku severně od Argentiny a celou Afriku jižně od Atlasu. Dále do ní spadala Severní Amerika na jih od Rio Grande, a dokonce Arabský poloostrov a Írán v Asii. Byla pravým opakem Východní oblasti. Zatímco mraveniště Východu směřovalo polovinu lidstva na patnácti procentech pevné země, Tropy rozprostřely svých patnáct procent lidstva málem přes polovinu vší pevniny světa.

Ale obyvatel přibývalo. Byla to jediná oblast, kde přírůstek přistěhovalců byl vyšší než přírůstek nově narozených. A všichni, kdo přicházeli, tu našli zaměstnání.

Stephen Byerley připadal Ngomovi jako jeden z těch přistěhovalců — bledý muž, který chce svou tvořivou prací přispět k pokoření drsné přírody — a Ngoma cítil trochu automatického opovržení, které silný muž zrozený ze silných Tropů cítí vůči méně šťastným odchovancům chladnějších sluncí.

Tropy měly nejnovější hlavní město na Zemi, které se díky neohraničené sebedůvěře mládí jednoduše jmenovalo Metropolis. Zářivě se prostíralo nad úrodnými pláněmi Nigérie a pod Ngomovými okny leželo údolí plné života a barev. Slunce tu svítilo jasně a palčivě a dešťové přeháňky byly prudké a vydatné. Dokonce i štěbetání duhových ptáků tu znělo ostře a do čirých nocí svítily tvrdé špenlíkové hroty hvězd.

Ngoma se zasmál. Byl to vysoký osmahlý muž s tvrdě řezanou hezkou tváří.

„Jistě,“ řekl, a jeho angličtina zněla hovorově a zešíroka: „Mexický průplav má zpoždění. A co? Dostavíme ho tak jako tak, ne?“

„Až do minulého pololetí stavba pokračovala docela dobře.“

Ngoma se podíval na Byerleyho a pomalu skousl zuby silný doutník. Jeden konec vyplivl a druhý zapálil. „To je úřední vyšetřování, Byerley? Co se děje?“

„Nic. Vůbec nic. Jako koordinátor mám zvědavost v pracovní náplni.“

„No jestli je to jen tak, aby řeč nestála, fakt je, že máme pořád málo pracovníků. V Tropech se dělá spousta věcí. Průplav je jen jedna z nich.“

„Ale cožpak vám Stroj nepředpoví, kolik pracovních sil je pro průplav k dispozici s přihlédnutím k ostatním projektům?“

Ngoma si dal jednu ruku do týla a vyfukoval ke stropu kroužky dýmu.

„Malinko se seknul.“

„A často se tak malinko sekne?“

„Ne víc, než by se dalo čekat. — Zvlášť moc od něj nečekáme, Byerley. Dáme mu data. Dostaneme výsledky. Uděláme, co řekne. — Ale to je čirá pohodlnost, jen způsob, jak si ušetřit práci. Obešli bychom se bez něho, kdyby to muselo být. Snad ne tak dobře. Snad ne tak rychle. Ale dospěli bychom tam, kde jsme teď. Tady u nás máme sebedůvěru, Byerley, a to je naše tajemství. Sebedůvěra! Dostali jsme novou půdu, která tu na nás čekala celá tisíciletí, zatímco ostatní svět se trhal na kusy ve špinavých tahanicích předatomových dob. Nemusíme jíst bílkoviny jako hoši z Východu a nemusíme si dělat starosti se skládkami odpadků z minulého století jako vy na Severu. Vyhubili jsme mouchu tse-tse a komáry Anopheles, a lidé teď přišli na to, že mohou žít na slunci a těšit se z toho. Vyklučili jsme džungle a získali jsme půdu, zavraždili jsme pouště a máme zahrady. Jsou tu nedotčená ložiska uhlí a ropy, o minerálech ani nemluvě.

Jen nás nechte na pokoji. Víc od ostatního světa nechceme. — Jděte nám z cesty a nechtě nás pracovat.“

Byerley prozaicky řekl: „Ale stavba průplavu ještě před půl rokem pokračovala podle plánu. Co se stalo?“

Ngoma rozhodil rukama. „Potíže s dělníky.“ Prohrabal horu papírů rozloženou na jeho stole a pak to vzdal. „Něco jsem tu o tom měl,“ zabručel, „ale to už je jedno. Někde v Mexiku bylo dělníků málo — kvůli ženským. Nikde poblíž nebylo dost ženských. Zdá se, že nikoho nenapadlo naprogramovat Stroji taky sexuální relace.

Počkat!“ Přestal se potěšeně smát a vystřízlivěl: „Už si vzpomínám — Villafranca!“

„Villafranca?“

„Francisco Villafranca. Byl tam řídícím inženýrem. Hned si vzpomenu. Něco se tam stalo a došlo k sesuvu půdy. Jasně. Jasně. To je ono. Nikdo nepřišel o život, pokud si vzpomínám, ale byl z toho děsný zmatek. Pěkný průšvih.“

„Tak?“

„Inženýr něco špatně spočítal. — Tak to aspoň tvrdil Stroj. Nakrmili ho Villafrancovými daty, výchozími předpoklady a tak dále. Údaji, se kterými Villafranca začínal. Odpovědi vyšly jinak. Výsledky, kterými se inženýr řídil, nebraly v potaz silné deště, které rozmočily okraje výkopu. — Nebo něco takového. Nejsem technik, chápete.

Každopádně Villafranca začal strašně ječet. Tvrdil, že napoprvé to Stroj spočítal jinak. Že on Stroj důsledně respektoval. A pak dal výpověď! Nabízeli jsme mu, aby zůstal — důvodné pochybnosti, předchozí práce uspokojivá a to všechno — přirozeně v podřízenějším postavení — to jsme museli — chyby se nedají jen tak přehlížet — nesvědčí disciplíně.

— Kde jsem to přestal?“

„Nabízeli jste mu, aby zůstal.“

„A tak. Odmítl. No a jedno k druhému, a jsme o dva měsíce pozadu. K čertu, to nic není.“

Byerley natáhl ruku a zlehka zabubnoval prsty na stolní desku. „Villafranca obvinil Stroj z omylu, je to tak?“

„No přece nebude obviňovat sebe, ne? Povězme si to na rovinu: lidská povaha je náš starý známý. Kromě toho si teď vzpomínám ještě na něco jiného — proč, ksakru, nemůžu najít doklady, když je potřebuju? Moje pořadače jsou na bačkoru. Ten Villafranca je členem jedné vaší severánské organizace. Mexiko je až moc blízko Severu, to je ta potíž.“

„O jaké organizaci to mluvíte?“

„Říkají si Společnost pro humanitu. Villafranca jezdíval na výroční konference v New Yorku. — Banda neškodných bláznů. Nemají Stroje v lásce; tvrdí, že potlačují lidskou iniciativu. Takže Villafranca přirozeně musel svalit vinu na Stroj. — Sám těm lidem nerozumím. Cožpak Metropolis vypadá, jako by lidskému rodu docházela podnikavost?“

A Metropolis se prostírala v zlaté slávě pod zlatým sluncem — nejnovější a nejmladší dílo, které stvořil Homo metropolis.

*

EVROPSKÁ OBLAST

A — ROZLOHA: 4 000 000 ČTVEREČNÍCH MIL

B — OSÍDLENÍ: 300 000 000

C — HLAVNÍ MĚSTO: ŽENEVA

Evropská oblast byla výjimečná v několika směrech. Co do rozlohy měřila méně než pětinu Tropické oblasti a co do osídlení měla méně než pětinu z celkového počtu obyvatelstva Východní oblasti. Zeměpisně se jen trochu podobala předatomové Evropě, protože nezahrnovala to, co dříve bývalo evropskou východní částí a co dříve bývalo Britskými ostrovy. Zato však do ní patřilo středomořské pobřeží Afriky a Asie a v podivném skoku přes Atlantik ještě Argentina, Chile a Uruguay.

Nebylo ani pravděpodobné, že by si své postavení vůči ostatním oblastem Země nějak vylepšila, nejvýš snad díky síle, kterou jí dodávala jihoamerická území. Jediná ze všech oblastí vykazovala během posledního půlstoletí zřejmý úbytek obyvatelstva. Byla také jediná, která významně nerozšířila své výrobní kapacity ani neposkytla lidské kultuře něco skutečně nového.

„Evropa,“ řekla madame Szegeczowska svou měkkou francouzštinou, „je především hospodářským přívěskem Severní oblasti. Víme to a nezáleží na tom.“

A jako na znamení, že je s tím nedostatkem individuality rezignovaně smířena, neměla paní oblastní koordinátorka na stěně své kanceláře žádnou mapu Evropy.

„A přesto,“ zdůraznil Byerley, „máte svůj vlastní Stroj a za oceánem na vás jistě nevyvíjejí žádný hospodářský nátlak.“

„Stroj! Pch!“ Pokrčila útlými rameny a neodpustila si jemný úsměv, zatímco si dlouhými prsty pohrávala s cigaretou. „Evropa je ospalé místo. A ti z našich lidí, kterým se nepodaří emigrovat do Tropů, jsou unavení a ospalí spolu s ní. Vidí-

te sám, že mně, nešťastné ženě, připadl úkol dělat tu oblastní koordinátorku. Není to naštěstí těžká práce a moc se ode mě nevyžaduje.

Co se týká Stroje — co by mohl říci jiného než „Udělej tohle a to bude pro tebe nejlepší“? Ale co je pro nás nejlepší? Přece být hospodářským přívěskem Severní oblasti.

A co je na tom strašného? Žádné války! Žijeme v míru — po sedmi tisíciletích válčení je to příjemné. Jsme staří, monsieur. Mezi našimi hranicemi leží území, kde byla kolébka západní civilizace. Patří sem Egypt a Mezopotámie, Kréta a Sýrie, Malá Asie a Řecko. — Ale stáří neznamená vždycky nešťastný věk. Nese s sebou i vyzrálost...

„Snad máte pravdu,“ řekl Byerley vlídně. „Životní tempo tu alespoň není tak prudké jako v jiných oblastech. Žije se tu příjemně.“

„Že? Podává se čaj, monsieur. Řekněte si prosím, kolik smetany a cukru.“

Po troškách upijela a pak pokračovala. „Žije se tu příjemně. Zbytek Země se může vesele prát. Napadlo mě velice zajímavé přirovnání. Bývaly časy, kdy světu panoval Řím. Přejal kulturu a civilizaci Řecka, Řecka, které nikdy nebylo jednotné, které se vyčerpalo válkami a skončilo ve stavu dekadentní neřesti. Řím je sjednotil, přinesl mu mír a nechal je žít v neslavném bezpečí. Zabývalo se svými filozofickými systémy a svým učením daleko od vývojových a válečných konfliktů. Byla to jakási smrt, ale úlevná, a s drobnými přestávkami trvala čtyři sta let.“

„A přesto Řím nakonec padl,“ řekl Byerley, „a opiový sen vzal za své.“

„Už není barbarů, kteří by civilizaci obrátili v trosky.“

„Sami sobě můžeme být barbary, madame Szegeczowska. Chtěl jsem se vás na něco zeptat. Těžba v almadénských rtuťových dolech dost výrazně klesla. Nevýčerpávají se rudné žíly rychleji, než se očekávalo?“

Drobná žena upřela na Byerleyho chytrý pohled svých šedých očí. „Barbaři — pád civilizace — možné selhání Stroje. Vaše myšlenkové procesy jsou velmi průhledné, monsieur.“

„Opravdu?“ usmál se Byerley. „Vidím, že až dosud jsem měl co dělat s muži. — Vy tu almadénskou záležitost přičítáte na vrub Stroji?“

„Já ani v nejmenším, ale vy myslím ano. Vy sám jste se narodil v Severní oblasti. Sídlo Ústřední koordinace je v New Yorku. — A já si už dost dlouho všímám, že vám ze Severu důvěra ke strojům jaksi schází.“

„Schází?“

„Máte tam přece Společnost pro humanitu, která má na Severu silné postavení, ale ve staré unavené Evropě přirozeně nenašla moc příznivců. Evropa je docela ochotná dát křehkému lidstvu na nějaký čas pokoj. Vy sám jste představitel sebejistého Severu, a ne starého cynického svěťadilu.“

„A to souvisí s Almadénem?“

„Ale ano, myslím, že ano. Doly patří Spojeným závodům pro těžbu rtuti a to je samozřejmě seveřanská společnost s ředitelstvím v Nikolajevě. Mne samotnou by zajímalo, zda se správní rada vůbec Stroje na něco ptá. Minulý měsíc na naši schůzi tvrdili, že ano, a my samozřejmě nemáme žádné důkazy o opaku, ale v téhle

věci bych slovu člověka ze Severu moc nevěřila — bez urážky — za žádných okolností. Nicméně doufám, že to skončí dobře.“

„V jakém smyslu, vážená paní?“

„Musíte chápat, že hospodářské výkyvy během posledních několika měsíců jsou sice ve srovnání s velkými bouřemi minulosti poměrně malé, ale naše po míru žíznicí dušičky přesto zneklidňují. Ve Španělské provincii dokonce vyvolaly vážné znepokojení. Spojené závody pro těžbu rtuti prý mají být prodány společnosti španělských průmyslníků. To ráda slyším, když už jsme hospodářsky podřízeni Severu, není třeba to tak očividně inzerovat. — A našim lidem se dá spíš věřit, že budou respektovat pokyny Stroje.“

„Takže podle vás další nesnáze nebudou.“

„Jsem si jistá, že nebudou — v Almadénu určitě ne.“

*

SEVERNÍ OBLAST

A — ROZLOHA: 18 000 000 ČTVEREČNÍCH MIL

B — OSÍDLENÍ: 800 000 000

C — HLAVNÍ MĚSTO: OTTAWA

Severní oblast měla navrch nejenom v geografickém slova smyslu. To docela dobře dokládala mapa v ottawské kanceláři oblastního koordinátora Hiram Mackenzieho, v jejímž středu ležel severní pól. Až na území Skandinávie a Islandu patřila do Severní oblasti celá arktická oblast.

Oblast se dala zhruba rozdělit na dvě hlavní části. Vlevo to podle mapy byla celá Severní Amerika na sever od Rio Grande. Vpravo byl zahrnut sever Asie a nejvýchodnější část Evropy. Tyto dvě části představovaly v prvních létech atomové éry soustředěnou moc planety. Mezi nimi, tam, kde se jazyk oblasti dotýkal Evropy, ležela Velká Británie. Nahore na mapě, zkreslena zaoblením Země, se prostírala Austrálie s Novým Zélandem, které také patřily k členským provinciím této oblasti.

Ani všechny proměny minulých desetiletí dosud nezměnily nic na skutečnosti, že Sever byl hospodářským vládcem planety.

Bylo proto málem vyzývavě symbolické, že ze všech úředních map oblastí, které Byerley viděl, jediná Mackenzieho zachycovala Zemi celou, jako by Sever neměl obavy z konkurence a nepotřeboval žádná privilegia, aby vyniklo jeho prvenství.

„Nemožné,“ pronesl Mackenzie zatvrzele nad sklenicí whisky. „Pane Byerley, nemýlím-li se, nemáte žádné robotické vzdělání.“

„Ne, to ne.“

„Hmm. Podle mě je smutné, že Ťing, Ngoma a Szegeczowska také ne. Většina lidí si bohužel myslí, že koordinátor má být jen schopným organizátorem, musí mít široký přehled a příjemné způsoby. Za dnešních časů by se však měl taky vyznat v robotice — to bez urážky.“

„Neomlouvejte se, já s vámi souhlasím.“

„Z vašich slov jsem například zatím pochopil, že vám dělají starosti nedávné drobné poruchy ve světové ekonomice. Nevím, v čem vy hledáte příčiny, ale dříve docházelo k tomu, že lidé — a byli to odborníci — pátrali po tom, co se stane, když se Stroji dodají nesprávné údaje.“

„A co se stane, pane Mackenzie?“

„No,“ Skot přenesl váhu na druhou nohu a vzdychl, „všechna shromážděná data procházejí složitým záznamním systémem s lidskou i mechanickou kontrolou, takže není pravděpodobné, že by takový problém vznikl. Ale teď to nechme stranou. Lidé jsou omylní a také úplatní, a obvyklé mechanické přístroje mohou mít poruchu.“

Celá věc má ten háček, že takzvaný ‚nesprávný údaj‘ je takový údaj, který nezapadá mezi ostatní údaje. To je naše jediné kritérium pro to, co je dobře a co špatně. Je to právě tak kritériem Stroje. Přikážete mu například zorganizovat v Iowě zemědělský provoz s přihlédnutím k průměrné červencové teplotě 14°C. Nevezme to. Nedá odpověď. — Ne že by měl právě vůči této teplotě nějaké předsudky, ale proto, že vzhledem ke všem ostatním datům, které dostával během let, ví, že pravděpodobnost průměrné červencové teploty 14° C je doslova nulová. A proto takový údaj vyloučí.

Jediný způsob jak podstrčit Stroji ‚nesprávný údaj‘ je zahrnout ho do uzavřeného celku, v němž každá složka je trochu zkreslena — buď příliš málo, než aby to Stroj rozpoznal, nebo tak, že to neodporuje jeho dosavadním zkušenostem. První možnost přesahuje lidské schopnosti a druhá málem, protože zkušenosti Stroje narůstají každou vteřinou.“

Stephen Byerley si zamnul prsty kořen nosu. „Takže ošálit se Stroj nedá. — A jak tedy vysvětlíte ty nedávné omyly?“

„Vážený pane Byerley, vidím, že se podvědomě dopouštíte onoho velkého omylu — myslíte si, že Stroj ví všechno. Dovolte, abych vám sdělil jednu ze svých vlastních zkušeností. Textilní průmysl zaměstnává zkušené nákupčí bavlny. Ti postupují tak, že z náhodně vybraného balíku vytáhnou chomáček bavlny. Podívají se na ten chomáček a mnou ho, natahují ho, snad poslouchají, jak zapraská, dotknou se ho jazykem — a tímto postupem stanoví jakostní třídu, do které patří všechny ostatní balíky. Existuje asi tucet takových tříd. Oni rozhodují o cenách a vzájemných poměrech jednotlivých směsí. — A tyhle nákupčí nemůže Stroj nahradit.“

„Proč ne? Snad pro něj nejsou vstupní údaje moc složité?“

„Pravděpodobně ne. Ale o jakých údajích tu chcete mluvit? Žádný textilní chemik neví, co vlastně nákupčí zkouší, když mne chomáček bavlny. Dá se předpokládat průměrná délka vláken, jejich textura, míra a druh hladkosti, způsob, jakým k sobě lnou, a tak dále. — Několik tuctů činitelů podvědomě odhadnutých na základě mnohaleté zkušenosti. Ale kvantitativní povahu těch zkoušek nikdo nezná, snad u některých není znám ani jejich základ. Takže nemáme co dát do

Stroje. Ani sami nákupčí nemohou objasnit vlastní úsudek. Mohou jen říci: „No, jen se na to podívejte. Neřekl byste, že je to ta a ta třída?“ “

„Chápu.“

„Takových případů je bezpočtu. Stroj je koneckonců jen nástroj, který může pomoci urychlit pokrok lidstva tím, že něco z břímě výpočtů a interpretací vezme na svá bedra. Úlohou lidského mozku zůstává totéž co dosud: objevovat nová data k analýzám a vymýšlet nové teorie pro přezkoušení. Škoda že tomuhle Společnost pro humanitu nechce rozumět.“

„Jsou proti Strojům?“

„Brojili by proti matematice nebo proti umění stylistiky, kdyby žili v příslušné době. Tihle zpátečníci tvrdí, že Stroj olupuje člověka o jeho duši. Poznávám, že schopných lidí nemá naše společnost nazbyt. Stále ještě potřebujeme člověka, který je dost inteligentní na to, aby mohl položit správnou otázku. Kdybychom měli dost takových lidí, nejspíš by nedocházelo k těm výchyлкám, které vám dělají starosti.“

*

ZEMĚ (VČETNĚ NEOSÍDLENÉHO SVĚTADÍLU, ANTARKTIDY)

A — ROZLOHA: 54 000 000 ČTVERECNÍCH MIL

(POVRCH PEVNINY)

B — OSÍDLENÍ: 3 300 000 000

C — HLAVNÍ MĚSTO: NEW YORK

Oheň za průsvitnou slídou byl teď už velice vyčerpaný a už jen neochotně poprskával.

Koordinátor se tvářil vážně a jeho nálada odpovídala hasnoucímú plameni.

„Všichni se to snaží zlehčovat,“ pronesl tiše. „Nevěší mi náhodou bulíky na nos? A přesto — Vincent Silver řekl, že Stroje jsou bez závad, a já mu musím věřit. Hiram Mackenzie říká, že nikdo Strojům nemůže dávat nesprávné údaje, a já mu musím věřit. Jenže Stroje se přesto mýlí a tomu musím věřit. A tak zůstává stále ještě jedna alternativa.“

Úkosem se podíval na Susan Calvinovou, která měla zavřené oči, jako by usnula.

„Jaká alternativa?“ ozvala se však psychologka pohotově.

„No, že Strojům jsou dodána správná data a Stroje z nich vyvodí správné závěry, které jsou potom ignorovány. Stroj si přece žádným způsobem nemůže vynutit, aby jeho rozhodnutí lidé skutečně respektovali.“

„Zdá se mi, že madame Szegeczowska už všeobecně něco takového naznačila na adresu Severu.“

„Ano.“

„A proč by někdo nechtěl Stroje poslouchat? Jaké by k tomu měl důvody?“

„Mně jsou jasné a vám by také měly být. Říká se tomu schválně kalit vodu. Dokud vládnu Stroje, nemohou na Zemi vzniknout závažné konflikty, ve kterých

by ta nebo ona skupina mohla k prosazení svých zájmů uchvátit víc moci, než má, a tím lidstvu jako celku uškodit. Kdyby se obecná důvěra ve Stroje dala podkopat natolik, že se jich přestane používat, máme tu zas zákon džungle. — A ani jednu ze čtyř oblastí nemohu vyloučit z podezření, že právě to si přeje.

Východní oblast obývá polovina lidstva a Tropy zase mají víc než polovinu pozemských nerostných zdrojů. Obě oblasti se mohou považovat za přirozené vládce Země, obě mají v živé paměti celý řetěz pokoření, kterých se jim dostalo od Severu. Bylo by jen lidské snažit se o pomstu, i když nesmyslnou. Evropa na druhé straně má velké tradice. Kdysi Zemi skutečně panovala a vzpomínka na bývalou slávu se nikdy nedá vymazat.

Ale stejně se mi tahle teorie zdá nepravděpodobná. Východ i Tropy prožívají ohromnou expanzi. Obě oblasti se rozvíjejí neuvěřitelným tempem. Na vojenská dobrodružství jim prostě už nezbyvá energie. A Evropa nemá nic než své sny. Z vojenského hlediska je zanedbatelná.“

„Takže vám, Stephen,“ přerušila ho Susan, „zbývá Sever.“

„Ano,“ řekl Byerley energicky, „zbývá Sever. Ten je nyní nejsilnější, a to už málem celé století. Ale teď se jeho náskok relativně zmenšuje. Tropická oblast poprvé od doby faraónů může opět zaujmout přední místo ve světě, a někteří Seveřané z toho mají strach.

Společnost pro humanitu je především severánská organizace a nikterak neskrývá, že o Stroje nestojí. Nemá velkou členskou základnu, ale je to společenství mocných mužů. Patří k ní ředitelé továren, ředitelé průmyslových odvětví a zemědělských kombinátů, a představa, že mají dělat Stroji ‚poslůčka‘, je jim odporná. Patří k ní velmi ambiciózní lidé. Lidé, kteří se pokládají za dost silné, aby sami rozhodovali, co pro ně je nejlepší, a ne aby se jim říkalo, co je nejlepší pro ty ostatní.

Zkrátka a dobře, kdyby se tito lidé společně dohodli, že neposlechnou pokynů Stroje, mohli by v krátkém čase obrátit svět vzhůru nohama. A právě oni patří k té Společnosti.

Susan, zapadá to do sebe. Pět z ředitelů Ocelářského sdružení jsou členové a Ocelářské sdružení trpí nadvýrobou. Spojené závody pro těžbu rtuti, které dolovaly měď v Almadenu, byly financovány ze Severu. Jejich účetní knihy jsou stále prověřovány, ale přinejmenším jeden ze zainteresovaných mužů byl členem. Víme, že Francisco Villafranca, který bez cizí pomoci zdržel Mexický průplav o dva měsíce, byl členem. A také Ráma Vrasajána. Když jsem se to dověděl, vůbec mě to nepřekvapilo.“

„Ráda bych zdůraznila, že ani jeden z těchto mužů na svém jednání nevydělal,“ podotkla Susan tiše.

„Ale přirozeně,“ přerušil ji Byerley. „Neuposlechnout analýz Stroje znamená zvolit postup, který není optimální. Výsledky jsou horší, než by mohly být. To je cena, kterou za to platí. Nebudou to teď mít lehké, ale ve zmatku, který by případně mohl vzniknout —“

„Co přesně chcete dělat, Stephen?“

„Je jasné, že nesmíme ztrácet čas. Nechám Společnost postavit mimo zákon a všechny její členy zbavit odpovědných postavení. A na všechna řídicí a technická místa mohou být od nynějška jmenováni jen žadatelé, kteří podepíší slib, že do Společnosti nevstoupí. Bude to znamenat jisté omezení základních občanských svobod, ale jsem si jist, že Kongres —“

„To nepomůže!“

„Cože! - Proč ne?“

„Dovolím si předpověď. Jestliže se o to pokusíte, začnou vám házet klacky pod nohy. Přijdete na to, že prosadit něco takového je nemožné. Na každém kroku budete mít nesmírné potíže.“

Byerleyho to zaskočilo. „Proč to říkáte? — Spíše jsem předpokládal, že se mnou budete souhlasit.“

„To nemohu, protože vycházíte z mylných předpokladů. Připouštíte, že Stroj se nemůže splést a nemůže dostat špatné údaje. Vy si myslíte, že Společnost se odmítá řídit jeho pokyny. Dokážu vám, že něco takového není možné.“

„To si neumím představit.“

„Tak poslouchejte. Každý čin každého zaměstnance, který nedodrжуje přesné direktivy Stroje, se stává součástí vstupních údajů pro další problém. Stroj tedy ví, že zaměstnanec má jistou tendenci ke vzpurnosti. Může zapojit tuto tendenci mezi vstupní údaje — dokonce kvantitativně, to znamená, že dokáže odhadnout, nakolik a v jakém směru se ta neposlušnost projeví. Jeho další odpovědi budou zkresleny právě dost, aby dotyčný zaměstnanec svým neuposlechnutím upravit jejich výsledek právě optimálním směrem. Stroj ví, Stephene!“

„Tím vším si nemůžete být jistá. Hádáte.“

„Je to odhad založený na celoživotních zkušenostech s roboty. Radši dejte na takový odhad.“

„Ale co ještě zbývá? Samy Stroje jsou v pořádku a předpoklady, se kterými pracují, jsou v pořádku. Na tom jsme se shodli. Teď říkáte, že není možné jich neuposlechnout. Tak kde je co v nepořádku?“

„Odpověděl jste si sám. Nic není v nepořádku! Přemýšlejte chvíli o Strojích. Jsou to roboti a dodržují první zákon. Stroje nepracují pro jednu jedinou lidskou bytost, ale pro celé lidstvo. První zákon tudíž zní takto: ‚Žádný Stroj nesmí uškodit lidstvu, nebo svou nečinností připustit, aby lidstvu bylo ublíženo.‘ Vidíte, Stephene, co lidstvu škodí? Nejvíce ze všeho jakékoliv hospodářské výkyvy. Nemyslíte?“

„Ano.“

„A co by v budoucnu nejpravděpodobněji způsobilo hospodářské výkyvy? Odpovězte mi, Stephene.“

„Řekl bych,“ odpověděl Byerley neochotně, „že zničení Strojů.“

„Souhlasím a souhlasí s tím i Stroj. Jejich první starostí proto je zachovat samy sebe. V našem zájmu. Takže se diskrétně zbavují jediných zbývajících živlů, které je ohrožují. Není to Společnost pro humanitu, kdo kalí vodu, aby mohla zničit

Stroje. Díval jste se na obrázek převráceně. To spíše Stroje kalí vodu — velice slabě — právě tolik, aby setřásl těch pár, kteří Stroje považují za nepřátele lidstva.

Tak Vrasajána přijde o svou stanici a dostane jiné místo, kde je neškodný. Neutrpí příliš, neprijde o možnost vydělat si na živobytí, poněvadž Stroj může lidské bytosti uškodit jen minimálně a jen proto, že z toho má prospěch větší počet lidí. Spojené závody pro těžbu rtuti ztratí v Almadénu svůj vliv. Villafranca už není řídícím inženýrem významného projektu. A ředitelé Ocelářského sdružení ztrácejí své průmyslové pozice — nebo budou ztrácet.“

„Ale tohle všechno doopravdy nevíte,“ trval Byerley rozrušeně na svém. „Cožpak je možné riskovat a spolehnout se, že máte pravdu?“

„Musíte. Vzpomínáte si, jak se vyjádřil Stroj, když jste mu problém předložil? ‚Záležitost nepřipouští žádné vysvětlení.‘ Stroj neřekl, že vysvětlení neexistuje nebo že vysvětlení je nad jeho síly. Nechtěl prostě žádné vysvětlení přiznat. Jinými slovy, kdyby vysvětlení bylo známo, lidstvu by to uškodilo, a proto můžeme jen hádat — nic víc.“

„Ale jak by nám vysvětlení mohlo uškodit? Předpokládejme, že máte pravdu, Susan.“

„Jestliže mám pravdu, Stephene, znamená to, že Stroj řídí naši budoucnost nejen prostě tím, že nám dá přímou odpověď na přímou otázku, ale že úhrnně reaguje na celosvětovou situaci a vůbec na lidskou psychologii. A kdybychom to věděli, byli bychom z toho nešťastní a možná by to zranilo naši pýchu. Stroj nás nemůže, nesmí udělat nešťastnými.“

Jak my můžeme vědět, co je nakonec pro lidstvo nejlepší? My nemáme k dispozici tu nekonečnou záplavu informací, které má k dispozici Stroj! Možná — a tím neříkám nic nového — že celá naše technická civilizace vytvořila více neštěstí a bídy, než odstranila. Možná že agrární nebo pastýřská civilizace s méně vyvinutou kulturou a menším počtem lidí by byla lepší. Je-li tomu tak, Stroje v tomto směru jistě něco podniknou a nám raději nic říkat nebudou, protože díky svým hloupým předsudkům víme, že dobré je jedině to, nač jsme zvyklí. A proto bychom se jakékoliv změně bránili. Co když konečnou odpovědí na naše problémy je úplná urbanizace, kastovní společnost či dokonalá anarchie? My to nevíme. To vědí jen Stroje a míří k tomu a nás berou s sebou.“

„Ale vy mi říkáte, Susan, že Společnost pro humanitu má pravdu, když tvrdí, že lidstvo už ztratilo možnost rozhodnout o své budoucnosti.“

„Tu ve skutečnosti nikdy nemělo. Bylo vždy vydáno na milost a nemilost hospodářským a sociologickým procesům, které nechápalo — rozmarům počasí a válečné štěstěně. Stroje těmto procesům rozumí; a není nikdo, kdo by je mohl zastavit, protože Stroje si s ním poradí stejně, jako si poradily se Společností. Mají totiž k dispozici tu největší ze všech zbraní — absolutní kontrolu nad naší ekonomikou.“

„Taková hrůza!“

„Možná taková nádhera! Představte si, že v budoucnosti konečný konečně žádný nebude nevyhnutelný. Od nynějška jsou nevyhnutelné jedině Stroje.“

A oheň za slídou vyhasl a zbyl po něm pouhý proužek dýmu.

*

„A to je vše,“ řekla doktorka Calvinová a vstala. „Zažila jsem to od začátku, kdy chudáci roboti nedovedli mluvit, až do konce, kdy se postavili mezi lidstvo a zkázu. Víc už neuvídím. Můj život je u konce. Vy uvidíte, co přijde dál.“

Nikdy jsem už Susan Calvinovou znovu nenavštívil. Minulý měsíc zemřela ve věku dvaosmdesáti let.

ISAAC ASIMOV

JÁ ROBOT

ČTENÍ NA DOVOLENOU

Z anglického originálu I, Robot

(Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1950)

přeložil Oldřich Černý.

Kresba na obálce Adolf Born, graficky upravil Miloslav Fulín.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p.,
jako svou 3954. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1981.

Odpovědný redaktor Zbyněk Černík.

Vytiskl Mír, závod 3, Praha 1, Opletalova 3.

13,08 autorských archů, 13,31 vydavatelských archů.

Náklad 60 000 výtisků. 605 22 825.

13/34 01-055-81 Cena kart. 17 Kčs

Do elektronické podoby převedl Jossarian